๔. ปุปฺผวคฺควณฺณนา

----

๑. ปจวีกถาปสุต ปญฺจสตภิกฺขุ วตฺถุ. [๓๓]

โก อิมํ ปจวึ วิเชสฺสตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปจวีกถาปสุเต ปญฺจสเต ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เต กิร ภควตา สทฺธึ ชนปทจาริกํ จริตฺวา เชตวนํ อาคนฺตฺวา สายณฺหสมเย อุปฏฺฐานสาลายํ นิสินฺนา อตฺตโน๑ คตคตฏฺฐาเน อสุกคามโต อสุกคามคมนฏฺฐาเน สมํ วิสมํ กทฺทมพหุลํ สกฺขรพหุลํ กาฬมตฺติกํ ตมฺพมตฺติกนฺติ ปจวีกถํ กเถสุํ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "ภนฺเต อมฺเหหิ วิจริตฏฺฐาเน ปจวีกถายาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว เอสา พาหิรปจวี นาม ตุมฺเหหิ อชฺฌตฺติกปจวิยํ ปริกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมา เทฺว คาถา อภาสิ

"โก อิมํ ปจวึ วิเชสฺสติ
ยมโลกญฺจ อิมํ สเทวกํ ?
โก ธมฺมปทํ สุเทสิตํ
กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสฺสติ ?
เสโข ปจวึ วิเชสฺสติ
ยมโลกญฺจ อิมํ สเทวกํ

๑. สี. ม. ยุ. อตฺตนา.

เสโข ธมฺมปทํ สุเทสิตํ

กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสฺสตีติ. "

ตตฺถ **"โก อิมนฺติ** โก อิมํ อตฺตภาวสงฺขาตํ ปฐวึ. วิเชสฺสตีติ อตฺตโน ญาเณน วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉิกริสฺสตีติ อตฺโถ. ยมโลกญฺจาติ จตุพฺพิธํ อปายโลกญฺจ. อิมํ สเทวกนฺติ อิมํ มนุสฺสโลกญฺจ เทวโลเกน สทฺธึ โก วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉิกริสฺสตีติ ปุจฺฉติ. โก ธมฺมปทํ สุเทสิตนฺติ ยถาสภาวโต กถิตตฺตา สุเทสิตํ สตฺตตฺตึสโพธิปกฺขิยธมฺมสงฺขาตํ ธมฺมปทํ กุสโล มาลาการโร ปุปฺผํ วิจินนฺโต วิย โก วิเจสฺสติ วิจินิสฺสติ อุปปริกฺขิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉิกริสฺสตีติ อตฺโถ. เสโขติ อธิสีลสิกฺขา อธิจิตฺตสิกฺขา อธิปญฺญาสิกฺขาติ อิมา ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขนโต โสตาปตฺติมคฺคฏฺฐํ อาทึ กตฺวา ยาว อรหตฺตมคฺคฏฺฐา สตฺตวิโธ เสโข อิมํ อตฺตภาวสงฺขาตํ ปฐวึ อรหตฺตมคฺเคน ตโต ฉนฺทราคํ อปกฑฺฒนฺโต วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉิกริสฺสติ. ยมโลกญฺจาติ ตถา วุตฺตปฺปการํ ยมโลกญฺจ อิมํ มนุสฺสโลกญฺจ สห เทเวหิ สเทวกํ เสฺวว วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉิกริสฺสติ. เสโขติ เสฺวว สตฺตวิโธ เสโข. ยถา นาม กุสโล มาลาการโร ปุปฺผารามํ ปวิสิตฺวา ตรุณมกุลานิ ปาณกวิทฺธานิ จ มิลาตานิ จ คณฺฐิกชาตานิ จ ปุปฺผานิ วชฺเชตฺวา โสภณานิ สุชาตานิ ปุปฺผานิ วิจินาติ เอวเมว อิมํ สุกถิตํ สุนิทฺทิฏฺฐํ โพธิปกฺขิยธมฺมปทํปิ ปญฺญาย ปเจสฺสติ

วิจินิสฺสติ อุปปริกฺขิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉิกริสฺสตีติ.

สตฺถา สยเมว ปญฺหํ วิสฺสชฺเชสิ. เทสนาวสาเน ปญฺจสตา ภิกฺขู สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. สมฺปตฺตปริสายปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ปจวีกถาปสุตปญฺจสตภิกฺขุ วตฺถุ.

----

๒. มรีจิกมฺมฏฺฐานิก ตฺเถร วตฺถุ. [๓๔]

เผณูปมนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต อญฺญตรํ มรีจิกมฺมฏฺฐานิกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ฆฏิตฺวา วายมิตฺวา อรหตฺตํ ปตฺตุํ อสกฺโกนฺโต วิเสเสตฺวา กมฺมฏฺฐานํ กถาเปสฺสามีติ สตฺถุ สนฺติกํ อาคจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค มรีจึ ทิสฺวา ยถายํ คิมฺหสมเย อุฏฺฐิตา มรีจิ ทูเร ฐิตานํ รูปคตํ วิย ปญฺญายติ สนฺติกํ อาคจฺฉนฺตานํ เนว ปญฺญายติ อยํ อตฺตภาโวปิ อุปฺปาทวยตฺเถน เอวรูโปติ มรีจิกมฺมฏฺฐานํ ภาเวนฺโต อาคนฺตฺวา มคฺคกิลนฺโต อจิรวติยํ นหายิตฺวา เอกสฺมึ จณฺฑโสตตีเร ฉายาย นิสินฺโน อุทกเวคาภิฆาเตน อุฏฺฐหิตฺวา มหนฺเต เผณปิณฺเฑ ภิชฺชมาเน ทิสฺวา อยํ อตฺตภาโวปิ อุปฺปชฺชิตฺวา ภิชฺชนตฺเถน เอวรูโปเยวาติ อารมฺมณํ อคฺคเหสิ. สตฺถา คนฺธกุฏิยํ ฐิโต ว ตํ เถรํ ทิสฺวา เอวเมว ภิกฺขุ เอวรูโปวายํ

อตฺตภาโว เผณปิณฺโฑ วิย มรีจิ วิย อุปฺปชฺชนภิชฺชนสภาโว-เอวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" เผณูปมํ กายมิมํ วิทิตฺวา
มรีจิธมฺมํ อภิสมฺพุธาโน
เฉตฺวาน มารสฺส ปปุปฺผกานิ
อทสฺสนํ มจฺจุราชสฺส คจฺเฉ.ติ."

ตตฺถ **เผณูปมนฺติ**[๑] อิมํ เกสาทิสมุหสงฺขาตํ กายํ อพลทุพฺพล-อนทฺธนิยตาวกาลิกตฺเถน เผณปิณฺฑสริกฺขโกติ วิทิตฺวา. มรีจิ-ธมฺมนฺติ ยถา มรีจิ ทูเร ฐิตานํ รูปคตํ วิย คยฺหุปคา วิย โหติ สนฺติเก อุปคจฺฉนฺตานํ ริตฺตา ตุจฺฉา อคยฺหุปคา สมฺปชฺชติ เอวํ ขณิกอิตฺตรปจฺจุปฏฺฐานตฺเถน อยํ กาโยปิ มรีจิธมฺโมติ อภิสมฺพุธาโน พุชฺฌนฺโต ชานนฺโตติ อตฺโถ. มารสฺส ปปุปฺผกานีติ มารสฺส ปปุปฺผกสงฺขาตานิ เตภูมิกานิ วฏฺฏานิ อริยมคฺเคน ฉินฺทิตฺวา ขีณาสโว ภิกฺขุ มจฺจุราชสฺส อทสฺสนํ อวิสยํ อมตํ มหานิพฺพานํ คจฺเฉยฺยาติ.

คาถาปริโยสาเน เถโร สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา สตฺถุ สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ โถเมนฺโต วณฺเณนฺโต วนฺทนฺโต อาคโตติ.

มรีจิกมฺมฏฺฐานิกตฺเถร วตฺถุ.

----

๑. สี. ยุ. อิมนฺติ.

๓. วิฑูฑภ วตฺถุ. [๓๕]

ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต สปริสํ โอเฆน อชฺโฌตฺถริตฺวา มาริตํ วิฑูฑภํ๑ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา สาวตฺถิยํ มหาโกสลรญฺโญ ปุตฺโต ปเสนทิกุมาโร นาม เวสาลิยํ ลิจฺฉวิกุมาโร มหาลิ นาม กุสินารายํ มลฺลราชปุตฺโต พนฺธุโล นามาติ อิเม ตโย ทิสาปาโมกฺขสฺสาจริยสฺส สนฺติเก สิปฺปุคฺคหณตฺถํ ตกฺกสิลํ คนฺตฺวา พหินคเร สาลายํ สมาคตา อญฺญมญฺญสฺส อาคตการณญฺจ กุลญฺจ นามญฺจ ปุจฺฉิตฺวา สหายกา หุตฺวา เอกโตว อาจริยํ อุปสงฺกมิตฺวา น จิรสฺเสว อุคฺคหิตสิปฺปา อาจริยํ อาปุจฺฉิตฺวา เอกโตว นิกฺขมิตฺวา สกสกฏฺฐานานิ อคมํสุ. เตสุ ปเสนทิกุมาโร ปิตุ สิปฺปํ ทสฺเสตฺวา ปสนฺเนน ปิตรา รชฺเช อภิสิตฺโต. มหาลิกุมาโร ลิจฺฉวีนํ สิปฺปํ ทสฺเสนฺโต มหนฺเตน อุสฺสาเหน ทสฺเสสิ. ตสฺส อกฺขีนิ ภิชฺชิตฺวา อคมํสุ. ลิจฺฉวิราชาโน อโห วต อมฺหากํ อาจริโย อกฺขิวินาสํ ปตฺโต น ตํ ปริจฺจชิสฺสาม อุปฏฺฐหิสฺสาม นนฺติ ตสฺส สตสหสฺสุฏฺฐานกํ เอกํ ทฺวารํ อทํสุ. โส ตํ นิสฺสาย ปญฺจสเต ลิจฺฉวิราปุตฺเต สิปฺปํ สิกฺขาเปนฺโต วสิ. พนฺธุลกุมาโร สฏฺฐึ เวฬู คเหตฺวา มชฺเฌ อยสลากํ ปกฺขิปิตฺวา สฏฺฐิกลาเป อุสฺสาเปตฺวา ฐปิเต มลฺลราชกุเลหิ อิเม กปฺเปตูติ

๑. วิฏฏุภนฺติปิ ปาฐํ ทิสฺสติ.

วุตฺเต อสีติหตฺถํ อากาสํ อุลฺลงฺฆิตฺวา อสินา กปฺเปนฺโต อคมาสิ. โส โอสานกลาเป อยสลากาย กิรีติ สทฺทํ สุตฺวา กิเมตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา สพฺพกลาเปสุ อยสลากานํ ฐปิตภาวํ สุตฺวา อสึ ฉฑฺเฑตฺวา โรทมาโน มยฺหํ เอตฺตเกสุ ญาติสุหชฺเชสุ เอโกปิ สสิเนโห หุตฺวา อิมํ การณํ นาจิกฺขิ สเจ หิ อหํ ชาเนยฺยํ อยสลากาย สทฺทํ อนุฏฺฐาเปนฺโตว ฉินฺเทยฺยนฺติ วตฺวา สพฺเพปิเม มาเรตฺวา รชฺชํ กาเรสฺสนฺติ มาตาปิตูนํ กเถสิ ปเวณิรชฺชํ นาม ตาต อิทํ น ลพฺภา เอวํ กาตุนฺติ นานปฺปกาเรน วาริโต เตนหิ มม สหายสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามีติ สาวตฺถึ อคมาสิ. ปเสนทิราชา ตสฺสาคมนํ สุตฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน นครํ ปเวเสตฺวา เสนาปติฏฺฐาเน ฐเปสิ. โส มาตาปิตโร ปกฺโกสาเปตฺวา ตตฺเถว วาสํ กปฺเปสิ.

อเถกทิวสํ ราชา อุปริปาสาเท ฐิโต อนฺตรวีถึ โอโลกยมาโน อนาถปิณฺฑิกสฺส จูฬอนาถปิณฺฑิกสฺส วิสาขาย สุปฺปวาสายาติ เอเตสํ เคเห ภตฺตกิจฺจตฺถาย คจฺฉนฺเต อเนกสหสฺเส ภิกฺขู ทิสฺวา กหํ อยฺยา คจฺฉนฺตีติ ปุจฺฉิตฺวา เทว อนาถปิณฺฑิกสฺส เคเห นิจฺจภตฺต สลากภตฺต คิลานภตฺตาทีนํ อตฺถาย เทวสิกํ เทฺว ภิกฺขุ-สหสฺสานิ คจฺฉนฺติ จูฬอนาถปิณฺฑิกสฺส เคหํ ปญฺจสตา ภิกฺขู นิจฺจํ คจฺฉนฺติ ตถา วิสาขาย ตถา สุปฺปวาสายาติ วุตฺเต สยํปิ ภิกฺขุสงฺฆํ อุปฏฺฐหิตุกาโม วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุสหสฺเสน สทฺธึ สตฺถารํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาหํ สหตฺถา ทานํ ทตฺวา สตฺตเม ทิวเส

สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ภนฺเต ปญฺจหิ เม ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ นิพทฺธํ ภิกฺขํ คณฺหถาติ อาห. มหาราช พุทฺธา นาม เอกฏฺฐาเน นิพทฺธํ ภิกฺขํ น คณฺหนฺติ พหู พุทฺธานํ อาคมนํ ปจฺจาสึสนฺตีติ. เตนหิ เอกํ ภิกฺขุํ นิพทฺธํ เปเสถาติ. สตฺถา อานนฺทตฺเถรสฺส ภารมกาสิ. ราชา ภิกฺขุสงฺเฆ อาคเต ปตฺตํ คเหตฺวา อิเม นาม ปริวิสนฺตูติ อวิจาเรตฺวา สตฺตาหํ สยเมว ปริวิสิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส วิกฺขิตฺโต ปปญฺจํ อกาสิ. ราชกุเล จ นาม อนาณตฺตา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา ภิกฺขู นิสีทาเปตฺวา ปริวิสิตุํ น ลภนฺติ. ภิกฺขู น มยํ อิธ ฐาตุํ สกฺขิสฺสามาติ พหู ปกฺกมึสุ. ราชา ทุติยทิวเสปิ ปมชฺชิ. ทุติยทิวเสปิ พหู ปกฺกมึสุ. ตติยทิวเสปิ ปมชฺชิ. ตทา อานนฺทตฺเถรํ เอกกเมว ฐเปตฺวา อวเสสา ปกฺกมึสุ.

ปุญฺญวนฺตา นาม การณวสิกา โหนฺติ กุลานํ ปสาทํ รกฺขนฺติ. ตถาคตสฺส จ สารีปุตฺตตฺเถโร มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโรติ เทฺว อคฺคสาวกา เขมา อุปฺปลวณฺณาติ เทฺว อคฺคสาวิกา อุปาสเกสุ จิตฺโต คหปติ หตฺถโก อาฬวโกติ เทฺว อคฺคสาวกา อุปาสิกาสุ เวฬุกณฺฏกี นนฺทมาตา ขุชฺชุตฺตราติ เทฺว อคฺคสาวิกา อิติ อิเม อฏฺฐ ชเน อาทึ กตฺวา ฐานนฺตรปฺปตฺตา สพฺเพปิ สาวกา เอกเทเสน ทสนฺนํ ปารมีนํ ปูริตตฺตา มหาปุญฺญา อภินีหารสมฺปนฺนา.

อานนฺทตฺเถโรปิ กปฺป สตสหสฺส ปูริตปารมี อภินีหารสมฺปนฺโน มหาปุญฺโญ อตฺตโน การณวสิกตาย กุลสฺส ปสาทํ รกฺขนฺโต อฏฺฐาสิ. ตํ เอกกเมว นิสีทาเปตฺวา ปริวิสึสุ. ราชา ภิกฺขูนํ

คตกาเล อาคนฺตฺวา ขาทนียโภชนียานิ ตเถว ฐิตานิ ทิสฺวา กึ อยฺยา นาคมึสูติ ปุจฺฉิตฺวา อานนฺทตฺเถโร เอกโกว อาคโต เทวาติ สุตฺวา อทฺธา เอตฺตกมฺเม เฉทนมกํสูติ ภิกฺขูนํ กุทฺโธ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ภนฺเต มยา ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ภิกฺขา ปฏิยตฺตา อานนฺทตฺเถโร กิร เอกโก ว อาคโต ปฏิยตฺตภิกฺขา ตเถว ฐิตา ปญฺจสตา ภิกฺขู มม เคเห สญฺญํ น กรึสุ กินฺนุ โข การณนฺติ อาห. สตฺถา ภิกฺขูนํ โทสํ อวตฺวา มหาราช มม สาวกานํ ตุมฺเหหิ สทฺธึ วิสฺสาโส นตฺถิ เตน น คตา ภวิสฺสนฺตีติ วตฺวา กุลานํ อนุปคมนการณญฺจ อุปคมนการณญฺจ ปกาเสนฺโต ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา อิมํ สุตฺตมาห[๑]

นวหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตํ กุลํ อนุปคนฺตฺวา จ[๒] นาลํ อุปคนฺตุํ อุปคนฺตฺวา จ[๓] นาลํ อุปนิสีทิตุํ. กตเมหิ นวหิ น มนาเปน ปจฺจุฏฺเฐนฺติ น มนาเปน อภิวาเทนฺติ น มนาเปน อาสนํ เทนฺติ สนฺตมสฺส ปริคุยฺหนฺติ พหุกมฺหิ[๔] โถกํ เทนฺติ ปณีตมฺหิ[๕] ลูขํ เทนฺติ อสกฺกจฺจํ เทนฺติ โน สกฺกจฺจํ น อุปนิสีทนฺติ ธมฺมสฺสวนาย ภาสนฺตสฺส[๖] น รญฺชิยนฺติ.[๗] อิเมหิ โข ภิกฺขเว นวหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ กุลํ อนุปคนฺตฺวา จ[๘] นาลํ อุปคนฺตุํ อุปคนฺตฺวา จ[๙] นาลํ อุปนิสีทิตุํ.

๑. องฺ. นวก. ๒๓/๔๐๑. ๒-๓. ปาลิยํ จสทฺทฏฺฐาเนสุ วาสทฺโท ทิสฺสติ.
๔. พหุกมฺปิ. ๕. ปณีตมฺปิ. ๖. ภาสิตมสฺส. ๗. รมิสฺสนฺติ. ๘-๙. ปาลิยํ จสทฺทฏฺฐาเนสุ วาสทฺโท ทิสฺสติ. สุกฺกปกฺเข ปน เอกสทิสเมว. ฌ. ว.

นวหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตํ กุลํ อนุปคนฺตฺวา จ อลํ อุปคนฺตุํ อุปคนฺตฺวา จ อลํ อุปนิสีทิตุํ. กตเมหิ นวหิ มนาเปน ปจฺจุฏฺเฐนฺติ มนาเปน อภิวาเทนฺติ มนาเปน อาสนํ เทนฺติ สนฺตมสฺส น ปริคุยฺหนฺติ พหุกมฺหิ พหุกํ เทนฺติ ปณีตมฺหิ ปณีตํ เทนฺติ สกฺกจฺจํ เทนฺติ โน อสกฺกจฺจํ อุปนิสีทนฺติ ธมฺมสฺสวนาย ภาสนฺตสฺส รณฺชิยนฺติ. อิเมหิ โข ภิกฺขเว นวหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ กุลํ อนุปคนฺตฺวา จ อลํ อุปคนฺตุํ อุปคนฺตฺวา จ อลํ อุปนิสีทิตุนฺติ.

อิติ โข มหาราช มม สาวกา ตุมฺหากํ สนฺติกา วิสฺสาสํ อลภนฺตา น คตา ภวิสฺสนฺติ โปราณกปณฺฑิตา หิ อวิสฺสาสนียฏฺฐาเน สกฺกจฺจํ อุปฏฺฐิยมานาปิ มรณนฺติกํ เวทนํ ปตฺวา วิสฺสาสิกฏฺฐานเมว คมึสูติ กทา ภนฺเตติ รญฺญา ปุฏฺโฐ อตีตํ อาหริ

อตีเต พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต เกสโว นาม ราชา รชฺชํ ปหาย อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิ. ตํ ปญฺจ ปุริสสตานิ อนุปพฺพชึสุ. โส เกสวตาปโส นาม อโหสิ. ปสาธนกปฺปโก ปนสฺส อนุปพฺพชิตฺวา กปฺปโก นาม อนฺเตวาสิโก อโหสิ. เกสวตาปโส ปริสาย สทฺธึ อฏฺฐ มาเส หิมวนฺเต วสิตฺวา วสฺสารตฺเต โลณมฺพิลเสวนตฺถาย พาราณสึ ปตฺวา ภิกฺขาย นครํ ปาวิสิ. อถ นํ ราชา ทิสฺวา ปสีทิตฺวา จาตุมฺมาสํ อตฺตโน สนฺติเก วสนตฺถาย ปฏิญฺญํ คเหตฺวา อุยฺยาเน วสาเปนฺโต สายํ ปาตํ ตสฺส อุปฏฺฐานํ คจฺฉติ. อวเสสา ตาปสา กติปาหํ วสิตฺวา หตฺถิสทฺทาทีหิ

อุพฺพาฬฺหา อาจริย อุกฺกณฺฐิตมฺหา คจฺฉามาติ อาหํสุ. กหนฺตาตาติ. หิมวนฺตํ อาจริยาติ. ราชา อมฺหากํ อาคตทิวเสเยว จาตุมฺมาสํ อิธ วสนตฺถาย ปฏิญฺญํ คณฺหิ กถํ คมิสฺสถ ตาตาติ. ตุมฺเหหิ อมฺหากํ อนาจิกฺขิตฺวาว ปฏิญฺญา ทินฺนา มยํ อิธ น สกฺโกม วสิตุํ อิโต อวิทูเร ตุมฺหากํ ปวตฺติสฺสวนฏฺฐาเน วสิสฺสามาติ วนฺทิตฺวา ปกฺกมึสุ. กปฺปกนฺเตวาสิเกน สทฺธึ อาจริโย โอหิยิ. ราชา อุปฏฺฐานํ อาคโต กุหึ อยฺยาติ ปุจฺฉิ. อุกฺกณฺฐิตมฺหาติ วตฺวา หิมวนฺตํ คตา มหาราชาติ. กปฺปโกปิ น จิรสฺเสว อุกฺกณฺฐิตฺวา อาจริเยน ปุนปฺปุนํ วาริยมาโนปิ น สกฺโกมีติ วตฺวา ปกฺกามิ. อิตเรสํ ปน สนฺติกํ อคนฺตฺวา อาจริยสฺส ปวตฺตึ สุณนฺโต อวิทูเร ฐาเน วสิ. อปรภาเค อาจริยสฺส อนฺเตวาสิเก อนุสฺสรนฺตสฺส กุจฺฉิโรโค อุปฺปชฺชิ. ราชา เวชฺเชหิ ติกิจฺฉาเปติ. โรโค น วูปสมฺมติ. ตาปโส อาห มหาราช อิจฺฉสิ เม โรคํ วูปสมิตุนฺติ. ภนฺเต สจาหํ สกฺกุเณยฺยํ อิทาเนว โว ผาสุกํ กเรยฺยนฺติ. มหาราช สเจ เม ผาสุกํ อิจฺฉสิ มํ อนฺเตวาสิกานํ สนฺติกํ เปเสหีติ. ราชา สาธุ ภนฺเตติ ตํ มญฺจเก นิปชฺชาเปตฺวา นารทามจฺจปฺปมุเข จตฺตาโร อมจฺเจ มม อยฺยสฺส ปวตฺตึ ญตฺวา มยฺหํ สาสนํ ปหิเณยฺยาถาติ อุยฺโยเชสิ. กปฺปกนฺเตวาสิโก อาจริยสฺสาคมนํ สุตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา อิตเร กหนฺติ วุตฺเต อสุกฏฺฐาเน กิร วสนฺตีติ อาห. เตปิ อาจริยสฺสาคตภาวํ สุตฺวา ตตฺเถว สโมสริตฺวา อาจริยสฺส อุณฺโหทกํ ทตฺวา ผลาผลํ อทํสุ. ตํขณญฺเญว โรโค วูปสมิ. โส

กติปาเหเนว สุวณฺณวณฺโณ อโหสิ. อถ นํ นารโท ปุจฺฉิ

" มนุสฺสินฺทํ ชหิตฺวาน สพฺพกามสมิทฺธินํ
กถนฺนุ ภควา เกสิ กปฺปสฺส รมสิ อสฺสเมติ.
สาทูนิ รมณียานิ สนฺติ รุกฺขา มโนรมา
สุภาสิตานิ กปฺปสฺส นารท รมยนฺติ มนฺติ.
สาลีนํ โอทนํ ภุตฺวา สุจิมํสูปเสจนํ
กถํ สามากนิวารา อโลณา สาทยนฺติ ตนฺติ.
อสาทุ ยทิวา สาทุ อปฺปํ วา ยทิวา พหุ
วิสฺสฏฺโฐ ยตฺถ ภุญฺเชยฺย วิสฺสาสปรมา รสาติ."

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ชาตกํ[๑] สโมธาเนนฺโต ตทา ราชา โมคฺคลฺลาโน อโหสิ นารโท สารีปุตฺโต กปฺปกนฺเตวาสิโก อานนฺโท เกสวตาปโส อหเมวาติ วตฺวา เอวํ มหาราช ปุพฺเพ ปณฺฑิตา มรณนฺติกํ เวทนํ ปตฺวา วิสฺสาสิกฏฺฐานํ อคมํสุ มม สาวกา ตุมฺหากํ สนฺติเก วิสฺสาสํ น ลภนฺติ มญฺเญติ อาห. ราชา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ มยา วิสฺสาสํ กาตุํ วฏฺฏติ กถนฺนุ โข กริสฺสามีติ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ญาติธีตรํ เคเห กาตุํ วฏฺฏติ เอวํ สนฺเต ทหรา จ สามเณรา จ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ญาติ ราชาติ มม สนฺติกํ วิสฺสฏฺฐา นิพทฺธํ อาคมิสฺสนฺตีติ จินฺเตตฺวา เอกํ เม ธีตรํ เทนฺตูติ สากฺยานํ สนฺติกํ สาสนํ เปเสสิ กตรสกฺกสฺส ธีตาติ ปุจฺฉิตฺวา อาคจฺเฉยฺยาถาติ วตฺวา ทูเต อาณาเปสิ. ทูตา

๑. ขุ. ชา. จตุกฺก. ๒๗/๑๖๐. ตทฏฺฐกถา. ๔/๔๐๕.

คนฺตฺวา สากิเย ทาริกํ ยาจึสุ. เต สนฺนิปติตฺวา ปกฺขนฺตริโย ราชา สเจ น ทสฺสาม วินาเสสฺสติ โน น โข ปน อมฺเหหิ กุเลน สทิโส กินฺนุ โข กาตพฺพนฺติ จินฺตยึสุ. มหานาโม มม ทาสิยา กุจฺฉิสฺมึ ชาตา วาสภขตฺติยา นาม ธีตา รูปโสภคฺคปฺปตฺตา อตฺถิ ตํ ทสฺสามาติ วตฺวา ทูเต อาห สาธุ รญฺโญ ทาริกํ ทสฺสามาติ. กสฺส ธีตาติ. สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส จูฬปิตุ ปุตฺตสฺส มหานามสกฺกสฺส ธีตา วาสภขตฺติยา นามาติ. เต คนฺตฺวา รญฺโญ อาโรจยึสุ. ราชา ยทิ เอวํ สาธุ สีฆํ อาเนถ ขตฺติยา จ นาม พหุมายา ทาสีธีตรํปิ ปหิเณยฺยุํ ปิตรา สทฺธึ เอกภาชเน ภุญฺชนฺตึ อาเนยฺยาถาติ เปเสสิ. เต คนฺตฺวา เทว ตุมฺเหหิ สทฺธึ เอกโต ภุญฺชนฺตึ ราชา อิจฺฉตีติ อาหํสุ. มหานาโม สาธุ ตาตาติ ตํ อลงฺการาเปตฺวา อตฺตโน ภุญฺชนกาเล ตํ[๑] ปกฺโกสาเปตฺวา ตาย สทฺธึ เอกโต ภุญฺชนาการํ ทสฺเสตฺวา ทูตานํ นิยฺยาเทสิ. เต ตํ อาทาย สาวตฺถึ คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตึ รญฺโญ อาโรเจสุํ. ราชา ตุฏฺฐมานโส ตํ ปญฺจนฺนํ อิตฺถีสตานํ เชฏฺฐกํ กตฺวา อคฺคมเหสิฏฺฐาเน อภิสิญฺจิ. สา น จิรสฺเสว สุวณฺณวณฺณํ ปุตฺตํ วิชายิ. อถสฺส นามคฺคหณทิวเส ราชา[๒] อยฺยิกาย สนฺติกํ เปเสสิ สากฺยราชธีตา วาสภขตฺติยา ปุตฺตํ วิชาตา กิมสฺส นามํ กโรนฺตูติ. ตํ ปน สาสนํ คเหตฺวา คโต อมจฺโจ โถกํ พธิรธาตุโก. โส คนฺตฺวา รญฺโญ อยฺยิกาย อาโรเจสิ. สา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา วาสภขตฺติยา ปุตฺตํ อวิชายิตฺวาปิ สพฺพํ

๑. สี. ม. ยุ. ตนฺติ นตฺถิ. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร อตฺตโนติ อตฺถิ.

ธนํ อภิภวิ อิทานิ ปน รญฺโญ อติวิย วลฺลภา ภวิสฺสตีติ อาห.
พธิรามจฺโจ วลฺลภาติ วจนํ ทุสฺสุตํ สุตฺวา วิฑูฑโภติ สลฺลกฺเขตฺวา
ราชานํ อุปคนฺตฺวา เทว กุมารสฺส วิฑูฑโภติ นามํ กโรถาติ อาห.
ราชา โปราณกํ โน กุลสนฺตกํ นามํ ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา
วิฑูฑโภติ นามํ อกาสิ. อถสฺส ทหรกาเลเยว ราชา สตฺถุ ปิยํ
กโรมีติ เสนาปติฏฺฐานํ อทาสิ. โส กุมารปริหาเรน วฑฺฒนฺโต
สตฺตวสฺสิกกาเล อญฺเญสํ กุมารานํ มาตามหกุลโต หตฺถิรูปก-
อสฺสรูปกาทีนิ อาหริยมานานิ ทิสฺวา มาตรํ ปุจฺฉิ อมฺม อญฺเญสํ
มาตามหกุลโต ปณฺณาการา อาหริยติ มยฺหํ โกจิ กิญฺจิ น เปเสติ
กึ ตฺวํ นิมฺมาตาปิติกาติ. อถ นํ สา ตาต ตว สกฺยราชาโน
มาตามหา ทูเร ปน วสนฺติ เตน เต น กิญฺจิ เปเสนฺตีติ วญฺเจสิ.
ปุน โสฬสวสฺสิกกาเล อมฺม มาตามหกุลํ ปสฺสิตุกาโมมฺหีติ วตฺวา
อลํ ตาต กึ ตตฺถ คนฺตฺวา กริสฺสสีติ วาริยมาโนปิ ปุนปฺปุนํ
ยาจิ. อถสฺส มาตา เตนหิ คจฺฉาติ สมฺปฏิจฺฉิ. โส ปิตุ
อาโรเจตฺวา มหนฺเตน ปริวาเรน นิกฺขมิ. วาสภขตฺติยา ปุเรตรเมว
ปณฺณํ เปเสสิ อหํ อิธ สุขํ วสามิ มาสฺส กิญฺจิ สามิโน อนฺตรํ
ทสฺสยึสูติ. สากิยา วิฑูฑภสฺสาคมนํ ญตฺวา วนฺทิตุํ น สกฺกาติ
ตสฺส ทหรทหเร กุมาเร ชนปทํ ปหิณิตฺวา ตสฺมึ กปิลปุรํ สมฺปตฺเต
สณฺฐาคาเร สนฺนิปตึสุ. กุมาโร ตตฺถ คนฺตฺวา อฏฺฐาสิ. อถ นํ
อยนฺเต ตาต มาตามโห อยํ มาตุโลติ วทึสุ. โส สพฺเพ
วนฺทมาโน วิจริตฺวา เอกํปิ อตฺตานํ วนฺทนฺตํ อทิสฺวา กินฺนุ โข

มํ วนฺทนฺตา นตฺถีติ ปุจฺฉิ. สากิยา ตาต กนิฏฺฐกุมารา เต
ชนปทํ คตาติ วตฺวา ตสฺส มหนฺตํ สกฺการํ กรึสุ. โส กติปาหํ
วสิตฺวา มหนฺเตน ปริวาเรน นครา นิกฺขมิ. อเถกา ทาสี สณฺฐาคาเร
ตสฺส นิสินฺนผลกํ[๑] อิทํ วาสภขตฺติยาย ทาสิยา ปุตฺตสฺส นิสินฺนผลกนฺติ
อกฺโกสิตฺวา อกฺโกสิตฺวา ขีโรทเกน โธวติ. เอโก ปุริโส อตฺตโน
อาวุธํ ปมฺมุสฺสิตฺวา นิวตฺโต ตํ คณฺหนฺโต วิฑูฑภกุมารสฺส
อกฺโกสนสทฺทํ สุตฺวา ตํ อนฺตรํ ปุจฺฉิตฺวา วาสภขตฺติยา ทาสิยา
กุจฺฉิมฺหิ มหานามสกฺกสฺส ชาตาติ ญตฺวา พลกายสฺส กเถสิ.
วาสภขตฺติยา กิร ทาสีธีตาติ มหาโกลาหลํ อโหสิ. ตํ สุตฺวา
วิฑูฑโภ เอเต ตาว มม นิสินฺนผลกํ ขีโรทเกน โธวนฺตุ อหํ ปน
รชฺเช ปติฏฺฐิตกาเล เอเตสํ คลโลหิตํ คเหตฺวา มม นิสินฺนผลกํ
โธวิสฺสามีติ[๒] จิตฺตํ ฐเปสิ. ตสฺมึ สาวตฺถึ คเต อมจฺจา สพฺพํ ปวตฺตึ
รญฺโญ อาโรจยึสุ. ราชา มยฺหํ ทาสีธีตรํ อทํสูติ สากิยานํ
กุชฺฌิตฺวา วาสภขตฺติยาย จ ปุตฺตสฺส จ ทินฺนปริหารํ อจฺฉินฺทิตฺวา
ทาสทาสีหิ ลทฺธพฺพมตฺตเมว ทาเปสิ. ตโต กติปาหจฺจเยน สตฺถา
ราชนิเวสนํ คนฺตฺวา นิสีทิ. ราชา อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ภนฺเต
ตุมฺหากํ กิร ญาตเกหิ ทาสีธีตา มยฺหํ ทินฺนา เตนสฺสา อหํ
สปุตฺตาย ปริหารํ อจฺฉินฺทิตฺวา ทาสทาสีหิ ลทฺธพฺพมตฺตเมว
ทาเปสินฺติ อาห. สตฺถา อยุตฺตํ มหาราช สากิเยหิ กตํ ททนฺเตหิ
นาม สมชาติกา ทาตพฺพา อสฺส ตํ ปน มหาราช วทามิ

๑. โปราณโปฏฺฐเก เตน นิสินฺนํ ผลกนฺติ ทิสฺสติ. ๒. สี.ยุ. โธวาเปสฺสามีติ.

วาสภขตฺติยา ขตฺติยราชธีตา ขตฺติยรญฺโญ เคเห อภิเสกํ ลภิ
วิฑูฑโภปิ ขตฺติยราชานเมว ปฏิจฺจ ชาโต มาตุโคตฺตํ นาม กึ
กริสฺสติ ปิตุโคตฺตเมว ปมาณนฺติ โปราณกปณฺฑิตา ทลิทฺทิตฺถิยา
กฏฺฐหาริกาย อคฺคมเหสิฏฺฐานํ อทํสุ ตสฺสา จ กุจฺฉิมฺหิ ชาตกุมาโร
ทฺวาทสโยชนิกาย พาราณสิยํ รชฺชํ ปตฺวา กฏฺฐวาหนราชา นาม
ชาโตติ กฏฺฐหาริยชาตกํ[๑] กเถสิ. ราชา ธมฺมกถํ สุตฺวา ปิตุโคตฺตเมว
กิร ปมาณนฺติ ตุสิตฺวา มาตาปุตฺตานํ ปกติปริหารเมว ทาเปสิ.

พนฺธุลเสนาปติสฺสปิ โข กุสินารายํ มลฺลราชธีตา มลฺลิกา นาม
ภริยา ทีฆรตฺตํ น วิชายิ. อถ นํ พนฺธุโล อตฺตโน กุลฆรเมว คจฺฉาติ
อุยฺโยเชสิ. สา สตฺถารํ ทิสฺวาว คมิสฺสามีติ เชตวนํ ปวิสิตฺวา
ตถาคตํ วนฺทิตฺวา ฐิตา กหํ คจฺฉสีติ วุตฺตา สามิโก มํ ภนฺเต
กุลฆรํ เปเสตีติ อาห. กึการณาติ. วญฺฌา กิรสฺมิ อปุตฺติกาติ.
ยทิ เอวํ คมนกิจฺจํ นตฺถิ นิวตฺตสฺสูติ. สา ตุฏฺฐมานสา หุตฺวา
สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิเวสนํ คนฺตฺวา กสฺมา นิวตฺตาสีติ วุตฺเต[๒]
ทสพเลน นิวตฺติตมฺหีติ อาห. พนฺธุโล ทิฏฺฐํ ภวิสฺสติ ทีฆ-
ทสฺสินา การณนฺติ สมฺปฏิจฺฉิ. สา น จิรสฺเสว คพฺภํ ปฏิลภิตฺวา
อุปฺปนฺนโทหฬา โทหโฬ เม อุปฺปนฺโนติ อาโรเจสิ. กึ โทหโฬติ.
เวสาลีนคเร คณราชกุลานํ อภิเสกมงฺคลโปกฺขรณิยํ โอตริตฺวา
นหาตฺวา ปานียํ ปาตุกามมฺหิ สามีติ. พนฺธุโล สาธูติ วตฺวา
สหสฺสตฺถามธนุ คเหตฺวา ตํ รถํ อาโรเปตฺวา สาวตฺถิโต นิกฺขมิตฺวา

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๓. ตทฏฺฐกถา. ๑/๒๐๔. ๒. สี. ยุ. วุตฺตา.

รถํ ปาเชนฺโต มหาลิลิจฺฉวิโน ทินฺนทฺวาเรน เวสาลึ ปาวิสิ.
มหาลิลิจฺฉวิโน จ ทฺวารสมีเปเอว นิเวสนํ โหติ. โส รถสฺส
อุมฺมาเร ปฏิฆาตสทฺทํ สุตฺวาว พนฺธุลสฺส รถสทฺโทติ ญตฺวา
อชฺช ลิจฺฉวีนํ ภยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ อาห. โปกฺขรณิยา อนฺโต จ
พหิ จ อารกฺโข[๑] พลวา อุปริ โลหชาลํ ปตฺถฏํ สกุณานํปิ
โอกาโส นตฺถิ. พนฺธุลเสนาปติ ปน รถา โอตริตฺวา อารกฺขเก
มนุสฺเส เวตฺเตน ปหรนฺโต ปลาเปตฺวา โลหชาลํ ฉินฺทิตฺวา
อนฺโตโปกฺขรณิยา ภริยํ นหาเปตฺวา สยํปิ นหาตฺวา ปุน ตํ รถํ
อาโรเปตฺวา นครา นิกฺขมิตฺวา อาคตมคฺเคเนว ปายาสิ. อารกฺขกา
ลิจฺฉวีนํ อาโรเจสุํ. ลิจฺฉวิราชาโน กุชฺฌิตฺวา ปญฺจ รถสตานิ
อารุยฺห พนฺธุลมลฺลํ คณฺหิสฺสามาติ นิกฺขมึสุ. ตํ ปวตฺตึ มหาลิสฺส
อาโรเจสุํ. มหาลิ มา คมิตฺถ โส หิ โว สพฺเพ ฆาเตสฺสตีติ
อาห. เตปิ มยํ คมิสฺสามเอวาติ วทึสุ. เตนหิ รถจกฺกสฺส
ยาว นาภิโต ปจวึ ปวิฏฺฐฏฺฐานํ ทิสฺวา นิวตฺเตยฺยาถ ตโต
อนิวตฺตนฺตา ปุรโต อสนิสทฺทํ วิย สุณิสฺสถ ตมฺหา ฐานา
นิวตฺเตยฺยาถ ตโต อนิวตฺตนฺตา ตุมฺหากํ รถธุเรสุ ฉิทฺทํ ปสฺสิสฺสถ
ตมฺหา ฐานา นิวตฺเตยฺยาเถว[๒] ปุรโต มา คมิตฺถาติ อาห.
เต ตสฺส วจเนนานิวตฺติตฺวา ตํ อนุพนฺธึสุเยว. มลฺลิกา ทิสฺวา
รถา สามิ ปญฺญายนฺตีติ อาห. เตนหิ เอกสฺเสว รถสฺส
ปญฺญายนกาเล อาโรเจยฺยาสีติ. สา ยทา สพฺเพ เอโก วิย

๑. สี. ม. ยุ. อารกฺขา. ๒. ม. เอตฺถนฺตเร ตโต อนิวตฺเตนฺตาติ อตฺถิ.

หุตฺวา ปญฺญายึสุ ตทา เอกเมว สามิ รถสีสํ ปญฺญายตีติ อาห. พนฺธุโล เตนหิ อิมา รสฺมิโย คณฺหาติ ตสฺสา รสฺมิโย ทตฺวา รเถ ฐิโตว ธนุํ อาโรเปสิ. รถจกฺกํ ยาว นาภิโต ปฐวึ ปาวิสิ. ลิจฺฉวิโน ตํ ฐานํ ทิสฺวา น นิวตฺตึสุ. อิตโร โถกํ คนฺตฺวา ชิยํ โปเถสิ. อสนิสทฺโท วิย อโหสิ. เต ตโตปิ น นิวตฺตึสุ อนุพนฺธนฺตา คจฺฉนฺเตว.[๑] พนฺธุโล รเถ ฐิตโก ว เอกํ สรํ ขิปิ. โส ปญฺจนฺนํ รถสตานํ รถสีเส ฉิทฺทํ กตฺวา ปญฺจ ราชสตานิ ปริกรพนฺธนฏฺฐาเน วินิวิชฺฌิตฺวา ปฐวิยํ ปาวิสิ. เต อตฺตโน วิทฺธภาวํ อชานิตฺวา ติฏฺฐ เร ติฏฺฐ เรติ วทนฺตา อนุพนฺธึสุเยว. พนฺธุโล รถํ ฐเปตฺวา ตุมฺเห มตกา มตเกหิ สทฺธึ มยฺหํ ยุทฺธํ นาม นตฺถีติ อาห. มตกา นาม อมฺหาสทิสา น[๒] โหนฺตีติ. เตนหิ สพฺพปจฺฉิมสฺส ปริกรํ โมเจถาติ. เต โมจยึสุ. โส มุตฺตมตฺเตเยว มริตฺวา ปติ. อถ เน สพฺเพปิ ตุมฺเห เอวรูปา อตฺตโน อตฺตโน ฆรานิ คนฺตฺวา สํวิธาตพฺพํ สํวิทหิตฺวา ปุตฺตทารํ อนุสาสิตฺวา สนฺนาหํ โมเจถาติ อาห. เต ตถา กตฺวา สพฺเพปิ ชีวิตกฺขยํ ปตฺตา. พนฺธุโลปิ มลฺลิกํ สาวตฺถึ อาเนสิ. สา โสฬสกฺขตฺตุํ ยมเก ยมเก ปุตฺเต วิชายิ. สพฺเพปิ สูรา ถามสมฺปนฺนา อเหสุํ. สพฺพสิปฺปานํ นิปฺผตฺตึ ปาปุณึสุ. เอเกกสฺส ปุริสสหสฺสํ ปริวาโร อโหสิ. ปิตรา สทฺธึ ราชนิเวสนํ คจฺฉนฺเตหิ เตเหว ราชงฺคณํ ปริปูริ.

อเถกทิวสํ วินิจฺฉเย กูฏฏฺฏปราชิตา มนุสฺสา พนฺธุลํ อาคจฺฉนฺตํ

๑. คจฺฉึสุเยวาติ ยุตฺตตรํ ภเวยฺย. ๒. นสทฺโท นตฺถิ.

ทิสฺวา มหาวิรวํ วิรวนฺตา วินิจฺฉยมจฺจานํ กุฏฺฏฺฏกรณํ ตสฺส อาโรเจสุํ. โส วินิจฺฉยํ คนฺตฺวา ตํ อฏฺฏํ ตีเรตฺวา สามิกเมว สามิกํ อกาสิ. มหาชโน มหาสทฺเทน สาธุการํ ปวตฺเตสิ. ตํ สุตฺวา[๑] ราชา กึ อิทนฺติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา ตุสิตฺวา สพฺเพปิ เต อมจฺเจ หราเปตฺวา พนฺธุลสฺเสว วินิจฺฉยํ นิยฺยาเทสิ. โส ตโต ปฏฺฐาย สมฺมา วินิจฺฉยิ. ตโต โปราณกวินิจฺฉยิกา อมจฺจา ลญฺจํ อลภนฺตา อปฺปลาภา หุตฺวา พนฺธุโล รชฺชํ ปตฺเถตีติ ราชกุเล ปริภินฺทึสุ. ราชา เตสํ กถํ คเหตฺวา จิตฺตํ นิคฺคเหตุํ นาสกฺขิ อิมสฺมึ อิเธว ฆาติยมาเน ครหา เม อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ปุน จินฺเตตฺวา ปยุตฺตปุริเสหิ ปจฺจนฺตํ ปหราเปตฺวา พนฺธุลํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปจฺจนฺโต กิร กุปิโต ตฺวํ ปุตฺเตหิ สทฺธึ คนฺตฺวา โจเร คณฺหาติ ปหิณิตฺวา เอตฺเถวสฺส ทฺวตฺตึสาย ปุตฺเตหิ สห สีสํ ฉินฺทิตฺวา อาหรถาติ เตน สทฺธึ อญฺเญปิ สมตฺเถ มหาโยเธ เปเสสิ. ตสฺมึ ปจฺจนฺตํ คจฺฉนฺเตเยว เสนาปติ กิราคจฺฉตีติ ปยุตฺตโจรา ปลายึสุ. โส ตํ ปเทสํ อาวาสาเปตฺวา สณฺฐาเปตฺวา นิวตฺติ. อถสฺส นครโต อวิทูเร ฐาเน เต โยธา สทฺธึ ปุตฺเตหิ สีสํ ฉินฺทึสุ.

ตํ ทิวสํ มลฺลิกาย เทวิยา ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ เทฺว อคฺคสาวกา นิมนฺติตา โหนฺติ. อถสฺสา ปุพฺพณฺเหเยว สามิกสฺส เต สทฺธึ ปุตฺเตหิ สีสํ ฉินฺทนฺตีติ ปณฺณํ อาหริตฺวา อทํสุ. สา ตํ ปวตฺตึ ญตฺวา กสฺสจิ อวตฺวา ปณฺณํ อุจฺฉงฺเค กตฺวา ภิกฺขุสงฺฆเมว

๑. สี. ม. ยุ. ตํ สุตฺวาติ นตฺถิ.

ปริวิสิ. อถสฺสา ปริจาริกาโย ภิกฺขูนํ ภตฺตํ ทตฺวา สปฺปิจาฏึ อาหรนฺติโย เถรานํ ปุรโต จาฏึ ภินฺทึสุ. ธมฺมเสนาปติ เภทนธมฺมํ ภินฺนํ น จินฺเตตพฺพนฺติ อาห. สา อุจฺฉงฺคโต ปณฺณํ นีหริตฺวา ทฺวตฺตึสาย ปุตฺเตหิ สทฺธึ ปิตุ สีสํ ฉินฺทนฺตีติ เม อิมํ ปณฺณํ อาหรึสุ อหํ อิทํ สุตฺวาปิ น จินฺเตสึ สปฺปิจาฏิยา ภินฺนาย กึ จินฺเตสฺสามิ ภนฺเตติ อาห. ธมฺมเสนาปติ

" อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ ตญฺจ ทุกฺเขน สํยุตฺตนฺติ[๑]"

อาทีนิ วตฺวา ธมฺมํ เทเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ อคมาสิ. สาปิ ทฺวตฺตึสสุณิสาโย ปกฺโกสาเปตฺวา ตุมฺหากํ สามิกา นิรปราธา อตฺตโน ปุริมกมฺมผลํ ลภึสุ ตุมฺเห มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ รญฺโญ อุปริ มโนปโทสํ มา กริตฺถาติ โอวทิ. รญฺโญ จรปุริสา ตํ กถํ สุตฺวา เตสํ นิทฺโทสภาวํ รญฺโญ กถยึสุ. ราชา สํเวคปฺปตฺโต ตสฺสา นิเวสนํ คนฺตฺวา มลฺลิกญฺจ สุณิสาโย จสฺสา ขมาเปตฺวา มลฺลิกาย วรํ อทาสิ. สา วโร คหิโต เม โหตูติ วตฺวา ตสฺมึ คเต มตกภตฺตํ ทตฺวา นหาตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เทว ตุมฺเหหิ เม วโร ทินฺโน มยฺหญฺจ อญฺเญน อตฺโถ นตฺถิ ทฺวตฺตึสาย จ เม สุณิสานํ มมญฺจ กุลฆรคมนํ อนุชานาถาติ อาห. ราชา สมฺปฏิจฺฉิ. สยํปิ ทฺวตฺตึสสุณิสา ยถาสกานิ กุลานิ เปเสสิ. สา กุสินารายํ อตฺตโน กุลฆรํ อคมาสิ. ราชาปิ พนฺธุลเสนาปติโน

๑. ขุ. สุ. ๒๕/๔๔๗.

ภาคิเนยฺยสฺส ทีฆการายนสฺส นาม เสนาปติฏฺฐานํ อทาสิ. โส ปน มาตุโล เม อิมินา มาริโตติ รญฺโญ โอตารํ คเวสนฺโต วิจรติ. ราชา กิร นิรปราธสฺส พนฺธุลสฺส มาริตกาลโต ปฏฺฐาย วิปฺปฏิสารี หุตฺวา จิตฺตสฺสาทํ น ลภติ รชฺชสุขํ นานุโภติ.

ตทา สตฺถา สากิยานํ เมทฬุปํ นาม นิคมํ นิสฺสาย วิหรติ. ราชา ตตฺถ คนฺตฺวา อารามโต อวิทูเร ขนฺธาวารํ นิวาเสตฺวา มหนฺเตน ปริวาเรน สตฺถารํ วนฺทิสฺสามีติ วิหารํ คนฺตฺวา ปญฺจ ราชกกุธภณฺฑานิ ทีฆการายนสฺส ทตฺวา เอกโกว คนฺธกุฏึ ปาวิสิ. สพฺพํ ธมฺมเจติยสุตฺตนิยาเมน¹ เวทิตพฺพํ. ตสฺมึ คนฺธกุฏึ ปวิฏฺเฐ ทีฆการายโน ตานิ ราชกกุธภณฺฑานิ คเหตฺวา วิฑูฑภํ ราชานํ กตฺวา รญฺโญ เอกํ อสฺสํ เอกญฺจ อุปฏฺฐานการิกํ มาตุคามํ ฐเปตฺวา นิวตฺเตตฺวา สาวตฺถึ อคมาสิ. ราชา สตฺถารา สทฺธึ ปิยกถํ กเถตฺวา นิกฺขนฺโต เสนํ อทิสฺวา ตํ มาตุคามํ ปุจฺฉิตฺวา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา ภาคิเนยฺยํ อาทาย คนฺตฺวา วิฑูฑภํ คเหสฺสามีติ ราชคหนครํ คจฺฉนฺโต วิกาเล ทฺวาเรสุ ปิทหิเตสุ นครํ ปตฺวา เอกิสฺสา สาลาย นิปชฺชิตฺวา วาตาตปกิลนฺโต รตฺติภาเค ตตฺเถว กาลมกาสิ. วิภาตาย รตฺติยา เทว โกสลนรินฺท อนาโถ ชาโตสีติ วิลปนฺติยา ตสฺสา อิตฺถิยา สทฺทํ สุตฺวา รญฺโญ อาโรเจสุํ. โส มาตุลสฺส มหนฺเตน สกฺกาเรน สรีรกิจฺจํ กาเรสิ.

วิฑูฑโภปิ รชฺชํ ลภิตฺวา ตํ เวรํ สริตฺวา สพฺเพปิ สากิเย

๑. ม. ม. ๑๓/๕๐๖.

มาเรสฺสามีติ มหติยา เสนาย นิกฺขมิ. ตํ ทิวสํ สตฺถา ปจฺจูสกาเล โลกํ โอโลเกนฺโต ญาตสงฺฆวินาสํ ทิสฺวา ญาติสงฺคหํ กาตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา ปุพฺพณฺหสมเย ปิณฺฑาย จริตฺวา ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต คนฺธกุฏิยํ สีหเสยฺยํ กปฺเปตฺวา สายณฺหสมเย อากาเสน คนฺตฺวา กปิลวตฺถุสามนฺเต กพรจฺฉาเย รุกฺขมูเล นิสีทิ. ตโต วิฑูฑภสฺส รชฺชสีมายํ มหนฺโต สณฺฑจฺฉาโย นิโคฺรธรุกฺโข อตฺถิ. วิฑูฑโภ สตฺถารํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ภนฺเต กึการณา เอวรูปาย อุณฺหเวลาย อิมสฺมึ กพรจฺฉาเย รุกฺขมูเล นิสินฺนตฺถ เอตสฺมึ สณฺฑจฺฉาเย นิโคฺรธมูเล นิสีทถ ภนฺเตติ วตฺวา โหตุ มหาราช ญาตกานํ ฉายา นาม สีตลาติ วุตฺเต ญาตกานํ รกฺขณตฺถาย สตฺถา อาคโต ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิวตฺติตฺวา สาวตฺถิเมว ปจฺจาคมิ. สตฺถาปิ อุปฺปติตฺวา เชตวนเมว คโต. ราชา สากิยานํ โทสํ สริตฺวา ทุติยมฺปิ นิกฺขมิตฺวา ตตฺเถว สตฺถารํ ปสฺสิตฺวา ปุน นิวตฺติ. ตติยวาเรปิ นิกฺขมิตฺวา ตตฺเถว สตฺถารํ ปสฺสิตฺวา นิวตฺติ. จตุตฺถวาเร ปน ตสฺมึ นิกฺขนฺเต สตฺถา สากิยานํ ปุพฺพกมฺมํ โอโลเกตฺวา เตสํ นทิยํ วิสปกฺขิปนปาปกมฺมสฺส อปฺปฏิพาหิยภาวํ ญตฺวา จตุตฺถวาเร นาคมาสิ. วิฑูฑโภ สากิเย ฆาเตสฺสามีติ มหนฺเตน พเลน นิกฺขมิ.

สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปน ญาตกา อสตฺตฆาตกา นาม มรนฺตาปิ ปเรสํ ชีวิตํ น โวโรเปนฺติ. เต จินฺตยึสุ มยํ สิกฺขิตหตฺถา กตุปาสนา มหิสฺสาสา น โข ปน สกฺกา อมฺเหหิ ปรํ ชีวิตา

โวโรเปตุํ อตฺตโน กมฺมํ ทสฺเสตฺวา ปลาเปสฺสามาติ. เต กตสนฺนาหา
นิกฺขมิตฺวา ยุทฺธํ อารภึสุ. เตหิ ขิตฺตา สรา วิฑูฑภสฺส ปุริสานํ
อนฺตรนฺตเรน คจฺฉนฺติ ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตราทีหิ นิกฺขมนฺติ.
วิฑูฑโภ ทิสฺวา นนุ ภเณ สากิยา อสตฺตฆาตกมฺหาติ วทนฺติ
อถ จ ปน เม ปุริเส นาเสนฺตีติ. อถ นํ เอโก ปุริโส อาห
กึ สามิ นิวตฺติตฺวา โอโลเกสีติ. สากิยา เม ปุริเส นาเสนฺตีติ.
ตุมฺหากํ โกจิ ปุริโส มโต นาม นตฺถิ อิงฺฆ เน คณาเปถาติ.
คณาเปนฺโต เอกสฺสปิ ขยํ น ปสฺสิ. โส ตโต นิวตฺติตฺวา เย
เย ภเณ สากิยมฺหาติ ภณนฺติ สพฺเพ มาเรถ มาตามหสฺส ปน
เม มหานามสกฺกสฺส สนฺติเก ฐิตานํ ชีวิตํ เทถาติ อาห. สากิยา
คเหตพฺพคฺคหณํ อปสฺสนฺตา เอกจฺเจ ติณํ ฑํสิตฺวา เอกจฺเจ นฬํ
คเหตฺวา อฏฺฐํสุ ตุมฺเห สากิยา โนติ ปุจฺฉิตา ยสฺมา เต มรนฺตาปิ
มุสาวาทํ น ภณนฺติ ตสฺมา ติณํ ฑํสิตฺวา ฐิตา โน สาโก
ติณนฺติ วทนฺติ นฬํ คเหตฺวา ฐิตา โน สาโก นโฬติ วทนฺติ.
เต จ มหานามสฺส สนฺติเก ฐิตา จ ชีวิตํ ลภึสุ. เตสุ ติณํ
ฑํสิตฺวา ฐิตา ติณสากิยา นาม นฬํ คเหตฺวา ฐิตา นฬสากิยา
นาม ชาตา. อวเสเส ขีรปเกปิ ทารเก อวิสฺสชฺเชตฺวา ฆาตาเปนฺโต
โลหิตนทึ ปวตฺเตตฺวา เตสํ คลโลหิเตน ผลกํ โธวาเปสิ. เอวํ
สากิยวํโส วิฑูฑเภน อุปจฺฉินฺโน. โส มหานามสกฺกํ คาหาเปตฺวา
นิวตฺโต ปาตราสเวลาย ปาตราสํ กริสฺสามาติ เอกสฺมึ ฐาเน
โอตริตฺวา โภชเน อุปนีเต เอกโต ภุญฺชิสฺสามาติ อยฺยกํ

ปกฺโกสาเปสิ. ขตฺติยา ปน ชีวิตํ จชนฺตาปิ ทาสีปุตฺเตน สทฺธึ น ภุญฺชนฺติ ตสฺมา มหานาโม เอกํ สรํ โอโลเกตฺวา กิลิฏฺฐ-คตฺโตมฺหิ นหายิสฺสามิ ตาตาติ อาห. สาธุ อยฺยก นหายถาติ. โส อยํ มํ เอกโต อภุญฺชนฺตํ ฌาเตสฺสติ สยเมว เม มตํ เสยฺโยติ เกเส มุญฺจิตฺวา อคฺเค คณฺฐึ กตฺวา เกเสสุ ปาทงฺคุฏฺฐเก ปเวเสตฺวา อุทเก นิมุชฺชิ. ตสฺส คุณเตเชน นาคภวนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. นาคราชา กินฺนุ โขติ อุปธาเรนฺโต ทิสฺวา ตสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ผเณ นิสีทาเปตฺวา นาคภวนํ ปเวเสสิ. โส ทฺวาทสวสฺสานิ ตตฺเถว วสิ. วิฑูฑโภปิ มยฺหํ อยฺยโก อิทานิ อาคมิสฺสตีติ อาคมยมาโนว นิสีทิ ตสฺมึ อติจิรายนฺเต สเร วิจินาเปตฺวา ทีปาโลเกน ปุริสพฺภนฺตรานิปิ โอโลเกตฺวา อทิสฺวา คโต ภวิสฺสตีติ ปกฺกามิ. โส รตฺติภาเค อจิรวตึ ปตฺวา ขนฺธาวารํ นิเวเสสิ. เอกจฺเจ อนฺโตนทิยํ วาลิกาปุลิเน นิปชฺชึสุ เอกจฺเจ พหิ ถเล อนฺโตฏฺ นิปนฺเนสุปิ ปุพฺเพ อกตปาปกมฺมา อตฺถิ พหิ นิปนฺเนสุปิ ปุพฺเพ กตปาปกมฺมา อตฺถิ เตสํ นิปนฺนฏฺฐาเนสุ กิปิลฺลิกา อุฏฺฐหึสุ. เต มยฺหํ นิปนฺนฏฺฐาเน กิปิลฺลิกา มยฺหํ นิปนฺนฏฺฐาเน กิปิลฺลิกาติ อุฏฺฐหิตฺวา อกตปาปกมฺมา อุตฺตริตฺวา ถเล นิปชฺชึสุ กตปาปกมฺมา โอตริตฺวา วาลิกาปุลิเน นิปชฺชึสุ. ตสฺมึ ขเณ มหาเมโฆ อุฏฺฐหิตฺวา ฆนกรกวสฺสํ วสฺสิ. นทิยา โอโฆ อาคนฺตฺวา วิฑูฑภํ สทฺธึ ปริสาย สมุทฺทเมว ปาเปสิ. สพฺเพ ตตฺถ มจฺฉกจฺฉปภกฺขา อเหสุํ.

มหาชโน กถํ สมุฏฺฐาเปสิ สากิยานํ มรณํ อยุตฺตํ เอวนฺนาม

โกฏฺเฏตฺวา โกฏฺเฏตฺวา สากิยา มาเรตพฺพาติ อนุจฺฉวิกเมตนฺติ. สตฺถา ตํ กถํ สุตฺวา ภิกฺขเว อิมสฺมึ อตฺตภาเว กิญฺจาปิ สากิยานํ เอวํ มรณํ อยุตฺตํ ปุพฺเพ กตปาปกมฺมวเสน ปน ยุตฺตเมว เอเตหิ ลทฺธนฺติ อาห. กึ ปน ภนฺเต เอเต ปุพฺเพ อกํสูติ. ปุพฺเพ เอกโต หุตฺวา นทิยํ วิสํ ปกฺขิปึสูติ.

ปุเนกทิวสํ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ วิฑูฑโภ เอตฺตเก สากิเย มาเรตฺวา อาคจฺฉนฺโต อตฺตโน มโนรเถ มตฺถกํ อปฺปตฺเต เอว เอตฺตกํ ชนํ อาทาย สมุทฺทมจฺฉกจฺฉปภกฺโข ชาโตติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต ภิกฺขเว อิเมสํ สตฺตานํ มโนรเถ มตฺถกํ อปฺปตฺเต เอว มจฺจุราชา สุตฺตํ คามํ อชฺโฌตฺถรนฺโต มโหโฆ วิย ชีวิตินฺทฺริยํ ฉินฺทิตฺวา จตุราปายสมุทฺเท นิมุชฺชาเปตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตํ　　พฺยาสตฺตมนสํ นรํ
สุตฺตํ คามํ มโหโฆว　　มจฺจุ อาทาย คจฺฉตีติ."

ตตฺถ พฺยาสตฺตมนสํ นรนฺติ สมฺปตฺเต วา อสมฺปตฺเต วา ลคฺคมานสํ. อิทํ วุตฺตํ โหติ ยถา มาลากาโร ปุปฺผารามํ ปวิสิตฺวา ปุปฺผานิ ปจินิสฺสามีติ ตโต ปุปฺผานิ อคฺคเหตฺวา อญฺญมญฺญํ วา คจฺฉํ ปฏฺเฐนฺโต สกเล ปุปฺผาราเม มนํ เปเสสิ อิโต จ ปุปฺผานิ ปจินิสฺสามีติ ตโต ปุปฺผานิ อคฺคเหตฺวา อญฺญตฺถ มนํ เปเสติ ตเมว คจฺฉํ ปจินนฺโต ปมาทํ อาปชฺชติ เอวเมว เอกจฺโจ ปุปฺผารามสทิสํ

ปญฺจกามคุณมชฺฌํ โอตริตฺวา มโนรมํ รูปํ ลภิตฺวา มโนรมานํ สทฺทคนฺธรสโผฏฺฐพฺพานํ อญฺญตรํ ปฏฺเฐติ เตสุ วา อญฺญตรํ ลภิตฺวา อญฺญตรํ ปฏฺเฐติ รูปเมว วา ลภิตฺวา อญฺญตรํ* ปฏฺเฐนฺโต ตเมว อสฺสาเทติ สทฺทาทีสุ วา อญฺญตรํ. เอเสว นโย โคมหิสทาสี-ทาส เขตฺต วตฺถุ คาม นิคมชนปทาทีสุ ปพฺพชิตานมฺปิ ปริเวณวิหาร-ปตฺตจีวราทีสูติ เอวํ ปญฺจกามคุณสงฺขาตานิ ปุปฺผานิ เอว ปจินนฺตํ สมฺปตฺเต วา อสมฺปตฺเต วา กามคุเณ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ.

สุตฺตํ คามนฺติ คามสฺส เคหภิตฺติอาทีนํ สุปนวเสน สุปนํ นาม นตฺถิ สตฺตานํ ปน สุตฺตปฺปมตฺตตํ อุปาทาย สุตฺโต นาม โหติ เอวํ สุตฺตํ คามํ เทฺว ตีณิ โยชนานิ อายตคมฺภีโร มโหโฆว มจฺจุ อาทาย คจฺฉติ ยถา โส มโหโฆ อิตฺถีปุริสโค มหิส กุกฺกุฏาทีสุ กญฺจิ อนวเสเสตฺวา สพฺพนฺตํ คามํ สมุทฺทํ ปาเปตฺวา มจฺฉกจฺฉปภกฺขํ กโรติ เอวเมว พฺยาสตฺตมนสํ นรํ มรณมจฺจุ อาทาย ชีวิตินฺทฺริยมสฺส ฉินฺทิตฺวา จตุราปายสมุทฺเท นิมฺมุชฺชาเปตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปตฺตา. มหาชนสฺส สาตฺถิกา เทสนา ชาตาติ.

วิฑูฑภ วตฺถุ.

----

๑. ม. ยุ. อญฺญํ.

๔. ปติปูชิกา วตฺถุ. [๓๖]

ปุปฺผานิ เหวาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปติปูชิกํ นาม อิตฺถึ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ ตาวตึสเทวโลเก สมุฏฺฐิตํ. ตตฺถ กิร มาลาภารี นาม เทวปุตฺโต อจฺฉราสหสฺสปริวุโต อุยฺยานํ ปาวิสิ. ปญฺจสตา เทวธีตโร รุกฺขํ อารุยฺห ปุปฺผานิ ปาเตนฺติ. ปญฺจสตา ตาหิ ปาติตานิ ปุปฺผานิ คเหตฺวา เทวปุตฺตํ อลงฺกโรนฺติ. ตาสุ เอกา เทวธีตา รุกฺขสาขายเมว จุตา. สรีรํ ทีปสิขา วิย นิพฺพายิ. สา สาวตฺถิยํ เอกสฺมึ กุลเคเห ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา ชาตกาเล ชาติสฺสรา หุตฺวา มาลาภาริเทวปุตฺตสฺส ภริยมฺหีติ อนุสฺสรนฺตี วุฑฺฒิมนฺวาย คนฺธมาลาทิปูชํ กตฺวา สามิกสฺส สนฺติเก อภินิพฺพตฺตึ ปฏฺเจสิ. สา โสฬสวสฺสกาเล ปรกุลํ คตาปิ สลากภตฺต ปกฺขิกภตฺต วสฺสาวาสิกาทีนิ ทตฺวา อยํ เม สามิกสฺส สนฺติเก นิพฺพตฺตนตฺถาย ปจฺจโย๑ โหตูติ วทติ. อถสฺสา ภิกฺขู อยํ อุฏฺฐาย สมุฏฺฐาย ปติเมว ปฏฺเจตีติ ปติปูชิกาติ นามํ กรึสุ. สาปิ นิพทฺธํ อาสนสาลํ ปฏิชคฺคติ ปานียํ อุปฏฺฐเปติ อาสนานิ ปญฺญาเปติ. อญฺเญปิ มนุสฺสา สลากภตฺตาทีนิ ทาตุกามา อมฺม อิมานิปิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปฏิปาเทยฺยาสีติ อาหริตฺวา เทนฺติ. สาปิ เอเตน นิยาเมน อาคจฺฉนฺตี คจฺฉนฺตี เอกปทวาเร ฉปฺปญฺญาสกุสลธมฺเม ปฏิลภิ. ตสฺสา กุจฺฉิยํ คพฺโภ สมุฏฺฐหิ. สา ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ

๑. สจฺจกาโรติปิ ปทํ.

วิชายิ. ตสฺส ปทสา คมนกาเล อญฺญมฺปิ อญฺญมฺปีติ จตฺตาโร ปุตฺเต ลภิ. สา เอกทิวสํ ทานํ ทตฺวา ปูชํ กตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา สิกฺขาปทานิ รกฺขิตฺวา ทิวสปริโยสาเน ตํขณํ นิพฺพตฺเตน เกนจิ โรเคน กาลํ กตฺวา อตฺตโน สามิกสฺเสว สนฺติเก นิพฺพตฺติ.

อิตราปิ เอตฺตกํ กาลํ เทวปุตฺตํ อลงฺกโรนฺติ เอว. เทวปุตฺโต ตํ ทิสฺวา ตฺวํ ปาโต ปฏฺฐาย น ทิสฺสสิ กุหึ คตาสีติ อาห. จุตามฺหิ สามีติ. กึ วเทสีติ. เอวเมตํ สามีติ. กุหึ นิพฺพตฺตาสีติ. สาวตฺถิยํ กุลเคเหติ. กิตฺตกํ กาลํ ตตฺถ ฐิตาสีติ. ทสมาสจฺจเยน มาตุกุจฺฉิโต นิกฺขมิตฺวา โสฬสวสฺสกาเล ปติกุลํ คนฺตฺวา จตฺตาโร ปุตฺเต วิชายิตฺวา ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กตฺวา ตุมฺเห ปฏฺเฐตฺวา อาคนฺตฺวา ตุมฺหากเมว สนฺติเก นิพฺพตฺตมฺหิ[๑] สามีติ. มนุสฺสานํ กิตฺตกํ อายุนฺติ. วสฺสสตมตฺตนฺติ. เอตฺตกเมวาติ. อาม สามีติ. เอตฺตกํ อายุํ คเหตฺวา นิพฺพตฺตา มนุสฺสา กินฺนุ โข สุตฺตปฺปมตฺตา กาลํ อติกฺกาเมนฺติ อุทาหุ ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กโรนฺตีติ. กึ วเทถ สามิ อสงฺเขยฺยํ อายุํ คเหตฺวา นิพฺพตฺตา วิย อชรามรา วิย นิจฺจปฺปมตฺตา มนุสฺสาติ. มาลาภาริเทวปุตฺตสฺส มหาสํเวโค อุทปาทิ วสฺสสตมตฺตํ อายุํ คเหตฺวา นิพฺพตฺตา มนุสฺสา กิร ปมตฺตา นิปชฺชิตฺวา นิทฺทายนฺติ กทา นุ โข ทุกฺขา มุจฺจิสฺสนฺตีติ.

อมฺหากํ ปน วสฺสสตํ ตาวตึสานํ เทวานํ เอโก รตฺตินฺทิโว ตาย รตฺติยา ตึส รตฺติโย มาโส เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิโก

๑. นิพฺพตฺตามฺหีติ ภวิตพฺพํ.

สิวจฺฉโร เตน สิวจฺฉเรน ทิพฺพํ วสฺสสหสฺสํ อายุปฺปมาณํ. ตํ มนุสฺสคณนาย ติสฺโส วสฺสโกฏิโย สฏฺฐี จ วสฺสสตสหสฺสานิ ตสฺมา ตสฺส เทวปุตฺตสฺส เอกทิวโสปิ นาติกฺกนฺโต มุหุตฺตสทิโส ว กาโล อโหสิ. เอวํ อปฺปายุกานํ ปมาโท นาม อติวิย อยุตฺโตติ.

ปุนทิวเส ภิกฺขู คามํ ปวิฏฺฐา อาสนสาลํ อปฺปฏิชคฺคิตํ□ อาสนานิ อปฺปญฺญตฺตานิ ปานียํ อนุปฏฺฐปิตํ ทิสฺวา กหํ ปติปูชิกาติ อาหํสุ. ภนฺเต กหํ ตุมฺเห ตํ ทกฺขิสฺสถ หีโย อยฺเยสุ ภุญฺชิตฺวา คเตสุ สายณฺหสมเย มตาติ. ตํ สุตฺวา ปุถุชฺชนภิกฺขู เอติสฺสา อุปการํ สรนฺตา อสฺสูนิ สนฺธาเรตุํ นาสกฺขึสุ ขีณาสวานํ ธมฺมสํเวโค อุทปาทิ. เต ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปุจฺฉึสุ ภนฺเต ปติปูชิกา นาม อุปาสิกา อุฏฺฐาย สมุฏฺฐาย นานปฺปการานิ ปุญฺญานิ กตฺวา สามิกเมว ปฏฺเฐสิ สา อิทานิ มตา กหํ นุ โข นิพฺพตฺตาติ. อตฺตโน สามิกสฺเสว สนฺติเก ภิกฺขเวติ. นตฺถิ ภนฺเต สามิกสฺส สนฺติเกติ. น สา ภิกฺขเว เอตํ สามิกํ ปฏฺเฐสิ ตาวตึสภวเน ตสฺสา มาลาภาริเทวปุตฺโต นาม สามิโก สา ตสฺส ปุปฺผปิลนฺธนฏฺฐานโต จวิตฺวา ปุน คนฺตฺวา ตสฺเสว สนฺติเก นิพฺพตฺตาติ. เอวํ กิร ภนฺเตติ. อาม ภิกฺขเวติ. อโห ปริตฺตํ ภนฺเต สตฺตานํ ชีวิตํ ปาโตว อมฺเห ปริวิสิตฺวา สายํ อุปฺปนฺนพฺยาธินา มตาติ. สตฺถา อาม ภิกฺขเว ปริตฺตํ สตฺตานํ ชีวิตํ นาม เตเนวิเม สตฺเต วตฺถุกาเมหิ เจว กิเลสกาเมหิ จ อติตฺเต เอว อนฺตโก อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา กนฺทนฺเต ปริเทวนฺเต

คเหตฺวา คจฺฉตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตํ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ
อติตฺตํเยว กาเมสุ อนฺตโก กุรุเต วสนฺติ. "

ตตฺถ **ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตนฺติ** ปุปฺผาราเม มาลาการโร นานาปุปฺผานิ วิย อตฺตภาวปฺปฏิพทฺธานิ เจว อุปกรณปฺปฏิพทฺธานิ จ กามคุณปุปฺผานิ โอจินนฺตเมว. **พฺยาสตฺตมนสํ** นรนฺติ อสมฺปตฺเตสุ ปตฺถนาวเสน สมฺปตฺเตสุ เคธวเสน วิวิเธนาการเรน อาสตฺตจิตฺตํ. **อติตฺตํเยว กาเมสูติ** วตฺถุกามกิเลสกาเมสุ ปริเยสเนนปิ ปฏิลาเภนปิ ปริโภเคนปิ นิธาเนนปิ อติตฺตํ เอว สมานํ. อนฺตโก กุรุเต วสนฺติ มรณสงฺขาโต อนฺตโก กนฺทนฺตํ ปริเทวนฺตํ คเหตฺวา คจฺฉนฺโต อตฺตโน วสํ ปาเปตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

ปติปูชิกา วตฺถุ.

มจฺฉริโกสิยเสฏฺฐิ วตฺถุ.[๑] [๓๗]

ยถาปิ ภมโร ปุปฺผนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต มจฺฉริโกสิยเสฏฺฐึ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ ราชคเห สมุฏฺฐิตํ. ราชคหนครสฺส กิร อวิทูเร สกฺกรํ นาม นิคโม อโหสิ ตตฺเถโก มจฺฉรี โกสิโย นาม เสฏฺฐี อสีติโกฏิวิภโว ปฏิวสติ. โส ติณคฺเคน เตลพินฺทุมฺปิ ปเรสํ น เทติ. น อตฺตนา ปริภุญฺชติ. อิติสฺส ตํ วิภวชาตํ เนว ปุตฺตทาราทีนํ น สมณพฺราหฺมณานํ อตฺถํ อนุโภติ รกฺขสปริคฺคหิตา โปกฺขรณี วิย อปริโภคํ ติฏฺฐตีติ.

สตฺถา เอกทิวสํ ปจฺจูสสมเย มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย สกลโลกธาตุยํ โพธเนยฺยพนฺธเว โอโลเกนฺโต ปญฺจจตฺตาฬีสโยชน-มตฺถเก วสนฺตสฺส เสฏฺฐิโน สปชาปติกสฺส โสตาปตฺติผลสฺส อุปนิสฺสยํ อทฺทส. ตโต ปุริมทิวเส ปน โส ราชานํ อุปฏฺฐาตุํ ราชเคหํ คนฺตฺวา ราชุปฏฺฐานํ กตฺวา อาคจฺฉนฺโต เอกํ ฉาตชฺฌตฺตํ ชนปทมนุสฺสํ กุมฺมาสปูวํ กปลฺลปูวํ ขาทนฺตํ ทิสฺวา ตตฺถ ปิปาสํ อุปฺปาเทตฺวา อตฺตโน ฆรํ คนฺตฺวา จินฺเตสิ สจาหํ กปลฺลปูวํ ขาทิตุกาโมมฺหีติ วกฺขามิ พหู มยา สทฺธึ ขาทิตุกามา ภวิสฺสนฺติ เอวํ เม พหูนิ ติล ตณฺฑุล สปฺปิผาณิตาทีนิ ปริกฺขยํ คมิสฺสนฺติ น กสฺสจิ กเถสฺสามีติ ตณฺหํ อธิวาเสนฺโต จรติ. โส คจฺฉนฺเต

๑. สี. ม. มจฺฉริยโกสิยเสฏฺฐิ วตฺถุ.

คจฺฉนฺเต กาเล อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาโต ธมนิสนฺถตคตฺโต ชาโต ตโต ตณฺหํ อธิวาเสตุํ อสกฺโกนฺโต คพฺภํ ปวิสิตฺวา มญฺจกํ อุปคุยฺหิตฺวา นิปชฺชิ. เอวํ คโตปิ ธนหานิภเยน กสฺสจิ กิญฺจิ น กเถสิ.

อถ นํ ภริยา อุปสงฺกมิตฺวา ปิฏฺฐึ ปริมชฺชิตฺวา กินฺเต สามิ อผาสุกนฺติ ปุจฺฉิ. น เม กิญฺจิ อผาสุกํ อตฺถีติ. กินฺนุ โข เต ราชา กุปิโตติ. ราชาปิ เม น กุปฺปตีติ. อถ กินฺเต ปุตฺตธีตาหิ วา ทาสกมฺมกราทีหิ วา กิญฺจิ อมนาปํ กตํ อตฺถีติ. เอวรูปํปิ นตฺถีติ. กิสฺมึ ปน เต ตณฺหา อตฺถีติ. เอวํ วุตฺเตปิ ธนหานิภเยน กิญฺจิ อวตฺวา นิสฺสทฺโทว นิปชฺชิ. อถ นํ ภริยา กเถหิ สามิ กิสฺมึ เต ตณฺหาติ อาห. โส วจนํ ปริคิลนฺโต วิย อตฺถิ เม ตณฺหาติ อาห. กึ ตณฺหา สามีติ. กปลฺลปูวํ ขาทิตุกาโมมฺหีติ. อถ กิมตฺถํ เม น กเถสิ กึ ตฺวํ ทลิทฺโทสิ อิทานิ สกลสกฺกรนิคมวาสีนํ ปโหนเก กปลฺลปูเว ปจิสฺสามีติ. กินฺเต เอเตหิ อตฺตโน กมฺมํ กตฺวา ขาทิสฺสนฺตีติ. เตนหิ เอกรจฺฉวาสีนํ ปโหนเก กปลฺลปูเว ปจิสฺสามีติ. ชานามหํ ตว มหทฺธนภาวนฺติ. อิมสฺมึ เคหสามนฺเต สพฺเพสํ ปโหนกํ กตฺวา ปจามีติ. ชานามหํ ตว มหชฺฌาสยภาวนฺติ. เตนหิ เต ปุตฺตทารมตฺตสฺเสว ปโหนกํ กตฺวา ปจามีติ. กินฺเต เอเตหีติ. กึ ปน ตุยฺหญฺจ มยฺหญฺจ ปโหนกํ กตฺวา ปจามีติ. ตฺวํ กึ กริสฺสสีติ. เตนหิ เอกกสฺเสว เต ปโหนกํ กตฺวา ปจามีติ. อิมสฺมึ ฐาเน ปจฺจมาเน พหู ปจฺจาสึสนฺติ สกลตณฺฑุเล ฐเปตฺวา ภินฺนตณฺฑุเล จ

อุทฺธนกปลฺลานิ จ อาทาย โถกํ ขีรสปฺปิมธุผาณิตญฺจ คเหตฺวา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริมตลํ อารุยฺห ปจ ตฺตถาหํ เอกโก ว นิสีทิตฺวา ขาทิสฺสามีติ. สา สาธูติ ปฏิสฺสุณิตฺวา คเหตพฺพํ คาหาเปตฺวา ปาสาทํ อารุยฺห ทาสิโย วิสฺสชฺเชตฺวา เสฏฺฐึ ปกฺโกสาเปสิ. โส อาทิโต ปฏฺฐาย ทฺวารานิ ปิทหนฺโต สพฺพทฺวาเรสุ สูจิฆฏิกานิ ทตฺวา สตฺตมํ ตลํ อภิรุหิตฺวา ตตฺถปิ ทฺวารํ ปิทหิตฺวา นิสีทิ. ภริยาปิสฺส อุทฺธเน อคฺคึ ชาเลตฺวา กปลฺลํ อาโรเปตฺวา ปูเว ปจิตุํ อารภิ.

อถ สตฺถา ปาโต ว มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ อามนฺเตสิ เอโส โมคฺคลฺลาน ราชคหสฺส อวิทูเร สกฺกรนิคเม มจฺฉริเสฏฺฐี กปลฺลปูเว ขาทิสฺสามีติ อญฺเญสํ ทสฺสนภเยน สตฺตภูมิเก ปาสาเท กปลฺลปูเว ปาจาเปติ ตฺวํ ตตฺถ คนฺตฺวา เสฏฺฐึ ทเมตฺวา นิพฺพิเสวนํ กตฺวา อุโภปิ ชายปติเก ปูเว จ ขีรสปฺปิมธุผาณิตานิ จ คาหา-เปตฺวา อตฺตโน พเลน เชตวนํ อาเนหิ อชฺชาหํ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ วิหาเรเยว นิสีทิสฺสามิ ปูเวเหว ภตฺตกิจฺจํ กริสฺสามีติ อาห. เถโรปิ สาธุ ภนฺเตติ สตฺถุ วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตาวเทว อิทฺธิพเลน ตํ นิคมํ คนฺตฺวา ตสฺส ปาสาทสฺส สีหปญฺชรทฺวาเร สุนิวตฺโถ สุปารุโต อากาเส เอว มณิรูปกํ วิย อฏฺฐาสิ. มหาเสฏฺฐิโน เถรํ ทิสฺวาว หทยมํสํ กมฺปิ. โส อหํ เอวรูปานํเยว ภเยน อิมํ ฐานํ อาคโต อยญฺจ อาคนฺตฺวา วาตปานทฺวาเร ฐิโตติ คเหตพฺพคฺ-คหณํ อปสฺสนฺโต อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตโลณสกฺขรา วิย โรเสนฺโต

ตฏฺตฏายนฺโต เอวมาห สมณ อากาเส ฐตฺวา กึ ลภิสฺสสิ อากาเส อปเท ปทํ ทสฺเสตฺวา จงฺกมนฺโตปิ เนว ลภิสฺสสีติ. เถโร ตสฺมึเอว ฐาเน อปราปรํ จงฺกมิ. เสฏฺฐี จงฺกมนฺโต กึ ลภิสฺสสิ อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสีทนฺโตปิ น ลภิสฺสสิเยวาติ อาห. เถโร ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา นิสีทิ. อถ นํ อากาเส นิสินฺโน กึ ลภิสฺสสิ อาคนฺตฺวา วาตปานอุมฺมาเร ฐิโตปิ น ลภิสฺสสีติ อาห. เถโร อุมฺมาเร อฏฺฐาสึ. อถ นํ อุมฺมาเร ฐิโต กึ ลภิสฺสสิ ธูมายนฺโตปิ น ลภิสฺสสิเยวาติ อาห. เถโรปิ ธูมายิ. สกลปาสาโท เอกธูโม อโหสิ. เสฏฺฐิโน อกฺขีนํ สูจิยา วิชฺฌนกาโล วิย อโหสิ. เคหชฺฌายนภเยน ตํ ปชฺชลนฺโตปิ น ลภิสฺสสีติ อวตฺวา อยํ สมโณ สุฏฺฐุ ลคฺโค อลทฺธา น คมิสฺสติ เอกมสฺส ปูวํ ทาเปสฺสามีติ ภริยํ อาห ภทฺเท เอกํ ขุทฺทกปูวํ ปจิตฺวา สมณสฺส ทตฺวา อุยฺโยเชหิ นนฺติ. สา โถกํเอว ปิฏฺฐํ กปลฺลปาติยํ ปกฺขิปิ. มหาปูโว หุตฺวา สกลปาตึ ปูเรตฺวา อุทฺธุมาโต อฏฺฐาสิ. เสฏฺฐี ตํ ทิสฺวา พหุํ ตยา ปิฏฺฐํ คหิตํ ภวิสฺสตีติ สยเมว ทพฺพิกณฺเณน โถกํ ปิฏฺฐํ คเหตฺวา ปกฺขิปิ. ปูโว ปุริมปูวโต มหนฺตตโร ชาโต. เอวํ ยํ ยํ ปจติ โส โส มหนฺตมหนฺโต ว โหติ. โส นิพฺพินฺโน ภริยํ อาห ภทฺเท อิมสฺส เอกํ ปูวํ เทหีติ. ตสฺสา ปจฺฉิโต เอกํ คณฺหนฺติยา สพฺเพ เอกาพทฺธา อลฺลิยึสุ. สา เสฏฺฐึ อาห สามิ สพฺเพ ปูวา เอกาพทฺธา วิสุํ กาตุํ น สกฺโกมีติ. อหํ กริสฺสามีติ โสปิ

กาตุํ นาสกฺขิ. อุโภปิ ชนา โกฏิยํ คเหตฺวา กฑฺฒนฺตาปิ วิโยเชตุํ นาสกฺขึสุเอว. อถสฺส ปูเวหิ สทฺธึ วายมนฺตสฺเสว สรีรโต เสทา มุจฺจึสุ ปิปาสา อุปจฺฉิชฺชิ. ตโต ภริยํ อาห ภทฺเท น เม ปูเวหิ อตฺโถ สมณสฺส เทหีติ. สา ปจฺฉึ อาทาย เถรํ อุปสงฺกมิ. เถโร อุภินฺนํปิ ธมฺมํ เทเสสิ ติณฺณํ รตนานํ คุณํ กเถสิ อตฺถิ ทินฺนํ อตฺถิ ยิฏฺฐนฺติ ทินฺนทานาทีนํ ผลํ คคณตเล จนฺทํ วิย ทสฺเสสิ. ตํ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต เสฏฺฐี ภนฺเต อาคนฺตฺวา อิมสฺมึ ปลฺลงฺเก นิสีทิตฺวา ปริภุญฺชถาติ อาห. เถโร มหาเสฏฺฐิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปูเว ขาทิสฺสามีติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ วิหาเร นิสินฺโน ตุมฺหากํ รุจิยา สติ เสฏฺฐิ ภริยํ ปูเว จ ขีราทีนิ จ คณฺหาเปถ สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ อาห. กหํ ปน ภนฺเต เอตรหิ สตฺถาติ. อิโต ปญฺจจตฺตาฬีสโยชนมตฺถเก เชตวนวิหาเร เสฏฺฐีติ. ภนฺเต กาลํ อนติกฺกมิตฺวา เอตฺตกํ อทฺธานํ กถํ คมิสฺสามาติ. มหาเสฏฺฐิ ตุมฺหากํ รุจิยา สติ อหํ โว อตฺตโน พเลน[๑] เนสฺสามิ ตุมฺหากํ ปาสาเท โสปาณสีสํ อตฺตโน ฐาเน เอว ภวิสฺสติ โสปาณปริโยสานํ ปน เชตวน-ทฺวารโกฏฺฐเก ภวิสฺสติ อุปริปาสาทา เหฏฺฐาโอตรณกาลมตฺเตเนว[๒] เชตวนํ เนสฺสามีติ. โส สาธุ ภนฺเตติ สมฺปฏิจฺฉิ. เถโร โสปาณสีสํ ตตฺเถว กตฺวา โสปาณปาทมูลํ เชตวนทฺวารโกฏฺฐเก โหตูติ อธิฏฺฐาสิ. ตเถว อโหสิ. เถโร เสฏฺฐิญฺจ ภริยญฺจ อุปริปาสาทา เหฏฺฐา-

๑. สี. ยุ. อิทฺธิพเลน. ๒. สี. ยุ. เหฏฺฐาปาสาทํ.

โอตรณกาลโต ขิปฺปตรํ เชตวนํ สมฺปาเปสิ. เต อุโภปิ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา กาลํ อาโรเจสุํ. สตฺถา ภตฺตคฺคํ ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺตพุทฺธาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. มหาเสฏฺฐี พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทกฺขิโณทกํ อทาสิ. ภริยา ตถาคตสฺส ปตฺเต ปูวํ ปติฏฺฐาเปสิ. มหาเสฏฺฐีปิ ภริยาย สทฺธึ ยาวทตฺถํ ปูวํ ขาทิ. ปูวานํ ปริโยสานเมว น ปญฺญายติ. สกลวิหาเร ภิกฺขูนญฺจ วิฆาสาทานญฺจ ทินฺเนสุปิ ปริยนฺโต น ปญฺญายเตว. ภนฺเต ปูวา ปริกฺขยํ น คจฺฉนฺตีติ ภควโต อาโรเจสุํ. เตนหิ เชตวนทฺวารโกฏฺฐเก ฉฑฺเฑถาติ อาห. เต ทฺวารโกฏฺฐกสฺส อวิทูเร ปพฺภารฏฺฐาเน ฉฑฺฑยึสุ. อชฺชาปิ ตํ ฐานํ กปลฺลปูวปพฺภารนฺเตฺวว ปญฺญายติ. มหาเสฏฺฐี สห ภริยาย ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. ภควา อนุโมทนํ อกาสิ. อนุโมทนาวสาเน อุโภปิ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาย สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ทฺวารโกฏฺฐเก โสปาณํ อารุยฺห อตฺตโน ปาสาเทเยว ปติฏฺฐหึสุ. ตโต ปฏฺฐาย เสฏฺฐี อสีติโกฏิธนํ พุทฺธสาสเนเยว วิกิริ.

ปุนทิวเส สายณฺหสมเย ธมฺมสภายํ สนฺนิปติตา ภิกฺขู ปสฺสถาวุโส มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส อานุภาวํ อนุปหจฺจ นาม สทฺธํ อนุปหจฺจ โภเค มจฺฉริเสฏฺฐึ มุหุตฺเตน ทมิตฺวา นิพฺพิเสวนํ กตฺวา ปูเว คาหาเปตฺวา เชตวนํ อาเนตฺวา สตฺถุ สมฺมุขํ กตฺวา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปสิ อโห มหานุภาโว เถโรติ เถรสฺส คุณกถํ กเถนฺตา นิสีทึสุ. สตฺถา ทิพฺพาย โสตธาตุยา ภิกฺขูนํ กถํ สุตฺวา

อาคนฺตฺวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต ภิกฺขเว กุลทมเกน นาม ภิกฺขุนา อนุปหจฺจ สทฺธํ อนุปหจฺจ โภเค กุลํ อกิลเมตฺวา อวิเหเจตฺวา ปุปฺผโต เรณุํ คณฺหนฺเตน ภมเรน วิย อุปสงฺกมิตฺวา พุทฺธคุณํ ชานาเปตพฺพํ ตาทิโส มม ปุตฺโต โมคฺคลฺลาโนติ เถรํ ปสํสิตฺวา อิมํ คาถมาห

" ยถาปิ ภมโร ปุปฺผํ วณฺณคนฺธํ อเหฐยํ
ปเลติ รสมาทาย เอวํ คาเม มุนี จเรติ. "

ตตฺถ **ภมโรติ** ยากาจิ มธุกรชาติ. **ปุปฺผนฺติ** ปุปฺผาราเม จรนฺโต ปุปฺผญฺจ วณฺณญฺจ คนฺธญฺจ อเหเฐนฺโต อวินาเสนฺโต จรตีติ อตฺโถ. **ปเลตีติ** เอวํ จริตฺวา ยาวทตฺถํ รสํ ปิวิตฺวา อปรมฺปิ มธุกรณตฺถาย อาทาย ปเลติ. โส เอกํ วนคหนํ อชฺโฌคาเหตฺวา เอกสฺมึ รุกฺขสุสิเร ตํ รชมิสฺสกํ รสํ ฐเปตฺวา อนุปุพฺเพน มธุรสํ มธุํ กโรติ น ตสฺส ปุปฺผาราเม จริตปฺปจฺจยา ปุปฺผํ วณฺณคนฺธํ วาสฺส วิคจฺฉติ อถโข สพฺพํ ปากติกเมว โหติ. **เอวํ คาเม มุนี** จเรติ เอวํ เสขาเสขเภโท อนาคาริยมุนิ กุลปฏิปาฏิยา คาเม ภิกฺขํ คณฺหนฺโต จรตีติ อตฺโถ. น หิ ตสฺส คาเม จรณปฺปจฺจยา กุลานํ สทฺธาหานิ วา โภคหานิ วา โหติ สทฺธาปิ โภคาปิ ปากติกาว โหนฺติ เอวํ จริตฺวา จ ปน นิกฺขมิตฺวา เสขมุนิ ตาว พหิคาเม อุทกผาสุกฏฺฐาเน สงฺฆาฏึ

๑. สี. ยุ. เอวํ.

ปญฺญาเปตฺวา นิสินฺโน อกฺขภญฺชนวณปฏิจฺฉาทนปุตฺตมํสุปมาวเสน ปจฺจเวกฺขนฺโต ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา ตถารูปํ วนสณฺฑํ อนุปวิสิตฺวา อชฺฌตฺติกกมฺมฏฺฐานํ สมฺมสนฺโต จตฺตาโร มคฺเค จตฺตาริ จ ผลานิ หตฺถคตาเนว กโรติ อเสขมุนิ ปน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาร-มนุยุญฺชติ. อยมสฺส ภมเรน สทฺธึ มธุกรณสริกฺขตา เวทิตพฺพา อิธ ปน ขีณาสโว อธิปฺเปโต.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ วตฺวา อุตฺตรึปิ เถรสฺส คุณํ ปกาเสตุํ น ภิกฺขเว อิทาเนว โมคฺคลฺลาเนน มจฺฉริเสฏฺฐี ทมิโต ปุพฺเพปิ นํ ทเมตฺวา กมฺมผลสมฺพนฺธํ ชานาเปสิเอวาติ อิมมตฺถํ ปกาเสนฺโต อตีตํ อาหริตฺวา

" อุโภ ขญฺชา อุโภ กุณี อุโภ วิสมจกฺขุกา
อุภินฺนํ ปีฬกา สีเส[๑] นาหํ ชานามิ อิลฺลิสนฺติ "

อิมํ อิลฺลีสชาตกํ[๒] กเถสีติ.

มจฺฉริโกสิยเสฏฺฐิ วตฺถุ.

----

๑. สี. ยุ. ชาตา. ๒. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๒๕. ตทฏฺฐกถา. ๒/๑๖๓.

๖. ปาฏิกาชีวก วตฺถุ. [๓๘]

น ปเรสํ วิโลมานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปาฏิกํ นาม อาชีวกํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิร เอกา คหปตานี ปุตฺตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ปาฏิกํ นาม อาชีวกํ ปฏิชคฺคติ. ตสฺสานนฺตรฆเรสุ มนุสฺสา สตฺถุ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา อาคนฺตฺวา อโห อจฺฉริยา พุทฺธานํ ธมฺมเทสนาติ นานปฺปการเรหิ พุทฺธคุเณ วณฺเณนฺติ. สา พุทฺธานํ คุณกถํ สุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ธมฺมํ โสตุกามา ตมตฺถํ อาชีวกสฺส กเถตฺวา คจฺฉิสฺสามหํ พุทฺธสฺส สนฺติกํ อยฺยาติ อาห. โส มา คจฺฉาหีติ นิวาเรตฺวา ตํ ปุนปฺปุนํ ยาจมานมฺปิ นิวาเรสิ เอว. สา อยํ มม วิหารํ คนฺตฺวา ธมฺมํ โสตุํ น เทติ สตฺถารํ นิมนฺเตตฺวา อิเธว ธมฺมํ สุณิสฺสามีติ สายณฺหสมเย ปุตฺตํ ปกฺโกสิตฺวา คจฺฉ สฺวาตนาย สตฺถารํ นิมนฺเตหีติ เปเสสิ. โส คจฺฉนฺโต ปฐมตรํ อาชีวกสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา นิสีทิ. อถ นํ โส กหํ คจฺฉสีติ อาห. มาตุ วจเนน สตฺถารํ นิมนฺเตตุํ คจฺฉามีติ. มา ตสฺส สนฺติกํ คจฺฉาหีติ. อลํ อยฺย[๑] คจฺฉิสฺสามหนฺติ. เอตสฺส กตสกฺการํ อุโภปิ ขาทิสฺสาม มา คจฺฉาติ. อลํ อยฺย มาตา เม ตชฺเชสฺสตีติ. เตนหิ คจฺฉ คนฺตฺวา จ ปน นิมนฺเตตฺวา อมฺหากํ เคหํ อสุกฏฺฐาเน วา อสุกวีถิยํ วา อสุกมคฺเคน วา คนฺตพฺพนฺติ มา อาจิกฺข สนฺติเก ฐิโต วิย อญฺเญน

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร มม มาตุ ภายามีติ อตฺถิ.

มคฺเคน คจฺฉนฺโต วิย ปลายิตฺวา เอหีติ. โส อาชีวกสฺส กถํ สุตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา นิมนฺเตตฺวา อาชีวเกน วุตฺตนิยาเมเนว สพฺพํ กตฺวา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา กินฺเต กตนฺติ ปุฏฺโจ สพฺพํ กตํ อยฺยาติ อาห. ภทฺทกนฺเต กตํ ตสฺส กตสกฺการํ อุโภปิ ขาทิสฺสามาติ วตฺวา ปุนทิวเส อาชีวโก ปาโต ว ตํ เคหํ อคมาสิ. ตํ คเหตฺวา ปจฺฉาคพฺเภ นิสีทาเปสุํ. ปฏิวิสฺสก-มนุสฺสา ตํ เคหํ อลฺลโคมเยน อุปลิมฺปิตฺวา ลาชปญฺจมานิ ปุปฺผานิ วิกฺกิริตฺวา สตฺถุ นิสีทนตฺถาย มหารหํ อาสนํ ปญฺญาเปสุํ. พุทฺเธหิ สทฺธึ อปริจิตมนุสฺสา หิ อาสนปญฺญตฺตึ น ชานนฺติ. พุทฺธานญฺจ มคฺคเทสเกน กิจฺจํ นาม นตฺถิ โพธิมูเล ทสสหสฺสี-โลกธาตุํ กมฺเปตฺวา สมฺโพธึ ปตฺตทิวเสเยว หิ เนสํ อยํ มคฺโค นิรยํ คจฺฉติ อยํ ติรจฺฉานโยนึ อยํ เปตฺติวิสยํ อยํ มนุสฺสโลกํ อยํ เทวโลกํ อยํ อมตมหานิพฺพานนฺติ สพฺเพ มคฺคา อาวิภูตา คามนิคมาทีนํ มคฺเค วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ตสฺมา สตฺถา ปาโต ว ปตฺตจีวรมาทาย มหาอุปาสิกาย เคหทฺวารํ คโต. สา เคหา นิกฺขมิตฺวา สตฺถารํ ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา อนฺโตฆเร ปเว-เสตฺวา อาสเน นิสีทาเปตฺวา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน ปริวิสิ. อุปาสิกา กตภตฺตกิจฺจสฺส สตฺถุโน อนุโมทนํ กาเรตุกามา ปตฺตํ คณฺหิ. สตฺถา มธุรสฺสเรน อนุโมทนธมฺมกถํ อารภิ. อุปาสิกา สาธุ สาธูติ สาธุการํ ททมานา ธมฺมํ สุณิ. อาชีวโก ปจฺฉาคพฺเภ นิสินฺโนว ตสฺสา สาธุการํ ทตฺวา ธมฺมํ

สุณนฺติยา สทฺทํ สุตฺวา สนฺธาเรตุํ นาสกฺขิ น อิทาเนว สา มยฺหนฺติ นิกฺขมิตฺวา นฏฺฐาสิ กาฬกณฺณิ เอตสฺส เอตํ สกฺการํ กโรหีติ นานปฺปกาเรน อุปาสิกญฺจ สตฺถารญฺจ อกฺโกสนฺโต ปลายิ. อุปาสิกา ตสฺส กถาย ลชฺชิตา อญฺญถตฺตํ คตํ จิตฺตํ เทสนานุสาเรน เปเสตุํ นาสกฺขิ. อถ นํ สตฺถา กึ อุปาสิเก จิตฺตํ เทสนานุคตํ[๑] กาตุํ น สกฺโกสีติ. ภนฺเต เอตสฺส เม กถาย จิตฺตํ อญฺญถตฺตํ อุปคตนฺติ. สตฺถา เอวรูปสฺส วิสภาคชนสฺส กถิตํ กถํ นาม อาวชฺชิตุํ น วฏฺฏติ เอวรูปํ อสมนฺนาหริตฺวา อตฺตโน กตากตเมว โอโลเกตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" น ปเรสํ วิโลมานิ น ปเรสํ กตากตํ
อตฺตโน ว อเวกฺเขยฺย กตานิ อกตานิ จาติ."

ตตฺถ **น ปเรสํ วิโลมานีติ** ปเรสํ วิโลมานิ ผรุสานิ มมฺมจฺเฉทวจนานิ น มนสิกาตพฺพานิ. **น ปเรสํ กตากตนฺติ** อสฺโก อุปาสโก อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน นาปิสฺส เคเห กฏจฺฉุ-ภิกฺขาทีนิ ทียนฺติ น สลากภตฺตาทีนิ น จีวราทิปฺปจฺจยทานํ เอตสฺส อตฺถิ ตถา อสฺกา อุปาสิกา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา นาปิสฺสา เคเห กฏจฺฉุภิกฺขาทีนิ ทียนฺติ น สลากภตฺตาทีนิ น จีวราทิปฺปจฺจยทานํ เอติสฺสา อตฺถิ ตถา อสฺโก ภิกฺขุ อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน นาปิ อุปชฺฌายวตฺตํ กโรติ น อาจริยวตฺตํ น อาคนฺตุกวตฺตํ น คมิกวตฺตํ น เจติยงฺคณวตฺตํ น อุโปสถา-

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร ญาณนฺติ อตฺถิ.

คารวตฺตํ น โภชนสาลาย วตฺตํ น ชนฺตาฆรวตฺตาทีนิ นาปิสฺส กิญฺจิ ธูตงฺคํ อตฺถิ น ภาวนารามตาย อุสฺสาหมตฺตมฺปิติ เอวํ ปเรสํ กตากตํ นาม น โอโลเกตพฺพํ. **อตฺตโน ว อเวกฺเขยฺยาติ** กถมฺภูตสฺส เม รตฺตินฺทิวา วีติปตนฺตีติ ปพฺพชิเตน อภิณฺหํ ปจฺจ-เวกฺขิตพฺพนฺติ อิมํ โอวาทํ[๑] อนุสฺสรนฺโต สทฺธาปพฺพชิโต กุลปุตฺโต กินฺนุ โข อหํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา โยคกฺเขมํ กาตุํ นาสกฺขินฺติ เอวํ อตฺตโน กตากตานิ โอโลเกยฺยาติ.

เทสนาวสาเน อุปาสิกา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิตา. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

ปาฏิกาชีวก วตฺถุ.

----

๗. ฉตฺตปาณิอุปาสก วตฺถุ. [๓๘]

ยถาปิ รุจิรํ ปุปฺผนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต ฉตฺตปาณิอุปาสกํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ หิ ฉตฺตปาณิ นาม อุปาสโก[๒] ติปิฏกธโร อนาคามี. โส ปาโตว อุโปสถิโก หุตฺวา สตฺถุ อุปฏฺฐานํ อคมาสิ. อนาคามิอริยสาวกานํ หิ สมาทานวเสน อุโปสถกมฺมํ นาม นตฺถิ. มคฺเคเนว เตสํ พฺรหฺมจริยญฺจ เอกภตฺติกญฺจ อาคตํ. เตเนวาห[๓]

๑. องฺ. ทสก. ๒๔/๙๒. ๒. อิโต ปรํ อโหสีติ ปเทน ภวิตพฺพํ.
๓. ม. ม. ๑๓/๓๗๕.

ฆฏิกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร เอกภตฺติโก พฺรหฺมจารี สีลวา กลฺยาณธมฺโมติ. เอวํ อนาคามิโน ปกติยาว เอกภตฺติกา จ พฺรหฺมจาริโน จ โหนฺติ. โสปิ ตเถว อุโปสถิโก หุตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ธมฺมกถํ สุณนฺโต นิสีทิ. ตสฺมึ สมเย ราชา ปเสนทิโกสโล สตฺถุ อุปฏฺฐานํ อคมาสิ. อุปาสโก ตํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา อุฏฺฐาตพฺพํ นุ โข โนติ จินฺเตตฺวา อหํ อคฺคราชสฺส สนฺติเก นิสินฺโน ตสฺส เม ปเทสราชานํ ทิสฺวา อุฏฺฐาตุํ น ยุตฺตํ ราชา โข ปน เม อนุฏฺฐหนฺตสฺส กุชฺฌิสฺสติ เอตสฺมึ กุชฺฌนฺเตปิ เนว อุฏฺฐหิสฺสามิ ราชานํ ทิสฺวา อุฏฺฐหนฺเตน หิ ราชา ครุกโต โหติ โน สตฺถา เนว อุฏฺฐหิสฺสามีติ น อุฏฺฐหิ. ปณฺฑิตปุริสา จ นาม ครุตรานํ สนฺติเก นิสีทิตฺวา อนุฏฺฐหนฺตํ ทิสฺวา น กุชฺฌนฺติ. ราชา ปน ตํ อนุฏฺฐหนฺตํ ทิสฺวา กุปิตมานโส สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. สตฺถา[๑] กุปิตภาวํ ญตฺวา มหาราช อยํ ฉตฺตปาณิ อุปาสโก ปณฺฑิโต ทิฏฺฐธมฺโม ติปิฏกธโร อตฺถานตฺถกุสโลติ อุปาสกสฺส คุณกถํ กเถสิ. รญฺโญ ตสฺส คุณกถํ สุณนฺตสฺเสว จิตฺตํ มุทุกํ ชาตํ.

อเถกทิวสํ ราชา อุปริปาสาเท ฐิโต ฉตฺตปาณิอุปาสกํ กตภตฺตกิจฺจํ ฉตฺตมาทาย อุปาหนํ อารุยฺห ราชงฺคเณน คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปกฺโกสาเปสิ. โส ฉตฺตุปาหนา อปเนตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. อถ นํ ราชา อาห โภ

๑. อิโต ปรํ ตสฺสาติ ปเทน ภวิตพฺพํ.

อุปาสก กินฺเต ฉตฺตุปาหนํ อปนีตนฺติ. ราชา ปกฺโกสตีติ สุตฺวา อาคโตมฺหีติ. อชฺช อมฺหากํ ราชภาโว ตุมฺเหหิ ญาโต ภวิสฺสตีติ. สทาปิ มยํ ตุมฺหากํ ราชภาวํ ชานามาติ. เอวํ กสฺมา ปุริมทิวเส สตฺถุ สนฺติเก นิสินฺโน มํ ทิสฺวา น อุฏฺฐหีติ. มหาราช อคฺคราชสฺส สนฺติเก นิสินฺโน ปเทสราชานํ ทิสฺวา อุฏฺฐหนฺโต สตฺถริ อคารโว ภเวยฺยํ ตสฺมา น อุฏฺฐหินฺติ. โหตุ โภ ติฏฺฐเตตํ ตุมฺเห กิร ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกานํ อตฺถานตฺถานํ กุสลา ติปิฏกธรา อมฺหากํ อนฺเตปุเร ธมฺมํ วาเจถาติ. น สกฺกา เทวาติ. กึการณาติ. ราชเคหํ นาม มหาสาวชฺชํ ทุยุตฺตสุยุตฺตกานิ ครุกาเนตฺถ เทวาติ. มา เอวํ วเทถ ปุริมทิวเส มํ ทิสฺวา น อุฏฺฐิโตมฺหีติ มา กุกฺกุจฺจํ กโรถาติ. เทว คิหีนํ วิจรณฏฺฐานํ นาม สาวชฺชํ เอกํ ปพฺพชิตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ธมฺมํ วาเจถาติ. ราชา สาธุ โภ คจฺฉถ ตุมฺเหติ ตํ อุยฺโยเชตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารํ ยาจิ ภนฺเต มลฺลิกา จ เทวี วาสภขตฺติยา จ ธมฺมํ ปริยาปุณิสฺสามาติ วทนฺติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ นิพทฺธํ มม เคหํ คนฺตฺวา ตาสํ ธมฺมํ อุทฺทิสถาติ. พุทฺธานํ นิพทฺธํ เอกฏฺฐานคมนํ นาม นตฺถิ มหาราชาติ. เตนหิ ภนฺเต อญฺญํ ภิกฺขุํ เทถาติ. สตฺถา อานนฺทตฺเถรสฺส ภารมกาสิ. เถโร นิพทฺธํ คนฺตฺวา ตาสํ อุทฺเทสํ อุทฺทิสติ. ตาสุ มลฺลิกา สกฺกจฺจํ คเหตฺวา สชฺฌายิตฺวา อุทฺเทสํ[๑] ปฏิจฺฉาเปสิ. วาสภขตฺติยา ปน เนว สกฺกจฺจํ

๑. สี. ม. ยุ. อาจริยํ.

คณฺหาติ น สชฺฌายติ น อุทฺเทสํ ปฏิจฺฉาเปตุํ สกฺโกติ.

อเถกทิวสํ สตฺถา เถรํ ปุจฺฉิ กึ อานนฺท อุปาสิกา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺตีติ. อาม ภนฺเตติ. กา สกฺกจฺจํ คณฺหาตีติ. มลฺลิกา ภนฺเต สกฺกจฺจํ คณฺหาติ สกฺกจฺจํ สชฺฌายติ สกฺกจฺจํ อุทฺเทสํ ปฏิจฺฉาเปตุํ สกฺโกติ ตุมฺหากํ ปน ญาติธีตา เนว สกฺกจฺจํ คณฺหาติ น สชฺฌายติ น อุทฺเทสํ ปฏิจฺฉาเปตุํ สกฺโกตีติ. สตฺถา เถรสฺส วจนํ สุตฺวา อานนฺท มยา กถิตธมฺโม นาม สกฺกจฺจํ อสฺสุณนฺตสฺส อคฺคณฺหนฺตสฺส อสชฺฌายนฺตสฺส อเทเสนฺตสฺส วณฺณสมฺปนฺนํ อคนฺธกํ ปุปฺผํ วิย อผโล โหติ สกฺกจฺจํ ปน สวนาทีนิ กโรนฺตสฺส มหปฺผโล โหติ มหานิสํโสติ วตฺวา อิมา เทฺว คาถา อภาสิ

" ยถาปิ รุจิรํ ปุปฺผํ วณฺณวนฺตํ อคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา อผลา โหติ อกุพฺพโต
ยถาปิ รุจิรํ ปุปฺผํ วณฺณวนฺตํ สคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา สผลา โหติ สุกุพฺพโตติ."

ตตฺถ **รุจิรนฺติ** โสภนํ. **วณฺณวนฺตนฺติ** วณฺณสณฺฐานสมฺปนฺนํ. **อคนฺธกนฺติ** คนฺธรหิตํ ปาลิภทฺทก คิริกณฺณิก ชยกุสุมาทิเภทํ. **เอวํ สุภาสิตา วาจาติ** สุภาสิตา วาจา นาม เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ ตํ วณฺณ สณฺฐานสมฺปนฺน อคนฺธก ปุปฺผสทิสํ. ยถา ปน อคนฺธกํ ปุปฺผํ โย นํ ธาเรติ ตสฺส สรีเร คนฺโธ น ผรติ เอวํ เอตํปิ โย นํ สกฺกจฺจํ สวนาทีหิ น สมาจรติ ตสฺส สกฺกจฺจํ

อสมาจรนฺตสฺส ยํ ตตฺถ กตฺตพฺพํ ตํ อกุพฺพโต สุตคนฺธํ ธารณคนฺธํ ปฏิปตฺติคนฺธญฺจ น อาวหติ อผลํ โหติ เตน วุตฺตํ **เอวํ สุภาสิตา วาจา อผลา โหติ อกุพฺพโตติ**. สคนฺธกนฺติ. จมฺปกนีลุปฺปลาทิ-เภทํ. เอวนฺติ ยถา ตํ ปุปฺผํ ธาเรนฺตสฺส สรีเร คนฺโธ ผรติ เอวํ เตปิฏกพุทฺธวจนสงฺขาตา สุภาสิตา วาจาปิ สุกุพฺพโต โย สกฺกจฺจํ สวนาทีหิ ตตฺถ กตฺตพฺพํ กโรติ อสฺส ปุคฺคลสฺส สผลา โหติ สุตคนฺธ ธารณคนฺธ ปฏิปตฺติคนฺธานํ อาวหนโต มหปฺผลา โหติ มหานิสํสาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปตฺตา. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

ฉตฺตปาณิอุปาสก วตฺถ

----

๘. วิสาขา วตฺถุ. [๔๐]

ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถึ อุปนิสฺสาย ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต วิสาขํ อุปาสิกํ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร องฺครฏฺเฐ ภทฺทิยนคเร เมณฺฑกเสฏฺฐิปุตฺตสฺส ธนญฺชย-เสฏฺฐิโน อคฺคมเหสิยา สุมนาเทวิยา กุจฺฉิสฺมึ นิพฺพตฺติ. ตสฺสา สตฺตวสฺสิกกาเล สตฺถา เสลพฺราหฺมณาทีนํ โพธเนยฺยพนฺธวานํ อุปนิสฺสยสมฺปตฺตึ ทิสฺวา มหาภิกฺขุสงฺฆปริวาโร จาริกํ จรมาโน

ตํ นครํ ปาปุณิ. ตสฺมิญฺจ สมเย เมณฺฑโก คหปติ ตสฺมึ นคเร ปญฺจนฺนํ มหาปุญฺญานํ เชฏฺฐโก หุตฺวา เสฏฺฐิฏฺฐานํ กาเรติ. ปญฺจ มหาปุญฺญา นาม เมณฺฑโก เสฏฺฐี จนฺทปทุมา นาม ตสฺเสว เชฏฺฐกภริยา ตสฺเสว เชฏฺฐกปุตฺโต ธนญฺชโย นาม ตสฺส ภริยา สุมนาเทวี นาม เมณฺฑกเสฏฺฐิสฺส ทาโส ปุณฺโณ นามาติ. น เกวลญฺจ เมณฺฑกเสฏฺฐีเยว พิมฺพิสารรญฺโญ ปน วิชิเต ปญฺจ อมิตโภคา นาม อเหสุํ โชติโย ชฏิโล เมณฺฑโก ปุณฺณโก กากวลฺลิโยติ. เตสุ อยํ เมณฺฑกเสฏฺฐี ทสพลสฺส อตฺตโน นครํ สมฺปตฺตภาวํ ญตฺวา ปุตฺตสฺส ธนญฺชยเสฏฺฐิโน ธีตรํ วิสาขํ ทาริกํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาห อมฺม ตุยฺหํปิ มงฺคลํ อมฺหากํปิ มงฺคลํ ตว ปริวาเรหิ ปญฺจหิ ทาริกาสเตหิ สทฺธึ ปญฺจ รถสตานิ อารุยฺห ปญฺจหิ ทาสีสเตหิ ปริวุตา ทสพลสฺส ปจฺจุคฺคมนํ กโรหีติ. สา สาธูติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ตถา อกาสิ. การณาการเณสุ ปน กุสลตฺตา ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกาว สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. อถสฺสา ปุพฺพจริยวเสน สตฺถา ธมฺมํ เทเสสิ. สา เทสนาวสาเน ปญฺจหิ ทาริกาสเตหิ สทฺธึ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. เมณฺฑกเสฏฺฐีปิ โข สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ธมฺมกถํ สุตฺวา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาย สฺวาตนาย นิมนฺเตตฺวา ปุนทิวเส อตฺตโน นิเวสเน ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิตฺวา เอเตเนว อุปาเยน อฑฺฒมาสํ มหาทานํ

อทาสิ. สตฺถา ภทฺทิยนคเร ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา ปกฺกามิ.

เตน โข ปน สมเยน พิมฺพิสาโร จ ปเสนทิโกสโล จ อญฺญมญฺญํ ภคินีปติกา โหนฺติ. อเถกทิวสํ โกสลราชา จินฺเตสิ พิมฺพิสารสฺส วิชิเต ปญฺจ อมิตโภคา มหาปุญฺญา วสนฺติ มยฺหํ วิชิเต เอโกปิ ตาทิโส นตฺถิ ยนฺนูนาหํ พิมฺพิสารสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา เอกํ มหาปุญฺญํ ยาเจยฺยนฺติ. โส ตตฺถ คนฺตฺวา รญฺญา กตปฏิสนฺถาโร กึการณา อาคโตสีติ ปุฏฺโฐ ตุมฺหากํ วิชิเต ปญฺจ อมิตโภคา มหาปุญฺญา วสนฺติ ตโต เอกํ คเหตฺวา คมิสฺสามีติ อาคโตมฺหิ เตสุ เม เอกํ เทถาติ อาห. มหากุลานิ อมฺเหหิ จาเลตุํ น สกฺกาติ. อหํ อลทฺธา น คมิสฺสามีติ. ราชา อมจฺเจหิ สทฺธึ มนฺเตตฺวา โชติยาทีนํ มหากุลานํ จาลนํ นาม ปฐวิยา จาลนสทิสํ เมณฺฑกมหาเสฏฺฐิสฺส ปุตฺโต ธนญฺชยเสฏฺฐี นาม อตฺถิ เตน สทฺธึ มนฺเตตฺวา ว ปฏิวจนํ เต ทสฺสามีติ วตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตาต โกสลราชา เอกํ ธนเสฏฺฐึ คเหตฺวา คมิสฺสามีติ วทติ ตฺวํ เตน สทฺธึ คจฺฉาหีติ. ตุมฺเหสุ ปหิณนฺเตสุ คมิสฺสามิ เทวาติ. เตนหิ ปริวจฺฉํ กตฺวา คจฺฉ ตาตาติ. โส อตฺตโน กตฺตพฺพยุตฺตกํ อกาสิ. ราชาปิสฺส มหนฺตํ สกฺการํ กตฺวา อิมํ อาทาย คจฺฉถาติ ปเสนทิโกสลราชานํ อุยฺโยเชสิ. โส ตํ อาทาย สพฺพตฺถ เอกรตฺติวาเสน คจฺฉนฺโต เอกํ ผาสุกฏฺฐานํ ปตฺวา นิวาสํ คณฺหิ. อถ นํ ธนญฺชยเสฏฺฐี ปุจฺฉิ อิทํ กสฺส วิชิตนฺติ. มยฺหํ เสฏฺฐีติ. กีวทูโร อิโต สาวตฺถีติ. สตฺต-

โยชนมตฺถเกติ. อนฺโตนครํ สมฺพาธํ อมฺหากํ ปริชโน มหนฺโต สเจ โรเจถ อิเธว วเสยฺยาม เทวาติ. ราชา สาธูติ สมฺปฏิจฺ-ฉิตฺวา ตสฺมึ ฐาเน นครํ มาเปตฺวา ตสฺส ทตฺวา อคมาสิ. ตสฺมึ ปเทเส สายํ วสนฏฺฐานสฺส คหิตตฺตา นครสฺส สาเกตนฺเตฺวว นามํ อโหสิ.

สาวตฺถิยมฺปิ โข มิคารเสฏฺฐิโน ปุตฺโต ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร นาม วยปฺปตฺโต อโหสิ. อถ นํ มาตาปิตโร วทึสุ ตาต ตว รุจฺจนฏฺฐาเน เอกํ ทาริกํ อุปธาเรหีติ. มยฺหํ เอวรูปาย ภริยาย กิจฺจํ นตฺถีติ. ปุตฺต มา เอวํ กริ กุลํ นาม อปุตฺตกํ น ติฏฺฐตีติ. โส ปุนปฺปุนํ วุจฺจมาโน เตนหิ ปญฺจกลฺยาณสมนฺนา-คตํ ทาริกํ ลภมาโน ตุมฺหากํ วจนํ กริสฺสามีติ อาห. กานิ ปเนตานิ ปญฺจ กลฺยาณานิ นาม ตาตาติ. เกสกลฺยาณํ มํสกลฺยาณํ อฏฺฐิกลฺยาณํ ฉวิกลฺยาณํ วยกลฺยาณนฺติ.

มหาปุญฺญาย หิ อิตฺถิยา เกสา โมรกลาปสทิสา หุตฺวา□ มุญฺจิตฺวา วิสฺสฏฺฐา นิวาสนนฺตํ ปหริตฺวา นิวตฺติตฺวา อุทฺธคฺคา ติฏฺฐนฺติ อิทํ เกสกลฺยาณํ นาม. ทนฺตาวรณํ พิมฺพผลสทิสํ วณฺณสมฺปนฺนํ สมํ สุผุสฺสิตํ โหติ อิทํ มํสกลฺยาณํ นาม. ทนฺตา สุกฺกา สมา อวิวรา อุสฺสาเปตฺวา ฐปิตวชิรปนฺตี วิย สมุจฺฉินฺน-สงฺขปนฺตี วิย จ โสภนฺติ อิทํ อฏฺฐิกลฺยาณํ นาม. กาฬิยา วณฺณกาทีหิ อวิลิตฺโตเอว ฉวิวณฺโณ สินิทฺโธ นีลุปฺปลทามสทิโส โหติ โอทาตาย กณฺณิการปุปฺผทามสทิโส โหติ อิทํ ฉวิกลฺยาณํ

นาม. ทสกฺขตฺตุํ วิชาตาปิ โข ปน สกึ วิชาตา วิย อวิคต-โยพฺพนา ว โหติ อิทํ วยกลฺยาณํ นามาติ.

อถสฺส มาตาปิตโร อฏฺฐุตฺตรสตพฺราหฺมเณ นิมนฺเตตฺวา โภเชตฺวา ปญฺจกลฺยาณสมนฺนาคตา อิตฺถิโย นาม โหนฺตีติ ปุจฺฉึสุ. อาม โหนฺตีติ. เตนหิ เอวรูปํ ทาริกํ ปริเยสิตุํ อฏฺฐ ชนา คจฺฉนฺตูติ พหุํ ธนํ ทตฺวา อาคตกาเล จ โว กาตพฺพํ ชานิสฺสาม คจฺฉถ เอวรูปํปิ ทาริกํ ปริเยสถ ทิฏฺฐกาเล จ อิมํ ปิลนฺเธยฺยาถาติ สตสหสฺสคฺฆนิกํ สุวณฺณมาลํ ทตฺวา อุยฺโยเชสุํ. เต มหนฺตมหนฺตานิ นครานิ คนฺตฺวา ปริเยสมานา ปญฺจกลฺยาณ-สมนฺนาคตํ ทาริกํ อทิสฺวา นิวตฺติตฺวา อาคจฺฉนฺตา วิวฏฺฐนกฺขตฺต-ทิวเส สาเกตํ อนุปฺปตฺตา อชฺช อมฺหากํ กมฺมํ นิปฺปชฺชิสฺสตีติ จินฺตยึสุ. ตสฺมึ ปน นคเร อนุสํวจฺฉรํ วิวฏฺฐนกฺขตฺตํ นาม โหติ. ตทา พหิอนิกฺขมนกุลานิปิ ปริวาเรน สทฺธึ เคหา นิกฺขมิตฺวา อปฺปฏิจฺฉนฺเนน สรีเรน ปทสาว นทีตีรํ คจฺฉนฺติ. ตสฺมึ ทิวเส ขตฺติยมหาสาลาทีนํ ปุตฺตาปิ อตฺตโน สมานชาติกํ มนาปํ กุล-ทาริกํ ทิสฺวา มาลาคุเลน ปริกฺขิปิสฺสามาติ ตํ ตํ มคฺคํ นิสฺสาย ติฏฺฐนฺติ. เตปิ พฺราหฺมณา นทีตีเร เอกํ สาลํ ปวิสิตฺวา อฏฺฐํสุ. ตสฺมึ ขเณ วิสาขา ปญฺจรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา หุตฺวา สพฺพาภรณปฺปฏิ-มณฺฑิตา ปญฺจหิ กุมารีสเตหิ ปริวุตา นทึ คนฺตฺวา นหายิสฺสามีติ ตํ ปเทสํ ปตฺตา. อถโข เมโฆ อุฏฺฐหิตฺวา ปาวสฺสิ. ปญฺจสตา กุมาริโย เวเคน คนฺตฺวา สาลํ ปวิสึสุ. พฺราหฺมณา โอโลเกนฺตา

ตาสุ เอกํปิ ปญฺจกลฺยาณสมนฺนาคตํ น ปสฺสึสุ. วิสาขา ปกติ-
คมเนเนว สาลํ ปาวิสิ. วตฺถาภรณานิ เตมึสุ. พฺราหฺมณา ตสฺสา
จตฺตาริ กลฺยาณานิ ทิสฺวา ทนฺเต ปสฺสิตุกามา อลสชาติกา
อมฺหากํ ธีตา เอติสฺสา สามิโก กณฺชิกมตฺตมฺปิ น ลภิสฺสติ
มญฺเญติ อญฺญมญฺญํ กถยึสุ. อถ เน วิสาขา อาห กํ วเทถ
ตุมฺเหติ. ตํ กเถม อมฺมาติ. มธุโร กิร ตสฺสา สทฺโท กํส-
ตาลสฺสโร วิย นิจฺฉรติ. อถ เน ปุน มธุรสทฺเทน กึการณา
กเถถาติ ปุจฺฉิ. ตว ปริวาริตฺถิโย วตฺถาลงฺกาเร อเตเมตฺวา
เวเคน สาลํ ปวิฏฺฐา ตุยฺหํ เอตฺตกํ ฐานํ เวเคน อาคมนมตฺตมฺปิ
นตฺถิ วตฺถาภรณานิ เตเมตฺวา อาคตาสิ ตสฺมา กเถมาติ. ตาตา
มา เอวํ วเทถ อหํ เอตาหิ พลวตรา การณํ ปน สลฺลกฺเขตฺวา
ชเวน นาคตมฺหีติ. กึ อมฺมาติ. ตาตา จตฺตาโร ชนา ชวมานา
น โสภนฺติ อปรมฺปิ เอกํ การณํ อตฺถีติ. กตเม จตฺตาโร
ชวมานา น โสภนฺติ อมฺมาติ. ตาตา อภิสิตฺโต ราชา ตาว
สพฺพาภรณปฺปฏิมณฺฑิโต กจฺฉํ พนฺธิตฺวา ราชงฺคเณ ชวมาโน
น โสภติ กึ อยํ ราชา คหปติโก วิย ธาวตีติ อญฺญทตฺถุ
ครหํ ลภติ สณิกํ คจฺฉนฺโต ว โสภติ รญฺโญ มงฺคลหตฺถีปิ
อลงฺกโต ชวมาโน น โสภติ วารณลีฬฺหาย คจฺฉนฺโต ว โสภติ
ปพฺพชิโต ชวมาโน น โสภติ กึ อยํ สมโณ คิหี วิย ธาวตีติ
เกวลํ ครหเมว ลภติ สมิตคมเนน ปน โสภติ อิตฺถี ชวมานา
น โสภติ กึ เอสา อิตฺถี ปุริโส วิย ธาวตีติ ครหิตพฺพา ว

โหติ ปกติคมเนน โสภติ๑ อิเม จตฺตาโร ชวมานา น โสภนฺติ
ตาตาติ. กตมํ ปเนกํ อปรํ การณํ อมฺมาติ. ตาตา มาตา-
ปิตโร นาม ธีตรํ องฺคปฺปจฺจงฺคานิ สณฺฐเปตฺวา โปเสนฺติ มยํ
หิ วิกฺกีณิยภณฺฑํ นาม อมฺเห ปรกุลํ เปสนตฺถาย โปเสนฺติ
สเจ ชวมานานํ นิวตฺถทุสฺสกณฺเณ วา อกฺกมิตฺวา ภูมิยํ วา
ปกฺขลิตฺวา ปติตกาเล หตฺโถ วา ปาโท วา ภิชฺเชยฺย กุลสฺเสว
ภาโร ภเวยฺยาม ปสาธนภณฺฑํ ปน เตเมตฺวา สุกฺขิสฺสติ อิมํ
การณํ สลฺลกฺเขตฺวา น ธาวิตมฺหิ ตาตาติ. พฺราหฺมณา ตสฺสา
กถนกาเล ทนฺตสมฺปตฺตึ ทิสฺวา เอวรูปา โน สมฺปตฺติ น ทิฏฺฐ-
ปุพฺพาติ ตสฺสา สาธุการํ ทตฺวา อมฺม ตุยฺเหวสา อนุจฺฉวิกาติ
วตฺวา ตํ สุวณฺณมาลํ ปิลนฺธยึสุ. อถ เน ปุจฺฉิ กตรนครโต
อาคตตฺถ ตาตาติ. สาวตฺถิโต อมฺมาติ. เสฏฺฐิกุลํ กตรํ
นามาติ. มิคารเสฏฺฐิ นาม อมฺมาติ. อยฺยปุตฺโต โก นามาติ.
ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร นาม อมฺมาติ. สา สมานชาติกํ โน กุลนฺติ
อธิวาเสตฺวา ปิตุ สาสนํ ปหิณิ อมฺหากํ รถํ เปเสนฺตูติ. กิญฺจาปิ
หิ สา อาคมนกาเล ปทสา อาคตา สุวณฺณมาลาย ปน ปิลนฺธน-
กาลโต ปฏฺฐาย ตถา คนฺตุํ น ลภติ อิสฺสรทาริกา รถาทีหิ
คจฺฉนฺติ อิตรา ปกติยานกํ อภิรุหนฺติ ฉตฺตํ วา ตาลปณฺณํ วา
อุปริ กโรนฺติ ตสฺมึปิ อสติ นิวตฺถสาฏกสฺส ทสนฺตํ อุกฺขิปิตฺวา
องฺเส ขิปนฺติเอว. ตสฺสา ปน ปิตา ปญฺจ รถสตานิ เปเสสิ.

๑. สี. ม. ยุ. ปกติคมเนน โสภตีติ นตฺถิ.

สา สปริวารา รถํ อารุยฺห คตา. พฺราหฺมณาปิ เอกโตว อคมํสุ.
อถ เน เสฏฺฐี ปุจฺฉิ กุโต อาคตตฺถาติ. สาวตฺถิโต มหาเสฏฺฐีติ.
เสฏฺฐี กตโร นามาติ. มิคารเสฏฺฐี นามาติ. ปุตฺโต โก
นามาติ. ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร นามาติ. ธนํ กิตฺตกนฺติ. จตฺตาฬีส
โกฏิโย มหาเสฏฺฐีติ. ธนํ ตาว อมฺหากํ ธนํ อุปาทาย กากณิก-
มตฺตํ ทาริกาย ปน อารกฺขมตฺตาย ลทฺธกาลโต ปฏฺฐาย กึ
อญฺเญน การเณนาติ อธิวาเสสิ. โส เตสํ สกฺการํ กตฺวา เอกาหํ
ทฺวีหํ วสาเปตฺวา อุยฺโยเชสิ. เต สาวตฺถึ คนฺตฺวา[๑] ลทฺธา โน
ทาริกาติ อาโรจยึสุ. กสฺส ธีตาติ. ธนญฺชยเสฏฺฐิโนติ. โส
มหากุลสฺส เม ทาริกา ลทฺธา ขิปฺปเมว นํ อาเนตุํ วฏฺฏตีติ
ตตฺถ คมนตฺถํ รญฺโญ อาโรเจสิ. ราชา มหากุลํ เอตํ มยา
พิมฺพิสารสฺส สนฺติกา อาเนตฺวา สาเกเต นิเวสิตํ ตสฺส สมฺมานํ
กาตุํ วฏฺฏตีติ อหํปิ คมิสฺสามีติ อาห. โส สาธุ เทวาติ วตฺวา
ธนญฺชยเสฏฺฐิโน สาสนํ เปเสสิ มยิ อาคจฺฉนฺเต ราชาปิ
อาคมิสฺสติ มหนฺตํ ราชพลํ เอตฺตกสฺส ชนสฺส กาตพฺพยุตฺตกํ
กาตุํ สกฺขิสฺสสิ น สกฺขิสฺสสีติ. อิตโรปิ สเจปิ ทส ราชาโน
อาคจฺฉนฺติ อาคจฺฉนฺตูติ ปฏิสาสนํ เปเสสิ. มิคารเสฏฺฐี ตาวมหนฺเต
นคเร เคหโคปกมตฺตํ ฐเปตฺวา เสสชนํ อาทาย คนฺตฺวา อฑฺฒ-
โยชนมคฺเค ฐตฺวา อาคตมฺหาติ สาสนํ ปหิณิ. ธนญฺชยเสฏฺฐี
พหุปณฺณาการํ เปเสตฺวา ธีตรา สทฺธึ มนฺเตสิ อมฺม สสุโร กิร

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร มิคารเสฏฺฐิสฺสาติ อตฺถิ.

เต โกสลรญฺญา สทฺธึ อาคโต ตสฺส กตรํ เคหํ ปฏิชคฺคิตพฺพํ
รญฺโญ กตรํ อุปราชาทีนํ กตรานีติ. ปณฺฑิตา เสฏฺฐิธีตา วชิรคฺค-
ติขิณญฺญาณา กปฺปสตสหสฺสํ ปตฺถิตปฺปตฺถนา อภินีหารสมฺปนฺนา
สสุรสฺส เม อสฺกํ เคหํ ปฏิชคฺคถ รญฺโญ อสฺกํ อุปราชาทีนํ
อสฺกานีติ สํวิทหิตฺวา ทาสกมฺมกเร ปกฺโกสาเปตฺวา เอตฺตกา
รญฺโญ กตฺตพฺพกิจฺจํ กโรถ เอตฺตกา อุปราชาทีนํ หตฺถิอสฺสา-
ทโยปิ ตุมฺเหเยว ปฏิชคฺคถ อสฺสพนฺธาทโยปิ อาคนฺตฺวา มงฺคลจฺฉณํ
อนุภวิสฺสนฺตีติ สํวิทหิ. กึการณา มยํ วิสาขาย มงฺคลฏฺฐานํ
คนฺตฺวา น กิญฺจิ ลภิมฺห อสฺสรกฺขณาทีนิ กโรนฺตา สุขํ น
วิจริมฺหาติ เกจิ วตฺตุํ มา ลภึสุ. ตํทิวสเมว วิสาขาย ปิตา
ปญฺจสเต สุวณฺณกาเร ปกฺโกสาเปตฺวา ธีตุ เม มหาลตาปสาธนํ
นาม กโรถาติ รตฺตสุวณฺณสฺส นิกฺขสหสฺสํ ตทนุรูปานิ จ รชตมณิ-
มุตฺตาปวาฬวชิราทีนิ ทาเปสิ. ราชา กติปาหํ วสิตฺวา ธนญฺชย-
เสฏฺฐิสฺส สาสนํ ปหิณิ น สกฺกา เสฏฺฐินา อมฺหากํ ภรณโปสนํ
กาตุํ ทาริกาย คมนกาลํ ชานาตูติ. โสปิ รญฺโญ สาสนํ เปเสสิ
อิทานิ วสฺสกาโล อาคโต น สกฺกา จาตุมฺมาสํ วิจริตุํ ตุมฺหากํ
พลกายสฺส ยํ ยํ ลทฺธุํ วฏฺฏติ สพฺพนฺตํ มม ภาโร มยา
เปสิตกาเล เทโว คมิสฺสตีติ. ตโต ปฏฺฐาย สาเกตนครํ นิจฺจนกฺขตฺตํ
วิย อโหสิ. ราชานํ อาทึ กตฺวา สพฺเพสํ มาลาคนฺธวตฺถาทีนิ
ปฏิยตฺตาเนว โหนฺติ. เต เต ชนา จินฺตยึสุ เสฏฺฐี อมฺหากเมว
สกฺการํ กโรตีติ. เอวํ ตโย มาสา อติกฺกนฺตา ปสาธนํ ปน น ตาว

นิฏฺฐาติ. กมฺมาธิฏฺฐายิกา อาคนฺตฺวา เสฏฺฐิโน อาโรเจสุํ อญฺญํ อสนฺตํ นาม นตฺถิ พลกายสฺส ปน ภตฺตปจนทารูนิ นปฺปโหนฺตีติ. คจฺฉถ ตาตา อิมสฺมึ นคเร ปริชิณฺณหตฺถิสาลาทโย เจว ชิณฺณกานิ จ เคหานิ คเหตฺวา ปจถาติ. เอวํ ปจนฺตานํปิ อฑฺฒ-มาโส อติกฺกนฺโต. ตโต ปุนปิ ทารูนิ นตฺถีติ อาโรจยึสุ. อิมสฺมึ กาเล น สกฺกา ทารูนิ ลทฺธุํ ทุสฺสโกฏฺฐาคารานิ วิวริตฺวา ถูลสาฏเกหิ วฏฺฏิโย กตฺวา เตลจาฏีสุ เตเมตฺวา ภตฺตํ ปจถาติ. เต อฑฺฒมาสํ ตถา อกํสุ. เอวํ จตฺตาโร มาสา อติกฺกนฺตา. ปสาธนมฺปิ นิฏฺฐิตํ.

ตสฺมึ ปิลนฺธเน จตสฺโส วชิรนาฬิโย อุปโยคํ อคมํสุ มุตฺตานํ เอกาทส นาฬิโย ปวาฬสฺส พาวีสติ นาฬิโย มณีนํ เตตฺตึส นาฬิโย. อิติ เอเตหิ จ อญฺเญหิ จ รตเนหิ นิฏฺฐานํ อคมาสิ.[๑] อสุตฺตมยํ ปสาธนํ รชเตน สุตฺตกิจฺจํ กรึสุ ตํ สีเส ปฏิมุกฺกํ ปาทปฺปิฏฺฐึ คจฺฉติ. ตสฺมึ ตสฺมึ ฐาเน มุทฺทิกา โยเชตฺวา กตา สุวณฺณมยา คณฺฐิกา โหนฺติ รชตมยา ปาสกา มตฺถก-มชฺเฌ เอกา มุทฺทิกา ทฺวีสุ กณฺณปฺปิฏฺฐีสุ เทฺว คลวาฏเก เอกา ทฺวีสุ ชนฺนุเกสุ[๒] เทฺว ทฺวีสุ กปฺปเรสุ เทฺว ทฺวีสุ กฏิปฺปเทเสสุ เทฺวติ. ตสฺมึ โข ปน ปสาธเน เอกํ โมรํ กรึสุ. ตสฺส ทกฺขิณปสฺเส[๓] สุวณฺณมยานิ ปญฺจ ปตฺตสตานิ อเหสุํ วามปสฺเส[๓] ปญฺจ ปตฺต-สตานิ ตุณฺฑํ ปวาฬมยํ อกฺขีนิ มณิมยานิ ตถา คีวา จ ปิญฺฉานิ

๑. สี. ยุ. ตสฺมึ.เป. อคมาสีติ นตฺถิ. ๒. ม. ชตฺตูสุ. ๓. สี. ม. ยุ.....ปกฺเข.

จ ปตฺตนาฬิโย รชตมยา ตถา ชงฺฆา. โส วิสาขาย มตฺถกมชฺเฌ ปพฺพตกูเฏ ฐตฺวา นจฺจนมยูโร วิย ขายติ. ปตฺตนาฬิสหสฺสสฺส สทฺโท ทิพฺพสงฺคีตํ วิย ปญฺจงฺคิกตุริยโฆโส วิย จ ปวตฺตติ. สนฺติกํ อุปคตาเยว ตสฺส อโมรภาวํ ชานนฺติ. ปสาธนํ นวโกฏิ-อคฺฆนกํ อโหสิ. สตสหสฺสํ หตฺถกมฺมมูลํ ทียิตฺถ.

กิสฺส ปน นิสฺสนฺเทน ตาเยตํ ปสาธนํ ลทฺธนฺติ. สา กิร กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล วีสติยา ภิกฺขุสหสฺสานํ จีวรสาฏกํ ทตฺวา สุตฺตมฺปิ สูจิโยปิ รชนมฺปิ อตฺตโน สนฺตกเมว อทาสิ. ตสฺส จีวรทานสฺส นิสฺสนฺเทน อิมํ ปสาธนํ ลภิ. อิตฺถีนํ หิ จีวรทานํ มหาลตาปสาธเนน มตฺถกํ ปปฺโปติ ปุริสานํ อิทฺธิมย-ปตฺตจีวเรนาติ.

เอวํ มหาเสฏฺฐี จตูหิ มาเสหิ ธีตุ ปริวจฺฉํ กตฺวา ตสฺสา เทยฺยธมฺมํ ททมาโน กหาปณปูรานิ ปญฺจ สกฏสตานิ อทาสิ สุวณฺณภาชนปูรานิ ปญฺจ สกฏสตานิ รชตภาชนปูรานิ ปญฺจ ตมฺพภาชนปูรานิ ปญฺจ กํสภาชนปูรานิ ปญฺจ สุตฺตวตฺถโกเสยฺย-วตฺถปูรานิ ปญฺจ สปฺปิปูรานิ ปญฺจ เตลปูรานิ ปญฺจ ผาณิตปูรานิ ปญฺจ สาลิตณฺฑุลปูรานิ ปญฺจ นงฺคลผาลาทิอุปกรณปูรานิ ปญฺจ สกฏสตานิ อทาสิ. เอวํ กิรสฺส อโหสิ มม ธีตาย คตฏฺฐาเน อสุเกน นาม เม อตฺโถติ มา ปรสฺส เคหทฺวารํ ปหิณีติ ตสฺมา สพฺพุปกรณานิ ทาเปสิ. เอเกกสฺมึ รเถ สพฺพาลงฺการปฺ-ปฏิมณฺฑิตา ติสฺโส ติสฺโส วณฺณทาสิโย ฐเปตฺวา ปญฺจ รถสตานิ

อทาสิ เอตฺตกา นหาเปนฺติโย โภเชนฺติโย อลงฺกโรนฺติโย วิจรถาติ ทิยฑฺฒสหสฺสปริจาริกาโย อทาสิ. อถสฺส เอตทโหสิ มม ธีตุ คาโว ทสฺสามีติ. โส ปุริเส อาณาเปสิ คจฺฉถ ภเณ จูฬวชสฺส ทฺวารํ วิวริตฺวา ตีสุ คาวุเตสุ ติสฺโส เภริโย คเหตฺวา ติฏฺฐถ ปุถุลโต อุสภมตฺเต ฐาเน อุโภสุ ปสฺเสสุ ติฏฺฐถ คาวีนํ ตโต ปรํ คนฺตุํ มา เทถ เอวํ ฐิตกาเล เภริสญฺญํ กเรยฺยาถาติ. เต ตถา อกํสุ. เต คาวีนํ วชโต นิกฺขมิตฺวา คาวุตํ คตกาเล เภริสญฺญํ อกํสุ ปุน อฑฺฒโยชนํ คตกาเล เภริสญฺญํ อกํสุ ปุน ติคาวุตํ คตกาเล ปุถุลโต คมนญฺจ นิวาเรสุํ. เอวํ ทีฆโต ติคาวุเต ปุถุลโต อุสภมตฺเต ฐาเน คาวิโย อญฺญมญฺญํ นิฆํสนฺติโย อฏฺฐํสุ. มหาเสฏฺฐี มม ธีตุ เอตฺตกา คาโว อลํ ทฺวารํ ปิทหถาติ วชทฺวารํ ปิทหาเปสิ. ตสฺมึ ปิทหิเต วิสาขาย ปุญฺญผเลน พลวคาโว จ เธนุโย จ อุปฺปติตฺวา นิกฺขมึสุ. มนุสฺสานํ นิวาเรนฺตานเมว สฏฺฐิ-สหสฺสา พลวคาโว จ สฏฺฐิสหสฺสา เธนุโย จ นิกฺขนฺตา ตตฺตกา พลววจฺฉา ตาสํ เธนูนํ อุสภา อนุพนฺธา[๑] อเหสุํ. กิสฺส ปน นิสฺสนฺเทน เอวํ คาโว คตาติ. นิวาเรนฺตานํ นิวาเรนฺตานํ ทินฺน-ทานสฺส ผเลน. สา กิร กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล กิกิสฺส รญฺโญ สตฺตนฺนํ ธีตานํ กนิฏฺฐา สงฺฆทาสี นาม หุตฺวา วีสติยา ภิกฺขุ-สหสฺสานํ ปญฺจโครสทานํ ททมานา ทหรานญฺจ สามเณรานญฺจ ปตฺตํ ปิทหิตฺวา อลํ อลนฺติ นิวาเรนฺตานํปิ อิทํ มธุรํ อิทํ

๑. สี. ยุ. อนุพนฺธาติ นตฺถิ.

มนาปนฺติ อทาสิ. เอวํ ตสฺส นิสฺสนฺเทน ตา วาริยมานาปิ คาโว นิกฺขมึสุ. เสฏฺฐินา เอตฺตกสฺส ธนสฺส ทินฺนกาเล เสฏฺฐิภริยา อาห ตุมฺเหหิ มยฺหํ ธีตุ สพฺพํ สํวิทหิตํ เวยฺยาวจฺจกรา ปน ทาส-ทาสิโย น สํวิทหิตา กึการณาติ. มม ธีตริ สสิเนหนิสฺสิเนหานํ ชานนตฺถํ อหํ หิ ตาย สทฺธึ อคจฺฉมานเก คีวายํ คเหตฺวา น ปหิณามิ ยานํ อารุยฺห คมนกาเลเยว ปน เอตาย สทฺธึ คนฺตุกามา คจฺฉนฺตุ มา อคนฺตุกามาติ วกฺขามีติ.

อถ เสฺว มม ธีตา คมิสฺสตีติ คพฺเภ นิสินฺโน ธีตรํ สมีเป นิสีทาเปตฺวา อมฺม ปติกุเล วสนฺติยา นาม อิมญฺจ อิมญฺจ อาจารํ รกฺขิตุํ วฏฺฏตีติ โอวาทํ อทาสิ. อยมฺปิ มิคารเสฏฺฐี อนนฺตรคพฺเภ นิสินฺโน ธนญฺชยเสฏฺฐิโน โอวาทํ อสฺโสสิ. โสปิ เสฏฺฐี ธีตรํ เอวํ โอวทิ อมฺม สสุรกุเล วสนฺติยา นาม อนฺโตอคฺคิ พหิ น นีหริตพฺโพ พหิอคฺคิ อนฺโต น ปเวเสตพฺโพ ททนฺตสฺเสว ทาตพฺพํ อททนฺตสฺส น ทาตพฺพํ ททนฺตสฺสาปิ อททนฺตสฺสาปิ ทาตพฺพํ สุขํ นิสีทิตพฺพํ สุขํ ภุญฺชิตพฺพํ สุขํ นิปชฺชิตพฺพํ อคฺคิ ปริจริตพฺโพ อนฺโตเทวตา นมสฺสิตพฺพาติ อิมํ ทสวิธํ โอวาทํ ทตฺวา ปุนทิวเส สพฺพา เสนิโย สนฺนิปาเตตฺวา ราชเสนาย มชฺเฌ อฏฺฐ กุฏุมฺพิเก ปาฏิโภเค คเหตฺวา สเจ เม คตฏฺฐาเน ธีตุ โทโส อุปฺปชฺชติ ตุมฺเหหิ โสเธตพฺโพติ วตฺวา นวโกฏิอคฺฆนเกน มหาลตาปสาธเนน ธีตรํ ปสาเธตฺวา นหานจุณฺณมูลกํ จตุปฺ-ปณฺณาสโกฏิธนํ ทตฺวา ยานํ อาโรเปตฺวา สาเกตสฺส สามนฺตา

อตฺตโน สนฺตเกสุ อนุราธปุรมตฺเตสุ จุทฺทสสุ ภุตฺตคาเมสุ เภริญฺ-จาราเปสิ มม ธีตรา สทฺธึ คนฺตุกามา คจฺฉนฺตูติ. สทฺทํ สุตฺวา ว อมฺหากํ อยฺยาย คมนกาเล กึ อมฺหากํ อิธาติ จุทฺทสคามา๑ กิญฺจิ อเสเสตฺวา นิกฺขมึสุ. ธนญฺชยเสฏฺฐีปิ รญฺโญ จ มิคารเสฏฺฐิโน จ สกฺการํ กตฺวา โถกํ อนุคนฺตฺวา เตหิ สทฺธึ ธีตรํ อุยฺโยเชสิ.

มิคารเสฏฺฐี สพฺพปจฺฉโต ยานเก นิสีทิตฺวา คจฺฉนฺโต พลกายํ ทิสฺวา เก นาเมเตติ ปุจฺฉิ. สุณิสาย โว เวยฺยาวจฺจกรา ทาสีทาสาติ. เอตฺตเก โก โปเสสฺสติ โปเถตฺวา เต ปลาเปถ อปลายนฺเต อิโต นิกฺกฑฺฒถาติ. วิสาขา ปน อเปถ มา วาเรถ พลเมว พลสฺส ภตฺตํ ทสฺสตีติ อาห. เสฏฺฐี เอวํ วุตฺเตปิ อมฺม นตฺถิ อมฺหากํ เอเตหิ อตฺโถ โก เอเต โปเสสฺสตีติ เลฑฺฑุ-ทณฺฑาทีหิ โปถาเปตฺวา ปลาเปตฺวา เสสเก อลํ อมฺหากํ เอตฺตเกหีติ คเหตฺวา ปายาสิ.

อถ วิสาขา สาวตฺถีนครทฺวารํ สมฺปตฺตกาเล จินฺเตสิ ปฏิจฺฉนฺนยานสฺมึ นุ โข นิสีทิตฺวา ปวิสิสฺสามิ อุทาหุ รเถ ฐตฺวาติ. อถสฺสา เอตทโหสิ ปฏิจฺฉนฺนยาเนน เม ปวิสนฺติยา มหาลตา-ปสาธนสฺส วิเสโส น ปญฺญายิสฺสตีติ. สา สกลนครสฺส อตฺตานํ ทสฺเสนฺตี รเถ ฐตฺวา นครํ ปาวิสิ. สาวตฺถีวาสิโน วิสาขาย สมฺปตฺตึ ทิสฺวา เอสา กิร วิสาขา นาม เอวรูปา อยํ สมฺปตฺติ เอติสฺสาว อนุจฺฉวิกาติ อาหํสุ. อิติ สา มหาสมฺปตฺติยา เสฏฺฐิโน

๑. สพฺพตฺถ จุทฺทสคาเมติ ทิสฺสติ. อยญฺจ อุปจาร โวหาโร นาม.

เคหํ ปาวิสิ. อาคตทิวเส[๑] จสฺสา สกลนครวาสิโน อมฺหากํ ธนญฺชยเสฏฺฐี อตฺตโน นครํ สมฺปตฺตานํ มหาสกฺการํ อกาสีติ ยถาพลํ ปณฺณาการํ ปหิณึสุ. วิสาขา ปหิตปฺปหิตํ ปณฺณาการํ ตสฺมึเยว นคเร อญฺญมญฺเญสุ กุเลสุ สพฺพตฺถกเมว ทาเปสิ. อิติ สา อิทํ มยฺหํ มาตุ เทถ อิทํ มยฺหํ ปิตุ เทถ อิทํ มยฺหํ ภาตุ เทถ อิทํ มยฺหํ ภคินิยา เทถาติ เตสํ เตสํ วยานุรูปํ ปิยวจนํ วตฺวา ปณฺณาการํ เปเสนฺตี สกลนครวาสิโน ญาตเก วิย อกาสิ.

อถสฺสา รตฺติภาคสมนนฺตเร อาชญฺญวฬวาย คพฺภวุฏฺฐานํ อโหสิ. สา ทาสีหิ[๒] ทณฺฑทีปเก คาหาเปตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา วฬวํ อุณฺโหทเกน นหาเปตฺวา เตเลน มกฺขาเปตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานเมว อคมาสิ.

มิคารเสฏฺฐี ปุตฺตสฺส อาวาหมงฺคลํ กโรนฺโต ธุรวิหาเร วสนฺตํปิ ตถาคตํ อมนสิกตฺวา ทีฆรตฺตํ นคฺคสมเณสุ ปติฏฺฐิเตน เปเมน โจทิยมาโน มยฺหํ อยฺยานํปิ สกฺการํ กริสฺสามีติ เอกทิวสํ อเนกสเตสุ นวภาชเนสุ นิรุทกปายาสํ ปจาเปตฺวา ปญฺจสเต อเจลเก นิมนฺตาเปตฺวา อนฺโตเคหํ ปเวเสตฺวา อาคจฺฉตุ เม สุณิสา อรหนฺโต วนฺทตูติ วิสาขาย สาสนํ ปหิณิ. สา อรหนฺโตติ วจนํ สุตฺวา โสตาปนฺนา อริยสาวิกา หฏฺฐตุฏฺฐา หุตฺวา เตสํ โภชนฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา เต โอโลเกตฺวา เอวรูปา หิโรตฺตปฺปวิรหิตา อรหนฺโต นาม น โหนฺติ กสฺมา มํ สสุโร ปกฺโกสาเปสีติ เสฏฺฐึ ครหิตฺวา

๑. สี. ม. ยุ. คตทิวเส. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร สทฺธินฺติ อตฺถิ.

อตฺตโน วสนฏฺฐานเมว คตา. อเจลกา ตํ ทิสฺวา สพฺเพ เอกปฺปหาเรเนว เสฏฺฐึ ครหึสุ กึ ตฺวํ คหปติ อญฺญํ นาลตฺถ สมณสฺส โคตมสฺส สาวิกํ มหากาฬกณฺณึ อิธ ปเวเสสิ เวเคน ตํ อิมสฺมา เคหา นิกฺกฑฺฒาเปหีติ. โส น สกฺกา มยา อิเมสํ วจนมตฺเตเนว นิกฺกฑฺฒาเปตุํ มหากุลสฺส สา ธีตาติ จินฺเตตฺวา อยฺยา ทหรา นาม ชานิตฺวา วา อชานิตฺวา วา กเรยฺย ตุมฺเห ตุณฺหี โหถาติ เต อุยฺโยเชตฺวา มหารเห อาสเน นิสีทิตฺวา สุวณฺณปาติยํ อปฺโปทกํ มธุปายาสํ ปริภุญฺชติ. ตสฺมึ สมเย เอโก ปิณฺฑจาริกตฺเถโร ปิณฺฑาย จรนฺโต ตํ นิเวสนํ ปาวิสิ. วิสาขา สสุรํ วีชมานา ฐิตา ตํ ทิสฺวา สสุรสฺส อาจิกฺขิตุํ อยุตฺตนฺติ ยถา โส เถรํ ปสฺสติ เอวํ อปคนฺตฺวา อฏฺฐาสิ. โส ปน พาโล เถรํ ทิสฺวาปิ อปสฺสนฺโต วิย หุตฺวา อโธมุโข ภุญฺชเตว. วิสาขา เถรํ ทิสฺวาปิ เม สสุโร สญฺญํ น กโรตีติ ญตฺวา อติจฺฉถ ภนฺเต มยฺหํ สสุโร ปุราณํ ขาทตีติ อาห. โส นิคฺคณฺเฐหิ กถิตกาเล อธิวาเสตฺวาปิ[๑] ปุราณํ ขาทตีติ วุตฺตกฺขเณเยว หตฺถํ อปเนตฺวา อิมํ ปายาสํ อิโต หรถ เอตํ อิมสฺมา เคหา นิกฺกฑฺฒถ อยํ มํ เอวรูเป มงฺคลกาเล อสุจิขาทกํ นาม กโรตีติ อาห. ตสฺมึ โข ปน นิเวสเน สพฺเพ ทาสกมฺมกรา วิสาขาย สนฺตกา ว อุปคนฺตุํ น วิสหนฺติ.[๒] โก นํ หตฺเถ วา ปาเท วา คณฺหิสฺสติ มุเขน กเถตุํ สมตฺโถปิ นตฺถิ. วิสาขา สสุรสฺส กถํ สุตฺวา อาห ตาต น เอตฺตเกเนว มยํ นิกฺขมาม นาหํ

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร นิสินฺโนติ อตฺถิ. ๒. สี. ยุ. อุปคนฺตุํ น วิสหนฺตีติ นตฺถิ.

ตุมฺเหหิ อุทกติตฺถโต กุมฺภทาสี วิย อานีตา ธรมานกมาตาปิตูนํ ธีตโร นาม น เอตฺตเกเนว นิกฺขมนฺติ เอเตเนว เม การเณน ปิตา อิธาคมนกาเล อฏฺฐ กุฏุมฺพิเก ปกฺโกสาเปตฺวา สเจ เม ธีตุ โทโส อุปฺปชฺชติ โสเธยฺยาถาติ วตฺวา มํ เตสํ หตฺเถ ทเปสิ เต ปกฺโกสาเปตฺวา มยฺหํ โทสํ โสธาเปถาติ. เสฏฺฐี กลฺยาณํ เอสา กเถตีติ อฏฺฐ กุฏุมฺพิเก ปกฺโกสาเปตฺวา อยํ ทาริกา มงฺคลกาเล นิสีทิตฺวา สุวณฺณปาติยํ นิรุทกปายาสํ ปริภุญฺชนฺตํ มํ อสุจิขาทโกติ วทติ อิมิสฺสา โทสํ อาโรเปตฺวา อิมํ อิโต นิกฺกฑฺฒถาติ. เอวํ กิร อมฺมาติ. นาหํ เอวํ วทามิ เอกสฺมึ ปน ปิณฺฑจาริกตฺเถเร ฆรทฺวาเร ฐิเต สสุโร เม อปฺโปทกํ มธุปายาสํ ปริภุญฺชนฺโต ตํ น มนสิกโรติ อหํ มยฺหํ สสุโร อิมสฺมึ อตฺตภาเว ปุญฺญํ น กโรติ ปุราณปุญฺญเมว ขาทตีติ จินฺเตตฺวา อติจฺฉถ ภนฺเต มยฺหํ สสุโร ปุราณํ ขาทตีติ อวจํ เอตฺถ เม โก โทโสติ. อยฺย อิธ โทโส นตฺถิ อมฺหากํ ธีตา ยุตฺตํ กเถติ ตฺวํ กสฺมา กุชฺฌสีติ. อยฺยา เอส ตาว โทโส มา โหตุ อยํ ปน เอกทิวสํ มชฺฌิมยาเม ทาสทาสีหิ ปริวุตา ปจฺฉาเคหํ อคมาสีติ. เอวํ กิร อมฺมาติ. ตาตา นาหํ อญฺเญน การเณน คตา อิมสฺมึ ปน เคเห อาชานียวฬวาย วิชาตาย สญฺญํปิ อกตฺวา นิสีทิตุํ อยุตฺตนฺติ ทณฺฑทีปเก คาหาเปตฺวา ทาสีหิ สทฺธึ คนฺตฺวา วฬวาย วิชาตาย ปริหารํ การาเปสึ เอตฺถ เม โก โทโสติ. อยฺย อมฺหากํ ธีตา ตว เคเห ทาสีหิปิ อกตฺตพฺพกมฺมํ กโรติ ตฺวํ เอตฺถ กึ โทสํ ปสฺสสีติ. อยฺยา อิธาปิ

ตาว โทโส มา โหตุ อิมิสฺสา ปน ปิตา อิธาคมนกาเล อิมํ
โอวทนฺโต คุยฺหปฺปฏิจฺฉนฺเน ทส โอวาเท อทาสิ เตสํ อตฺถํ น
ชานามิ เตสํ เม อตฺถํ กเถตุ อิมิสฺสา ปน ปิตา อนฺโตอคฺคิ
พหิ น นีหริตพฺโพติ อาห สกฺกา นุ โข อมฺเหหิ อุภโต ปฏิวิสฺสก-
เคหานํ อคฺคึ อทตฺวา วสิตุนฺติ. เอวํ กิร อมฺมาติ. ตาตา มยฺหํ
ปิตา น เอตํ สนฺธาย กเถสิ อิทํ ปน สนฺธาย กเถสิ อมฺม ตว
สสฺสุ สสฺุร สามิกานํ อคุณํ ทิสฺวา พหิ ตสฺมึ ตสฺมึ เคเห จตฺวา มา
กเถสีติ เอวรูเปน หิ อคฺคินา สทิโส อคฺคิ นาม นตฺถีติ. อยฺยา
เอตํ ตาว โหตุ อิมิสฺสา ปน ปิตา พาหิรโต อคฺคิ น อนฺโต
ปเวเสตพฺโพติ อาห กึ สกฺกา อมฺเหหิ อนฺโตอคฺคิมฺหิ นิพฺพุเต
พาหิรโต อคฺคึ อนาหริตุนฺติ. เอวํ กิร อมฺมาติ. ตาตา มยฺหํ ปิตา
น เอตํ สนฺธาย กเถสิ อิทํ ปน สนฺธาย กเถสิ สเจ เต ปฏิวิสฺสก-
เคเหสุ อิตฺถิโย วา ปุริสา วา สสฺสุ สสฺุร สามิกานํ อคุณํ กเถนฺติ
เตหิ กถิตํ อาหริตฺวา อสุโก นาม ตุมฺหากํ เอวํ อคุณํ กเถตีติ ปุน
มา กเถยฺยาสีติ เอเตน หิ อคฺคินา สทิโส อคฺคิ นาม นตฺถีติ. เอวํ
อิมสฺมึ การเณ สา นิทฺโทสา อโหสิ. ยถา จ เอตฺถ เอวํ
เสเสสุปิ. เตสุ ปน อยํ อธิปฺปาโย ยํปิ หิ ตสฺสา ปิตรา อมฺม เย
ททนฺติ เตสํเยว ทาตพฺพนฺติ วุตฺตํ ตํ ยาจิตํ อุปกรณํ คเหตฺวา เย
ปฏิเทนฺติ เตสํเยว ทาตพฺพนฺติ สนฺธาย วุตฺตํ. เย น เทนฺติ เตสํ
น ทาตพฺพนฺติ อิทํปิ เย ยาจิตกํ คเหตฺวา น ปฏิเทนฺติ เตสํ น
ทาตพฺพนฺติ สนฺธาย วุตฺตํ. ททนฺตสฺสาปิ อททนฺตสฺสาปิ ทาตพฺพนฺติ

อิทํ ปน ทลิทฺเทสุ ญาติมิตฺเตสุ สมฺปตฺเตสุ เต ปฏิทาตุํ สกฺโกนฺตุ วา มา วา เตสํ ทาตุเมว วฏฺฏตีติ สนฺธาย วุตฺตํ. สุขํ นิสีทิตพฺพนฺติ อิทํปิ สสฺสุ สสฺสุร สามิเก ทิสฺวา วุฏฺฐาตพฺพฏฺฐาเน นิสีทิตุํ น วฏฺฏตีติ สนฺธาย วุตฺตํ. สุขํ ภุญฺชิตพฺพนฺติ อิทํ ปน สสฺสุ สสฺสุร-สามิเกหิ ปุเรตรํ อภุญฺชิตฺวา เต ปริวิสิตฺวา สพฺเพหิ ลทฺธาลทฺธํ ญตฺวา ปจฺฉา สยํ ภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ สนฺธาย วุตฺตํ. สุขํ นิปชฺชิ-ตพฺพนฺติ อิทํปิ สสฺสุ สสฺสุร สามิเกหิ ปุเรตรํ สยนํ อารุยฺห น นิปชฺชิตพฺพํ เตสํ กตฺตพฺพยุตฺตกํ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ กตฺวา ปจฺฉา สยํ นิปชฺชิตุํ ยุตฺตนฺติ อิทํ สนฺธาย วุตฺตํ. อคฺคิ ปริจริตพฺโพติ อิทํ ปน สสฺสุํปิ สสฺสุรํปิ สามิกํปิ อคฺคิกฺขนฺธํ วิย อุรคราชานํ วิย จ กตฺวา ปสฺสิตุํ วฏฺฏตีติ สนฺธาย วุตฺตํ. อนฺโตเทวตา นมสฺสิตพฺพาติ อิทํปิ สสฺสุญฺจ สสฺสุรญฺจ สามิกญฺจ เทวตํ วิย กตฺวา ทฏฺฐุํ วฏฺฏตีติ สนฺธาย วุตฺตํ. เอวํ เสฏฺฐี อิเมสํ ทสนฺนํ โอวาทานํ อตฺถํ สุตฺวา ปฏิวจนํ อปสฺสนฺโต อโธมุโข นิสีทิ.

อถ นํ กุฏุมฺพิกา กึ เสฏฺฐิ อญฺโญปิ อมฺหากํ ธีตุ โทโส อตฺถีติ ปุจฺฉึสุ. นตฺถิ อยฺยาติ. อถ กสฺมา นํ นิทฺโทสํ อการเณน เคหา นิกฺกฑฺฒาเปสีติ. เอวํ วุตฺเต วิสาขา อาห ตาตา กิญฺจาปิ มยฺหํ สสฺสุรสฺส วจเนน ปฐมเมว คมนํ น ยุตฺตํ ปิตา ปน เม อาคมนกาเล มม โทสโสธนตฺถาย[๑] มํ ตุมฺหากํ หตฺเถ ฐเปสิ ตุมฺเหหิ จ เม นิทฺโทสภาโว ญาโต อิทานิ มยฺหํ คนฺตุํ ยุตฺตนฺติ ทาสีทาเส

๑. สี. ยุ. โทสาโทสโสธนตฺถาย.

ยานาทีนิ สชฺชาเปถาติ อาณาเปสิ. อถ นํ เสฏฺฐี เต กุฏุมฺพิเก คเหตฺวา อมฺม มยา อชานิตฺวา กถิตํ ขมาหิ เมติ อาห. ตาต ตุมฺหากํ ขมิตพฺพํ ตาว ขมามิ อหํ ปน พุทฺธสาสเน อเวจฺจปฺปสนฺนสฺส กุลสฺส ธีตา น มยํ วินา ภิกฺขุสงฺเฆน วตฺตาม สเจ มม รุจิยา ภิกฺขุสงฺฆํ ปฏิชคฺคิตุํ ลภามิ วสิสฺสามีติ. อมฺม ตฺวํ ยถารุจิยา ตว สมเณ ปฏิชคฺคาหีติ อาห. วิสาขา ทสพลํ นิมนฺตาเปตฺวา ปุนทิวเส นิเวสนํ ปเวเสสิ. นคฺคสมณาปิ สตฺถุ มิคารเสฏฺฐิโน เคหคมนภาวํ สุตฺวา คนฺตฺวา เคหํ ปริวาเรตฺวา นิสีทึสุ. วิสาขา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา สพฺโพ สกฺกาโร ปฏิยาทิโต สสุโร เม อาคนฺตฺวา ทสพลํ ปริวิสตูติ สาสนํ เปเสสิ. อถ นํ อาคนฺตุกามํ อาชีวกา มา โข ตฺวํ คหปติ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกํ คจฺฉาติ นิวาเรสุํ. โส สุณิสา เม สยเมว ปริวิสตูติ ปหิณิ. สา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิตฺวา นิฏฺฐิเต ภตฺตกิจฺเจ ปุน สาสนํ เปเสสิ สสุโร เม อาคนฺตฺวา ธมฺมกถํ สุณาตูติ. อถ นํ อิทานิ อคมนํ นาม อติวิย อยุตฺตนฺติ ธมฺมํ โสตุกามตาย คจฺฉนฺตํ ปุน เต อาหํสุ เตนหิ สมณสฺส โคตมสฺส ธมฺมํ สุณนฺโต พหิสาณิยํ นิสีทิตฺวา สุณาหีติ ปุเรตรเมวสฺส คนฺตฺวา สาณึ ปริกฺขิปึสุ. โส คนฺตฺวา พหิสาณิยํ นิสีทิ. สตฺถา ตฺวํ พหิสาณิยํ วา นิสีท ปรกุฑฺเฑ วา ปรเสเล วา ปรจกฺกวาเฬ วา ปน นิสีท อหํ พุทฺโธ นาม สกฺโกมิ ตํ มม สทฺทํ สาเวตุนฺติ มหาชมฺพุกฺขนฺเธ คเหตฺวา จาเลนฺโต วิย อมตวสฺสํ วสฺสนฺโต วิย จ ธมฺมํ เทเสตุํ อนุปุพฺพีกถํ อารภิ.

สมฺมาสมฺพุทฺเธ ปน ธมฺมํ เทเสนฺเต ปุรโต ฐิตาปิ ปจฺฉโต ฐิตาปิ จกฺกวาฬสตํ จกฺกวาฬสหสฺสํ อติกฺกมิตฺวา ฐิตาปิ อกนิฏฺฐภวเน ฐิตาปิ สตฺถา มญฺเญว โอโลเกติ มยฺหเมว ธมฺมํ เทเสตีติ วทนฺติ. สตฺถา หิ ตํ ตํ โอโลเกนฺโต วิย เตน เตน สทฺธึ สลฺลปนฺโต วิย จ โหติ. จนฺทุปมา กิร พุทฺธา ยถา จนฺโท คคณมชฺเฌ ฐิโต มยฺหํ อุปริ จนฺโท มยฺหํ อุปริ จนฺโทติ สพฺพสตฺตานํ ขายติ เอวเมว ยตฺถ กตฺถจิ ฐิตานํ อภิมุเข ฐิตา วิย ขายนฺติ. อิทํ กิร เตสํ อลงฺกตสีสํ ฉินฺทิตฺวา สุอญฺชนอกฺขีนิ อุปฺปาเฏตฺวา หทยมํสํ อุพฺพตฺเตตฺวา ปรสฺส ทาสตฺถาย ชาลิสทิเส ปุตฺเต กณฺหาชินาสทิสา ธีตโร มทฺทีสทิสา ปชาปติโย ปริจฺจชิตฺวา ทินฺนทานสฺส ผลํ. มิคารเสฏฺฐีปิ ตถาคเต ธมฺมเทสนํ วินิวตฺเตนฺเต วินิวตฺเตนฺเต พหิสาณิยํ นิสินฺโน ว สหสฺสนยปฺปฏิมณฺฑิเต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาย อจลสทฺธาย สมนฺนาคโต ตีสุ รตเนสุ นิกฺกงฺโข หุตฺวา สาณิกณฺณํ อุกฺขิปิตฺวา อาคนฺตฺวา สุณิสาย ถนํ มุเขน คเหตฺวา ตฺวํ เม อชฺชโต ปฏฺฐาย มาตาติ ตํ มาติฏฺฐาเน ฐเปสิ. ตโต ปฏฺฐาย มิคารมาตา นาม ชาตา. ปจฺฉาภาเค ปุตฺตํ ลภิตฺวา มิคาโรติสฺส นามํ อกาสิ. มหาเสฏฺฐี สุณิสาย ถนํ วิสฺสชฺเชตฺวา คนฺตฺวา ภควโต ปาเทสุ ปติตฺวา ปาเท ปาณีหิ จ ปริสมฺพาหนฺโต มุเขน จ ปริจุมฺพนฺโต มิคาโร อหํ ภนฺเตติ ติกฺขตฺตุํ นามํ สาเวตฺวา อหํ ภนฺเต เอตฺตกํ กาลํ เอตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ น ชานามิ อิทานิ เม สุณิสํ นิสฺสาย ญาตํ สพฺพา อปายทุกฺขา

มุตฺโตมฺหิ สุณิสา เม อิมํ เคหํ อาคจฺฉนฺตี มม อตฺถาย หิตาย สุขาย อาคตาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" โสหํ อชฺช ปชานามิ ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ
อตฺถาย วต เม ภทฺทา สุณิสา ฆรมาคตาติ. "

วิสาขา ปุนทิวสตฺถายปิ สตฺถารํ นิมนฺเตสิ. ปุนทิวเสปิ สสฺสุ โสตาปตฺติผลํ ปตฺตา. ตโต ปฏฺฐาย ตํ เคหํ สาสนสฺส วิวฏทฺวารํ อโหสิ. ตโต เสฏฺฐี จินฺเตสิ พหูปการา เม สุณิสา ปณฺณาการมสฺสา กริสฺสามิ เอติสฺสา หิ ภาริยํ ปสาธนํ นิจฺจกาลํ ปสาธิตุํ น สกฺกา สลฺลหุกมสฺสา ทิวา จ รตฺโต จ สพฺพิริยาปเถสุ ปสาธนโยคฺคํ ปสาธนํ กาเรสฺสามีติ สตสหสฺสคฺฆนิกํ ฆนมฏฺฐกํ นาม ปสาธนํ กาเรตฺวา ตสฺมึ นิฏฺฐิเต พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา สกฺกจฺจํ โภเชตฺวา วิสาขํ โสฬสหิ คนฺโธทกฆเฏหิ นหาเปตฺวา สตฺถุ สมฺมุเข ฐเปตฺวา สตฺถารํ วนฺทาเปสิ. สตฺถา อนุโมทนํ กตฺวา วิหารเมว คโต.

วิสาขาปิ ตโต ปฏฺฐาย ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กโรนฺตี สตฺถุ สนฺติกา อฏฺฐ วเร ลภิตฺวา คคณตเล จนฺทเลขา วิย ปญฺญายมานา ปุตฺตธีตาหิ วุฑฺฒึ ปาปุณิ. ตสฺสา กิร ทส ปุตฺตา ทส ธีตโร อเหสสุ เตสุ เอเกกสฺส ทส ทส ปุตฺตา จ ธีตโร จ อเหสุํ เตสุปิ เอเกกสฺส ทส ทส ปุตฺตา จ ธีตโร จาติ เอวมสฺสา ปุตฺตนตฺตปนตฺต-สนฺตานวเสน ปวตฺตานิ วีสาธิกานิ จตฺตาริ สตานิ อฏฺฐ จ ปาณ-สหสฺสานิ อเหสุํ.[๑] สยํ วีสวสฺสสตํ อฏฺฐาสิ สีเส เอกํปิ ปลิตํ นาม

๑. ม. ยุ. วิสาขา วีสติปุตฺตา นตฺตา จ จตุโร สตา
ปนตฺตา อฏฺฐสหสฺสา ชมฺพุทีเปสุ ปากฏาติ.

นาโหสิ นิจฺจํ โสฬสวสฺสุทฺเทสิกา วิย อโหสิ. ตํ ปุตฺตนตฺตปริวารํ วิหารํ คจฺฉนฺตึ ทิสฺวา กตมา เอตฺถ วิสาขาติ ปฏิปุจฺฉิตาโร๑ โหนฺติ. เย นํ คจฺฉนฺตึ ปสฺสนฺติ อิทานิ โถกํ คจฺฉตุ คจฺฉมานา ว โน อยฺยา โสภตีติ จินฺเตนฺติ. เย นํ ฐิตํ นิสินฺนํ นิปนฺนํ ปสฺสนฺติ อิทานิ โถกํ นิปชฺชตุ นิปนฺนาว โน อยฺยา โสภตีติ จินฺเตนฺติ. อิติ สา จตูสุ อิริยาปเถสุ อสุกอิริยาปเถ นาม น โสภตีติ น วตฺตพฺพา อโหสิ. ปญฺจนฺนํ โข ปน หตฺถีนํ ถามํ ธาเรติ. ราชา วิสาขา กิร ปญฺจนฺนํ หตฺถีนํ ถามํ ธาเรตีติ สุตฺวา ตสฺสา วิหารํ คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา อาคมนเวลาย ถามํ วีมํสิตุกาโม หตฺถึ วิสฺสชฺชาเปสิ. โส โสณฺฑํ อุกฺขิปิตฺวา วิสาขาภิมุโข อคมาสิ. ตสฺสา ปริวาริตฺถิโย ปญฺจสตา เอกจฺจา ปลายึสุ เอกจฺจา นํ อปริจฺจชิตฺวา กิมิทนฺติ วุตฺเต ราชา กิร เต อยฺเย ถามํ วีมํสิตุกาโม หตฺถึ วิสฺสชฺชาเปสีติ วทึสุ. วิสาขา อิมํ ทิสฺวา กึ ปลายิเตน กถนฺนุ โข ตํ คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สเจ ตํ ทฬฺหํ คณฺหิสฺสามิ วินสฺเสยฺยาติ ทฺวีหิ องฺคุลีหิ โสณฺฑาย คเหตฺวา ปฏิปฺปณาเมสิ. หตฺถี อตฺตานํ สณฺฐาตุํ นาสกฺขิ ราชงฺคเณ อุกฺกุฏิโก หุตฺวา ปติ. มหาชโน สาธุการํ อทาสิ. สา สปริวารา โสตฺถินา เคหํ อคมาสิ.

เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยํ วิสาขา มิคารมาตา พหุปุตฺตา โหติ พหุนตฺตา อโรคปุตฺตา อโรคนตฺตา อภิมงฺคลสมฺมตา. ตาวตเกสุ ปุตฺตนตฺตสหสฺเสสุ เอโกปิ อนฺตรา มรณปฺปตฺโต นาม

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร นาติ อตฺถิ.

นาโหสิ. สาวตฺถีวาสิโน มงฺคเลสุ ฉเณสุ วิสาขํ ปชมํ นิมนฺเตตฺวา โภเชนฺติ. อเถกสฺมึ อุสฺสวทิวเส มหาชเน มณฺฑิตปฺปสาธิเต ธมฺมสฺสวนาย วิหารํ คจฺฉนฺเต วิสาขาปิ นิมนฺติตฏฺฐาเน ภุญฺชิตฺวา มหาลตาปสาธนํ ปสาเธตฺวา มหาชเนน สทฺธึ วิหารํ คนฺตฺวา อาภรณานิ มุญฺจิตฺวา ทาสิยา อทาสิ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ[๑] เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยํ อุสฺสโว โหติ มนุสฺสา อลงฺกตปฏิยตฺตา อารามํ คจฺฉนฺติ. วิสาขาปิ มิคารมาตา อลงฺกตปฏิยตฺตา วิหารํ คจฺฉติ. อถโข วิสาขา มิคารมาตา อาภรณานิ มุญฺจิตฺวา อุตฺตราสงฺเค ภณฺฑิกํ พนฺธิตฺวา ทาสิยา อทาสิ หนฺท เช อิมํ ภณฺฑิกํ คณฺหาหีติ. สา กิร วิหารํ คจฺฉนฺตี เอวรูปํ มหคฺฆํ ปสาธนํ สีเส ปฏิมุกฺกํ ยาวปาทปฺปิฏฺฐึ อลงฺการํ อลงฺกริตฺวา วิหารํ ปวิสิตุํ อยุตฺตนฺติ ตํ มุญฺจิตฺวา ภณฺฑิกํ กตฺวา อตฺตโน ปุญฺเญเนว นิพฺพตฺตาย ปญฺจหตฺถิตฺถามธราย ทาสิยา หตฺเถ อทาสิ. สา เอว ตํ คณฺหิตุํ สกฺโกติ เตน ตํ อาห อมฺม อิมํ ปสาธนํ คณฺห สตฺถุ สนฺติกา นิวตฺตนกาเล ปสาเธสฺสามิ นนฺติ. ตํ ปน ทตฺวา ฆนมฏฺฐกํ ปสาธนํ ปสาเธตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ธมฺมํ อสฺโสสิ. ธมฺมสฺสวนาวสาเน ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. สาปิสฺสา ทาสี ตํ ปสาธนํ ปมฺมุฏฺฐา. ธมฺมํ สุตฺวา ปน ปกฺกนฺตาย ปริสาย สเจ กิญฺจิ ปมฺมุฏฺฐํ โหติ ตํ อานนฺทตฺเถโร ปฏิสาเมติ. อิติ โส ตํ ทิวสํ มหาลตาปสาธนํ ทิสฺวา สตฺถุ อาโรเจสิ ภนฺเต วิสาขา

๑. มหาวิภงฺค. ๒/๔๘๙.

ปสาธนํ ปมฺุสฺสิตฺวา คตาติ. เอกมนฺเต ฐเปหิ อานนฺทาติ. เถโร ตํ อุกฺขิปิตฺวา โสปาณปสฺเส ลคฺเคตฺวา ฐเปสิ. วิสาขาปิ สุปฺปิยาย สทฺธึ อาคนฺตุกคมิกคิลานาทีนํ กตฺตพฺพยุตฺตกํ ชานิสฺสามีติ อนฺโต-วิหาเร วิจริ. ตา ปน อุปาสิกาโย อนฺโตวิหาเร ทิสฺวา สปฺปิมธุ-เตลาทีหิ อตฺถิกา ปกติยาว ทหรา จ สามเณรา จ ถาลกาทีนิ คเหตฺวา อุปสงฺกมนฺติ. ตสฺมึปิ ทิวเส ตเถว กรึสุ. อเถกํ คิลานํ ทิสฺวา สุปฺปิยา เกนตฺโถ อยฺยสฺสาติ ปุจฺฉิตฺวา ปฏิจฺฉาทนีเยนาติ วุตฺเต โหตุ อยฺย เปเสสฺสามีติ ทุติยทิวเส กปฺปิยมํสํ อลภนฺตี อตฺตโน อูรุมํเสน กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปุน สตฺถริ ปสาเทน ปากติกสรีราว อโหสิ. วิสาขาปิ คิลาเน ทหเร จ สามเณเร จ โอโลเกตฺวา อญฺเญน ทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา วิหารูปจาเร ฐิตา อมฺม ปสาธนํ อาหร ปสาเธสฺสามีติ อาห. ตสฺมึ ขเณ สา ทาสี ปมฺุสฺสิตฺวา นิกฺขนฺตภาวํ ญตฺวา อยฺเย ปมุฏฺฐมฺหีติ อาห. เตนหิ คนฺตฺวา คณฺหิตฺวา เอหิ สเจ ปน มยฺหํ อยฺเยน อานนฺทต-เถเรน อุกฺขิปิตฺวา อญฺญสฺมึ ฐาเน ฐปิตํ โหติ มา อาหเรยฺยาสิ อยฺยสฺเสว ตํ มยา ปริจฺจตฺตนฺติ. ชานาติ กิร สา มนุสฺสานํ ปมุฏฺฐภณฺฑกํ เถโร ปฏิสาเมตีติ ตสฺมา เอวมาห. เถโรปิ ตํ ทาสึ ทิสฺวาว กิมตฺถํ อาคตาสีติ ปุจฺฉิตฺวา อยฺยาย เม ปสาธนํ ปมฺุสฺสิตฺวา อาคตมฺหีติ วุตฺเต เอตสฺมึ เม โสปาณปสฺเส ฐปิตํ คณฺหาหีติ อาห. สา อยฺย ตุมฺหากํ หตฺเถน อามฏฺฐภณฺฑกํ มยฺหํ อยฺยาย อนาหรณียํ กตนฺติ วตฺวา ตุจฺฉหตฺถาว คนฺตฺวา

กึ อมฺมาติ วิสาขาย ปุฏฺฐา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. อมฺม นาหํ มม อยฺเยน อามฏฺฐภณฺฑกํ ปิลนฺธิสฺสามิ ปริจฺจตฺตํ มยา อยฺยานํ ปน ปฏิชคฺคิตุํ ทุกฺขํ ตํ วิสฺสชฺเชตฺวา กปฺปิยภณฺฑํ อุปเนสฺสามิ คจฺฉ ตํ อาหราหีติ. สา คนฺตฺวา อาหริ. วิสาขา ตํ อปิลนฺธิตฺวา กมฺมาเร ปกฺโกสาเปตฺวา อคฺฆาเปสิ. เตหิ นว โกฏิโย อคฺฆติ การาปณิยํ ปน สตสหสฺสนฺติ วุตฺเต ปสาธนํ ยาเน ฐเปตฺวา เตนหิ ตํ วิกฺกีณถาติ อาห. ตตฺตกํ ธนํ ทตฺวา คณฺหิตุํ น โกจิ สกฺขิสฺสติ ตํ หิ ปสาธนํ ปสาเธตุํ อนุจฺฉวิกา อิตฺถิโย ทุลฺลภา. ปฐวีมณฺฑลสฺมึ หิ ติสฺโสว อิตฺถิโย มหาลตาปสาธนํ ลภึสุ วิสาขา มหาอุปาสิกา พนฺธุลมลฺลเสนาปติสฺส ภริยา มลฺลิกา พาราณสีเสฏฺฐิโน ธีตาติ ตสฺมา วิสาขา สยเมว ตสฺส มูลํ ทตฺวา สตสหสฺสาธิกา นวโกฏิโย สกเฏ อาโรเปตฺวา วิหารํ เนตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ภนฺเต มยฺหํ อยฺเยน อานนฺทตฺเถเรน มม ปสาธนํ หตฺเถน อามฏฺฐํ เตนามฏฺฐ-กาลโต ปฏฺฐาย น สกฺกา มยา ปิลนฺธิตุํ ตํ ปน วิสฺสชฺเชตฺวา กปฺปิยํ อุปเนสฺสามีติ วิกฺกีณาเปนฺตี อญฺญํ คณฺหิตุํ สมตฺถํ อทิสฺวา อหเมวสฺส มูลํ คาหาเปตฺวา อาคตา จตูสุ ปจฺจเยสุ กตรปฺปจฺจเย อุปเนมิ ภนฺเตติ. ปาจีนทฺวาเร สงฺฆสฺส วสนฏฺฐานํ กาตุํ เต ยุตฺตํ วิสาเขติ. ยุตฺตํ ภนฺเตติ วิสาขา ตุฏฺฐมานสา นวโกฏีหิ ภูมิเมว คณฺหิ อปราหิ นวโกฏีหิ วิหารํ กาตุํ อารภิ.

อเถกทิวสํ สตฺถา ปจฺจูสสมเย โลกํ โวโลเกนฺโต เทวโลกา จวิตฺวา ภทฺทิยนคเร เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺตสฺส ภทฺทิยสฺส นาม เสฏฺฐิ-

ปุตฺตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺตึ ทิสฺวา อนาถปิณฺฑิกสฺส เคเห ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา อุตฺตรทฺวาราภิมุโข อโหสิ. ปกติยาปิ สตฺถา วิสาขาย เคเห ภิกฺขํ คณฺหิตฺวา ทกฺขิณทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา เชตวเน วสติ อนาถ-ปิณฺฑิกสฺส เคเห ภิกฺขํ คณฺหิตฺวา ปาจีนทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา ปุพฺพาราเม วสติ. อุตฺตรทฺวารํ สนฺธาย คจฺฉนฺตํเยว ภควนฺตํ ทิสฺวา จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ชานนฺติ. วิสาขาปิ ตํทิวสํ สตฺถา อุตฺตร-ทฺวาราภิมุโข คโตติ สุตฺวา ว เวเคน คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา อาห จาริกํ คนฺตุกามตฺถ ภนฺเตติ. อาม วิสาเขติ. ภนฺเต เอตฺตกํ ธนํ ปริจฺจชิตฺวา ตุมฺหากํ วิหารํ กาเรมิ นิวตฺตถ ภนฺเตติ. อนิวตฺต-คมนํ อิทํ วิสาเขติ. สา อทฺธา เหตุสมฺปนฺนํ กญฺจิ ปสฺสติ ภควาติ จินฺเตตฺวา เตนหิ ภนฺเต มยฺหํ กตากตวิชานนกํ เอกํ ภิกฺขุํ นิวตฺตาเปตฺวา คจฺฉถาติ อาห. ยํ โรเจสิ ตสฺส ปตฺตํ คณฺห วิสาเขติ. สา กิญฺจาปิ อานนฺทตฺเถรํ ปิยายติ มหาโมคฺคลฺลานตฺ-เถโร อิทฺธิมา เอตํ เม นิสฺสาย กมฺมํ ลหุํ นิปฺปชฺชิสฺสตีติ ปน จินฺเตตฺวา เถรสฺส ปตฺตํ คณฺหิ. เถโร สตฺถารํ โอโลเกสิ. สตฺถา ตว ปริวาเร ปญฺจสเต ภิกฺขู คเหตฺวา นิวตฺต โมคฺคลฺลานาติ. โส ตถา อกาสิ. ตสฺสานุภาเวน ปญฺญาสสฏฺฐิโยชนานิปิ รุกฺขตฺถาย จ ปาสาณตฺถาย จ คตา มนุสฺสา มหนฺเต มหนฺเต รุกฺเข จ ปาสาเณ จ คเหตฺวา ตํทิวสเมว อาคจฺฉนฺติ เนว สกเฏ รุกฺข-ปาสาเณ อาโรเปนฺตา กิลมนฺติ น อกฺโข ภญฺชติ น จิรสฺเสว เทฺวภูมิกํ ปาสาทํ กรึสุ. เหฏฺฐาภูมิยํ ปญฺจ คพฺภสตานิ อุปริภูมิยํ

ปญฺจ คพฺภสตานีติ คพฺภสหสฺสปฏิมณฺฑิโต ปาสาโท อโหสิ. สตฺถา นวหิ มาเสหิ จาริกํ จริตฺวา ปุน สาวตฺถึ อคมาสิ. วิสาขายปิ ปาสาเท กมฺมํ นวหิ เอว มาเสหิ นิฏฺฐิตํ. ปาสาทกูฏํ ฆนโกฏิมรตฺต-สุวณฺเณเนว สฏฺฐิอุทกฆฏคฺคณฺหนกํ กาเรสิ. สตฺถา เชตวนมหา-วิหารํ คจฺฉตีติ สุตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา สตฺถารํ อตฺตโน วิหารํ เนตฺวา ปฏิญฺญํ คณฺหิ ภนฺเต อิมํ จาตุมฺมาสํ ภิกฺขุสงฺฆํ คเหตฺวา อิเธว วสถ ปาสาทมหํ กริสฺสามีติ. สตฺถา อธิวาเสสิ. สา ตโต ปฏฺฐาย พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส วิหาเรเยว ทานํ เทติ. อถสฺสา เอกา สหายิกา สหสฺสคฺฆนิกํ เอกํ วตฺถํ อาทาย อาคนฺตฺวา สหายิเก อหํ อิมํ วตฺถํ ตว ปาสาเท ภุมฺมตฺถรณสงฺเขเปน อตฺถริตุกามา อตฺถรณฏฺฐานํ เม อาจิกฺขถาติ อาห. สหายิเก สเจ ตฺยาหํ โอกาโส นตฺถีติ วกฺขามิ ตฺวํ เม โอกาสํ อทาตุกามาติ มญฺญิสฺสสิ สยเมว ปาสาทสฺส เทฺว ภูมิโย คพฺภสหสฺสญฺจ โอโลเกตฺวา อตฺถรณฏฺฐานํ ชานาหีติ. สา สหสฺสคฺฆนิกํ วตฺถํ คเหตฺวา ตตฺถ ตตฺถ วิจรนฺตี ตโต อปฺปตรมูลํ วตฺถํ อทิสฺวา นาหํ อิมสฺมึ ปาสาเท ปุญฺญภาคํ ลภามีติ โทมนสฺสปฺปตฺตา เอกสฺมึ ฐาเน โรทนฺตี อฏฺฐาสิ. อถ นํ อานนฺทตฺเถโร ทิสฺวา กสฺมา โรทสีติ ปุจฺฉิ. สา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. เถโร มา จินฺตยิ อหํ เต อตฺถรณฏฺฐานํ อาจิกฺขิสฺสามีติ วตฺวา โสปาเณ ปาท-ปุญฺฉนกํ กตฺวา อตฺถราหิ ภิกฺขู ปาเท โธวิตฺวา ปฐมํ ตตฺถ ปาทํ ปุญฺฉิตฺวา อนฺโต ปวิสิสฺสนฺติ เอวนฺเต มหปฺผลํ ภวิสฺสตีติ อาห.

วิสาขาย กิเรตํ อสลฺลกฺขิตฏฺฐานํ. วิสาขา จตฺตาโร มาเส อนฺโต- วิหาเร พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ อทาสิ. โอสานทิวเส ภิกฺขุสงฺฆสฺส จีวรสาฏเก อทาสิ. สงฺฆนวเกน ลทฺธจีวรสาฏกา สหสฺสํ อคฺฆึสุ. สพฺเพสํ ปตฺตานิ[๑] ปูเรตฺวา เภสชฺชํ อทาสิ. ทานปริจฺจาเค นว โกฏิโย อคมํสุ. อิติ วิหารสฺส ภูมิคฺคหเณ นว โกฏิโย วิหารการาปเน นว วิหารมเห นวาติ สพฺพาปิ สตฺตวีสติ โกฏิโย พุทฺธสาสเน ปริจฺจชิ. อิตฺถีภาเว จตฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส เคเห วสมานาย เอวรูโป ปริจฺจาโค นาม อญฺญิสฺสา นตฺถิ.

สา วิหารมหสฺส นิฏฺฐิตทิวเส วฑฺฒมานกจฺฉายาย ปุตฺต- นตฺตปริวุตา ยํ ยํ มยา ปุพฺเพ ปตฺถิตํ สพฺพเมว มตฺถกํ ปตฺตนฺติ ปาสาทํ อนุปริยายนฺตี ปญฺจหิ คาถาหิ มธุรสทฺเทน อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

" กทาหํ นวปฺปาสาทํ[๒] สุธามตฺติกเลปนํ
วิหารทานํ ทสฺสามิ สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต.
กทาหํ มญฺจปีธญฺจ ภิสิพิมฺโพหนานิ จ
เสนาสนภณฺฑํ ทสฺสามิ สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต.
กทาหํ สลากภตฺตํ สุจิมํสูปเสจนํ
โภชนทานํ ทสฺสามิ สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต.
กทาหํ กาสิกวตฺถํ โขมกปฺปาสิกานิ จ
จีวรทานํ ทสฺสามิ สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต.

๑. ปตฺเต (?) ๒. สี. ม. ยุ. ปาสาทํ รมฺมํ.

กทาหํ สปฺปินวนีตํ มธุเตลญฺจ ผาณิตํ
เภสชฺชทานํ ทสฺสามิ สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโตติ. "

ภิกฺขู ตสฺสา สทฺทํ สุตฺวา สตฺถุ อาโรจยึสุ ภนฺเต อมฺเหหิ เอตฺตเก อทฺธาเน วิสาขาย คายนํ นาม น ทิฏฺฐปุพฺพํ สา อชฺช ปุตฺตนตฺตปริวุตา คายมานา ปาสาทํ อนุปริยายติ กินฺนุ ขฺวสฺสา ปิตฺตํ กุปิตํ อุทาหุ อุมฺมตฺติกา ชาตาติ. สตฺถา น ภิกฺขเว มยฺหํ ธีตา คายติ อตฺตโน ปนสฺสา อชฺฌาสโย ปริปุณฺโณ สา ปตฺถิตปฺปตฺถนา เม มตฺถกํ ปตฺตาติ ตุฏฺฐมานสา อุทานํ อุทาเนนฺตี วิจรตีติ วตฺวา กทา ปน ภนฺเต ตาย ปตฺถนา ปตฺถิตาติ วุตฺเต สุณิสฺสถ ภิกฺขเวติ สุณิสฺสาม ภนฺเตติ วุตฺเต อตีตํ อาหริ

ภิกฺขเว อิโต กปฺปสตสหสฺสมตฺถเก ปทุมุตฺตโร นาม พุทฺโธ โลเก นิพฺพตฺติ ตสฺส วสฺสสตสหสฺสํ อายุ อโหสิ ขีณาสวานํ สตสหสฺสํ ปริวาโร นครํ หํสวตี นาม ปิตา สุนนฺโท นาม ราชา มาตา สุชาตา นาม เทวี. ตสฺส สตฺถุ อคฺคุปฏฺฐายิกา อุปาสิกา อฏฺฐ วเร ยาจิตฺวา มาติฏฺฐาเน ฐตฺวา สตฺถารํ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปฏิชคฺคนฺตี สายํ ปาตํ อุปฏฺฐานํ คจฺฉติ. ตสฺสา เอกา สหายิกา ตาย สทฺธึ นิพทฺธํ วิหารํ คจฺฉติ. สา ตสฺสา สตฺถารา สทฺธึ วิสฺสาเสน กถนญฺจ วลฺลภภาวญฺจ ทิสฺวา กินฺนุ โข กตฺวา เอวํ พุทฺธานํ วลฺลภา โหตีติ จินฺเตตฺวา สตฺถารํ ปุจฺฉิ ภนฺเต เอสา อิตฺถี ตุมฺหากํ กึ โหตีติ. อุปฏฺฐายิกานํ อคฺคาติ. ภนฺเต กึ กตฺวา อุปฏฺฐายิกานํ อคฺคา โหตีติ. กปฺปสตสหสฺสํ ปตฺถนํ ปฏฺเฐตฺวาติ.

อิทานิ ปฏฺเจตฺวา ลทฺธํ สกฺกา ภนฺเตติ. อาม สกฺกาติ. เตนหิ ภนฺเต ภิกฺขุสตสหสฺเสน สทฺธึ สตฺตาหํ มยฺหํ ภิกฺขํ คณฺหถาติ อาห. สตฺถา อธิวาเสสิ. สา สตฺตาหํ ทานํ ทตฺวา โอสานทิวเส จีวรสาฏเก ทตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา ภนฺเต นาหํ อิมสฺส ทานสฺส ผเลน เทวิสฺสริยาทีนํ อญฺญตรํ ปฏฺเจมิ ตุมฺหาทิสสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก อฏฺจ วเร ลภิตฺวา มาติฏฺจาเน จตฺวา จตูหิ ปจฺจเยหิ ปฏิชคฺคิตุํ สมตฺถานํ อคฺคา ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ ปฏฺเจสิ. สตฺถา สมิชฺฌิสฺสติ นุ โข อิมิสฺสา ปตฺถนาติ อนาคตํ อาวชฺเชนฺโต กปฺปสตสหสฺสํ โอโลเกตฺวา กปฺปสตสหสฺส-ปริโยสาเน โคตโม นาม พุทฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสติ ตทา ตฺวํ วิสาขา นาม อุปาสิกา หุตฺวา ตสฺส สนฺติเก อฏฺจ วเร ลภิตฺวา มาติฏฺจาเน จตฺวา จตูหิ ปจฺจเยหิ ปฏิชคฺคนฺตีนํ อุปฏฺจายิกานํ อคฺคา ภวิสฺสสีติ อาห. ตสฺสา สา สมฺปตฺติ เสฺวว ลทฺธพฺพา วิย อโหสิ. สา ยาวตายุกํ ปุญฺญํ กตฺวา ตโต จุตา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล กิกิสฺส กาสีรญฺโญ สตฺตนฺนํ ธีตานํ กนิฏฺจา สงฺฆทาสี นาม หุตฺวา ปรกุลํ อคนฺตฺวา ตาหิ ภคินีหิ สทฺธึ ทีฆรตฺตํ ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กตฺวา กสฺสป-สมฺมาสมฺพุทฺธปาทมูเลปิ อนาคเต ตุมฺหาทิสสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก อฏฺจ วเร ลภิตฺวา มาติฏฺจาเน จตฺวา จตุปฺปจฺจยทายิกานํ อคฺคา ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ ตโต ปฏฺจาย ปน เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺตี อิมสฺมึ อตฺตภาเว เมณฺฑกเสฏฺจิปุตฺตสฺส ธนญฺชยเสฏฺจิโน ธีตา

หุตฺวา นิพฺพตฺติ มยฺหํ สาสเน พหูนิ ปุญฺญานิ อกาสิ.

อิติ โข ภิกฺขเว น มยฺหํ ธีตา คายติ ปตฺถิตปฺปตฺถนาย ปน นิปฺผตฺตึ ทิสฺวา อุทานํ อุทาเนตีติ วตฺวา สตฺถา ธมฺมํ เทเสนฺโต ภิกฺขเว ยถา นาม เฉโก มาลากาโร นานาปุปฺผานํ มหนฺตํ ราสึ กตฺวา นานปฺปกาเร มาลาคุเณ กโรติ เอวเมว วิสาขาย นานปฺ-ปการานิ กุสลานิ กาตุํ จิตฺตํ นมตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหา กยิรา มาลาคุเณ พหู
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุนฺติ. "

ตตฺถ **ปุปฺผราสิมฺหาติ** นานปฺปการานํ ปุปฺผานํ ราสิมฺหา. กยิราติ กเรยฺย. มาลาคุเณ พหูติ เอกโต วณฺฏิกมาลาทิเภทา นานปฺปการา มาลาวิกติโย. **มจฺเจนาติ** มริตพฺพสภาวตาย มจฺโจติ ลทฺธนาเมน สตฺเตน จีวรทานาทิเภทํ พหุํ กุสลํ กตฺตพฺพํ. ตตฺถ ปุปฺผราสิคฺคหณํ พหุปุปฺผทสฺสนตฺถํ. สเจ หิ อปฺปานิ ปุปฺผานิ โหนฺติ มาลากาโร จ เฉโก เนว พหู มาลาคุเณ กาตุํ สกฺโกติ อจฺเฉโก ปน อปฺเปสุปิ พหูสุปิ ปุปฺเผสุ วิชฺชมาเนสุ น สกฺโกติเยว พหูสุ ปน ปุปฺเผสุ สติ เฉโก มาลากาโร ทกฺโข กุสโล พหู มาลาคุเณ กโรติ เอวเมว สเจ เอกจฺจสฺส สทฺธา มนฺทา โหติ โภคา จ พหู สํวิชฺชนฺติ เนว สกฺโกติ พหูนิ กุสลานิ กาตุํ มนฺทาย จ ปน สทฺธาย มนฺเทสุ จ โภเคสุ น สกฺโกติ อุฬาราย จ ปน สทฺธาย มนฺเทสุ จ โภเคสุ น สกฺโกติเยว อุฬาราย จ ปน สทฺธาย อุฬาเรสุ จ โภเคสุ สติ สกฺโกติ ตถารูปาว วิสาขา อุปาสิกา ตํ

สนฺธาเยตํ วุตฺตํ

" ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหา กยิรา มาลาคุเณ พหู
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุนฺติ. "

เทสนาวสาเน พหู โสตาปนฺนาทโย อเหสุํ. มหาชนสฺส สาตฺถิกา เทสนา ชาตาติ.

วิสาขา วตฺถุ.

----

๙. อานนฺทตฺเถรปญฺห วตฺถุ. [๔๑]

น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต อานนฺทตฺเถรสฺส ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต กเถสิ.

เถโร กิร สายณฺหสมเย ปฏิสลฺลีโน จินฺเตสิ ภควตา มูลคนฺโธ สารคนฺโธ ปุปฺผคนฺโธติ ตโย อุตฺตมคนฺธา วุตฺตา เตสํ อนุวาตเมว คนฺโธ คจฺฉติ โน ปฏิวาตํ อตฺถิ นุ โข ตํ คนฺธชาตํ ยสฺส ปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉตีติ. อถสฺส เอตทโหสิ กึ มยฺหํ อตฺตนา วินิจฺฉิเตน สตฺถารํเยว ปุจฺฉิสฺสามีติ. โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ. เตน วุตฺตํ[๑] อถโข อายสฺมา อานนฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต[๒] เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา[๓]

๑. องฺ. ติก. ๒๐/๒๙๐. ๒. สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโตติ อิเม ปาลิยํ น ทิสฺสนฺติ.
๓. เอตฺถนฺตเร จ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโทติ ทิสฺสติ.

ภควนฺตํ เอตทโวจ ตีณิมานิ ภนฺเต คนฺธชาตานิ เยสํ อนุวาตเมว คนฺโธ คจฺฉติ โน ปฏิวาตํ. กตมานิ ตีณิ มูลคนฺโธ สารคนฺโธ ปุปฺผคนฺโธติ.[๑] อิมานิ โข ภนฺเต ตีณิ คนฺธชาตานิ เยสํ อนุวาตเมว คนฺโธ คจฺฉติ โน ปฏิวาตํ. อตฺถิ นุ โข ภนฺเต กิญฺจิ คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ ปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ อนุวาตปฺปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉตีติ. อถสฺส ภควา ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต อตฺถานนฺท คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ ปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ อนุวาตปฺปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉตีติ. กตมํ ปน ตํ ภนฺเต คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ ปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ อนุวาตปฺปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉตีติ. อิธานนฺท ยสฺมึ คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา ปุริโส วา พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ ธมฺมํ สรณํ คโต โหติ สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ สีลวา โหติ กลฺยาณธมฺโม วิคตมลมจฺเฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสติ มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต ตสฺส ทิสาสุ สมณพฺราหฺมณา วณฺณํ ภาสนฺติ อสุกสฺมึ นาม คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา ปุริโส วา พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ .เป. ทานสํวิภาครโตติ. เทวตาปิสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ อสุกสฺมึ นาม คาเม วา นิคเม วา อิตฺถี วา ปุริโส

๑. อิติสทฺโท นตฺถิ. ฌ. ว.

วา พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ .เป. ทานสํวิภาครโตติ. อิทํ โข ตํ อานนฺท คนฺธชาตํ ยสฺส อนุวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ ปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉติ อนุวาตปฺปฏิวาตํปิ คนฺโธ คจฺฉตีติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ[๑]

" น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ
น จนฺทนํ ตครมลฺลิกา วา
สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ.
สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายติ.

จนฺทนํ ตครํ วาปิ อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี
เอเตสํ คนฺธชาตานํ สีลคนฺโธ อนุตฺตโรติ.[๒]"

ตตฺถ **น ปุปฺผคนฺโธติ** ตาวตึสภวเน ปาริจฺฉตฺตกรุกฺโข อายามโต จ วิตฺถารโต จ โยชนสติโก ตสฺส ปุปฺผานํ อาภา ปญฺญาสโยชนานิ คจฺฉติ คนฺโธ โยชนสตํ โสปิ อนุวาตเมว คจฺฉติ ปฏิวาตํ ปน อฑฺฒงฺคุลํปิ คนฺตุํ น สกฺโกติ เอวรูโปปิ น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ. จนฺทนนฺติ จนฺทนคนฺโธ. ตครมลฺลิกา วาติ อิเมสํปิ คนฺโธ เอว อธิปฺเปโต. สารคนฺธานํ อคฺคสฺส หิ โลหิตจนฺทนสฺสาปิ ตครมลฺลิกายปิ อนุวาตเมว ยาติ โน ปฏิวาตํ. สตญฺจ คนฺโธติ สปฺปุริสานํ ปน พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกานํ สีลคนฺโธ ปฏิวาตเมติ. กึการณา **สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายตีติ** ยสฺมา สปฺปุริโส

๑. วตฺวา อิมา คาถา อภาสีติ น ทิสฺสนฺติ. ฌ. ว. ๒. จนฺทนํ.เป. อนุตฺตโรติ น ทิสฺสติ. ฌ. ว.

สีลคนฺเธน สพฺพา ทิสา อชฺโฌตฺถริตฺวา คจฺฉติ ตสฺมา ตสฺส คนฺโธ ปฏิวาตเมตีติ วตฺตพฺโพ เตน วุตฺตํ ปฏิวาตเมตีติ. วสฺสิกีติ ชาติสุมนา. เอเตสนฺติ อิเมสํ จนฺทนาทีนํ คนฺธชาตานํ คนฺธโต สีลวนฺตานํ สปฺปุริสานํ สีลคนฺโธ ว อนุตฺตโร อสทิโส อปฺปฏิภาโคติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปตฺตา. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

อานนฺทตฺเถรปญฺห วตฺถุ.

----

๑๐. มหากสฺสปตฺเถร ปิณฺฑปาทาน วตฺถุ.[๑] [๔๒]

อปฺปมตฺโต อยํ คนฺโธติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต มหากสฺสปตฺเถรสฺส ปิณฺฑปาตทานํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ ทิวเส เถโร สตฺตาหจฺจเยน นิโรธา วุฏฺฐาย ราชคเห สปทานํ ปิณฺฑาย จริสฺสามีติ นิกฺขมิ. ตสฺมึ สมเย สกฺกสฺส เทวรญฺโญ ปริจาริกา กกุฏฺฐปาทินิโย ปญฺจสตา อจฺฉราโย เถรสฺส ปิณฺฑปาตํ ทสฺสามาติ อุสฺสาหชาตา ปญฺจ ปิณฺฑปาต- สตานิ สชฺเชตฺวา อาทาย อนฺตรามคฺเค ฐตฺวา ภนฺเต อิมํ ปิณฺฑ- ปาตํ คณฺหถ สงฺคหํ โน กโรถาติ วทึสุ. คจฺฉถ ตุมฺเห อหํ ทุคฺคตานํ สงฺคหํ กริสฺสามีติ. ภนฺเต มา โน นาเสถ สงฺคหํ โน

๑. มหากสฺสปตฺเถรปิณฺฑปาตทินฺนวตฺถูติ สพฺพตฺถ ทิสฺสติ.

กโรถาติ. เถโร ญตฺวา ปุน ปฏิกฺขิปิตฺวา อปคนฺตุํ อนิจฺฉมานา ยาจนฺติโย อตฺตโน ปมาณํ น ชานาถ อปคจฺฉถาติ อจฺฉรํ ปหริ. ตา เถรสฺส อจฺฉรสทฺทํ สุตฺวา สนฺถมฺภิตฺวา ฐาตุํ อสกฺโกนฺติโย ปลายิตฺวา เทวโลกเมว คนฺตฺวา สกฺเกน กหํ คตตฺถาติ ปุฏฺฐา สมาปตฺติวุฏฺฐิตสฺส มหากสฺสปตฺเถรสฺส ปิณฺฑปาตํ ทสฺสามาติ คตมฺหา เทวาติ. ทินฺโน ปน โวติ. คณฺหิตุํ น อิจฺฉตีติ. กึ กเถสีติ. ทุคฺคตานํ สงฺคหํ กริสฺสามีติ อาห เทวาติ. ตุมฺเห เกนากาเรน คตาติ. อิมินาว เทวาติ. สกฺโก ตุมฺหาทิสิโย เถรสฺส ปิณฺฑปาตํ กึ ทสฺสนฺตีติ สยํ ทาตุกาโม หุตฺวา ชราชิณฺโณ มหลฺลโก ขณฺฑทนฺโต ปลิตเกโส โอภคฺคสรีโร มหลฺลกตนฺตวาโย หุตฺวา สุชมฺปิ เทวธีตรํ ตถารูปเมว มหลฺลิกํ กตฺวา เอกํ เปสการวีถึ มาเปตฺวา ตนฺตํ ปสาเรนฺโต อจฺฉิ.

เถโรปิ ทุคฺคตานํ สงฺคหํ กริสฺสามีติ นคราภิมุโข คจฺฉนฺโต พหินคเร เอว ตํ วีถึ ทิสฺวา โอโลเกนฺโต เทฺว ชเน อทฺทส. ตสฺมึ ขเณ สกฺโก ตนฺตํ ปสาเรติ สุชาตา ตสรํ วฏฺเฏติ. เถโร จินฺเตสิ อิเม มหลฺลกกาเลปิ กมฺมํ กโรนฺติ อิมสฺมึ นคเร อิเมหิ ทุคฺคตตโร นตฺถิ มญฺเญ อิเมหิ ทินฺนํ อุฬุงฺกมตฺตมฺปิ คเหตฺวา อิเมสํ สงฺคหํ กริสฺสามีติ. โส เตสํ เคหาภิมุโขว อโหสิ. สกฺโก ตํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สุชํ อาห ภทฺเท มยฺหํ อยฺโย อิโต อาคจฺฉติ ตํ อปสฺสนฺตี วิย หุตฺวา นิสีท ขเณน นํ วญฺเจตฺวา ปิณฺฑปาตํ ทสฺสามาติ. เถโร อาคนฺตฺวา เคหทฺวาเร อฏฺฐาสิ. เตปิ อปสฺสนฺตา วิย อตฺตโน

กมฺมเมว กโรนฺตา โถกํ อาคมึสุ. อถ สกฺโก เคหทฺวาเร เอโก เถโร วิย ฐิโต อุปธาเรหิ ตาวาติ อาห. คนฺตฺวา อุปธาเรถ สามีติ. โส เคหา นิกฺขมิตฺวา เถรํ ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา อุโภหิ หตฺเถหิ ชนฺนุกานิ โอลมฺพิตฺวา นิตฺถุนนฺโต อุฏฺฐาย กตรตฺเถโร นุ โข อยฺโยติ โถกํ โอสกฺกิตฺวา อกฺขีนิ เม ธูมายนฺตีติ. วตฺวา นลาเฏ หตฺถํ ฐเปตฺวา อุทฺธํ โอโลเกตฺวา อโห ทุกฺขํ อยฺโย โน มหากสฺสปตฺเถโร จิรสฺสํ เม กุฏิทฺวารํ อาคโต อตฺถิ นุ โข กิญฺจิ เคเหติ อาห. สุชาตา โถกํ อากุลา วิย หุตฺวา อตฺถิ สามีติ ปฏิวจนํ อทาสิ. สกฺโก ภนฺเต ลูขํ วา ปณีตํ วาติ อจินฺเตตฺวา สงฺคหํ โน กโรถาติ ปตฺตํ คณฺหิ. เถโร เอเตหิ ทินฺนํ สากํ วา โหตุ กุณฺฑกมุฏฺฐิ วา สงฺคหํ เนสํ กริสฺสามีติ ปตฺตํ อทาสิ. โส อนฺโตเคหํ ปวิสิตฺวา ฆฏิโอทนํ นาม ฆฏิโต อุทฺธริตฺวา ปตฺตํ ปูเรตฺวา เถรสฺส หตฺเถ ฐเปสิ. โส อโหสิ ปิณฺฑปาโต อเนกสูปพฺยญฺชโน สกลราชคหนครํ คนฺเธน อชฺโฌตฺถริ. ตทา เถโร จินฺเตสิ อยํ ปุริโส อปฺเปสกฺโข ปิณฺฑปาโต มเหสกฺโข สกฺกสฺส โภชนสทิโส โก นุ โข เอโสติ. อถ นํ สกฺโกติ ญตฺวา อาห ภาริยํ เต กมฺมํ กตํ ทุคฺคตานํ สมฺปตฺตึ วิลุมฺปนฺเตน อชฺช มยฺหํ ทานํ ทตฺวา โกจิเทว ทุคฺคโต เสนาปติฏฺฐานํ วา เสฏฺฐิฏฺฐานํ วา ลเภยฺยาติ. มยา ทุคฺคตตโร นตฺถิ ภนฺเตติ. กึการณา ตฺวํ ทุคฺคโต เทวโลเก รชฺชสิรึ อนุภวนฺโตติ. ภนฺเต เอวนฺนาเมตํ มยา ปน อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ กลฺยาณกมฺมํ กตํ พุทฺธุปฺปาเท วตฺตมาเน กลฺยาณกมฺมํ กตฺวา

จูฬรถเทวปุตฺโต มหารถเทวปุตฺโต อเนกวณฺณเทวปุตฺโตติ อิเม ตโย สมานเทวปุตฺตา มม อาสนฺนฏฺฐาเน นิพฺพตฺตา มยา เตชวนฺตตรา อหญฺหิ เตสุ เทวปุตฺเตสุ นกฺขตฺตํ กีฬิสฺสามาติ ปริจฺจาริกาโย คเหตฺวา อนฺตรวีถึ โอติณฺเณสุ ปลายิตฺวา เคหํ ปวิสามิ เตสํ หิ สรีรโต เตโช มม สรีรํ โอตฺถรติ มม สรีรโต เตโช เตสํ สรีรํ น โอตฺถรติ โก มยา ทุคฺคตตโร ภนฺเตติ. เอวํ สนฺเตปิ อิโต ปฏฺฐาย มยฺหํ มา เอวํ วญฺเจตฺวา ทานํ อทาสีติ. วญฺเจตฺวา ตุมฺหากํ ทาเน ทินฺเน มยฺหํ กุสลํ อตฺถิ นตฺถีติ. อตฺถิ อาวุโสติ. เอวํ สนฺเต กุสลกมฺมกรณํ นาม มยฺหํ ภาโร ภนฺเตติ. โส เอวํ วตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา สุธํ อาทาย เถรํ ปทกฺขิณํ กตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา

" อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปติฏฺฐิตนฺติ "

อุทานํ อุทาเนสิ.

เตน วุตฺตํ[๑] เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากสฺสโป ปิปฺผลิคุหายํ วิหรติ สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสินฺโน โหติ[๒] อญฺญตรํ สมาธึ สมาปชฺชิตฺวา. อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐาสิ. อถโข อายสฺมโต มหา-กสฺสปสฺส ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐิตสฺส เอตทโหสิ ยนฺนูนาหํ ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิเสยฺยนฺติ. เตน โข ปน สมเยน ปญฺจมตฺตานิ เทวตาสตานิ อุสฺสุกฺกํ อาปนฺนานิ โหนฺติ อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส

๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๑๔. ๒. ปาลิยํ โหติสทฺโท นตฺถิ.

ปิณฺฑปาตปฺปฏิลาภาย. อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป ตานิ ปญฺจ-
มตฺตานิ เทวตาสตานิ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา
ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. เตน โข ปน สมเยน
สกฺโก เทวานมินฺโท อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส ปิณฺฑปาตํ ทาตุ-
กาโม โหติ เปสการกวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา ตนฺตํ วายมาโน[๑]
สุชาตา อสุรกญฺญา ตสรํ วฏฺเฏติ.[๒] อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป[๓]
เยน สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ อทฺทสา โข
สกฺโก เทวานมินฺโท อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ
ทิสฺวา[๔] ฆรา นิกฺขมิตฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา
ฆรํ ปวิสิตฺวา ฆฏิโอทนํ[๕] อุทฺธริตฺวา ปตฺตํ ปูเรตฺวา อายสฺมโต
มหากสฺสปสฺส อทาสิ. โส อโหสิ ปิณฺฑปาโต อเนกสูโป อเนก-
พฺยญฺชโน. อถโข อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส เอตทโหสิ โก นุ โข
อยํ สตฺโต ยสฺสายํ เอวรูโป อิทฺธานุภาโวติ. อถโข อายสฺมโต
มหากสฺสปสฺส เอตทโหสิ สกฺโก โข[๖] อยํ เทวานมินฺโทติ. วิทิตฺวา[๗]
สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ กตํ โข เต อิทํ โกสิย มา ปุนปิ
เอวรูปมกาสีติ. อมฺหากํปิ ภนฺเต กสฺสป ปุญฺเญนตฺโถ[๘] อมฺหากํปิ
ปุญฺเญน กรณียนฺติ. อถโข สกฺโก เทวานมินฺโท อายสฺมนฺตํ มหา-
กสฺสปํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส
อนฺตลิกฺเข ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ

๑. วินาตีติ ทิสฺสติ. ๒. ปูเรตีติ. ๓. เอตฺถนฺตเร จ ราชคเห สปทานํ ปิณฺฑาย
จรมาโนติ. ๔. ทิสฺวานาติ. ๕. ฆฏิยา โอทนนฺติ ทิสฺสติ. ๖. สกฺโก นุ โขติ.
๗. อิติ วิทิตฺวาติ. ๘. ปุญฺเญน อตฺโถติ. ฌ. ว.

" อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปติฏฺฐิตํ
อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปติฏฺฐิตํ
อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปติฏฺฐิตนฺติ.๑"

ภควา วิหาเร ฐิโต เอว ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา ปสฺสถ ภิกฺขเว สกฺกํ เทวานมินฺทํ อุทานํ อุทาเนตฺวา อากาเสน คจฺฉนฺตนฺติ อาห. กึ ปน เตน กตํ ภนฺเตติ. วญฺเจตฺวา เตน มยฺหํ ปุตฺตสฺส กสฺสปสฺส ปิณฺฑปาโต ทินฺโน ตํ ทตฺวา ตุฏฺฐมานโส อุทานํ อุทาเนนฺโต คจฺฉตีติ. เถรสฺส ปิณฺฑปาตํ ทาตุํ วฏฺฏตีติ กถนฺเตน ภนฺเต ญาตนฺติ. ภิกฺขเว มม ปุตฺตสทิสนฺนาม ปิณฺฑปาติกํ เทวาปิ มนุสฺสาปิ ปิหยนฺตีติ วตฺวา สยํปิ อุทานํ อุทาเนสิ.

สุตฺเต ปน เอตฺตกเมว อาคตํ อสฺโสสิ โข ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนนฺตสฺส

" อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปติฏฺฐิตํ
อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปติฏฺฐิตนฺติ."

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

" ปิณฺฑปาติกสฺส ภิกฺขุโน
อตฺตภรสฺส อนญฺญโปสิโน
เทวา ปิหยนฺติ ตาทิโน
อุปสนฺตสฺส สทา สตีมโตติ."

๑. อิเม วิสมสมปาทา น ทิสฺสนฺติ. ฌ. ว.

อิมญฺจ อุทานํ อุทาเนตฺวา ภิกฺขเว สกฺโก เทวานมินฺโท มม ปุตฺตสฺส สีลคนฺเธน อาคนฺตฺวา ปิณฺฑปาตํ อทาสีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" อปฺปมตฺโต อยํ คนฺโธ ยฺวายํ ตครจนฺทนี
โย จ สีลวตํ คนฺโธ วาติ เทเวสุ อุตฺตโมติ. "

ตตฺถ **อปฺปมตฺโตติ** ปริตฺตปฺปมาโณ. **โย จ สีลวตนฺติ** โย ปน สีลวนฺตานํ สีลคนฺโธ โส ตคเร วิย โลหิตจนฺทเน วิย จ ปริตฺตโก น โหติ อติวิย อุฬาโร วิปฺผาริโต เตเนว การเณน วาติ เทเวสุ อุตฺตโม วโร เสฏฺโฐ หุตฺวา เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ สพฺพตฺถกเมว วาติ โอตฺถรนฺโต คจฺฉตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปตฺตา. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

มหากสฺสปตฺเถร ปิณฺฑปาตทาน วตฺถุ.

----

๑๑. โคธิกตฺเถรปรินิพฺพาน วตฺถุ. [๔๓]

เตสํ สมฺปนฺนสีลานนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ราชคหํ อุปนิสฺสาย เวฬุวเน วิหรนฺโต โคธิกตฺเถรสฺส ปรินิพฺพานํ อารพฺภ กเถสิ.

โส หิ อายสฺมา อิสิคิลิปสฺเส กาลสิลายํ วิหรนฺโต อปฺปมตฺโต

อาตาปี ปหิตตฺโต สามายิกํ เจโตวิมุตฺตึ ผุสิตฺวา เอกสฺส อนุสายิกสฺส โรคสฺส วเสน ตโต ปริหายิ. โส ทุติยมฺปิ ตติยมฺปิ ฉกฺขตฺตุํ ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ปริหีโน สตฺตเม วาเร อุปฺปาเทตฺวา จินฺเตสิ อหํ ฉกฺขตฺตุํ ฌานา ปริหีโน ปริหีนชฺฌานสฺส โข ปน อนิยตา คติ อิทาเนว สตฺถํ อาหริสฺสามีติ เกโสโรปนสตฺถํ คเหตฺวา คลนาลึ ฉินฺทิตุํ มญฺจเก นิปชฺชิ. มาโร ตสฺส จิตฺตํ ญตฺวา อยํ ภิกฺขุ สตฺถํ อาหริตุกาโม สตฺถํ อาหรนฺตา โข ปน ชีวิเต นิรเปกฺขา โหนฺติ เต วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํปิ ปาปุณนฺติ สจาหํ เอตํ วาเรสฺสามิ น เม วจนํ กริสฺสติ สตฺถารํ วาราเปสฺสามีติ อญฺญาตกเวเสน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห

" มหาวีร มหาปุญฺญ อิทฺธิยา ยสสา ชล
สพฺพเวรภยาตีต ปาเท วนฺทามิ จกฺขุม.
สาวโก เต มหาวีร มรณํ มรณาภิภู
อากงฺขติ เจตยติ ตํ นิเสธ ชุตินฺธร.
กถํ หิ ภควา ตุยฺหํ สาวโก สาสเน รโต
อปฺปตฺตมานโส เสโข กาลํ กยิรา ชเนสุตาติ.[๑] "

ตสฺมึ ขเณ เถเรน สตฺถํ อาหริตํ โหติ. สตฺถา มาโร อยนฺติ วิทิตฺวา อิมํ คาถมาห

" เอวํ หิ ธีรา กุพฺพนฺติ นาวกงฺขนฺติ ชีวิตํ
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห โคธิโก ปรินิพฺพุโตติ."

๑. สํ. ส. ๑๕/๑๗๗.

อถโข ภควา สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ เถรสฺส สตฺถํ อาหริตฺวา นิปนฺนฏฺฐานํ อคมาสิ. ตสฺมึ ขเณ มาโร ปาปิมา กตฺถ นุ โข อิมสฺส ปฏิสนฺธิวิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตนฺติ ธูมราสิ วิย ติมิรปุญฺโช วิย จ หุตฺวา สพฺพทิสาสุ เถรสฺส วิญฺญาณํ สมนฺเวสติ.[๑] ตํ ภควา ธูมติมิร- ภาวํ ภิกฺขูนํ ทสฺเสตฺวา เอโส โข ภิกฺขเว มาโร ปาปิมา โคธิกสฺส กุลปุตฺตสฺส วิญฺญาณํ สมนฺเวสติ กตฺถ โคธิกสฺส กุลปุตฺตสฺส วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตนฺติ อปฺปติฏฺฐิเตเนว ภิกฺขเว วิญฺญาเณน โคธิโก กุลปุตฺโต ปรินิพฺพุโตติ อาห. มาโรปิ ตสฺส วิญฺญาณฏฺฐานํ ทฏฺฐุํ อสกฺโกนฺโต กุมารวณฺโณ[๒] หุตฺวา เพลุวปณฺฑุวีณํ อาทาย สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ

" อุทฺธํ อโธ จ ติริยํ ทิสาสุ จ วิทิสาสุ จ[๓]
อนฺเวสํ นาธิคจฺฉามิ โคธิโก โส กุหึ คโตติ."

อถ นํ สตฺถา อาห

" โย[๔] ธีโร ธีติสมฺปนฺโน ฌายี ฌานรโต สทา
อโหรตฺตํ อนุยุญฺชํ ชีวิตํ อนิกามยํ
ชิตฺวาน มจฺจุโน เสนํ อนาคนฺตฺวา ปุนพฺภวํ
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห โคธิโก ปรินิพฺพุโตติ. "

เอวํ วุตฺเต[๕]

๑. สี. ยุ. สมนฺเนสติ. ๒. สี. ยุ. กุมารวณฺณี. ม. กุมารวณฺณํ. ๓. สี. ม. ยุ. ทิสา อนุทิสาสฺวหํ. ๔. สี. ยุ. โส. ๕. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร มาโร ปาปิมา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสีติ อตฺถิ.

" ตสฺส โสกปเรตสฺส วีณา กจฺฉา อภสฺสถ
ตโต โส ทุมฺมโน ยกฺโข ตตฺเถวนฺตรธายถาติ. "

สตฺถาปิ กินฺเต ปาปิม โคธิกสฺส กุลปุตฺตสฺส นิพฺพตฺตฏฺฐาเนน ตสฺส หิ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ตุมฺหาทิสานํ สตมฺปิ สหสฺสมฺปิ ทฏฺฐุํ น สกฺโกตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" เตสํ สมฺปนฺนสีลานํ อปฺปมาทวิหารินํ
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตานํ มาโร มคฺคํ น วินฺทตีติ. "

ตตฺถ **เตสนฺติ** ยถา อปฺปติฏฺฐิเตน วิญฺญาเณน โคธิโก กุลปุตฺโต ปรินิพฺพุโต เย จ เอวํ ปรินิพฺพายนฺติ เตสํ. **สมฺปนฺนสีลานนฺติ** ปริปุณฺณสีลานํ. **อปฺปมาทวิหารินนฺติ** สติอวิปฺปวาสสงฺขาเตน อปฺปมาเทน วิหรนฺตานํ. **สมฺมทญฺญา วิมุตฺตานนฺติ** เหตุนา นเยน การเณน ชานิตฺวา ตทงฺควิมุตฺติยา วิกฺขมฺภนวิมุตฺติยา สมุจฺเฉทวิมุตฺติยา ปฏิปสฺสทฺธิวิมุตฺติยา นิสฺสรณวิมุตฺติยาติ อิมาหิ ปญฺจหิ วิมุตฺตีหิ วิมุตฺตานํ. **มาโร มคฺคํ น วินฺทตีติ** เอวรูปานํ มหาขีณาสวานํ สพฺพตฺถาเมน มคฺคนฺโตปิ มาโร คตมคฺคํ น วินฺทติ น ปฏิลภติ น ปสฺสตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปตฺตา. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา ชาตาติ.

โคธิกตฺเถร ปรินิพฺพาน วตฺถุ.

----

๑๒. ครหทินฺน วตฺถุ. [๔๔]

ยถา สงฺการธานสฺมินฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ครหทินฺนํ นาม นิคฺคณฺฐสาวกํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ หิ สิริคุตฺโต จ ครหทินฺโน จ เทฺว สหายกา อเหสุํ. เตสุ สิริคุตฺโต อุปาสโก. ครหทินฺโน นิคฺคณฺฐสาวโก. ตํ นิคฺคณฺฐา อภิกฺขณํ เอวํ วทนฺติ ตว สหายกํ สิริคุตฺตํ กึ ตฺวํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมสิ ตสฺส สนฺติเก กึ ลภิสฺสสีติ วตฺวา ยถา อมฺเห อุปสงฺกมิตฺวา อมฺหากํ เทยฺยธมฺมํ ทสฺสติ กึ เอวํ โอวทิตุํ น วฏฺฏตีติ. ครหทินฺโน เตสํ วจนํ สุตฺวา อภิกฺขณํ คนฺตฺวา จิตนิสินฺนฏฺฐานาทีสุ สิริคุตฺตํ เอวํ วเทสิ สมฺม กินฺเต สมเณน โคตเมน ตํ อุปสงฺกมิตฺวา กึ ลภิสฺสสิ กินฺเต มม อยฺเย อุปสงฺกมิตฺวา เตสํ ทานํ ทาตุํ น วฏฺฏตีติ. สิริคุตฺโต ตสฺส กถํ สุตฺวาปิ พหุทิวเส ตุณฺหี หุตฺวา นิพฺพิชฺชิตฺวา เอกทิวสํ สมฺม ตฺวํ อภิกฺขณํ อาคนฺตฺวา มํ จิตฏฺฐานาทีสุ เอวํ วเทสิ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา กึ ลภิสฺสสิ มม อยฺเย อุปสงฺกมิตฺวา เตสํ ทานํ เทหีติ กเถหิ ตาว เม ตว อยฺยา กึ ชานนฺตีติ. อโห สามิ มา เอวํ วทิ มม อยฺยานํ อญฺญาตนฺนาม นตฺถิ สพฺพํ อตีตา-นาคตปฺปจฺจุปฺปนฺนํ สพฺพํ กายวจีมโนกมฺมํ อิทํ ภวิสฺสติ อิทํ น ภวิสฺสตีติ สพฺพํ ภพฺพาภพฺพํ ชานนฺตีติ. ชานนฺตีติ วเทสีติ. อาม วเทมีติ. ยทิ เอวํ ภาริยนฺเต กตํ เอตฺตกํ กาลํ มยฺหํ เอตมตฺถํ อนาจิกฺขนฺเตน อชฺช มยา อยฺยานํ ญาณานุภาโว ญาโต คจฺฉ

สมฺม อยฺเย มม วจเนน นิมนฺเตหีติ. โส นิคฺคณฺฐานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา เต วนฺทิตฺวา มยฺหํ สหายโก สิริคุตฺโต สฺวาตนาย ตุมฺเห นิมนฺเตตีติ อาห. สิริคุตฺเตน สามํ ตฺวํ วุตฺโตติ. อาม อยฺยาติ. เต หฏฺฐตุฏฺฐา หุตฺวา นิปฺผนฺนํ โน กิจฺจํ สิริคุตฺตสฺส อมฺเหสุ ปสนฺนกาลโต ปฏฺฐาย กา นาม สมฺปตฺติ อมฺหากํ น ภวิสฺสตีติ วทึสุ. สิริคุตฺตสฺสาปิ มหนฺตํ นิเวสนํ. โส ตสฺมึ ทฺวินฺนํ เคหานํ อนฺตเร อุภโต ทีฆํ อาวาฏํ ขนาเปตฺวา คูถกลลสฺส ปูราเปสิ พหิอาวาเฏ ทฺวีสุ ปริยนฺเตสุ ขานุเก โกฏฺฏาเปตฺวา เตสุ รชฺชุโย พนฺธาเปตฺวา อาสนานํ อุปริมปาเท อาวาฏสฺส ปุริมปสฺเส ฐปาเปตฺวา ปจฺฉิมปาเท รชฺชุเกสุ ฐปาเปสิ เอวํ นิสินฺนกาเลเยว อวํสิรา ปติสฺสนฺตีติ มญฺญมาโน ยถา อาวาโฏ น ปญฺญายติ เอวํ อาสนานํ อุปริ ปจฺจตฺถรณานิ ทาเปสิ มหนฺตมหนฺตา จาฏิโย โธวาเปตฺวา กทลิ-ปณฺเณหิ จ ปิโลติกาหิ จ มุขานิ พนฺธาเปตฺวา ตา ตุจฺฉาเอว เคหสฺส ปจฺฉาภาเค พหิยาคุภตฺตสิตฺถ สปฺปิ ผาณิต ปูวจุณฺณ มกฺขิตา กตฺวา ฐปาเปสิ. ครหทินฺโน ปาโตว ตสฺส ฆรํ เวเคน คนฺตฺวา อยฺยานํ สกฺกาโร สชฺชิโตติ ปุจฺฉิ. อาม สมฺม สชฺชิโตติ. กหํ ปเนโสติ. เอตาสุ เอตฺตกาสุ จาฏีสุ ยาคุ เอตฺตกาสุ ภตฺตํ เอตฺตกาสุ สปฺปิ ผาณิต ปูวาทีนิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานีติ. โส สาธูติ วตฺวา คโต. ตสฺส คตกาเล ปญฺจสตา นิคฺคณฺฐา อาคมึสุ. สิริคุตฺโต เคหา นิกฺขมิตฺวา ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน นิคฺคณฺเฐ วนฺทิตฺวา เตสํ ปุรโต อญฺชลึ ปคฺคยฺห ฐิโต จินฺเตสิ ตุมฺเห กิร อตีตาทิเภทํ สพฺพํ

ชานาถ เอวํ ตุมฺหากํ อุปฏฺฐาเกน มยฺหํ กถิตํ สเจ สพฺพํ ตุมฺเห ชานาถ มยฺหํ เคหํ มา ปวิสถ มม เคหํ ปวิฏฺฐานํ หิ โว เนว ยาคุ อตฺถิ น ภตฺตาทีนิ สเจ อชานิตฺวา ปวิสิสฺสถ คูถอาวาเฏ โว ปาเตตฺวา โปเถสฺสามีติ เอวํ จินฺเตตฺวา ปุริสานํ สญฺญํ อทาสิ เอเตสํ นิสีทนภาวํ ญตฺวา ปจฺฉิมปสฺเส ฐตฺวา อาสนานํ อุปริ ปจฺจตฺถรณานิ อปเนยฺยาถ มา ตานิ อสุจินา มกฺขิยึสูติ. อถ นิคฺคณฺเฐ อิโต เอถ ภนฺเตติ อาห. นิคฺคณฺฐา ปวิสิตฺวา ปตฺถริตาสเนสุ นิสีทิตุํ อารภึสุ. อถ เน มนุสฺสา วทึสุ อาคเมถ ภนฺเต มา ตาว นิสีทถาติ. กึการณาติ. อมฺหากํ เคหํ ปวิฏฺฐานํ อยฺยานํ วตฺตํ ญตฺวา นิสีทิตุํ วฏฺฏตีติ. กึ กาตุํ วฏฺฏติ อาวุโสติ. อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตาสนมูเลสุ ฐตฺวา สพฺเพหิ เอกปฺปหาเรเนว นิสีทิตุํ วฏฺฏตีติ. อิทํ กิร โส เอกสฺมึ อาวาเฏ ปติเต มา อวเสสา นิสีทึสูติ กาเรสิ. เต สาธูติ วตฺวา อิเมหิ กถิตกถํ อมฺเหหิ กาตุํ วฏฺฏตีติ จินฺตยึสุ. อถ สพฺเพ อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตาสนมูเล ปฏิปาฏิยา อฏฺฐํสุ. อถ เน ภนฺเต ขิปฺปํ เอกปฺปหาเรเนว นิสีทถาติ วตฺวา เตสํ นิสีทนภาวํ ญตฺวา อาสนานํ อุปริ ปจฺจตฺถรณานิ นีหรึสุ. นิคฺคณฺฐา เอกปฺปหาเรเนว นิสินฺนา รชฺชูนํ อุปริ ฐปิตา อาสนปาทา ภฏฺฐา. นิคฺคณฺฐา อวํสิรา อาวาเฏ ปตึสุ. สิริคุตฺโต เตสุ ปติเตสุ ทฺวารํ ปิทหิตฺวา อุตฺติณฺณุตฺติณฺเณ อตีตานาคตปฺปจฺจุปฺปนฺนํ กสฺมา น ชานาถาติ ทณฺเฑหิ โปถาเปตฺวา เอตฺตกํ เอเตสํ วฏฺฏิสฺสตีติ ทฺวารํ วิวราเปสิ. เต นิกฺขมิตฺวา ปลายิตุํ อารภึสุ. คมนมคฺเค ปน เตสํ สุทฺธาปริกมฺมกตํ ภูมึ ปิจฺฉิลํ

การาเปสิ. เต ตตฺถ อสณฺฐหิตฺวา ปติเต ปติเต ปุน โปถาเปตฺวา อลํ เอตฺตกํ ตุมฺหากนฺติ อุยฺโยเชสิ. เต นาสิตมฺหา ตยา นาสิ-ตมฺหา ตยาติ กนฺทนฺตา อุปฏฺฐากสฺส เคหทฺวารํ อคมํสุ. ครหทินฺโน เตสํ ตํ วิปฺปการํ ทิสฺวา กุทฺโธ นาสิตมฺหิ สิริคุตฺเตน หตฺถํ ปสาเรตฺวา วนฺทนฺตานํ ฉ เทวโลเก ยถารุจิยา ทาตุํ สมตฺเถ นาม ปุญฺญกฺเขตฺตภูเต มม อยฺเย โปถาเปตฺวา พฺยสนํ ปาเปสีติ ราช-กุลํ คนฺตฺวา ตสฺส กหาปณสหสฺสํ ทณฺฑํ กาเรสิ. อถสฺส ราชา สาสนํ เปเสสิ. โส คนฺตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา เทว อุปปริกฺขิตฺวา ทณฺฑํ คณฺหิสฺสถ มา อนุปปริกฺขิตฺวาติ อาห. อุปปริกฺขิตฺวา คณฺหิสฺสามีติ. สาธุ เทว เตนหิ คณฺหาหีติ. เตนหิ ภณาหีติ. เทว มยฺหํ สหายโก นิคฺคณฺฐสาวโก มํ อุปสงฺกมิตฺวา จิตนิสินฺนฏฺฐานาทีสุ อภิณฺหํ เอวํ วเทสิ สมฺม กินฺเต สมเณน โคตเมน ตํ อุปสงฺกมิตฺวา กึ ลภิสฺสตีติ อิทํ อาทึ กตฺวา สิริคุตฺโต สพฺพํ ตํ ปวตฺตึ อาโรเจตฺวา เทว สเจ อิมสฺมึ การเณ ทณฺฑํ คเหตุํ ยุตฺตํ คณฺหถาติ. ราชา ครหทินฺนํ โอโลเกตฺวา สจฺจํ กิร เต เอวํ วุตฺตนฺติ อาห. สจฺจํ เทวาติ. ตฺวํ เอตฺตกมฺปิ อชานนฺเต สตฺถาโรติ คเหตฺวา วิจรนฺโต สพฺพํ ชานนฺตีติ กึการณา ตถาคตสาวกสฺส กเถสิ ตยา อาโรปิต-ทณฺโฑ ตุยฺหเมว โหตูติ. เอวํ เสฺวว ทณฺฑํ ปาปิโต ตสฺเสว กุลุปกา โปเถตฺวา นีหฏา.

โส ตํ กุชฺฌิตฺวา ตโต ปฏฺฐาย อฑฺฒมาสมตฺตํ สิริคุตฺเตน สทฺธึ อกเถตฺวา จินฺเตสิ เอวํ วิจริตุํ มยฺหํ อยุตฺตํ[๑] เอตสฺส

๑. สี. ยุ. นาคฺฆติ.

กุลุปกานํปิ มยา พฺยสนํ กาตุํ วฏฺฏตีติ สิริคุตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห สหาย สิริคุตฺตาติ. กึ สมฺมาติ. ญาติสุหชฺชานํ นาม กลโหปิ โหติ วิวาโทปิ ตฺวํ กิญฺจิ น กเถสิ กสฺมา เอวํ กโรสีติ. สมฺม ตว มยา สทฺธึ อกถนโต น กเถมิ ยํ กตํ กตเมว ตํ น มยํ เมตฺตึ ภินฺทิสฺสามาติ.

ตโต ปฏฺฐาย อุโภปิ เอกฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺติ นิสีทนฺติ. อเถกทิวสํ สิริคุตฺโต ครหทินฺนํ อาห กินฺเต นิคฺคณฺเฐหิ เต อุปสงฺกมิตฺวา กึ ลภิสฺสสิ มม สตฺถารํ อุปสงฺกมิตุํ วา อยฺยานํ ทานํ ทาตุํ วา กินฺเต น วฏฺฏตีติ. โสปิ เอตเมว ปจฺจาสึสติ เตนสฺส กณฺฑุ-วณฺฏฺฐาเน นเขน วิเลขิตํ วิย อโหสิ. โสปิ สิริคุตฺตํ ตว สตฺถา กึ ชานาตีติ ปุจฺฉิ. อมฺโภ มา เอวํ วท สตฺถุ เม อชานิตพฺพํ นาม นตฺถิ อตีตาทิเภทํ สพฺพํ ชานาติ โสฬสหากาเรหิ สตฺตานํ จิตฺตํ ปริจฺฉินฺทตีติ. เอวํ น ชานามิ กสฺมา มยฺหํ เอตฺตกํ กาลํ น กเถสิ เตนหิ คจฺฉ สตฺถารํ สฺวาตนาย นิมนฺเตหิ โภเชสฺสามิ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ มม ภิกฺขํ คณฺหิตุํ วเทหีติ. สิริคุตฺโต สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาห ภนฺเต มม สหายโก ครหทินฺโน ตุมฺเห นิมนฺตาเปติ ปญฺจหิ กิร ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ เสฺว ตสฺส ภิกฺขํ คณฺหถ ปุริมทิวเส โข ปน ตสฺส กุลุปกานํ มยา อิทํ นาม กตํ มยา กตสฺส ปฏิกฺกรณํปิ น ชานามิ ตุมฺหากํ สุทฺธจิตฺเตน ภิกฺขํ ทาตุ-กามตํปิ น ชานามิ อาวชฺเชตฺวา ยุตฺตญฺเจ อธิวาเสถ โน เจ มา อธิวาสยิตฺถาติ. สตฺถา กึ นุ โข โส อมฺหากํ ทาตุกาโมติ

อาวชฺเชตฺวา อทฺทส ทฺวินฺนํ เคหานํ อนฺตเร มหนฺตํ อาวาฏํ
ขนาเปตฺวา อสีติสกฏมตฺตานิ ขทีรทารูนิ อาหราเปตฺวา ปูเรตฺวา
อคฺคึ ทตฺวา อมฺเห องฺคารอาวาเฏ ปาเตตฺวา นิคฺคณฺหิตุกาโมติ
ปุน อาวชฺเชสิ กินฺนุ โข ตตฺถ คตปฺปจฺจยา อตฺโถ อตฺถิ นตฺถีติ
ตโต อิทํ อทฺทส อหํ องฺคารอาวาเฏ ปาทํ ปสาเรสฺสามิ ตํ
ปฏิจฺฉาเทตฺวา ชปีตกิลญฺชํ อนฺตรธายิสฺสติ องฺคารกาสุํ ภินฺทิตฺวา
จกฺกมตฺตํ มหาปทุมํ อุฏฺฐหิสฺสติ อถาหํ ปทุมกณฺณิกํ อกฺกมนฺโต
คนฺตฺวา อาสเน นิสีทิสฺสามิ ปญฺจสตาปิ ภิกฺขู ตเถว คนฺตฺวา
นิสีทิสฺสนฺติ มหาชโน สนฺนิปติสฺสติ อหํ ตสฺมึ สมาคเม ทฺวีหิ
คาถาหิ อนุโมทนํ กริสฺสามิ อนุโมทนาปริโยสาเน จตุราสีติยา
ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย ภวิสฺสติ สิริคุตฺโต จ ครหทินฺโน จ
โสตาปนฺนา ภวิสฺสนฺติ อตฺตโน ธนราสึ สาสเน วิกฺกิริสฺสนฺติ อิมํ
กุลปุตฺตํ นิสฺสาย มยา คนฺตุํ วฏฺฏตีติ ภิกฺขํ อธิวาเสสิ. สิริคุตฺโต
สตฺถุ อธิวาสนํ วิทิตฺวา ครหทินฺนสฺส อาโรเจตฺวา โลกเชฏฺฐสฺส
สกฺการํ กโรหีติ อาห. ครหทินฺโน อิทานิสฺส กตฺตพฺพยุตฺตกํ
ชานิสฺสามีติ ทฺวินฺนํ เคหานํ อนฺตเร มหนฺตํ อาวาฏํ ขนาเปตฺวา
อสีติสกฏานิ[๑] ขทีรทารูนิ อาหราเปตฺวา[๒] อคฺคึ ทตฺวา สพฺพรตฺตึ
ธูมาเปตฺวา ขทีรงฺคารราสึ กาเรตฺวา อาวาฏมตฺถเก รุกฺขปทรานิ
ฐเปตฺวา กิลญฺเชน ปฏิจฺฉาเทตฺวา โคมเยน ลิมฺปาเปตฺวา เอเกน
ปสฺเสน ทุพฺพลทณฺฑเก อตฺถริตฺวา คมนมคฺคํ กาเรสิ เอวํ อกฺกนฺตกฺ-

๑. สี. ยุ. อสีติสกฏมตฺตานิ. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร ปูเรตฺวาติ อตฺถิ.

กนฺตกาเล ทณฺฑเกสุ ภคฺเคสุ ปริวตฺติตฺวา องฺคารกาสุยํ ปติสฺสนฺตีติ มญฺญมาโน เคหปจฺฉาภาเค สิริคุตฺเตน ขปิตนิยาเมเนว จาฏิโย ฐปาเปสิ อาสนานิปิ ตเถว ปญฺญาเปสิ. สิริคุตฺโต ปาโตว ตสฺส เคหํ คนฺตฺวา กโต เต สมฺม สกฺกาโรติ อาห. อาม สมฺมาติ. กหํ ปเนโสติ. เอหิ ปสฺสามาติ สพฺพํ สิริคุตฺเตน ทสฺสิตนิยาเมเนว ทสฺเสสิ. สิริคุตฺโต สาธุ สมฺมาติ อาห. มหาชโน สนฺนิปติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิเกน หิ นิมนฺติเต สตฺถริ มหนฺโต สนฺนิปาโต โหติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิกาปิ สมณสฺส โคตมสฺส วิปฺปการํ ปสฺสิสฺสามาติ สนฺนิปตนฺติ. สมฺมาทิฏฺฐิกาปิ อชฺช สตฺถา มหาธมฺมเทสนํ เทเสสฺสติ พุทฺธวิสยํ พุทฺธลีฬฺหํ อุปธาเรสฺสามาติ สนฺนิปตนฺติ. ปุนทิวเส สตฺถา ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ ครหทินฺนสฺส เคหทฺวารํ อคมาสิ. โส เคหา นิกฺขมิตฺวา ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา ปุรโต อญฺชลึ ปคฺคยฺห ฐิโต จินฺเตสิ ภนฺเต ตุมฺเห กิร อตีตาทิเภทํ สพฺพํ ชานาถ สตฺตานํ โสฬสหากาเรหิ จิตฺตํ ปริจฺฉินฺทถาติ เอวํ ตุมฺหากํ อุปฏฺฐาเกน มยฺหํ กถิตํ สเจ ชานาถ[๑] มยฺหํ เคหํ มา ปวิสถ ปวิฏฺฐานํ หิ โว เนว ยาคุ อตฺถิ น ภตฺตาทีนิ สพฺเพ โข ปน ตุมฺเห องฺคารกาสุยํ ปาเตตฺวา นิคฺคณฺหิสฺสามีติ เอวํ จินฺเตตฺวา สตฺถุ ปตฺตํ คเหตฺวา อิโต เอถ ภควาติ วตฺวา ภนฺเต อมฺหากํ เคหํ อาคตานํ วตฺตํ ญตฺวา อาคนฺตุํ วฏฺฏตีติ อาห. กึ กาตุํ วฏฺฏติ อาวุโสติ. เอเกกสฺส ปวิสิตฺวา ปุรโต คนฺตฺวา นิสินฺนกาเล ปจฺฉา อญฺเญน อาคนฺตุํ วฏฺฏตีติ.

๑. สี. ม. สเจ น ชานาถ.

เอวํ กิรสฺส อโหสิ ปุรโต คจฺฉนฺตํ องฺคารกาสุยํ ปติตํ ทิสฺวา อวเสสา นาคจฺฉิสฺสนฺติ เอเกกเมว ปาเตตฺวา นิคฺคณฺหิสฺสามีติ. สตฺถา สาธูติ วตฺวา เอกโก ว ปาวิสิ. ครหทินฺโน องฺคารกาสุํ ปตฺวา อปสกฺกิตฺวา ฐิโต ปุรโต ยาถ ภนฺเตติ อาห. อถ สตฺถา องฺคารกาสุมตฺถเก ปาทํ ปสาเรสิ กิลญฺชํ อนฺตรธายิ องฺคารกาสุํ ภินฺทิตฺวา จกฺกมตฺตานิ ปทุมานิ อุฏฺฐหึสุ. สตฺถา ปทุมกณฺณิกา อกฺกมนฺโต คนฺตฺวา ปญฺญตฺตพุทฺธาสเน นิสีทิ. ภิกฺขูปิ ตเถว คนฺตฺวา อาสเน นิสีทึสุ. ครหทินฺนสฺส กายโต ฑาโห อุฏฺฐหิ. โส เวเคน คนฺตฺวา สิริคุตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา สามิ ตาณํ เม โหหีติ อาห. กิเมตนฺติ. ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ เคเห ยาคุ วา ภตฺตาทีนิ วา นตฺถิ กึ นุ โข กโรมีติ. กึ ปน ตยา กตนฺติ. อหํ ทฺวินฺนํ เคหานํ อนฺตเร มหนฺตํ อาวาฏํ องฺคารปูรํ กาเรสึ ตตฺถ ปาเตตฺวา นิคฺคณฺหิสฺสามีติ อถ นํ ภินฺทิตฺวา มหาปทุมานิ อุฏฺฐหึสุ สพฺเพ ปทุมกณฺณิกา อกฺกมิตฺวา คนฺตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสินฺนา อิทานิ กึ กโรมีติ. นนุ ตฺวํ อิทาเนว มยฺหํ เอตฺตกา จาฏิโย ยาคุยา เอตฺตกา ภตฺตาทีนนฺติ ทสฺเสสีติ. มุสา ตํ สามิ ตุจฺฉาว จาฏิโยติ. โหตุ คจฺฉ ตาสุ จาฏีสุ ยาคุอาทีนิ โอโลเกหีติ. ตํขณญฺเญว เตน ยาสุ จาฏีสุ ยาคุ วุตฺตา ตา ยาคุยา ปูรึสุ ยาสุ ภตฺตาทีนิ วุตฺตานิ ตา ภตฺตาทีนํ ปริปุณฺณาว อเหสุํ. ตํ สมฺปตฺตึ ทิสฺวา ครหทินฺนสฺส สรีรํ ปีติปาโมชฺเชน ปูริตํ จิตฺตํ ปสนฺนํ. โส สกฺกจฺจํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิตฺวา กตภตฺตกิจฺจสฺส สตฺถุโน อนุโมทนํ กาเรตุ-

กาโม ปตฺตํ คณฺหิ. สตฺถา อนุโมทนํ กโรนฺโต อิเม สตฺตา ปญฺญาจกฺขุโน อภาเวเนว มม สาวกานํ พุทฺธสาสนสฺส จ คุณํ น ชานนฺติ ปญฺญาจกฺขุวิรหิตา อนฺธา นาม ปญฺญวนฺโต สจกฺขุกา นามาติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

" ยถา สงฺการธานสฺมึ อุชฺฌิตสฺมึ มหาปเถ
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ สุจิคนฺธํ มโนรมํ
เอวํ สงฺการภูเตสุ อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน
อติโรจติ ปญฺญาย สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโกติ."

ตตฺถ **สงฺการธานสฺมินฺติ** สงฺการฏฺฐานสฺมึ กจวรราสิมฺหีติ อตฺโถ. อุชฺฌิตสฺมึ มหาปเถติ มหามคฺเค ฉฑฺฑิตสฺมึ. **สุจิคนฺธนฺติ** สุรภิคนฺธํ. **มโนรมนฺติ** มโน เอตฺถ รมตีติ มโนรมํ. **สงฺการภูเตสูติ** สงฺการมิวภูเตสุ. **ปุถุชฺชเนติ** ปุถูนํ กิเลสานํ ชนนโต เอวํลทฺธนาเม โลกิยมหาชเน. อิทํ วุตฺตํ โหติ ยถา นาม มหาปเถ ฉฑฺฑิเต สงฺการธานสฺมึ อสุจิเชคุจฺฉปฏิกฺกูเลปิ สุจิคนฺธํ ปทุมํ ชาเยถ ตํ ราชราชมหามตฺตาทีนํ มโนรมํ ปิยํ มนาปํ อุปริมตฺถเก ปติฏฺฐานารหเมว ภเวยฺย เอวเมว สงฺการภูเตสุปิ ปุถุชฺชเนสุ ชาเตสุ นิปฺปญฺญสฺส มหาชนสฺส อจกฺขุกสฺส อนฺตเร นิพฺพตฺโตปิ อตฺตโน ปญฺญาพเลน กาเมสุ อาทีนวํ เนกฺขมฺเม จ อานิสํสํ ทิสฺวา นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิโต ปพฺพชฺชามตฺเตนปิ ตโต อุตฺตรึ สีลสมาธิปฺปญฺญา วิมุตฺติวิมุตฺติญาณทสฺสนานิ อาโรเปตฺวาปิ สมฺมา-สมฺพุทฺธสาวโก ขีณาสโว ภิกฺขุ อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน อติกฺกมิตฺวา

วิโรจติ โสภตีติ.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. ครหทินฺโน จ สิริคุตฺโต จ โสตาปตฺติผลํ ปาปุณึสุ. เต สพฺพํ อตฺตโน ธนํ พุทฺธสาสเน วิปฺปกิรึสุ. สตฺถา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ อคมาสิ.

ภิกฺขู สายณฺหสมเย ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ อโห อจฺฉริยา พุทฺธคุณา นาม ตถารูปํ นาม ขทิรงฺคารราสึ ภินฺทิตฺวา ปทุมานิ อุฏฺฐหึสูติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต อนจฺฉริยํ ภิกฺขเว ยํ มม เอตรหิ พุทฺธภูตสฺส องฺคารราสิโต ปทุมานิ อุฏฺฐิตานิ ตานิ ปุพฺเพ ปเทสญาเณ วตฺตมานสฺส โพธิสตฺตภูตสฺสาปิ เม อุฏฺฐหึสูติ วตฺวา กทา ภนฺเต อาจิกฺขถ โนติ เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริตฺวา

" กามํ ปตามิ นิรยํ อุทฺธํปาโท[๑] อวํสิโร
นานริยํ กริสฺสามิ หนฺท ปิณฺฑํ ปฏิคฺคหาติ "

อิมํ ขทิรงฺคารชาตกํ[๒] วิตฺถาเรตฺวา กเถสีติ.

ครหทินฺนวตฺถุ.
ปุปฺผวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.
จตุตฺโถ วคฺโค.

----

๑. อุทฺธปาโททิปิ อตฺถิ. ๒. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๑๓. ตทฏฺฐกถา ๑/๓๓๘.

๕. พาลวคฺค วณฺณนา

----

๑. อญฺญตรปุริส วตฺถุ. [๔๕]

ทีฆา ชาครโต รตฺตีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปเสนทิโกสลญฺเจว อญฺญตรญฺจ ปุริสํ อารพฺภ กเถสิ.

ราชา กิร ปเสนทิโกสโล เอกสฺมึ ฉณทิวเส อลงฺกตปฺปฏิยตฺตํ สพฺพเสตํ เอกํ ปุณฺฑรีกํ นาม หตฺถึ อารุยฺห มหนฺเตน ราชานุภาเวน นครํ ปทกฺขิณํ กโรติ. อุสฺสารณาย วตฺตมานาย เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ โปถิยมาโน มหาชโน ปลายนฺโต คีวํ ปริวตฺเตตฺวาปิ โอโลเกติเยว. ราชูนํ กิร สุทินฺนทานสฺเสตํ ผลํ. อญฺญตรสฺสาปิ ทุคฺคตปุริสสฺส ภริยา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริมตเล ฐิตา เอกํ วาตปานสฺส กวาฏํ วิวริตฺวา ราชานํ โอโลเกตฺวา ว อปคจฺฉิ. รญฺโญ ปุณฺณจนฺโท วลาหกนฺตรํ ปวิฏฺโฐ วิย อุปฏฺฐาสิ. โส ตสฺสา ปฏิพทฺธจิตฺโต หตฺถิกฺขนฺธโต ปตนาการปฺปตฺโต วิย หุตฺวา ขิปฺปํ นครํ ปทกฺขิณํ กตฺวา อนฺเตปุรํ ปวิสิตฺวา เอกํ วิสฺสาสิกํ อมจฺจํ อาห อสุกฏฺฐาเน เต มยา โอโลกิตปาสาโท ทิฏฺโฐติ. อาม เทวาติ. ตตฺเถกํ อิตฺถึ อทฺทสาติ. อทฺทสํ เทวาติ. คจฺฉ ตสฺสา สสฺสามิกอสฺสามิกภาวํ ชานาหีติ. โส คนฺตฺวา ตสฺสา สสฺสามิกภาวํ ญตฺวา อาคนฺตฺวา รญฺโญ สสฺสามิกาติ อาโรเจสิ. อถ รญฺญา เตนหิ ตสฺสา สามิกํ ปกฺโกสาหีติ วุตฺเต โส คนฺตฺวา

เอหิ โภ ราชา ตํ ปกฺโกสตีติ อาห. โส ภริยํ เม นิสฺสาย
ภเยน อุปฺปนฺเนน ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา รญฺโญ อาณํ ปฏิพาหิตุํ
อสกฺโกนฺโต คนฺตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา อฏฺฐาสิ. อถ นํ ราชา มํ
อุปฏฺฐาหีติ อาห. อลํ เทว อหํ อตฺตโน กมฺมํ กตฺวา ตุมฺหากํ สุงฺกํ
ททามิ สา เอว เม ชีวิกา โหตูติ. ตว สุงฺเกน มยฺหํ อตฺโถ นตฺถิ
อชฺชโต ปฏฺฐาย มํ อุปฏฺฐาหีติ ตสฺส ผลกญฺจ อาวุธญฺจ ทาเปสิ.
เอวํ กิรสฺส อโหสิ กญฺจิเทวสฺส โทสํ อาโรเปตฺวา ฆาเตตฺวา
ภริยํ คณฺหิสฺสามีติ. อถ นํ โส มรณภยภีโต อปฺปมตฺโต หุตฺวา
อุปฏฺฐาสิ. ราชา ตสฺส วิวรํ อปสฺสนฺโต กามปริฬาเห วฑฺฒนฺเต[๑]
เอกมสฺส โทสํ อาโรเปตฺวา ราชาณํ กริสฺสามีติ ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา
เอวมาห อมฺโภ อิโต ปญฺจโยชนมตฺถเก นทิยา อสฺุกฏฺฐานํ นาม
คนฺตฺวา สายํ มม นหานเวลาย กุมุทุปฺปลานิ เจว อรุณวตีมตฺติกญฺจ
อาหร สเจ ตสฺมึ ขเณ นาคจฺเฉยฺยาสิ อาณํ เต กริสฺสามีติ.
เสวโก กิร จตูหิปิ ทาเสหิ กิลิฏฺฐตโร. ธนกฺกีตาทโย หิ ทาสา สีสํ
เม รุชฺชติ ปิฏฺฐิ เม รุชฺชตีติ วตฺวา อจฺฉิตุํ ลภนฺติ. เสวกสฺเสตํ นตฺถิ
อาณตฺตกมฺมํ กาตุเมว วฏฺฏติ ตสฺมา โส อวสฺสํ มยา คนฺตพฺพํ
กุมุทุปฺปเลหิ สทฺธึ อรุณวตีมตฺติกา นาม นาคภวเน อุปฺปชฺชติ
อหํ กุหึ ลภิสฺสามีติ จินฺเตนฺโต มรณภยภีโต เคหํ คนฺตฺวา ภทฺเท
นิฏฺฐิตํ เม ภตฺตนฺติ อาห. อุทฺธนมตฺถเก สามีติ. โส ยาว
ภตฺตํ โอตรติ ตาว สนฺธาเรตุํ อสกฺโกนฺโต อุฬุงฺเกน กญฺชิกํ

๑. สี. ยุ. วฑฺฒนฺโต.

หราเปตฺวา ยถาลทฺเธน พฺยญฺชเนน สทฺธึ อลฺลเมว ภตฺตํ ปจฺฉิยํ โอปีเฬตฺวา อาทาย โยชนิกํ มคฺคํ ปกฺขนฺโต ตสฺส คจฺฉนฺตสฺเสว ภตฺตํ ปกฺกํ อโหสิ. โส อนฺจฺฉิฏฺฐํ กตฺวาว โถกํ ภตฺตํ อปเนตฺวา ภฺญฺชนฺโต เอกํ อทฺธิกํ ทิสฺวา มยา อปนีตํ โถกํ อนุจฺฉิฏฺฐํ ภตฺตเมว อตฺถิ คเหตฺวา ภฺญฺช สามีติ. โส คณฺหิตฺวา ภฺญฺชิ. อิตโรปิ ภฺญฺชิตฺวา เอกํ ภตฺตมุฏฺฐึ อุทเก ขิปิตฺวา มุขํ วิกฺขาเลตฺวา มหนฺเตน สทฺเทน อิมสฺมึ นทีปเทเส อธิวตฺถา นาคา สุปณฺณา เทวตา จ วจนํ เม สุณนฺตุ ราชา มยฺหํ อาณํ กตฺตุกาโม กุมฺทุปฺปเลหิ สทฺธึ อรุณวตีมตฺติกํ อาหราติ มํ อาณาเปสิ อทฺธิกมนุสฺสสฺส จ เม ภตฺตํ ทินฺนํ ตํ สหสฺสานิสํสํ อุทเก มจฺฉานํ ทินฺนํ ตํ สตานิสํสํ เอตฺตกํ ปุญฺญผลํ ตุมฺหากํ ปตฺตึ กตฺวา เทมิ มยฺหํ กุมุทุปฺปเลหิ สทฺธึ อรุณวตีมตฺติกํ อาหรถาติ ติกฺขตฺตุํ อนุสฺสาเวสิ. ตตฺถ อธิวตฺโถ นาคราชา ตํ สทฺทํ สุตฺวา มหลฺลกเวเสน ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา กึ วเทสีติ อาห. โส ปุนปิ ตเถว วตฺวา มยฺหํ ตํ ปตฺตึ เทหีติ วุตฺเต เทมิ สามีติ อาห ปุนปิ เทหีติ วุตฺเต เทมิ สามีติ อาห. เอวํ โส เทฺว ตโย วาเร ปตฺตึ อาหราเปตฺวา กุมุทุปฺปเลหิ สทฺธึ อรุณวตีมตฺติกํ อทาสิ.

ราชา ปน จินฺเตสิ มนุสฺสา นาม พหุมนฺตา สเจ โส เกนจิ อุปาเยน ลเภยฺย กิจฺจํ เม น นิปฺปชฺเชยฺยาติ. โส สกาลสฺเสว ทฺวารํ ปิทหาเปตฺวา มุทฺทิกํ อตฺตโน สนฺติกํ อาหราเปสิ. อิตโรปิ ปุริโส รญฺโญ นหานเวลายเมว อาคนฺตฺวา ทฺวารํ อลภนฺโต ทฺวาร-

ปาลํ ปกฺโกสิตฺวา ทฺวารํ วิวราติ อาห. น สกฺกา วิวริตุํ ราชา สกาลสฺเสว มุทฺทิกํ ราชเคหํ หราเปสีติ. โส ราชทูโต อหํ ทฺวารํ วิวราติ วตฺวาปิ ทฺวารํ อลภนฺโต นตฺถิ เม อิทานิ ชีวิตํ กินฺนุ โข กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ทฺวารสฺส อุปริอุมฺมาเร มตฺติกาปิณฺฑํ ขิปิตฺวา ตสฺสุปริ ปุปฺผานิ ลคฺเคตฺวา มหาสทฺทํ กโรนฺโต อมฺโภ นครวาสิโน มยา รญฺโญ อาณตฺติยา กตภาวํ ชานาถ ราชา มํ อการเณน วินาเสตุกาโมติ ติกฺขตฺตุํ วิรวิตฺวา กตฺถ นุ โข คมิสฺสามีติ จินฺเตนฺโต ภิกฺขู นาม มุทุหทยา วิหารํ คนฺตฺวา นิปชฺชิสฺสามีติ สนฺนิฏฺฐานมกาสิ. อิเม นาม สตฺตา สุขิตกาเล ภิกฺขูนํ อตฺถิภาวํปิ อชานิตฺวา ทุกฺขาภิภูตาว วิหารํ คนฺตุกามา โหนฺติ ตสฺมา โสปิ อญฺญํ เม ตาณํ นตฺถีติ วิหารํ คนฺตฺวา เอกสฺมึ ผาสุกฏฺฐาเน นิปชฺชิ. รญฺโญปิ ตํ รตฺตึ นิทฺทํ อลภนฺตสฺส อิตฺถึ อนุสฺสรนฺตสฺส กามปริฬาโห อุปฺปชฺชิ. โส จินฺเตสิ วิภาตกฺขเณเยว ตํ ปุริสํ ฆาเตตฺวา ตํ อิตฺถึ อาเนสฺสามีติ.

ตสฺมึ ขเณเยว สฏฺฐิโยชนิกาย โลหกุมฺภิยา นิพฺพตฺตา จตฺตาโร ปุริสา ปกฺกุฏฺฐิตาย อุกฺขลิยา ตณฺฑุลา วิย สมฺปริวตฺตกา ปจฺจมานา ตึสาย วสฺสสหสฺเสหิ เหฏฺฐิมตลํ ปตฺวา อปเรหิ ตึสาย วสฺสสหสฺเสหิ ปุน มุขวฏฺฏึ ปาปุณึสุ. เต สีสํ อุกฺขิปิตฺวา อญฺญมญฺญํ โอโลเกตฺวา เอเกกํ คาถํ วตฺตุกามา วตฺตุํ อสกฺโกนฺตา เอเกกํ อกฺขรํ วตฺวา ปริวตฺติตฺวา โลหกุมฺภิเมว ปวิฏฺฐา. ราชา นิทฺทํ อลภนฺโต มชฺฌิมยามสมนนฺตเร ตํ สทฺทํ สุตฺวา ภีโต อุตฺรสฺตมานโส กินฺนุ โข

มยฺหํ ชีวิตนฺตราโย ภวิสฺสติ อุทาหุ อคฺคมเหสิยา อุทาหุ เม รชฺชํ วินสฺสิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต สกลรตฺตึ อกฺขีนิ นิมฺมิลิตุํ นาสกฺขิ. โส อรุณุคฺคมนกาเลเยว ปุโรหิตํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาจริย มชฺฌิม-ยามสมนนฺตเร มหนฺตา เภรวสทฺทา สุตา รชฺชสฺส วา มเหสิยา วา มยฺหํ วา กสฺส อนฺตราโย ภวิสฺสตีติ น ชานามิ เตน เม ตฺวํ ปกฺโกสิโตติ อาห. มหาราช กินฺเต สทฺทา สุตาติ. อาจริย ทุอิติ สอิติ นอิติ โสอิติ อิเม สทฺเท อสฺโสสึ อิเมสํ นิปฺผตฺตึ อุปธาเรหีติ. พฺราหฺมณสฺส มหนฺธการํ ปวิฏฺฐสฺส วิย น กิญฺจิ ปญฺญายติ. น ชานามีติ วุตฺเต ปน ลาภสกฺกาโร เม ปริหายิสฺสตีติ ภายิตฺวา ภาริยํ มหาราชาติ อาห. กึ อาจริยาติ. ชีวิตนฺตราโย เต ปญฺญายตีติ. โส ทิคุณํ ภีโต อาจริย อตฺถิ กิญฺจิ ปฏิฆาตการณนฺติ อาห. อตฺถิ มหาราช มา ภายิ อหํ ตโย เวเท ชานามีติ. กึ ปน ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ. สพฺพสตํ ยญฺญํ ยชิตฺวา ชีวิตํ ลภิสฺสสิ เทวาติ. กึ ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ. หตฺถิสตํ อสฺสสตํ อุสภสตํ เธนุสตํ อชสตํ อุรพฺภสตํ กุกฺกุฏสตํ สูกรสตํ ทารกสตํ ทาริกาสตนฺติ เอวํ เอเกกํ ปาณชาตึ สตํ สตํ กตฺวา คณฺหาเปนฺโต สเจ มิคชาติเมว คณฺหาเปสฺสามิ อตฺตโน ขาทนียเมว คณฺหาเปตีติ วกฺขนฺตีติ ตสฺมา หตฺถิ อสฺส-มนุสฺเสปิ คณฺหาเปสิ. ราชา มม ชีวิตเมว มยฺหํ ลาโภติ จินฺเตตฺวา สพฺพปาเณ สีฆํ คณฺหาติ อาห. อาณตฺตมนุสฺสา อธิกตเร คณฺหึสุ.

วุตฺตํปิ เจตํ โกสลสํยุตฺเต[๑] เตน โข ปน สมเยน รญฺโญ

๑. สํ. ส. ๑๕/๑๐๙.

ปเสนทิโกสลสฺส มหายญฺโญ ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ ปญฺจ จ อุสภ-
สตานิ ปญฺจ จ วจฺฉตรสตานิ ปญฺจ จ วจฺฉตริสตานิ ปญฺจ จ
อชสตานิ ปญฺจ จ อุรพฺภสตานิ ถูณูปนีตานิ โหนฺติ ยญฺญตฺถาย
เยปิสฺส เต โหนฺติ ทาสาติ วา ทาสีติ วา[๑] เปสฺสาติ วา
กมฺมกราติ วา เตปิ ทณฺฑตชฺชิตา ภยตชฺชิตา อสฺสุมุขา รุทมานา
ปริกมฺมานิ กโรนฺตีติ.

มหาชโน อตฺตโน อตฺตโน ญาตีนํ อตฺถาย ปริเทวมาโน มหา-
สทฺทมกาสิ. มหาปฐวีอุทฺริยนสทฺโท วิย อโหสิ. อถ มลฺลิกา เทวี
ตํ สุตฺวา รญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา กึ นุ โข เต มหาราช อินฺทฺริยานิ
อปากติกานิ กิลนฺตรูปา วิย ปญฺญายถาติ ปุจฺฉิ. กึ ตุยฺหํ
มลฺลิเก ตฺวํ มม กณฺณมูเล อาสีวิสํ คจฺฉนฺตํ น ชานาสีติ. กึ ปเนตํ
เทวาติ. รตฺติภาเค เม เอวรูโป นาม สทฺโท สุโต โสหํ ปุโรหิตํ
ปุจฺฉิตฺวา ชีวิตนฺตราโย เต ปญฺญายติ สพฺพสตํ ยญฺญํ ยชิตฺวา
ชีวิตํ ลภิสฺสสีติ สุตฺวา มม ชีวิตเมว มยฺหํ ลาโภติ อิเม ปาเณ
คณฺหาเปสินฺติ. มลฺลิกา เทวี อนฺธพาโลสิ มหาราช กิญฺจาปิ
มหาภกฺโขสิ อเนกสูปพฺยญฺชนวิกตึ[๒] โภชนโทณปากํ ภุญฺชสิ ทฺวีสุ
รฏฺเฐสุ รชฺชํ กาเรสิ ปญฺญา ปน เต มนฺทาติ อาห. กสฺมา
เอวํ วเทสีติ. กหํ ตยา อญฺญสฺส มรเณน อญฺญสฺส ชีวิตลาโภ
ทิฏฺฐปุพฺโพ อนฺธพาลสฺส พฺราหฺมณสฺส กถํ คเหตฺวา กสฺมา มหา-
ชนสฺส อุปริ ทุกฺขํ ขิปสิ ธูรวิหาเร สเทวกสฺส โลกสฺส อคฺคปุคฺคโล

๑. ปาลิยํ อยมฺปาโฐ น ทิสฺสติ ณ. ว. ๒. สี. ม. ยุ....วิกติกํ.

อตีตาทีสุ อปฺปฏิหตญาโณ สตฺถา วสติ ตํ ปุจฺฉิตฺวา ตสฺโสวาทํ กโรหีติ.

อถโข ราชา สลฺลหุเกหิ ยาเนหิ มลฺลิกาย สทฺธึ วิหารํ คนฺตฺวา มรณภยตชฺชิโต กิญฺจิ วตฺตุํ อสกฺโกนฺโต สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. อถ นํ สตฺถา หนฺท กุโต นุ ตฺวํ มหาราช อาคจฺฉสิ ทิวา ทิวสฺสาติ ปฐมตรํ อาลปิ. โสปิ ตุณฺหีเยว นิสีทิ. ตโต มลฺลิกา ภควโต อาโรเจสิ ภนฺเต รญฺญา กิร มชฺฌิมยามสมนนฺตเร สทฺโท สุโต อถ นํ ปุโรหิตสฺส อาโรเจสิ ปุโรหิโต ชีวิตนฺตราโย เต ภวิสฺสติ ตสฺส ปฏิฆาตนตฺถาย สพฺพสเต ปาเณ คเหตฺวา เตสํ คลโลหิเตน ยญฺเญ ยิฏฺเฐ ชีวิตํ ลภิสฺสสีติ อาห ราชา ปาเณ พหู คณฺหาเปสิ เตนายํ มยา อิธานีโตติ. เอวํ กิร มหาราชาติ. เอวํ ภนฺเตติ. กินฺเต สทฺโท สุโตติ. โส อตฺตนา สุตนิยาเมน อาจิกฺขิ. ตถาคตสฺส ตํ สุตฺวา ว เอโกภาโส อโหสิ. อถ นํ สตฺถา อาห มา ภายิ มหาราช ตว อนฺตราโย นตฺถิ ปาปกมฺมิโน สตฺตา อตฺตโน ทุกฺขํ อาวิกโรนฺตา เอวมาหํสูติ. กึ ปน เตหิ ภนฺเต กตนฺติ. ภควา เตสํ กมฺมํ อาจิกฺขิตุํ เตนหิ มหาราช สุณาหีติ วตฺวา อตีตํ อาหริ

อตีเต วีสติวสฺสสหสฺสายุเกสุ มนุสฺเสสุ กสฺสโป ภควา โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา วีสติยา ขีณาสวสหสฺเสหิ สทฺธึ จาริกํ จรมาโน พาราณสึ อคมาสิ. พาราณสีวาสิโน เทฺวปิ ตโยปิ พหุตราปิ เอกโต หุตฺวา อาคนฺตุกทานํ ปวตฺตยึสุ. ตทา พาราณสิยํ จตฺตาฬีสโกฏิ-

วิภวา จตฺตาโร เสฏฺฐิปุตฺตา สหายกา อเหสุํ. เต มนฺตยึสุ อมฺหากํ เคเห พหุธนํ เตน กึ กโรมาติ. เอวรูเป พุทฺเธ จาริกญฺจรมาเน ทานํ ทสฺสาม ปูชํ กริสฺสาม สีลํ รกฺขิสฺสามาติ อวตฺวา เตสุ เอโก ตาว เอวมาห ติขิณํ สุรํ ปิวนฺตา มธุรมํสํ ขาทนฺตา วิจริสฺสาม อิทํ อมฺหากํ ชีวิตํ สผลนฺติ. อปโร เอวมาห ติวสฺสิกํ คนฺธ-สาลิตณฺฑุลภตฺตํ นานคฺครเสหิ ภุญฺชนฺตา วิจริสฺสามาติ. อปโร เอวมาห นานปฺปการํ ขชฺชวิกตึ ปาจาเปตฺวา ขาทนฺตา วิจริสฺสามาติ. อปโร เอวมาห สมฺม อญฺญํปิ กิญฺจิ น กริสฺสาม ธนํ ทสฺสามาติ วุตฺเต อนิจฺฉมานา นาม อิตฺถิโย นตฺถิ ตสฺมา ธนํ ปโยเชตฺวา ปโลเภตฺวา ปรทาริกกมฺมํ กริสฺสามาติ. สาธุ สาธูติ สพฺเพ ตสฺส กถาย อฏฺฐํสุ. เต ตโต ปฏฺฐาย อภิรูปานํ อิตฺถีนํ ธนํ เปเสตฺวา วิสติวสฺสสหสฺสานิ ปรทาริกกมฺมํ กตฺวา กาลํ กตฺวา อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺตา. เต เอกํ พุทฺธนฺตรํ นิรเย ปจิตฺวา ตตฺถ กาลํ กตฺวา ปกฺกาวเสเสน สฏฺฐิโยชนิกาย โลหกุมฺภิยา นิพฺพตฺติตฺวา ตึสาย วสฺสสหสฺเสหิ เหฏฺฐิมตลํ ปตฺวา ปุน ตึสาย วสฺสสหสฺเสหิ กุมฺภิมุขํ ปตฺวา เอเกกํ คาถํ วตฺตุกามา หุตฺวา วตฺตุํ อสกฺโกนฺตา เอเกกํ อกฺขรํ วตฺวา ปุน ปริวตฺติตฺวา กุมฺภิเมว ปวิฏฺฐา วเทหิ มหาราช ปฐมํ เต กึสทฺโท นาม สุโตติ. ทุอิติ ภนฺเต สทฺโทติ. สตฺถา เตน อปริปุณฺณํ กตฺวา วุตฺตคาถํ ปริปุณฺณํ กตฺวา ทสฺเสนฺโต เอวมาห

" ทุชฺชีวิตมชีวิมฺหา เยสนฺโน น ททามฺห เส
วิชฺชมาเนสุ โภเคสุ ทีปํ นากมฺห อตฺตโนติ.[๑]"

อถ รญฺโญ อิมิสฺสา คาถาย อตฺถํ ปกาเสตฺวา กินฺเต มหาราช ทุติยสทฺโท ตติยสทฺโท จตุตฺถสทฺโท สุโตติ ปุจฺฉิตฺวา เอวนฺ-นามาติ วุตฺเต อวเสสํ ปริปูเรนฺโต อาห

" สฏฺฐี วสฺสสหสฺสานิ ปริปุณฺณานิ สพฺพโส
นิรเย ปจฺจมานานํ กทา อนฺโต ภวิสฺสติ
นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต น อนฺโต ปฏิทิสฺสติ
ตทา หิ ปกตํ ปาปํ มม ตุยฺหญฺจ มาริสา.
โสหํ นูน อิโต คนฺตฺวา โยนึ ลทฺธาน มานุสึ
วทญฺญู สีลสมฺปนฺโน กาหามิ กุสลํ พหุนฺติ."

ปฏิปาฏิยา อิมา คาถา วตฺวา อตฺถํ ปกาเสตฺวา อิติ โข มหาราช เต จตฺตาโร ชนา เอเกกํ คาถํ วตฺตุกามา วตฺตุํ อสกฺโกนฺตา เอเกกเมว อกฺขรํ วตฺวา ปุน ตํ โลหกุมฺภิเมว ปวิฏฺฐาติ อาห.

รญฺญา กิร ปเสนทิโกสเลน ตสฺส สทฺทสฺส สุตกาลโต ปฏฺฐาย เต เหฏฺฐา ภสฺสนฺตา เอว อชฺชาปิ เอกํ วสฺสสหสฺสํ นาติกฺกมนฺติ. รญฺโญ ตํ เทสนํ สุตฺวา มหาสํเวโค อุปฺปชฺชิ. โส ภาริยํ วติทํ ปรทาริกกมฺมํ นาม เอกํ กิร พุทฺธนฺตรํ อวีจินิรเย ปจิตฺวา ตโต จุตา สฏฺฐิโยชนิกาย โลหกุมฺภิยา นิพฺพตฺติตฺวา ฏฺฐสฏฺฐิวสฺสสหสฺสานิ[๒] ปจิตฺวา เอวํปิ เตสํ ทุกฺขา มุจฺจนกาโล

๑. ขุ. เปต. ๒๖/๒๕๗. ๒. สี. ม. ยุ. ตตฺถ สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานิ.

น ปญฺญายติ อหมฺปิ ปรทาเร สิเนหํ กตฺวา สพฺพรตฺตึ นิทฺทํ น ลภึ อิทานิ อิโต ปฏฺฐาย ปรทาเร มานสํ น พนฺธิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ตถาคตํ อาห ภนฺเต อชฺช มยา รตฺติยา ทีฆภาโว ญาโตติ. โสปิ ปุริโส ตตฺเถว นิสินฺโน ตํ กถํ สุตฺวา ลทฺโธ เม พลวปฺ- ปจฺจโยติ สตฺถารํ อาห ภนฺเต รญฺญา ตาว อชฺช รตฺติยา ทีฆภาโว ญาโต อหํ ปน หิโย สยเมว โยชนสฺส ทีฆภาวํ อญฺญาสินฺติ. สตฺถา ทฺวินฺนมฺปิ กถํ สํสนฺเทตฺวา เอกจฺจสฺส รตฺติ ทีฆา โหติ เอกจฺจสฺส โยชนํ ทีฆํ โหติ พาลสฺส ปน สํสาโร ทีโฆติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" ทีฆา ชาครโต รตฺติ ทีฆํ สนฺตสฺส โยชนํ
ทีโฆ พาลาน สํสาโร สทฺธมฺมํ อวิชานตนฺติ. "

ตตฺถ ทีฆาติ รตฺติ นาเมสา ติยามมตฺตาว ชาครนฺตสฺส ปน ทีฆา โหติ ทิคุณติคุณา วิย หุตฺวา ขายติ ตสฺสา ทีฆภาวํ อตฺตานํ มงฺกุณสงฺฆสฺส ภตฺตํ กตฺวา ยาว สุริยุคฺคมนา สมฺปริวตฺตกํ เสมาโน มหากุสีโตปิ สุโภชนํ ภุญฺชิตฺวา สิริสยเน สยมาโน กาม- โภคีปิ น ชานาติ สพฺพรตฺตึ ปน ปธานํ ปทหนฺโต โยคาวจโร จ ธมฺมกถํ กเถนฺโต ธมฺมกถิโก จ อาสนสมีเป นิสีทิตฺวา ธมฺมํ สุณนฺโต จ สีสโรคาทีหิ ผุฏฺโฐ วา หตฺถปาทจฺเฉทาทีนิ ปตฺโต วา เวทนาภิภูโต จ รตฺตึ มคฺคปฏิปนฺโน อทฺธิโก จ ชานาติ. โยชนนฺติ โยชนมฺปิ จตุคฺคาวุตมตฺตเมว สนฺตสฺส ปน กิลนฺตสฺส ทีฆํ โหติ ทฺวิคุณํ ติคุณํ วิย ขายติ. สกลทิวสํ หิ มคฺคํ คนฺตฺวา กิลนฺโต

ปฏิปถํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปุรโต คาโม กีวทูโรติ ปุจฺฉิตฺวา โยชนนฺติ วุตฺเต โถกํ คนฺตฺวา อปรมฺปิ ปุจฺฉิตฺวา เตนาปิ โยชนนฺติ วุตฺเต ปุน โถกํ คนฺตฺวา อปรํปิ ปุจฺฉติ. โสปิ โยชนนฺติ วทติ เต ปุจฺฉิตปุจฺฉิตา โยชนนฺติ วทนฺติ ทีฆํ วติทํ โยชนนฺติ เอกํ โยชนํ เทฺว ตีณิ โยชนานิ วิย มญฺญติ. **พาลานนฺติ** อิธโลกปรโลกตฺถํ ปน อชานนฺตานํ พาลานํ สํสารวฏฺฏสฺส ปริยนฺตํ กาตุํ อสกฺโกนฺตานํ ยํ สตฺตตฺตึสโพธิปกฺขิกาทิเภทํ สทฺธมฺมํ ญตฺวา สํสารสฺส อนฺตํ กโรนฺติ ตํ สทฺธมฺมํ อวิชานตํ สํสาโร ทีโฆ นาม โหติ. โส หิ อตฺตโน ธมฺมตาย เอว ทีโฆ นาม. วุตฺตมฺปิเจตํ[๑] อนมตคฺโคยํ ภิกฺขเว สํสาโร ปุพฺพา โกฏิ น ปญฺญายตีติ. พาลานํ ปน ปริยนฺตํ กาตุํ อสกฺโกนฺตานํ อติทีโฆเอวาติ.

เทสนาวสาเน โส ปุริโส โสตาปตฺติผลํ ปตฺโต. อญฺเญปิ พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปตฺตา. มหาชนสฺส สาตฺถิกา เทสนา ชาตาติ.

ราชา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา คจฺฉนฺโต ว เต สตฺเต พนฺธนา โมเจสิ. ตตฺถ อิตฺถีปุริสา พนฺธนา มุตฺตา สีสํ นหาตฺวา สกานิ เคหานิ คจฺฉนฺตา จิรญฺชีวตุ โน อยฺยา มลฺลิกา เทวี ยํ นิสฺสาย ชีวิตํ ลภิมฺหาติ มลฺลิกาย คุณํ กถยึสุ. สายณฺหสมเย ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ อโห ปณฺฑิตา วตายํ มลฺลิกา อตฺตโน ปญฺญํ นิสฺสาย. เอตฺตกสฺส ชนสฺส ชีวิตทานํ อทาสีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ

๑. สํ. นิทาน. ๑๖/๒๑๒.

วุตฺเต น ภิกฺขเว มลฺลิกา อิทาเนว อตฺตโน ปญฺญํ นิสฺสาย มหาชนสฺส ชีวิตทานํ เทติ ปุพฺเพปิ อทาสิเยวาติ วตฺวา ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต อตีตํ อาหริ

อตีเต พาราณสีรญฺโญ ปุตฺโต เอกํ นิโคฺรธรุกฺขํ อุปสงฺกมิตฺวา ตตฺถ นิพฺพตฺตาย เทวตาย อายาจิ สามิ เทวราช อิมสฺมึ ชมฺพุทีเป เอกสตราชาโน เอกสตอคฺคมเหสิโย สจาหํ ปิตุ อจฺจเยน รชฺชํ ลภิสฺสามิ เอเตสํ คลโลหิเตน พลึ กริสฺสามีติ. โส ปิตริ กาลกเต รชฺชํ ปตฺวา เทวตาย เม อานุภาเวน รชฺชํ ปตฺตํ พลิมสฺสา กริสฺสามีติ มหติยา เสนาย นิกฺขมิตฺวา เอกํ ราชานํ อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา เตน สทฺธึ อปรมฺปิ อปรมฺปีติ สพฺเพ ราชาโน อตฺตโน วเส กตฺวา สทฺธึ อคฺคมเหสีหิ อาทาย คจฺฉนฺโต อุคฺคเสนสฺส นาม สพฺพกนิฏฺฐสฺส รญฺโญ ธมฺมทินฺนา นาม อคฺค-มเหสี ครุคพฺภา ตํ โอหาย คนฺตฺวา เอตฺตกํ ชนํ วิสปานกํ ปาเยตฺวา มาเรสฺสามีติ รุกฺขมูลํ โสธาเปสิ.

เทวตา จินฺเตสิ อยํ ราชา เอตฺตเก ราชาโน คณฺหนฺโต มํ นิสฺสาย คณฺหาติ เตสํ คลโลหิเตน มยฺหํ พลิกมฺมํ กาตุกาโม สเจ ปนายํ เอเต ฆาเตสฺสติ ชมฺพุทีเป ราชวํโส อุจฺฉิชฺชิสฺสติ รุกฺขมูลํปิ เม อสุจิ ภวิสฺสติ สกฺขิสฺสามิ นุ โข ตํ นิวาเรตุนฺติ. สา อุปธาเรนฺตี นาหํ สกฺขิสฺสามีติ ญตฺวา อญฺญํ เทวตํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา ตฺวํ สกฺขิสฺสสีติ อาห. ตายปิ ปฏิกฺขิตฺตา อญฺญํปิ อญฺญํปีติ เอวํ สกลจกฺกวาฬเทวตาโย อุปสงฺกมิตฺวา ตาหิปิ ปฏิกฺ-

ขิตฺตา จตุนฺนํ มหาราชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา มยํ น สกฺโกม อมฺหากํ ปน ราชา อมฺเหหิ ปุญฺเญน จ ปญฺญาย จ วิสิฏฺโฐ ตํ ปุจฺฉาติ เตหิปิ ปฏิกฺขิตฺตกาเล สกฺกํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา[๑] เทว ตุมฺเหสุ อปฺโปสฺสุกฺกตฺตํ อาปนฺเนสุ ขตฺติยวํโส อุจฺฉิชฺชิสฺสติ ตสฺส ปฏิสรณํ โหถาติ อาห. สกฺโก อหํปิ ตํ ปฏิพาหิตุํ น สกฺขิสฺสามิ อุปายํ ปน เต วกฺขามีติ วตฺวา อุปายํ อาจิกฺขิ คจฺฉ ตฺวํ รญฺโญ ปสฺสนฺตสฺเสว รตฺตวตฺถํ นิวาเสตฺวา อตฺตโน รุกฺขโต นิกฺขมิตฺวา คมนาการํ ทสฺเสหิ อถ ตํ ราชา เทวตา เม คจฺฉติ นิวตฺตาเปสฺสามิ นนฺติ นานปฺปกาเรน ยาจิสฺสติ อถ นํ วเทยฺยาสิ ตฺวํ เอกสตราชาโน สทฺธึ อคฺคมเหสีหิ อาเนตฺวา เตสํ คลโลหิเตน พลึ กริสฺสามีติ มยฺหํ อายาจิตฺวา อุคฺคเสนสฺส รญฺโญ เทวึ โอหาย อาคโต นาหํ ตาทิสสฺส มุสาวาทิสฺส พลึ สมฺปฏิจฺฉิสฺสามีติ เอวํ กิร วุตฺเต ราชา ตํ อานาเปสฺสติ สา รญฺโญ ธมฺมํ เทเสตฺวา เอตฺตกสฺส ชนสฺส ชีวิตทานํ ทสฺสตีติ. อิมินา การเณน สกฺโก เทวตาย อิมํ อุปายํ อาจิกฺขิ. เทวตา ตถา อกาสิ. ราชาปิ ตํ อานาเปสิ.

สา อาคนฺตฺวา เตสํ ราชูนํ ปริยนฺเต นิสินฺนมฺปิ อตฺตโน ราชานเมว วนฺทิ. ราชา มยิ สพฺพเสฏฺฐเก ฐิเต สพฺพกนิฏฺฐํ อตฺตโน สามิกํ วนฺทตีติ ตสฺสา กุชฺฌิ. อถ นํ สา อาห กึ มยฺหํ ตยิ ปฏิพทฺธํ อยํ ปน เม สามิโก อิสฺสริยสฺส ทาตา อิมํ อวนฺทิตฺวา กสฺมา ตํ วนฺทิสฺสามีติ. รุกฺขเทวตา ปสฺสนฺตสฺเสว ตสฺส ชนสฺส

๑. สี. ยุ. ตํ ปุจฺฉาติ วทึสุ. สา คนฺตฺวา สกฺกสฺส ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา.

เอวํ ภทฺเท เอวํ ภทฺเทติ วตฺวา ตํ ปุปฺผมุฏฺฐินา ปูเชสิ. ปุน ราชา อาห สเจ มํ น วนฺทสิ มยฺหํ รชฺชสิริทายิกํ เอวํ มหานุภาวํ เทวตํ กสฺมา น วนฺทสีติ. มหาราช ตยา อตฺตโน ปุญฺเญ ฐตฺวา ราชาโน คหิตา น เทวตาย คเหตฺวา ทินฺนาติ. ปุนปิ ตํ เทวตา เอวํ ภทฺเท เอวํ ภทฺเทติ วตฺวา ตเถว ปูเชสิ. ปุน สา ราชานํ อาห ตฺวํ เทวตาย เม เอตฺตกา ราชาโน คเหตฺวา ทินฺนาติ วเทสิ อิทานิ เต เทวตาย อุปริ วามปสฺเส รุกฺโข อคฺคินา ทฑฺโฒ สา ตํ อคฺคึ นิพฺพาเปตุํ กสฺมา นาสกฺขิ ยทิ เอวํ มหานุภาวาติ. ปุนปิ ตํ เทวตา เอวํ ภทฺเท เอวํ ภทฺเทติ วตฺวา ตเถว ปูเชสิ. สา กถยมานา ฐิตา โรทิ เจว หสิ จ. อถ นํ ราชา กึ อุมฺมตฺติกาสีติ อาห. กสฺมา เทว เอวํ วเทสิ น มาทิสิโย อุมฺมตฺติกา โหนฺตีติ. อถ กึการณา โรทสิ เจว หสิ จาติ. สุณาหิ มหาราช อหญฺหิ อตีเต กุลธีตา หุตฺวา ปติกุเล วสนฺตี สามิกสฺส สหายกํ ปาหุนกํ อาคตํ ทิสฺวา ตสฺส ภตฺตํ ปจิตุกามา มํสํ อาหราติ ทาสิยา กหาปณํ ทตฺวา ตาย มํสํ อลภิตฺวา อาคตาย นตฺถิ มํสนฺติ วุตฺเต เคหสฺส ปจฺฉิมภาเค สยิตาย เอฬิกาย สีสํ ฉินฺทิตฺวา ภตฺตํ สมฺปาเทสึ สาหํ เอกิสฺสา เอฬิกาย สีสํ ฉินฺทิตฺวา นิรเย ปจิตฺวา ปกฺกาวเสเสน ตสฺสา โลมคณนาย สีสจฺเฉทํ ปาปุณึ ตฺวํ เอตฺตกํ ชนํ วธิตฺวา กทา ทุกฺขา มุจฺจิสฺสสีติ เอวํ มหนฺตํ ตว ทุกฺขํ อนุสฺสรนฺตี โรทามีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" เอกิสฺสา กณฺณํ ฉินฺทิตฺวา โลมคณนาย ปจฺจิสํ
พหุนฺนํ กณฺเฐ เฉตฺวาน กถํ กาหสิ ขตฺติยาติ."

อถ กสฺมา เต หสิตนฺติ. เอตสฺมา ทุกฺขา มุตฺตมฺหีติ ตุสิตฺวา หสึ มหาราชาติ. ปุนปิ ตํ เทวตา เอวํ ภทฺเท เอวํ ภทฺเทติ วตฺวา ปุปฺผมุฏฺฐินา ปูเชสิ. ราชา อโห ภาริยํ เม กมฺมํ อยํ กิร เอกํ เอพิกํ วธิตฺวา นิรเย ปจิตฺวา ปกฺกาวเสเสน ตสฺสา โลมคณนาย สีสจฺเฉทํ ปาปุณิ อหํ เอตฺตกํ ชนํ วธิตฺวา กทา โสตฺถึ ปาปุณิสฺสามีติ สพฺเพ ราชาโน โมเจตฺวา อตฺตนา มหลฺลกตเร วนฺทิตฺวา ทหรตรานํ อญฺชลึ ปคฺคยฺห สพฺเพ ขมาเปตฺวา สกสกฏฺฐานเมว ปหิณิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา เอวํ ภิกฺขเว น อิทาเนว มลฺลิกา อตฺตโน ปญฺญํ นิสฺสาย มหาชนสฺส ชีวิตทานํ เทติ ปุพฺเพปิ อทาสิเยวาติ วตฺวา อตีตํ สโมธาเนสิ ตทา พาราณสีราชา ปเสนทิ-โกสโล อโหสิ ธมฺมทินฺนา เทวี มลฺลิกา รุกฺขเทวตา อหเมวาติ. เอวํ อตีตํ สโมธาเนตฺวา ปุน ธมฺมํ เทเสนฺโต ภิกฺขเว ปาณาติ-ปาโต นาม อกตฺตพฺพยุตฺตโก ปาณาติปาติโน หิ ทีฆรตฺตํ โสจนฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" เอวญฺเจ สตฺตา ชาเนยฺยุํ ทุกฺขายํ ชาติสมฺภโว
น ปาโณ ปาณินํ หญฺเญ ปาณฆาตี หิ โสจตีติ.[๑]

อญฺญตรปุริส วตฺถุ.

----

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๖. ตทฏฺฐกถา. ๑/๒๕๓.

๒. มหากสฺสปตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริก วตฺถุ. [๔๖]

จรณฺเจ นาธิคจฺเฉยฺยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต มหากสฺสปตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ อารพฺภ กเถสิ.

เทสนา ราชคเห สมุฏฺฐิตา. เถรํ กิร ราชคหํ นิสฺสาย ปิปฺผลิคุหายํ วสนฺตํ เทฺว สทฺธิวิหาริกา อุปฏฺฐหึสุ. เตสุ เอโก สกฺกจฺจํ วตฺตํ กโรติ เอโก เตน กตํ วตฺตํ อตฺตนา กตํ วิย ทสฺเสนฺโต มุโขทกทนฺตกฏฺฐานํ ปฏิยาทิตภาวํ ญตฺวา ภนฺเต มุโขทกทนฺต-กฏฺฐานิ ปฏิยาทิตานิ มุขํ โธวถาติ วทติ ปาทโธวนนหานาทิกาเลปิ เอวเมว วทติ. อิตโร จินฺเตสิ อยํ นิจฺจกาลํ มยา กตํ วตฺตํ อตฺตนา กตํ วิย ทสฺเสติ โหตุ กตฺตพฺพมสฺส[๑] กริสฺสามีติ ตสฺส ภุญฺชิตฺวา สุปนฺตสฺเสว นหาโนทกํ ตาเปตฺวา เอกสฺมึ กุเฏ กตฺวา ปิฏฺฐิโกฏฺฐเก ฐเปสิ อุทกตาปนภาชเน ปน นาฬิมตฺตํ อุทกํ เสเสตฺวา อุสฺมํ มุญฺจนฺตํ ฐเปสิ. อิตโร สายณฺหสมเย ปพุชฺฌิตฺวา อุสฺมํ นิกฺขมนฺตํ ทิสฺวา อุทกํ ตาเปตฺวา โกฏฺฐเก อุทกํ ฐปิตํ ภวิสฺสตีติ เวเคน คนฺตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา ภนฺเต โกฏฺฐเก อุทกํ ฐปิตํ นหายถาติ วตฺวา เถเรน สทฺธึเยว โกฏฺฐกํ ปาวิสิ. เถโร อุทกํ อปสฺสนฺโต กหํ อุทกํ อาวุโสติ อาห. ทหโร อคฺคิสาลํ คนฺตฺวา ภาชเน อุฬุงฺกํ โอตาเรตฺวา ตุจฺฉภาวํ ญตฺวา ปสฺสถ ทุพฺพินีตสฺส กมฺมํ ตุจฺฉภาชนํ อุทฺธเน อาโรเปตฺวา กุหึ คโต อหํ โกฏฺฐเก อุทกนฺติ สญฺญาย อาโรเจสินฺติ อุชฺฌายนฺโต ฆฏํ อาทาย ติตฺถํ

๑. สี. ยุ. กตฺ ตพฺพยุตฺ ตมสฺส.

อคมาสิ. อิตโรปิ ปีฏฺฐิโกฏฺฐกโต อุทกํ อาหริตฺวา โกฏฺฐเก ฐเปสิ. เถโรปิ จินฺเตสิ อยํ ทหโร อุทกํ เม ตาเปตฺวา โกฏฺฐเก ฐปิตํ เอถ ภนฺเต นหายถาติ วตฺวา อิทานิ อุชฺฌายนฺโต ฌฏฺฐิ อาทาย ติตฺถํ คจฺฉติ กินฺนุ โข เอตนฺติ อุปธาเรนฺโต เอตฺตกํ กาลํ เอส ทหโร อิมินา กตํ วตฺตํ อตฺตนา กตํ วิย ปกาเสสีติ ญตฺวา สายํ อาคนฺตฺวา นิสินฺนสฺส โอวาทํ อทาสิ อาวุโส ภิกฺขุนา นาม อตฺตนา กตเมว กตนฺติ วตฺตุํ วฏฺฏติ โน อกตํ ตฺวํ อิทานิ โกฏฺฐเก อุทกํ ฐปิตํ นหายถ ภนฺเตติ วตฺวา มยิ ปวิสิตฺวา ฐิเต ฌฏฺฐิ อาทาย อุชฺฌายนฺโต คจฺฉสิ ปพฺพชิตสฺส นาม เอวํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ. โส ปสฺสถ เถรสฺส กมฺมํ อุทกมตฺตํ นิสฺสาย มํ เอวํ วเทสีติ กุชฺฌิตฺวา ปุนทิวเส เถเรน สทฺธึ ปิณฺฑาย น ปาวิสิ. เถโร อิตเรน สทฺธึ เอกํ ปเทสํ อคมาสิ. โส ตสฺมึ คเต เถรสฺส อุปฏฺฐากกุลํ คนฺตฺวา เถโร กหํ ภนฺเตติ ปุฏฺโฐ เถรสฺส อผาสุกํ ชาตํ วิหาเรเยว นิสินฺโนติ อาห. กึ ปน ภนฺเต ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ. เอวรูปํ กิร นาม อาหารํ เทถาติ. เตน วุตฺตนิยาเมเนว สมฺปาเทตฺวา อทํสุ. โส อนฺตรามคฺเคว ตํ ภุญฺชิตฺวา วิหารํ คโต. เถโรปิ คตฏฺฐาเน มหนฺตํ สุขุมวตฺถํ ลภิตฺวา อตฺตนา สทฺธึ คตทหรสฺส อทาสิ. โส ตํ รชิตฺวา อตฺตโน นิวาสนปารุปนํ อกาสิ. เถโร ปุนทิวเส ตํ อุปฏฺฐากกุลํ คนฺตฺวา ภนฺเต ตุมฺหากํ กิร อผาสุกํ ชาตนฺติ อมฺเหหิ ทหเรน วุตฺตนิยาเมเนว ปฏิยาเทตฺวา อาหาโร เปสิโต ปริภุญฺชิตฺวา โว ผาสุกํ ชาตนฺติ วุตฺเต ตุณฺหี อโหสิ. วิหารํ ปน คนฺตฺวา ตํ ทหรํ

สายํ วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ เอวมาห อาวุโส ตยา กิร หีโย เอวํ นาม กตํ อิทํ ปพฺพชิตานํ อนนุจฺฉวิกํ วิญฺญตฺตึ กตฺวา ภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ. โส กุชฺฌิตฺวา เถเร อาฆาตํ พนฺธิ ปุริมทิวเส อุทกมตฺตํ นิสฺสาย มํ มุสาวาทึ กตฺวา อชฺช อตฺตโน อุปฏฺฐากกุเล ภตฺตมุฏฺฐิยา ภุตฺตการณา มํ วิญฺญตฺตึ กตฺวา ภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ วเทสิ วตฺถุมฺปิ เตน อตฺตโน อุปฏฺฐากสฺเสว ทินฺนํ อโห เถรสฺส ภาริยํ กมฺมํ ชานิสฺสามิสฺส กตฺตพฺพยุตฺตกนฺติ ปุนทิวเส เถเร คามํ ปวิสนฺเต สยํ วิหาเร โอหียิตฺวา ทณฺฑํ คเหตฺวา ปริโภคภาชนาทีนิ ภินฺทิตฺวา เถรสฺส ปณฺณสาลาย อคฺคึ ทตฺวา ยํ น ฌายติ ตํ มุคฺคเรน ปหรนฺโต ภินฺทิตฺวา นิกฺขมิตฺวา ปลาโต กาลํ กตฺวา อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺติ. มหาชโน กถํ สมุฏฺฐาเปสิ เถรสฺส กิร สทฺธิวิหาริโก โอวาทมตฺตํ อสหนฺโต กุชฺฌิตฺวา ปณฺณสาลํ ฌาเปตฺวา ปลาโตติ.

อเถโก ภิกฺขุ อปรภาเค ราชคหา นิกฺขมิตฺวา สตฺถารํ ทฏฺฐุ-กาโม เชตวนํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา สตฺถารา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา กุโต อาคโตสีติ ปุฏฺโฐ ราชคหโต ภนฺเตติ อาห. มม ปุตฺตสฺส มหากสฺสปสฺส ขมนียนฺติ. ขมนียํ ภนฺเต เอโก ปนสฺส สทฺธิวิหาริโก โอวาทมตฺเตน กุชฺฌิตฺวา ปณฺณสาลํ ฌาเปตฺวา ปลาโตติ. สตฺถา น โส อิทาเนว โอวาทํ สุตฺวา กุชฺฌติ ปุพฺเพปิ กุชฺฌิเยว น จ อิทาเนว กุฏึ ทูเสติ ปุพฺเพปิ ทูเสสิเยวาติ วตฺวา อตีตํ อาหริ

อตีเต พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต หิมวนฺตปฺปเทเส เอโก สิงฺคิลสกุโณ กุลาวกํ กตฺวา วสิ. อเถกทิวสํ เทเว วสฺสนฺเต เอโก มกฺกโฏ สีเตน กมฺปมาโน ตํ ปเทสํ อคมาสิ. สิงฺคิโล ตํ ทิสฺวา คาถมาห

" มนุสฺสสฺเสว เต สีสํ หตฺถปาทา จ วานร
อถ เกน นุ วณฺเณน อคารนฺเต น วิชฺชตีติ.[๑]"

มกฺกโฏ กิญฺจาปิ เม หตฺถปาทา อตฺถิ ยาย ปน ปญฺญาย วิจาเรตฺวา อคารํ กเรยฺยํ สา เม ปญฺญา นตฺถีติ จินฺเตตฺวา ตมตฺถํ ปกาเสตุกาโม อิมํ คาถมาห

" มนุสฺสสฺเสว เม สีสํ หตฺถปาทา จ สิงฺคิล
ยาหุ เสฏฺฐา มนุสฺเสสุ สา เม ปญฺญา น วิชฺชตีติ.[๑]"

อถ นํ เอวรูปสฺส ตว กถํ ฆราวาโส อิชฺฌิสฺสตีติ ครหนฺโต สิงฺคิโล อิมํ คาถาทฺวยมาห

" อนวฏฺฐิตจิตฺตสฺส ลหุจิตฺตสฺส ทุพฺภิโน
นิจฺจํ อทฺธุวสีลสฺส สุขภาโว น วิชฺชติ.
โส กรสฺสานุภาวํ ตฺวํ วีติวตฺตสฺสุ สีลิยํ
สีตวาตปริตฺตาณํ กรสฺสุ กุฏิกํ กปีติ.[๑]"

มกฺกโฏ อยํ มํ อนวฏฺฐิตจิตฺตํ ลหุจิตฺตํ มิตฺตทุพฺภึ อทฺธุวสีลํ กโรติ อิทานิสฺส ทุพฺภิภาวํ ทสฺเสสฺสามีติ กุลาวกํ วิทฺธํเสตฺวา วิปฺปกฺกีริ. สกุโณ ตสฺมึ กุลาวกํ คณฺหนฺเตเยว เอเกน ปสฺเสน

๑. ขุ. ชา. จตุกฺก. ๒๗/๑๒๔. ตทฏฺฐกถา. ๔/๓๑๕.

นิกฺขมิตฺวา ปลายิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ ตทา มกฺกโฏ กุฏิทูสกภิกฺขุ อโหสิ สิงฺคิลสกุโณ กสฺสโปติ ชาตกํ สโมธาเนตฺวา เอวํ ภิกฺขเว น อิทาเนว ปุพฺเพปิ โส โอวาเท กุชฺฌิตฺวา กุฏึ ทูเสสิ มม ปุตฺตสฺส กสฺสปสฺส เอวรูเปน พาเลน สทฺธึ วสนโต เอกกสฺเสว นิวาโส เสยฺโยติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

" จรญฺเจ นาธิคจฺเฉยฺย เสยฺยํ สทิสมตฺตโน
เอกจริยํ ทฬฺหํ กยิรา นตฺถิ พาเล สหายตาติ. "

ตตฺถ **จรนฺติ** อิริยาปถจารํ อคฺคเหตฺวา มนสา จาโร เวทิตพฺโพ กลฺยาณมิตฺตํ ปริเยสนฺโตติ อตฺโถ. **เสยฺยํ สทิสมตฺตโนติ** อตฺตโน สีลสมาธิปญฺญาคุเณหิ อธิกตรํ วา สทิสํ วา น ลเภยฺย เจ. **เอกจริยนฺติ** เอเตสุ หิ เสยฺยํ ลภมาโน สีลาทีหิ วฑฺฒติ สทิสํ ลภมาโน น ปริหายติ หีเนน ปน สทฺธึ เอกโต วสนฺโต เอกโต สมฺโภคปริโภคํ กโรนฺโต สีลาทีหิ ปริหายติ. เตน วุตฺตํ เอวรูโป ปุคฺคโล น เสวิตพฺโพ น ภชิตพฺโพ น ปยิรุปาสิตพฺโพ อญฺญตฺร อนุทฺทยาย อญฺญตฺร อนุกมฺปายาติ. ตสฺมา สเจ การุญฺญํ ปฏิจฺจ อยํ มํ นิสฺสาย สีลาทีหิ วฑฺฒิสฺสตีติ ตมฺหา ปุคฺคลา กิญฺจิ อปฺปจฺจาสึสนฺโต ตํ สงฺคณฺหิตุํ สกฺโกติ อิจฺเจตํ กุสลํ โน เจ สกฺโกติ เอกจริยํ ทฬฺหํ กยิรา เอกีภาวเมว ถิรํ กตฺวา สพฺพิริยาปเถสุ เอกโกว วิหเรยฺย. กึการณา **นตฺถิ พาเล สหายตาติ** สหายตา นาม จูฬสีลํ มชฺฌิมสีลํ มหาสีลํ ทส กถาวตฺถูนิ เตรส

ธูตงฺคคุณา วิปสฺสนาคุณา จตฺตาโร มคฺคา จตฺตาริ ผลานิ ติสฺโส วิชฺชา ฉ อภิญฺญา อยํ สหายตาคุโณ พาลํ นิสฺสาย นตฺถีติ.

เทสนาวสาเน อาคนฺตุกภิกฺขุ โสตาปตฺติผลํ ปตฺโต. อญฺเญปิ พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติ.

มหากสฺสปตฺเถรสฺสสทฺธิวิหาริกวตฺถุ.

----

๓. อานนฺทเสฏฺฐิ วตฺถุ. [๔๗]

ปุตฺตา มตฺถิ ธนมตฺถีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต อานนฺทเสฏฺฐึ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิร อานนฺทเสฏฺฐี นาม อสีติโกฏิวิภโว มหามจฺฉรี อโหสิ. โส อนฺวฑฺฒมาสํ ญาตเก สนฺนิปาเตตฺวา ปุตฺตํ มูลสิรึ นาม ตีสุ เวลาสุ เอวํ โอวทติ อิทํ จตฺตาฬีสโกฏิธนํ พหูติ สญฺญํ มา อกริ วิชฺชมานํ ธนํ น ทาตพฺพํ นวํ ธนํ อุปฺปาเทตพฺพํ[๑] เอเกกมฺปิ หิ กหาปณํ วยํ กโรนฺตสฺส ธนํ ขิยเตว ตสฺมา

" อญฺชนานํ ขยํ ทิสฺวา อุปจิกานญฺจ อาจยํ
มธูนญฺจ สมาหารํ ปณฺฑิโต ฆรมาวเสติ. "

โส อปเรน สมเยน อตฺตโน ปญฺจมหานิธึ ปุตฺตสฺส อนาจิกฺขิตฺวา ธนนิสฺสิโต มจฺเฉรมลมลิโน กาลํ กตฺวา ตสฺเสว นครสฺส

๑. สี. ยุ. นิปฺผาเทตพฺพํ.

เอกสฺมึ ทฺวารคามเก จณฺฑาลานํ กุลสหสฺสํ ปฏิวสติ ตตฺเถกิสฺสา จณฺฑาลิยา กุจฺฉิสฺมึ ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. ราชา ตสฺส กาลกิริยํ สุตฺวา ปุตฺตมสฺส มูลสิรึ ปกฺโกสาเปตฺวา เสฏฺฐิฏฺฐาเน ฐเปสิ. ตมฺปิ จณฺฑาลกุลสหสฺสํ เอกโตว ภติยา กมฺมํ กตฺวา ชีวมานํ ตสฺส ปฏิสนฺธิคฺคหณกาลโต ปฏฺฐาย เนว ภตึ ลภติ น ยาปนมตฺตโต ปรํ ภตฺตปิณฺฑมฺปิ. เต มยํ เอตรหิ กมฺมํ กโรนฺตาปิ ปิณฺฑมตฺตํ น ลภาม อมฺหากํ อนฺตเร กาลกณฺณิยา ภวิตพฺพนฺติ เทฺว โกฏฺฐาสา หุตฺวา ยาว ตสฺส มาตาปิตโร วิสุํ โหนฺติ ตาว วิภชิตฺวา อิมสฺมึ กุเล กาลกณฺณี อุปฺปนฺนาติ ตสฺส มาตรํ นีหรึสุ. ยาวสฺสา โส กุจฺฉิคโต ตาว ยาปนมตฺตมฺปิ กิจฺเฉน ลภิตฺวา ปุตฺตํ วิชายิ. ตสฺส หตฺถปาทา จ อกฺขีนิ จ กณฺณา จ นาสา จ มุขญฺจ น ยถาฏฺฐาเน อเหสุํ. โส เอวรูเปน องฺคเวกลฺเลน สมนฺนาคโต ปํสุปิสาจโก วิย อติวิย วิรูโป อโหสิ. เอวํ สนฺเตปิ นํ มาตา น ปริจฺจชิ. มาตุ กุจฺฉิยํ วสิตปุตฺตสฺมึ หิ สิเนโห พลวา โหติ. สา ตํ กิจฺเฉน โปสยมานา ตํ อาทาย คตทิวเส กิญฺจิ อลภิตฺวา เคเห กตฺวา สยเมว คตทิวเส ภตึ ลภติ. อถ นํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ชีวิตุํ สมตฺถกาเล สา กปาลํ หตฺเถ ฐเปตฺวา ตาต มยา ตํ นิสฺสาย มหาทุกฺขํ ปตฺตํ[๑] อิทานิ น สกฺโกมิ ตํ โปเสตุํ อิมสฺมึ นคเร กปณทฺธิกาทีนํ ปฏิยตฺตภตฺตาทีนิ อตฺถิ ตตฺถ ภิกฺขาย จริตฺวา ชีวาหีติ ตํ วิสฺสชฺเชสิ. โส ฆรปฺปฏิ-ปาฏิยา จรนฺโต อานนฺทเสฏฺฐิกาเล นิพฺพตฺตฏฺฐานํ คนฺตฺวา ชาติสฺสโร

๑. สี. ม. ยุ. ตาต มยํ.เป. มหาทุกฺขํ ปตฺตา.

หุตฺวา อตฺตโน เคหํ ปาวิสิ. ตีสุ นํ ทฺวารโกฏฺฐเกสุ น โกจิ สลฺลกฺเขสิ. จตุตฺถทฺวารโกฏฺฐเก มูลสิริเสฏฺฐิโน ปุตฺตกา ทิสฺวา อุพฺพิคฺคหทยา ปโรทึสุ. อถ นํ เสฏฺฐิปุริสา นิกฺขม กาลกณฺณีติ โปเถนฺตา นีหริตฺวา สงฺการฏฺฐาเน ขิปึสุ. สตฺถา อานนฺทตฺเถเรน ปจฺฉาสมเณน ปิณฺฑาย จรนฺโต ตํ ฐานํ ปตฺโต เถรํ โอโลเกตฺวา เตน ปุฏฺโฐ ตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขิ. เถโร มูลสิรึ ปกฺโกสาเปสิ. มหาชนกาโย สนฺนิปติ. สตฺถา มูลสิรึ อามนฺเตตฺวา ชานาสิ เอตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา น ชานามีติ วุตฺเต ปิตา เต อานนฺทเสฏฺฐีติ วตฺวา ตํ อสทฺทหนฺตํ อานนฺทเสฏฺฐิ ปุตฺตสฺส เต ปญฺจมหานิธึ อาจิกฺขาหีติ อาจิกฺขาเปตฺวา สทฺทหาเปสิ. โส สตฺถารํ สรณํ อคมาสิ. สตฺถา ตสฺส ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" ปุตฺตา มตฺถิ ธนมตฺถิ[๑] อิติ พาโล วิหญฺญติ
อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ กุโต ปุตฺตา กุโต ธนนฺติ. "

ตสฺสตฺโถ ปุตฺตา เม อตฺถิ ธนํ เม อตฺถิ อิติ พาโล ปุตฺตตณฺหาย เจว ธนตณฺหาย จ หญฺญติ วิหญฺญติ ทุกฺขียติ ปุตฺตา เม นสฺสึสูติ วิหญฺญติ นสฺสนฺตีติ วิหญฺญติ นสฺสิสฺสนฺตีติ วิหญฺญติ. ธเนปิ เอเสว นโย. อิติ ฉหากาเรหิ วิหญฺญติ ปุตฺเต โปเสสฺสามีติ รตฺติญฺจ ทิวา จ ถลปถชลปถาทีสุ นานปฺปการโต วายมนฺโตปิ วิหญฺญติ ธนํ อุปฺปาเทสฺสามีติ กสิวณิชฺชาทีนิ กโรนฺโตปิ วิหญฺญเตว เอวํ วิหญฺญนฺตสฺส จ

๑. สี. ปุตฺตา มตฺถิ. ธนมฺมตฺถิ ม. ปุตฺตมตฺถิ ธนมตฺถิ. ยุ. ปุตฺตา มตฺถิ ธนํ มตฺถิ.

อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ เตน วิฆาเตน ทุกฺขิตํ อตฺตานํ สุขิตํ กาตุํ อสกฺโกนฺตสฺส ปวตฺติยมฺปิสฺส อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ มรณมญฺเจ นิปนฺนสฺส มรณนฺติกาหิ เวทนาหิ อคฺคิชาลาหิ วิย ปริฑยฺหมานสฺส ฉิชฺชมาเนสุ สนฺธิพนฺธเนสุ ภิชฺชมาเนสุ อฏฺฐิสงฺฆาเตสุ นิมฺมิเลตฺวา ปรโลกํ อุมฺมิเลตฺวา อิธโลกํ ปสฺสนฺตสฺสาปิ ทิวเส ทิวเส ทฺวิกฺขตฺตุํ นหาเปตฺวา ติกฺขตฺตุํ โภเชตฺวา คนฺธมาลาทีหิ อลงฺกริตฺวา ยาวชีวํ โปสิโตปิ[๑] สหายภาเวน ทุกฺขปริตฺตาณํ กาตุํ อสมตฺถตาย อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ กุโต ปุตฺตา กุโต ธนํ ปุตฺตา วา ธนํ วา ตสฺมึ สมเย กิเมว กริสฺสนฺติ อานนฺทเสฏฺฐิโนปิ กสฺสจิ กิญฺจิ อทตฺวา ปุตฺตสฺสตฺถาย ธนํ สณฺจเปตฺวา ปุพฺเพ วา มรณมญฺเจ นิปนฺนสฺส อิทานิ วา อิมํ ทุกฺขํ ปตฺตสฺส กุโต ปุตฺตา กุโต ธนํ ปุตฺตา วา ธนํ วา กึ ทุกฺขํ หรึสุ กึ วา สุขํ อุปฺปาทยึสูติ.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกา อโหสีติ.

อานนฺทเสฏฺฐิ วตฺถุ.

----

๑. สี. ยุ. ปุฏฺโฐปิ. ม. อุปฏฺฐาย.

๔. คณฺฐิเภทกโจร วตฺถุ. [๔๘]

โย พาโล มญฺญตี พาลฺยนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต คณฺฐิเภทกโจเร อารพฺภ กเถสิ.

เต กิร เทฺว สหายกา ธมฺมสฺสวนตฺถาย คจฺฉนฺเตน มหาชเนน สทฺธึ เชตวนํ คนฺตฺวา เอโก ธมฺมกถํ อสฺโสสิ. เอโก อตฺตนา[๑] คยฺหุปคํ โอโลเกสิ. เตสุ ธมฺมํ สุณนฺโต[๒] โสตาปตฺติผลํ ปาปุณิ. อิตโร เอกสฺส ทุสฺสนฺเต พทฺธํ ปญฺจมาสกมตฺตํ ลภิ. ตสฺส ตํ เคเห ปากวตฺตํ ชาตํ อิตรสฺส เคเห น ปจฺจติ. อถ นํ สหายกโจโร อตฺตโน ภริยาย สทฺธึ อุปฺปณฺฑิยมาโน ตฺวํ อติปณฺฑิตตาย อตฺตโน เคเห ปากวตฺตมูลมฺปิ น นิปฺผาเทสีติ อาห. อิตโร พาลภาเวเนว วตายํ อตฺตโน ปณฺฑิตภาวํ มญฺญตีติ ตํ ปวตฺตึ สตฺถุ อาโรเจตุํ ญาตีหิ สทฺธึ เชตวนํ คนฺตฺวา อาโรเจสิ. สตฺถา ตสฺส ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" โย พาโล มญฺญตี พาลฺยํ ปณฺฑิโต วาปิ เตน โส
พาโล จ ปณฺฑิตมานี ส เว พาโลติ วุจฺจตีติ. "

ตตฺถ โย พาโลติ โย อตฺตนา พาโล อปณฺฑิโต สมาโน พาโล อหนฺติ ตํ อตฺตโน พาลฺยํ พาลภาวํ มญฺญติ ชานาติ. เตน โสติ เตน การเณน โส ปุคฺคโล ปณฺฑิโต วาปิ โหติ ปณฺฑิตสทิโส วาปิ. โส หิ พาโล อหนฺติ ชานมาโน อญฺญํ

๑. สี. ม. ยุ. อตฺตโน. ๒. ม. เตสุ เอโก ธมฺมํ สุณมาโน.

ปณฺฑิตํ อุปสงฺกมนฺโต ปยิรุปาสนฺโต เตน ปณฺฑิตภาวตฺถาย โอวทิยมาโน อนุสาสิยมาโน ตํ โอวาทํ อุคฺคณฺหิตฺวา ปณฺฑิโต วา โหติ ปณฺฑิตตโร วา. ส เว พาโลติ โย จ พาโล สมาโน โก อญฺโญ มยา สทิโส พหุสฺสุโต ธมฺมกถิโก วินยธโร ธูตวาโท อตฺถีติ เอวํ ปณฺฑิตมานี ว โหติ โส อญฺญํ ปณฺฑิตํ อนุปสงฺกมนฺโต อปยิรุปาสนฺโต เนว ปริยตฺตึ อุคฺคณฺหาติ น ปฏิปตฺตึ ปูเรติ เอกนฺตํ พาลภาวเมว ปาปุณาติ โส คณฺฐิเภทกโจโร วิย. เตน วุตฺตํ ส เว พาโลติ วุจฺจตีติ.

เทสนาวสาเน อิตรสฺส ญาตเกหิ สทฺธึ มหาชโน โสตาปตฺติผลํ ปาปุณีติ.

คณฺฐิเภทกโจร วตฺถุ.

----

๕. อุทายิตฺเถร วตฺถุ. [๔๘]

ยาวชีวมฺปิ เจ พาโลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อุทายิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร มหาเถเรสุ ปกฺกนฺเตสุ ธมฺมสภํ คนฺตฺวา ธมฺมาสเน นิสีทิ. อถ นํ เอกทิวสํ อาคนฺตุกภิกฺขู ทิสฺวา อยํ พหุสฺสุโต มหาเถโร ภวิสฺสตีติ มญฺญมานา ขนฺธาทิปฺปฏิสํยุตฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา กิญฺจิ อชานมานํ โก เอโส พุทฺเธหิ สทฺธึ เอกวิหาเร

วสมาโน ขนฺธธาตุอายตนมตฺตมฺปิ น ชานาตีติ ครหิตฺวา ตํ ปวตฺตึ ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ. อถ สตฺถา เตสํ ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" ยาวชีวมฺปิ เจ พาโล ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
น โส ธมฺมํ วิชานาติ ทพฺพิ สูปรสํ ยถาติ."

ตสฺสตฺโถ พาโล นาเมส ยาวชีวมฺปิ ปณฺฑิตํ อุปสงฺกมนฺโต ปยิรุปาสนฺโต อิทํ พุทฺธวจนํ เอตฺตกํ พุทฺธวจนนฺติ เอวํ ปริยตฺติธมฺมํ วา อยํ วิหาโร อยํ อาจาโร อยํ โคจโร อิทํ สาวชฺชํ อิทํ อนวชฺชํ อิทํ เสวิตพฺพํ อิทํ น เสวิตพฺพํ อิทํ ปฏิวิชฺฌิตพฺพํ อิทํ สจฺฉิกาตพฺพนฺติ เอวํ ปฏิปตฺติปฺปฏิเวธธมฺมํ วา น ชานาติ. ยถา กึ ทพฺพิ สูปรสํ ยถาติ ยถา หิ ทพฺพิ ยาว ปริกฺขยา นานปฺปการาย สูปวิกติยา สมฺปริวตฺตมานาปิ อิทํ โลณิกํ อิทํ อโลณิกํ อิทํ ติตฺตกํ อิทํ ขาริกํ อิทํ กฏุกํ อิทํ อมฺพิลํ อิทํ อนมฺพิลํ อิทํ กสาวนฺติ สูปรสํ น ชานาติ เอวเมว พาโล ยาวชีวํ ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสมาโน วุตฺตปฺปการํ ธมฺมํ น ชานาตีติ.

เทสนาวสาเน อาคนฺตุกภิกฺขูนํ อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ.

อุทายิตฺเถรวตฺถุ.

----

๖. ปาเจยฺยกภิกฺขุ วตฺถุ. [๕๐]

มุหุตฺตมปิ เจ วิญฺญูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ตึสมตฺเต ปาเจยฺยเก[๑] ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เตสํ หิ ภควา อิตฺถึ ปริเยสนฺตานํ กปฺปาสิกวนสณฺเฑ ปจมํ ธมฺมํ เทเสสิ. ตทา สพฺเพ ว เอหิภิกฺขุภาวํ ปตฺวา อิทฺธิมยปตฺตจีวร- ธรา หุตฺวา เตรส ธูตงฺคานิ สมาทาย วตฺตมานา ปุนปิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อนมตคฺคธมฺมเทสนํ สุตฺวา ตสฺมึเยว อาสเน อรหตฺตํ ปาปุณึสุ. ภิกฺขู อโห วติเมหิ ภิกฺขูหิ ขิปฺปเมว ธมฺโม วิญฺญาโตติ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ. ตํ สุตฺวา สตฺถา น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปิ อิเม ตึสมตฺตา สหายกา ธุตฺตา หุตฺวา ตุณฺฑิลชาตเก มหาตุณฺฑิลสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ขิปฺปเมว ธมฺมํ วิญฺญาย ปญฺจ สีลานิ สมาทยึสุ เต เตเนว อุปนิสฺสเยน เอตรหิ นิสินฺนาสเนเยว อรหตฺตํ ปตฺตาติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" มุหุตฺตมปิ เจ วิญฺญู ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
ขิปฺปํ ธมฺมํ วิชานาติ ชิวฺหา สูปรสํ ยถาติ. "

ตสฺสตฺโถ วิญฺญู ปณฺฑิตปุริโส มุหุตฺตมฺปิ เจ อญฺญํ ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ โส ตสฺส สนฺติเก อุคฺคณฺหนฺโต ปริปุจฺฉนฺโต ขิปฺปเมว ปริยตฺติธมฺมํ วิชานาติ ตโต กมฺมฏฺฐานํ กถาเปตฺวา ปฏิปตฺติยํ

๑. ปาเวยฺยเกติปิ ปทํ.

ฆเฏนฺโต วายมนฺโต ยถา นาม อนุปหตชิวฺหาปสาโท ปุริโส รสวิชานนตฺถํ ชิวฺหคฺเค ฐเปตฺวาเอว โลณิกาทิเภทํ รสํ วิชานาติ เอวํ ปณฺฑิโต ขิปฺปเมว โลกุตฺตรธมฺมมฺปิ วิชานาตีติ.

เทสนาวสาเน พหู ภิกฺขู อรหตฺตํ ปาปุณึสูติ.

ปาเฐยฺยกภิกฺขุวตฺถุ.

----

๗. สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐิ วตฺถุ. [๕๑]

จรนฺติ พาลา ทุมฺเมธาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐึ อารพฺภ กเถสิ.

อิทํ สุปฺปพุทฺธวตฺถุ อุทาเน[๑] อาคตเมว. ตทา หิ สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐิ ปริสปริยนฺเต นิสินฺโน ภควโต ธมฺมเทสนํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา อตฺตนา ปฏิลทฺธคุณํ สตฺถุ อาโรเจตุกาโม ปริสมชฺเฌ โอคาหิตุํ อวิสหนฺโต มหาชนสฺส สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อนุคนฺตฺวา นิวตฺตกาเล วิหารํ อคมาสิ. ตสฺมึ ขเณ สกฺโก เทวราชา อยํ สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐิ อตฺตนา สตฺถุ สาสเน ปฏิลทฺธคุณํ ปากฏํ กาตุกาโมติ ญตฺวา วีมํสิสฺสามิ นนฺติ คนฺตฺวา อากาเส ฐิโต เอตทโวจ สุปฺปพุทฺธ ตฺวํ มนุสฺส ทลิทฺโท มนุสฺสวราโก อหนฺเต อปริยนฺตํ ธนํ ทสฺสามิ พุทฺโธ น พุทฺโธ ธมฺโม น ธมฺโม สงฺโฆ น สงฺโฆ

๑. ขุ. อุ. ๒๕/๑๔๖.

อลํ เม พุทฺเธน อลํ เม ธมฺเมน อลํ เม สงฺเฆนาติ วเทหีติ.
อถ นํ โส อาห โกสิ ตฺวนฺติ. อหํ สกฺโกติ. อนฺธพาล
อหิริก ตฺวํ มยา สทฺธึ กเถตุํ น ยุตฺตรูโปสิ ตฺวํ มํ ทุคฺคโต
ทลิทฺโท กปโณติ วเทสิ เนวาหํ ทุคฺคโต น ทลิทฺโท สุขปฺปตฺโต
อหมสฺมิ มหทฺธโน

" สทฺธาธนํ สีลธนํ หิรี โอตฺตปฺปิยํ[1] ธนํ
สุตธนญฺจ จาโค จ ปญฺญา เว สตฺตมํ ธนํ
ยสฺส เอตา ธนา อตฺถิ อิตฺถิยา ปุริสสฺส วา
อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมฆํ ตสฺส ชีวิตนฺติ[2] "

เยสํ หิ อิมานิ สตฺตวิธอริยธนานิ สนฺติ น เต พุทฺเธหิ วา
ปจฺเจกพุทฺเธหิ วา ทลิทฺทาติ วุจฺจนฺตีติ. สกฺโก ตสฺส กถํ สุตฺวา ตํ
อนฺตรามคฺเค โอหาย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สพฺพํ ตํ วจนปฺปฏิวจนํ
สตฺถุ[3] อาโรเจสิ. อถ นํ ภควา อาห น โข สกฺก สกฺกา ตาทิสานํ
สเตนปิ สหสฺเสนปิ สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐึ พุทฺโธ น พุทฺโธติ วา ธมฺโม น
ธมฺโมติ วา สงฺโฆ น สงฺโฆติ วา กถาเปตุนฺติ. สุปฺปพุทฺโธปิ
โข สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารา กตปฺปฏิสมฺโมทโน อตฺตนา
ปฏิลทฺธคุณํ สตฺถุ อาโรเจตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. อถ นํ
อจิรปกฺกนฺตํ คาวี ตรุณวจฺฉา ชีวิตา โวโรเปสิ.

สา กิร เอกา ยกฺขินี ปุกฺกุสาติกุลปุตฺตํ พาหิยทารุจีริยํ
ตมฺพทาฐิกโจรฆาตกํ สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐินฺติ อิเม จตฺตาโร ชเน สตํ

๑. ม. ยุ. หิริ โอตฺตปฺปิยํ. ๒. องฺ. สตฺตก. ๒๓/๔. ๓. สี. ม. ยุ. สตฺถูติ นตฺถิ.

สตํ อตฺตภาเว คาวี หุตฺวา ชีวิตา โวโรเปสิ. เต กิร อตีเต จตฺตาโร เสฏฺฐิปุตฺตา หุตฺวา เอกํ นครโสภินึ คณิกํ อุยฺยานํ เนตฺวา ทิวสํ สมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา สายณฺหสมเย เอวํ มนฺตยึสุ อิมสฺมึ ฐาเน อญฺโญ นตฺถิ อิมิสฺสา อมฺเหหิ ทินฺนํ กหาปณสหสฺสญฺจ สพฺพญฺจ ปสาธนภณฺฑํ คเหตฺวา อิมํ มาเรตฺวา คจฺฉามาติ. สา เตสํ กถํ สุตฺวา อิเม นิลฺลชฺชา มยา สทฺธึ อภิรมิตฺวา อิทานิ มํ มาเรตุกามา ชานิสฺสามิ เตสํ กตฺตพฺพยุตฺตกนฺติ เตหิ มาริยมานา อหํ ยกฺขินี หุตฺวา ยถา มํ เอเต มาเรนฺติ เอวเมว เต มาเรตุํ สมตฺถา ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ.[๑]

สมฺพหุลา ภิกฺขู ตสฺส กาลกิริยํ ภควโต อาโรเจตฺวา ตสฺส กา คติ เกเนว การเณน กุฏฺฐิภาวํ ปตฺโตติ ปุจฺฉึสุ. สตฺถา โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา ตสฺส ตาวตึสภวเน อุปฺปนฺนภาวญฺจ ตครสิขิปฺปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา นิฏฺฐุหิตฺวา อปพฺยามํ กตฺวา ทีฆรตฺตํ นิรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน อิทานิ กุฏฺฐิภาวปฺปตฺติญฺจ พฺยากริตฺวา ภิกฺขเว อิเม สตฺตา อตฺตนา ว อตฺตโน กฏุกวิปากํ กมฺมํ กโรนฺตา วิจรนฺตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา อุตฺตรึ ธมฺมํ เทเสนฺโต[๒] คาถมาห

" จรนฺติ พาลา ทุมฺเมธา อมิตฺเตเนว อตฺตนา
กโรนฺตา ปาปกํ กมฺมํ ยํ โหติ กฏุกปฺผลนฺติ."

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร ตสฺส นิสฺสนฺเทน อิเม มาเรสีติ อตฺถิ. ๒. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร อิมนฺติ อตฺถิ.

ตตฺถ **จรนฺตีติ** จตูหิ อิริยาปเถหิ อกุสลเมว กโรนฺตา วิจรนฺติ. พาลาติ อิธโลกตฺถญฺจ ปรโลกตฺถญฺจ อชานนฺตา อิธ พาลา นาม. **ทุมฺเมธาติ** ทุปฺปญฺญา. อมิตฺเตเนวาติ อมิตฺตภูเตน วิย เวรินา หุตฺวา. กฏุกปฺผลนฺติ ติขิณผลํ ทุกฺขผลํ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐิวตฺถุ

----

๘. กสก วตฺถุ. [๕๒]

น ตํ กมฺมํ กตํ สาธูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ กสกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สาวตฺถิโต อวิทูเร เอกํ เขตฺตํ กสติ. โจรา อุทก-นิทฺธมเนน นครํ ปวิสิตฺวา เอกสฺมึ อฑฺฒกุเล อุมฺมงฺคํ ภินฺทิตฺวา ปวิสิตฺวา พหุํ หิรญฺญสุวณฺณํ คเหตฺวา อุทกนิทฺธมเนเนว นิกฺขมึสุ. เอโก โจโร เต วญฺเจตฺวา เอกํ สหสฺสตฺถวิกํ โอวฏฺฏิกายํ กตฺวา ตํ เขตฺตํ คนฺตฺวา เตหิ สทฺธึ ภณฺฑํ ภาเชตฺวา อาทาย คจฺฉนฺโต โอวฏฺฏิกโต ปตมานํ สหสฺสตฺถวิกํ น สลฺลกฺเขสิ.

ตํทิวสํ สตฺถา ปจฺจูสสมเย โลกํ โอโลเกนฺโต ตํ กสกํ อตฺตโน ญาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา กินฺนุ โข ภวิสฺสตีติ อุปธาเรนฺโต อิทํ อทฺทส อยํ กสโก ปาโตว กสิตุํ คมิสฺสติ ภณฺฑสามิกาปิ โจรานํ อนุปทํ คนฺตฺวา สหสฺสตฺถวิกํ ตสฺส เขตฺเต

ทิสฺวา เอตํ คณฺหิสฺสนฺติ มํ ชเปตฺวา ตสฺส อญฺโญ สกฺขิ นาม น ภวิสฺสติ โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุปนิสฺสโยปิสฺส อตฺถิ ตตฺถ มยา คนฺตุํ วฏฺฏตีติ. โสปิ กสโก ปาโต ว กสิตุํ คโต. สตฺถา อานนฺทตฺเถเรน ปจฺฉาสมเณน ตตฺถ อคมาสิ. กสโก สตฺถารํ ทิสฺวา คนฺตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปุน กสิตุํ อารภิ. สตฺถา เตน สทฺธึ กิญฺจิ อวตฺวา สหสฺสตฺถวิกาย ปติตฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ ทิสฺวา อานนฺทตฺเถรํ อาห ปสฺส อานนฺท อาสีวิโสติ. ปสฺสามิ ภนฺเต โฆรวิโสติ. กสโก ตํ กถํ สุตฺวา มม เวลาย วา อเวลาย วา จรณฏฺฐานเมตํ อาสีวิโส กิเรตฺถ อตฺถีติ จินฺเตตฺวา สตฺถริ เอตฺตกํ วตฺวา ปกฺกนฺเต มาเรสฺสามิ นนฺติ ปโตทยฏฺฐึ อาทาย คโต สหสฺสตฺถวิกํ ทิสฺวา อิมํ สนฺธาย สตฺถารา กถิตํ ภวิสฺสตีติ ตํ อาทาย นิวตฺโต อพฺยตฺตตาย ตํ เอกมนฺเต ฐเปตฺวา ปํสุนา ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปุน กสิตุํ อารภิ. มนุสฺสาปิ วิภาตาย รตฺติยา เคเห โจเรหิ กตกมฺมํ ทิสฺวา ปทานุปทํ คจฺฉนฺตา ตํ เขตฺตํ คนฺตฺวา ตตฺถ โจเรหิ ภณฺฑสฺส ภาชิตฏฺฐานํ ทิสฺวา กสกสฺส ปทวลญฺชํ อทฺทสํสุ. เต ตสฺส ปทานุสาเรน คนฺตฺวา ถวิกาย ฐปิตฏฺฐานํ ทิสฺวา ปํสุํ วิยูหิตฺวา ถวิกํ อาทาย ตฺวํ เคหํ วิลุมฺปิตฺวา เขตฺตํ กสมาโน วิย วิจรสีติ ตชฺเชตฺวา ทณฺเฑน โปเถตฺวา เนตฺวา รญฺโญ ทสฺสยึสุ. ราชา ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา ตสฺส วธํ อาณาเปสิ. ราชปุริสา ตํ ปจฺฉาพาหุํ พนฺธิตฺวา กสาหิ ตาเลนฺตา อาฆาตนํ นยึสุ. โส กสาหิ ตาลิยมาโน อญฺญํ กิญฺจิ อวตฺวา ปสฺส อานนฺท อาสีวิโสติ ปสฺสามิ ภนฺเต

โฆรวิโสติ วทนฺโต คจฺฉติ. อถ นํ ราชปุริสา สตฺถุ เจว อานนฺทตฺเถรสฺส จ กถํ กเถสิ กินฺนาเมตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา ราชานํ ทฏฺฐุํ ลภมาโน กเถสฺสามีติ วุตฺเต รญฺโญ สนฺติกํ เนตฺวา รญฺโญ ตํ ปวตฺตึ กถยึสุ. อถ นํ ราชา กสฺมา เอวํ กเถสีติ ปุจฺฉิ. โสปิ นาหํ เทว โจโรติ วตฺวา กสนตฺถาย นิกฺขนฺตกาลโต ปฏฺฐาย สพฺพํ ตํ ปวตฺตึ รญฺโญ อาจิกฺขิ. ราชา ตสฺส กถํ สุตฺวา อยํ ภเณ โลเก อคฺคปุคฺคลํ สตฺถารํ สกฺขึ อปทิสติ น ยุตฺตํ เอตสฺส โทสํ อาโรเปตุํ อหเมตฺถ กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามีติ ตํ อาทาย สายณฺหสมเย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตฺถารํ ปุจฺฉิ ภควา กจฺจิ ตุมฺเห อานนฺทตฺเถเรน สทฺธึ เอตสฺส กสกสฺส กสนฏฺฐานํ คตาติ. อาม มหาราชาติ. กึ โว ตตฺถ ทิฏฺฐนฺติ. สหสฺสตฺถวิกา มหาราชาติ. ทิสฺวา กึ อโวจุตฺถาติ. อิทํ นาม มหาราชาติ. ภนฺเต สจายํ ปุริโส ตุมฺหาทิสํ อปทิสํ นากริสฺส น ชีวิตํ ลภิสฺส ตุมฺเหหิ ปน กถิตกถํ กเถตฺวา เตน ชีวิตํ ลทฺธนฺติ. ตํ สุตฺวา สตฺถา อาม มหาราช อหมฺปิ เอตฺตกเมว วตฺวา คโต ปณฺฑิเตน นาม ยํ กมฺมํ กตฺวา ปจฺฉานุตปฺปํ โหติ น ตํ กตฺตพฺพนฺติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" น ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา อนุตปฺปติ
ยสฺส อสฺสุมุโข โรทํ วิปากํ ปฏิเสวตีติ."

ตตฺถ **ยํ กตฺวาติ** ยํ นิรยาทีสุ นิพฺพตฺตนสมตฺถํ ทุกฺขุทฺริยํ กมฺมํ กตฺวา อนุสฺสรนฺโต อนุสฺสริตานุสฺสริตกฺขเณ อนุตปฺปติ

อนุโสจติ ตํ กตํ น สาธุ น สุนฺทรํ น สิลิฏฺจกํ. **ยสฺส อสฺสุมุโขติ** ยสฺส อสฺสูหิ ตินฺตมุโข โรทนฺโต วิปากํ อนุโภตีติ.

เทสนาวสาเน กสกอุปาสโก โสตาปตฺติผลํ ปตฺโต. สมฺปตฺต-ภิกฺขูปิ พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

กสก วตฺถุ.

----

๙. สุมนมาลาการ วตฺถุ. [๕๓]

ตญฺจ กมฺมํ กตํ สาธูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต สุมนํ นาม มาลาการํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เทวสิกํ พิมฺพิสารราชานํ ปาโต ว อฏฺจหิ สุมนปุปฺผ-นาฬีหิ อุปฏฺจหนฺโต อฏฺจฏฺจกหาปเณ ลภติ. อเถกทิวสํ ตสฺมึ ปุปฺผานิ คเหตฺวา นครํ ปวิฏฺจมตฺเต ภควา มหาภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ฉพฺพณฺณรํสิโย วิสฺสชฺเชนฺโต มหตา พุทฺธานุภาเวน มหติยา พุทฺธลีฬฺหาย นครํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. ภควา หิ เอกทา ฉพฺพณฺณรํสิโย จีวเรน ปฏิจฺฉาเทตฺวา อญฺญตโร ปิณฺฑปาติโก วิย วิจรติ ตึสโยชน-มคฺคํ องฺคุลิมาลสฺส ปจฺจุคฺคมนํ คจฺฉนฺโต วิย. เอกทา ฉพฺพณฺณ-รํสิโย วิสฺสชฺเชนฺโต กปิลวตฺถุปฺปเวสนาทีสุ วิย. ตสฺมึปิ ทิวเส สรีรโต ฉพฺพณฺณรํสิโย วิสฺสชฺเชตฺวา มหตา พุทฺธานุภาเวน มหติยา พุทฺธ-ลีฬฺหาย ราชคหํ ปาวิสิ. อถ มาลากาโร ภควโต รตนคฺฆิยกาญฺจ-

นคฺฆิยสทิสํ อตฺตภาวํ ทิสฺวา ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณปฺปฏิมณฺฑิตํ อสีตฺยานุพฺยญฺชนสิริโสภคฺคํ โอโลเกตฺวา ปสนฺนจิตฺโต กินฺนุ โข สตฺถุ อธิการํ กโรมีติ จินฺเตตฺวา อญฺญํ อปสฺสนฺโต อิเมหิ ปุปฺเผหิ ภควนฺตํ ปูเชสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ปุน จินฺเตสิ อิมานิ รญฺโญ นิพทฺธํ อุปฏฺฐานปุปฺผานิ ราชา อิมานิ อลภนฺโต มํ พนฺธาเปยฺย วา ฆาตาเปยฺย วา รฏฺฐโต วา ปพฺพาเชยฺย กินฺนุ โข กโรมีติ. อถสฺส เอตทโหสิ ราชา มํ ฆาเตตุ วา รฏฺฐโต วา ปพฺพาเชตุ โส หิ มยฺหํ ททมาโนปิ อิมสฺมึ อตฺตภาเว ชีวิตมตฺตํ[๑] ธนํ ทเทยฺย สตฺถุ ปูชา ปน เม อเนกาสุ กปฺปโกฏีสุ อลํ หิตาย เจว สุขาย จาติ อตฺตโน ชีวิตํ ตถาคตสฺส ปริจฺจชิ. โส ยาว เม ปสนฺนจิตฺตํ น ปฏิกุฏติ ตาวเทว ปูชํ กริสฺสามีติ หฏฺฐปฺปหฏฺโฐ อุทคฺคุทคฺโค สตฺถารํ ปูเชสิ. กถํ ปฐมํ ตาว เทฺว ปุปฺผมุฏฺฐิโย ตถาคตสฺส อุปริ ขิปิ. ตา อุปริมตฺถเก วิตานํ หุตฺวา อฏฺฐํสุ. อปรา เทฺว มุฏฺฐิโย ขิปิ. ตา ทกฺขิณหตฺถปสฺเสน มาลาปฏิจฺฉนฺเนน[๒] โอตริตฺวา อฏฺฐํสุ. อปรา เทฺว มุฏฺฐิโย ขิปิ. ตา ปิฏฺฐิปสฺเสน โอตริตฺวา ตเถว อฏฺฐํสุ. อปรา เทฺว มุฏฺฐิโย ขิปิ. ตา วามหตฺถปสฺเสน โอตริตฺวา ตเถว อฏฺฐํสุ. เอวํ อฏฺฐ นาฬิโย อฏฺฐ มุฏฺฐิโย หุตฺวา จตูสุ ฐาเนสุ ตถาคตํ ปริกฺขิปึสุ. ปุรโต คมนทฺวารมตฺตเมว อโหสิ. ปุปฺผานํ วณฺฏานิ อนฺโตมุขานิ อเหสุํ ปตฺตานิ พหิมุขานิ. ภควา รชตปฏฺฏปริกฺขิตฺโต วิย หุตฺวา ปายาสิ. ปุปฺผานิ อจิตฺตกานิปิ

๑. ชีวนมตฺตนฺติ ปเทน ภวิตพฺพํ. ๒. มาลาปฏิจฺฉเทน. (?)

สจิตฺตกํ นิสฺสาย อภิชฺชิตฺวา อปติตฺวา สตฺถารา สทฺธึเยว คจฺฉนฺติ จิตฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺติ. สตฺถุ สรีรโต สตสหสฺสวิชฺชุลตา วิย รํสิโย นิกฺขมึสุ. ปุรโต จ ปจฺฉโต จ ทกฺขิณโต จ วามโต จ สีสมตฺถกโต จ นิกฺขนฺตรํสิโย นิกฺขมึสุ. เอกาปิ สมฺมุขสมฺมุขฏฺฐาเนน อปลายิตฺวา สพฺพาปิ สตฺถารํ ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ตรุณตาลกฺขนฺธปฺปมาณา หุตฺวา ปุรโตเยว ธาวนฺติ. สกลนครํ สงฺขุภิ. อนฺโตนคเร นว โกฏิโย พหินคเร นว โกฏิโยติ อฏฺฐารสสุ โกฏีสุ เอโกปิ ปุริโส วา อิตฺถี วา ภิกฺขํ คเหตฺวา น นิกฺขมนฺโต นาม นตฺถิ. มหาชโน สีหนาทํ นทนฺโต เจลุกฺเขปสหสฺสานิ กโรนฺโต สตฺถุ ปุรโตว คจฺฉติ. สตฺถาปิ มาลาการสฺส คุณํ ปากฏํ กาตุํ ติคาวุเต นคเร เภริจรณมคฺเคเนว อจริ. มาลาการสฺส สกลสรีรํ ปญฺจ-วณฺณาย ปีติยา ปริปูริ. โส โถกญฺเญว ตถาคเตน สทฺธึ จริตฺวา มโนสิลารเส นิมุคฺโค วิย พุทฺธรํสีนํ อนฺโต ปวิฏฺโฐ สตฺถารํ โถเมตฺวา วนฺทิตฺวา ตุจฺฉปจฺฉิเมว คเหตฺวา เคหํ อคมาสิ.

อถ นํ ภริยา ปุจฺฉิ กหํ ปุปฺผานีติ. สตฺถา เม ปูชิโตติ. รญฺโญ อิทานิ กึ กริสฺสสีติ. ราชา มํ ฆาเตตุ วา รฏฺฐโต วา ปพฺพาเชตุ อหํ ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตฺถารํ ปูเชสึ สพฺพปุปฺผานิ อฏฺฐ มุฏฺฐิโย อเหสุํ เอวรูปา นาม ปูชา ชาตา มหาชโน อุกฺกุฏฺฐิ-สหสฺสานิ กโรนฺโต สตฺถารา สทฺธึ จรติ โย เอส มหาชนสฺส อุกฺกุฏฺฐิสทฺโท ตสฺมึ ฐาเน เอโสติ. อถสฺส ภริยา อนฺธพาลา เอวรูเป ปาฏิหาริเย ปสาทํ อชเนตฺวา ตํ อกฺโกสิตฺวา ราชาโน นาม จณฺฑา

สกึ กุทฺธา หตฺถปาทาทิจฺเฉทเนน พหุมฺปิ อนตฺถํ กโรนฺติ ตยา กตกมฺเมน มยฺหมฺปิ อนตฺโถ สิยาติ ปุตฺเต อาทาย ราชกุลํ คนฺตฺวา รญฺญา ปกฺโกสิตฺวา กึ เอตนฺติ ปุจฺฉิตา อาห มม สามิโก ตุมฺหากํ อุปฏฺฐานปุปฺเผหิ สตฺถารํ ปูเชตฺวา ตุจฺฉหตฺโถ ฆรํ อาคนฺตฺวา กหํ ปุปฺผานีติ มยา ปุฏฺโฐ อิทนฺนาม วเทสิ อหํ ตํ ปริภาสิตฺวา ราชาโน นาม จณฺฑา สกึ กุทฺธา หตฺถปาทาทิจฺเฉทเนน พหุมฺปิ อนตฺถํ กโรนฺติ ตยา กตกมฺเมน มยฺหมฺปิ อนตฺโถ สิยาติ ตํ ฉฑฺเฑตฺวา อิธาคตา เตน กตกมฺมํ สุกตํ วา โหตุ ทุกฺกฏํ วา ตสฺเสเวตํ มยา ฉฑฺฑิตภาวํ ชานาหิ เทวาติ. ราชา ปฐมทสฺสเนเนว โสตาปตฺติผลํ ปตฺโต สทฺธาสมฺปนฺโน อริยสาวโก จินฺเตสิ อโห อยํ อิตฺถี อนฺธพาลา เอวรูเป คุเณ ปสาทํ น อุปฺปาเทสีติ. โส กุทฺโธ วิย หุตฺวา กึ อมฺม วเทสิ มยฺหํ อุปฏฺฐานปุปฺเผหิ เตน ปูชา กตาติ. อาม เทวาติ. ภทฺทกนฺเต กตํ ตํ ฉฑฺเฑนฺติยา มม ปุปฺเผหิ ปูชาการกสฺส อหํ กตฺตพฺพยุตฺตกํ ชานิสฺสามีติ ตํ อุยฺโยเชตฺวา เวเคน สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา สตฺถารา สทฺธึเยว วิจริ. สตฺถา ตสฺส จิตฺตปฺปสาทํ ญตฺวา เภริจรณวีถิยา นครํ จริตฺวา รญฺโญ เคหทฺวารํ อคมาสิ. ราชา ปตฺตํ คเหตฺวา สตฺถารํ เคหํ ปเวเสตุกาโม อโหสิ. สตฺถา ปน ราชงฺคเณเยว นิสีทนาการํ ทสฺเสสิ. ราชา ตํ ญตฺวา สีฆํ มณฺฑปํ กโรถาติ ตํขณญฺเญว มณฺฑปํ การาเปสิ. นิสีทิ สตฺถา สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. กสฺมา ปน สตฺถา ราชเคหํ น ปาวิสิ เอวํ กิรสฺส อโหสิ สจาหํ อนฺโต ปวิสิตฺวา

นิสีเทยฺยํ มหาชโน มํ ทฏฺฐุํ น ลเภยฺย มาลาการสฺส คุโณ ปากโฏ น ภเวยฺย ราชงฺคเณ ปน มํ นิสินฺนํ มหาชโน ทฏฺฐุํ ลภิสฺสติ มาลาการสฺส คุโณ ปากโฏ ภวิสฺสตีติ. คุณวนฺตานํ หิ คุณํ พุทฺธาเยว ปากฏํ กาตุํ สกฺโกนฺติ อวเสสชโน คุณวนฺตานํ คุณํ กเถนฺโต มจฺฉรายติ. จตฺตาโร ปุปฺผปฏฺฏา จตุทฺทิสํ อฏฺฐํสุ. มหาชโน สตฺถารํ ปริวาเรสิ. ราชา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน อาหาเรน ปริวิสิ. สตฺถา ภตฺตกิจฺจาวสาเน อนุโมทนํ กตฺวา ปุริม-นเยเนว จตูหิ ปุปฺผปฏฺเฏหิ ปริกฺขิตฺโต สีหนาทํ นทนฺเตน มหาชเนน ปริวุโต วิหารํ อคมาสิ. ราชา สตฺถารํ อนุคนฺตฺวา นิวตฺโต มาลาการํ ปกฺโกสาเปตฺวา มม อาหริตพฺพปุปฺเผหิ กินฺติ วตฺวา สตฺถารํ ปูเชสีติ ปุจฺฉิ. มาลาการโร ราชา ฆาเตตุ วา รฏฺฐา ปพฺพาเชตูติ ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตฺถารํ ปูเชสึ เทวาติ อาห. ราชา ตฺวํ มหาปุริโส นามาติ วตฺวา อฏฺฐ หตฺถี จ อสฺเส จ ทาเส จ ทาสิโย จ มหาปสาธนานิ จ อฏฺฐ กหาปณสหสฺสานิ จ ราชกุลโต นีหริตฺวา สพฺพาลงฺการปฺปฏิมณฺฑิตา อฏฺฐ นาริโย อฏฺฐ คามวเร จาติ อิมํ สพฺพฏฺฐกํ นาม ทานํ อทาสิ.

อานนฺทตฺเถโร จินฺเตสิ อชฺช ปาโตว ปฏฺฐาย สีหนาท-สหสฺสานิ เจว เจลุกฺเขปสหสฺสานิ จ ปวตฺตนฺติ โก นุ โข มาลาการสฺส วิปาโกติ. โส สตฺถารํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา อานนฺท อิมินา มาลากาเรน อปฺปมตฺตกํ กมฺมํ กตนฺติ มา สลฺลกฺเขสิ อยญฺหิ มยฺหํ ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา ปูชํ อกาสิ โส เอวํ มยิ จิตฺตํ

ปสาเทตฺวา กปฺปานํ สตสหสฺสํ ทุคฺคตึ น คมิสฺสตีติ

" กปฺปานํ สตสหสฺสํ ทุคฺคตึ น คมิสฺสติ

ธตฺวา เทวมนุสฺเสสุ ผลํ เอตสฺส กมฺมุโน

ปจฺฉา ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ สุมโน นาม ภวิสฺสตีติ "

อาห. สตฺถุ ปน วิหารํ คนฺตฺวา คนฺธกุฏึ ปวิสนกาเล ตานิ ปุปฺผานิ ทฺวารโกฏฺฐเก ปตึสุ.

สายณฺหสมเย ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ อโห อจฺฉริยํ มาลาการสฺส กมฺมํ ธรมานกพุทฺธสฺส ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา ปุปฺผปูชํ กตฺวา ตํขณญฺเญว สพฺพฏฺฐกนฺนาม ลภีติ. สตฺถา คนฺธกุฏิโต นิกฺขมิตฺวา ติณฺณํ คมนานํ อญฺญตเรน คมเนน ธมฺมสภํ คนฺตฺวา พุทฺธาสเน นิสีทิตฺวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต อาม ภิกฺขเว ยสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา ปจฺฉานุตปฺปํ น โหติ อนุสฺสริตานุสฺสริตกฺขเณ โสมนสฺสเมว อุปฺปชฺชติ เอวรูปํ กมฺมํ กตฺตพฺพเมวาติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" ตญฺจ กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ

ยสฺส ปตีโต สุมโน วิปากํ ปฏิเสวตีติ."

ตตฺถ ยํ กตฺวาติ ยํ เทวมนุสฺสสมฺปตฺตีนญฺเจว นิพฺพานสมฺปตฺติยา จ นิพฺพตฺตนสมตฺถํ สุขุทฺริยํ กมฺมํ กตฺวา นานุตปฺปติ อถโข ทิฏฺฐธมฺเมเยว อนุสฺสริตานุสฺสริตกฺขเณ ปีติเวเคน ปตีโต โสมนสฺสเวเคน จ สุมโน หุตฺวา อายตึ ปีติโสมนสฺสชาโต หุตฺวา

วิปากํ ปฏิเสวติ ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ สุนฺทรํ สิลิฏฺฐกนฺติ.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ.

สุมนมาลาการ วตฺถุ.

----

๑๐. อุปฺปลวณฺณาเถรี วตฺถุ. [๕๔]

มธุวา มญฺญตี พาโลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อุปฺปลวณฺณาเถรึ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร ปทุมุตฺตรพุทฺธสฺส ปาทมูเล ปตฺถนํ ปฏฺฐเปตฺวา กปฺปสตสหสฺสํ ปุญฺญานิ กุรุมานา เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ สํสรนฺตี อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เทวโลกโต จวิตฺวา สาวตฺถิยํ เสฏฺฐิกุเล ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. นีลุปฺปลคพฺภสมานวณฺณตาย จสฺสา อุปฺปลวณฺณาเตฺวว นามํ อกํสุ. อถสฺสา วยปฺปตฺตกาเล สกลชมฺพุทีเป ราชาโน จ เสฏฺฐิโน จ เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ ปณฺณาการํ ปหิณึสุ ธีตรํ อมฺหากํ เทตูติ. อปฺปหิณนฺโต นาม นาโหสิ. ตโต เสฏฺฐี จินฺเตสิ อหํ สพฺเพสํ มนํ คเหตุํ น สกฺขิสฺสามิ อุปายํ ปเนกํ กริสฺสามีติ. โส ธีตรํ ปกฺโกสิตฺวา อมฺม ปพฺพชิตุํ สกฺขิสฺสสีติ อาห. ตสฺสา ปจฺฉิมภวิกตฺตา ปิตุ วจนํ สีเส อาสิตฺตสตปากเตลํ วิย อโหสิ ตสฺมา ปิตรํ ปพฺพชิสฺสามิ ตาตาติ อาห. โส ตสฺสา มหนฺตํ

สกฺการํ กตฺวา ตํ ภิกฺขุนูปสฺสยํ เนตฺวา ปพฺพาเชสิ. ตสฺสา อจิรปฺป-พฺพชิตาย เอว อุโปสถาคาเร ตาลวาโร ปาปุณิ. สา ทีปํ ชาเลตฺวา อุโปสถาคารํ สมฺมชฺชิตฺวา ทีปสิขาย นิมิตฺตํ คณฺหิตฺวา ฐิตา ว ปุนปฺปุนํ โอโลกยมานา เตโชกสิณารมฺมณํ ฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ตเมว ปาทกํ กตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ สทฺธึ ปฏิสมฺภิทาหิ เจว อภิญฺญาหิ จ. สา อปเรน สมเยน ชนปทจาริกํ จริตฺวา ปจฺจาคตา อนฺธวนํ ปาวิสิ. ตทา ภิกฺขุนีนํ อรญฺญวาโส อปฺปฏิกฺขิตฺโต โหติ. อถสฺสา มนุสฺสา ตตฺถ กุฏิกํ กตฺวา มญฺจกํ ปญฺญาเปตฺวา สาณิยา ปริกฺขิปึสุ. สา สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา นิกฺขมิ. มาตุลปุตฺโต ปนสฺสา นนฺทมาณโว คิหิกาลโต ปฏฺฐาย ปฏิพทฺธจิตฺโต ตสฺสา อาคตภาวํ สุตฺวา เถริยา อาคมนโต ปุเรตรเมว อนฺธวนํ คนฺตฺวา ตํ กุฏิกํ ปวิสิตฺวา เหฏฺฐามญฺเจ นิลีโน เถริยา อาคนฺตฺวา กุฏิกํ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย มญฺจเก นิสินฺนมตฺตาย พหิ อาตปโต อาคตตฺตา จกฺขุปเถ อนฺธกาเร อวิคเตเยว เหฏฺฐามญฺจโต นิกฺขมิตฺวา มญฺจกํ อภิรุยฺห มา นสฺสิ พาล มา นสฺสิ พาลาติ เถริยา วาริยมาโน อภิภวิตฺวา อตฺตโน ปฏฺฐิตกมฺมํ กตฺวา ปายาสิ. อถสฺส อคุณํ ธาเรตุํ อสกฺโกนฺตี วิย มหาปฐวี เทฺวธา ภิชฺชิ. โส ปฐวึ ปวิฏฺโฐ คนฺตฺวา มหาอวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติ. เถรีปิ ตมตฺถํ ภิกฺขุนีนํ อาโรเจสิ. ภิกฺขุนิโย ภิกฺขูนํ ตมตฺถํ อาโรเจสุํ. ภิกฺขู ภควโต อาโรเจสุํ. ตํ สุตฺวา สตฺถา ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา ภิกฺขเว ภิกฺขุภิกฺขุนี-อุปาสกอุปาสิกาสุ โย โกจิ พาโล ปาปกมฺมํ กโรนฺโต มธุสกฺขราทีสุ

กญฺจิเทว มธุรรสํ ขาทมาโน ปุริโส วิย หฏฺฐปฺปหฏฺโฐ อุทคฺคุทคฺโค วิย กโรตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" มธุวา มญฺญตี พาโล ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ อถ (พาโล) ทุกฺขํ นิคจฺฉตีติ. "

ตตฺถ **มธุวาติ** พาลสฺส หิ ปาปํ อกุสลกมฺมํ กโรนฺตสฺส ตํ กมฺมํ มธุ วิย มธุรรสํ วิย อิฏฺฐํ กนฺตํ มนาปํ วิย อุปฏฺฐาติ อิติ นํ โส มธุว มญฺญติ. **ยาวาติ** ยตฺตกํ กาลํ. **ปาปํ น ปจฺจตีติ** ทิฏฺฐธมฺเม วา สมฺปราเย วา วิปากํ น เทติ ตาว นํ เอวํ มญฺญติ. ยทา จาติ ยทา ปนสฺส ทิฏฺฐธมฺเม วา วิวิธา กมฺมกรณา กริยมานสฺส สมฺปราเย วา นิรยาทีสุ มหาทุกฺขํ อนุภวนฺตสฺส ตํ ปาปํ ปจฺจติ อถ โส พาโล ทุกฺขํ นิคจฺฉติ วินฺทติ ปฏิลภตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. อปเรน สมเยน ธมฺมสภายํ มหาชโน กถํ สมุฏฺฐาเปสิ[๑] ขีณาสวาปิ มญฺเญ กามสุขํ สาทิยนฺติ กามํ เสวนฺติ กึ น เสวิสฺสนฺติ น เหเต โกฬาปรุกฺขา น วมฺมิกา อลฺลมํสสรีราเยว ตสฺมา เอเตปิ กามสุขํ สาทิยนฺติ กามํ เสวนฺตีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต น ภิกฺขเว ขีณาสวา กามสุขํ สาทิยนฺติ น กามํ เสวนฺติ ยถา หิ ปทุมปตฺเต ปติตํ อุทกพินฺทุ น ลิปฺปติ น สณฺฐาติ วินิวฏฺเฏตฺวา ปตเตว ยถา จ อารคฺเค สาสโป น ลิปฺปติ น สณฺฐาติ วินิวฏฺเฏตฺวา ปตเตว

๑. ปจฺฉา วุตฺเตน น สเมติ. ตถาหิ วกฺขติ กาย นุตฺถ ภิกฺขเวติอาทึ.

เอวํ ขีณาสวสฺส จิตฺเต ทุวิโธปิ กาโม น ลิปฺปติ น สณฺฐาตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ พฺราหฺมณวคฺเค คาถมาห

" วาริ โปกฺขรปตฺเตว อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิปฺปติ กาเมสุ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ. "

อิมิสฺสา อตฺโถ พฺราหฺมณวคฺเคเยว อาวิภวิสฺสติ. สตฺถา ปน ราชานํ ปเสนทิโกสลํ ปกฺโกสาเปตฺวา มหาราช อิมสฺมึ สาสเน ยเถว กุลปุตฺตา เอวํ กุลธีตโรปิ มหนฺตํ ญาติคณญฺจ โภคกฺขนฺธญฺจ ปหาย ปพฺพชิตฺวา อรญฺเญ วิหรนฺติ ตา อรญฺเญ วิหรมานา ราครตฺตา ปาปปุคฺคลา โอมานาติมานวเสน วิเหเฐนฺติปิ พฺรหฺมจริยนฺตรายํปิ ปาเปนฺติ ตสฺมา ภิกฺขุนีสงฺฆสฺส อนฺโตนคเร วสนฏฺฐานํ กาตุํ วฏฺฏตีติ. ราชา สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา นครสฺส เอกปสฺเส ภิกฺขุนีสงฺฆสฺส วสนฏฺฐานํ กาเรสิ. ตโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุนิโย อนฺโตคาเมเยว วสนฺติ.

อุปฺปลวณฺณาเถรี วตฺถุ.

----

๑๑. ชมฺพุกาชีวกวตฺถุ. [๕๕]

มาเส มาเส กุสคฺเคนาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ชมฺพุกาชีวกํ อารพฺภ กเถสิ.

อตีเต กิร กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล คามวาสี เอโก กุฏุมฺพิโก

เอกสฺส เถรสฺส วิหารํ กตฺวา ตตฺถ วิหรนฺตํ จตูหิ ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐหิ. เถโร ตสฺส เคเห นิพทฺธํ ภุญฺชติ. อเถโก ขีณาสโว ภิกฺขุ ทิวา ปิณฺฑาย จรนฺโต ตสฺส เคหทฺวารํ ปาปุณิ. กุฏุมฺพิโก ตํ ทิสฺวา ตสฺส อิริยาปเถ ปสนฺโน เคหํ ปเวเสตฺวา สกฺกจฺจํ ปณีเตน โภชเนน ปริวิสิตฺวา ภนฺเต อิมํ สาฏกํ รชิตฺวา นิวาเสยฺยาถาติ มหนฺตํ สาฏกํ ทตฺวา ภนฺเต เกสา โว ทีฆา ตุมฺหากํ เกโสโรปนตฺถาย นหาปิตํ อาเนสฺสามิ สยนตฺถาย[๑] มญฺจกํ คาหาเปตฺวา อาคมิสฺสามีติ อาห. นิพทฺธํ เคเห ภุญฺชนฺโต กุลุปโก ภิกฺขุ ตสฺส ตํ สกฺการํ ทิสฺวา จิตฺตํ ปสาเทตุํ นาสกฺขิ อยนฺตํ มุหุตฺตํ ทิฏฺฐกสฺส เอวรูปํ สกฺการํ กโรติ นิพทฺธํ เคเห ภุญฺชนฺตสฺส ปน มยฺหํ น กโรตีติ จินฺเตตฺวา วิหารํ อคมาสิ. อิตโรปิ เตเนว สทฺธึ คนฺตฺวา กุฏุมฺพิเกน ทินฺนํ สาฏกํ รชิตฺวา นิวาเสสิ. กุฏุมฺพิโกปิ นหาปิตํ อาทาย คนฺตฺวา เถรสฺส เกเส โอหาราเปตฺวา มญฺจกํ อตฺถราเปตฺวา ภนฺเต อิมสฺมึเยว มญฺจเก สยถาติ วตฺวา เทฺวปิ เถเร สฺวาตนาย นิมนฺเตตฺวา ปกฺกามิ. เนวาสิโก ตสฺส สกฺการํ กยิรมานํ อธิวาเสตุํ นาสกฺขิ. อถสฺส โส สายํ เถรสฺส นิปนฺนฏฺฐานํ คนฺตฺวา จตูหากาเรหิ[๒]- อกฺโกสิ อาวุโส อาคนฺตุก กุฏุมฺพิกสฺส เคเห ภตฺตํ ภุญฺชนโต วรตรํ มีฬฺหํ ขาทิตุํ กุฏุมฺพิเกน อานีตนหาปิเตน เกโสโรปนโต วรตรํ ตาลฏฺฐิเกน เกเส ลุญฺจาเปตุํ กุฏุมฺพิเกน ทินฺนสาฏกํ

๑. พ. ยุ. เอตฺถนฺตเร จ โวติ อตฺถิ. สี. โวติ อตฺถิ. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร เถรนฺติ อตฺถิ.

นิวาสนโต วรตรํ นคฺเคน จริตุํ กุฏุมฺพิเกน อาภตมญฺจเก นิปชฺชนโต วรตรํ ภูมิยํ นิปชฺชิตุนฺติ. เถโรปิ มา เอส พาโล มํ นิสฺสาย นสฺสีติ นิมนฺตนํ อนาทยิตฺวา ปาโต ว อุฏฺฐาย ยถาสุขํ อคมาสิ. เนวาสิโกปิ ปาโต ว วิหาเร กตฺตพฺพวตฺตํ กตฺวา ภิกฺขาจารเวลายํ อิทานิปิ อาคนฺตุโก นิทฺทายติ คณฺฑิสทฺเทน ปพุชฺเฌยฺยาติ สญฺญาย นขปิฏฺเฐเนว คณฺฑึ ปหริตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. กุฏุมฺพิโกปิ สกฺการํ กตฺวา เถรานํ อาคมนมคฺคํ โอโลเกนฺโต เนวาสิกํ ทิสฺวา ภนฺเต เถโร กุหินฺติ ปุจฺฉิ. อถ นํ เนวาสิโก มา อาวุโส อวจ° ตุยฺหํ กุลุปโก หีโย ตว นิกฺขนฺตเวลาย โอวรกํ ปวิสิตฺวา นิทฺทํ โอกฺกนฺโต ปาโต ว ปฏฺฐาย มม วิหารสมฺมชฺชนสทฺทมฺปิ ปานียฆฏปริโภชนียฆเฏสุ อุทกาสิญฺจนสทฺทมฺปิ คณฺฑิสทฺทมฺปิ กโรนฺตสฺส น ชานาตีติ อาห. กุฏุมฺพิโก จินฺเตสิ ตาทิสาย อิริยาปถ-สมฺปตฺติยา สมนฺนาคตสฺส เม อยฺยสฺส ยาว อิมมฺหา กาลา นิทฺทายนํ นาม นตฺถิ มํ ปน ตสฺส สกฺการํ กโรนฺตํ ทิสฺวา อทฺธา อิมินา ภทนฺเตน กิญฺจิ วุตฺตํ ภวิสฺสตีติ. โส อตฺตโน ปณฺฑิตภาเวน ตํ สกฺกจฺจํ โภเชตฺวา ตสฺส ปตฺตํ สาธุกํ โธวิตฺวา นานคฺครสโภชนสฺส ปูเรตฺวา ภนฺเต สเจ เม อยฺยํ ปสฺเสยฺยาถ อิมมสฺส ปิณฺฑปาตํ ทเทยฺยาถาติ อาห. อิตโร ตํ คเหตฺวา ว จินฺเตสิ สเจ โส เอวรูปํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิสฺสติ อิมสฺมึเยว ฐาเน ปลุทฺโธ ภวิสฺสตีติ อนฺตรามคฺเค ตํ ปิณฺฑปาตํ ฉฑฺเฑตฺวา เถรสฺส

๑. สี. ยุ. อาวุโส กึ วเทถ.

วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ ตตฺถ โอโลเกนฺโต นาทฺทส. อถ นํ เอตฺตกสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา วีสติวสฺสสหสฺสานิ กโตปิ สมณธมฺโม รกฺขิตุํ นาสกฺขิ. อายุหปริโยสาเน ปน อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ มหาทุกฺขํ อนุภวิตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคหนคเร เอกสฺมึ พหฺอนฺนปาเน กุลฆเร นิพฺพตฺติ.

โส ปทสา คมนกาลโต ปฏฺฐาย เนว สยเน สยิตุํ น ภตฺตํ ภุญฺชิตุํ อิจฺฉติ อตฺตโน สรีรวลญฺชเมว ขาทติ. พาลตาย อชานนฺโต กโรตีติ นํ โปเสึสุ. มหลฺลกกาเลปิ วตฺถํ นิวาเสตุํ น อิจฺฉติ นคฺโค วิจรติ ภูมิยํ สยติ อตฺตโน สรีรวลญฺชเมว ขาทติ. อถสฺส มาตาปิตโร นายํ กุลฆรสฺส อนุจฺฉวิโก อาชีวกานํ เอส อนุจฺฉวิโกติ เตสํ สนฺติกํ เนตฺวา อิมํ ทารกํ ปพฺพาเชถาติ อทํสุ. อถ นํ เต ปพฺพาเชสุํ ปพฺพาเชตฺวา จ ปน คลปฺปมาเณ อาวาเฏ ฐเปตฺวา ทฺวินฺนํ องฺสกูฏานํ[1] อุปริ ปทรานิ ทตฺวา เตสํ อุปริ นิสีทิตฺวา ตาลฏฺฐิขณฺเฑน เกเส ลุญฺจึสุ. อถ เน ตสฺส มาตาปิตโร สฺวาตนาย นิมนฺเตตฺวา ปกฺกมึสุ. ปุนทิวเส อาชีวกา เอหิ คามํ ปวิสิสฺสามาติ ตํ วทึสุ. โส คจฺฉถ ตุมฺเห อหํ อิเธว ภวิสฺสามีติ น อิจฺฉิ. อถ นํ ปุนปฺปุนํ วตฺวา อนิจฺฉมานํ โอหาย อคมํสุ. โสปิ เตสํ คตภาวํ ญตฺวา วจฺจกุฏิยา ทฺวารํ[2] วิวริตฺวา โอรุยฺห อุโภหิ หตฺเถหิ อาโลปการกํ คูถํ ขาทติ.[3] อาชีวกา ตสฺส อนฺโตคามโต อาหารํ ปหิณึสุ. ตมฺปิ น อิจฺฉติ ปุนปฺปุนํ วุจฺจมาโนปิ น เม อิมินา อตฺโถ ลทฺโธ เม อาหาโรติ.

๑. สี. ม. ยุ. ชตฺตูนํ. ๒. สี. ม. ยุ. ปทรํ. ๓. สี. ม. ยุ. ขาทิ.

กหํ ลทฺโธติ. อิเธว ลทฺโธติ. เอวํ ทุติเย ตติเย จตุตฺเถ ทิวเสปิ เตหิ พหุมฺปิ วุจฺจมาโน อหํ อิเธว ภวิสฺสามีติ คามํ คนฺตุํ น อิจฺฉติ. อาชีวกา อยํ ทิวเส ทิวเส เนว คามํ ปวิสิตุํ น อมฺเหหิ ปหิตํ อาหารํ อาหริตุํ อิจฺฉติ อิเธว เม ลทฺโธติ วทติ กินฺนุ โข กโรติ ปริคฺคณฺหิสฺสาม นนฺติ คามํ ปวิสนฺตา เอกํ เทฺว ชเน ตสฺสปิ ปริคฺคณฺหนตฺถํ โอหาย คมึสุ. เต ปจฺฉโต คจฺฉนฺตา วิย หุตฺวา นิลียึสุ. โสปิ เตสํ คตภาวํ ญตฺวา ปุริมนเยเนว วจฺจกุฏึ โอรุยฺห คูถํ ขาทติ. อิตเร ตสฺส กิริยํ ทิสฺวา อาชีวกานํ อาโรจยึสุ. ตํ สุตฺวา อาชีวกา อโห ภาริยํ กมฺมํ สเจ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา ชาเนยฺยุํ อาชีวกา คูถํ ขาทมานา วิจรนฺตีติ อมฺหากํ อกิตฺตึ ปกาเสยฺยุํ นายํ อมฺหากํ อนุจฺฉวิโกติ ตํ อตฺตโน สนฺติกา นีหรึสุ. โส เตหิ นีหริโต. มหาชนสฺส อุจฺจารกรณฏฺฐาเน ปตฺถโต เอโก ปิฏฺฐิปาสาโณ อตฺถิ. ตสฺมึ มหนฺตํ โสณฺฑึ. ปิฏฺฐิปาสาณํ นิสฺสาย มหาชนสฺส อุจฺจารกรณฏฺฐานํ โหติ. โส ตตฺถ คนฺตฺวา รตฺตึ คูถํ ขาทิตฺวา มหาชนสฺส สรีรวลญฺชนตฺถาย อาคมนกาเล เอเกน หตฺเถน ปาสาณสฺส เอกํ ปสฺสํ โอลุพฺภ เอกํ ปาทํ อุกฺขิปิตฺวา ชนฺนุเก ฐเปตฺวา อุทฺธวาตาภิมุโข มุขํ วิวริตฺวา ติฏฺฐติ. มหาชโน ตํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ภนฺเต กสฺมา อยฺโย มุขํ วิวริตฺวา ฐิโตติ ปุจฺฉติ. อหํ วาตภกฺโข อญฺโญ เม อาหาโร นตฺถีติ. อถ กสฺมา เอกํ ปาทํ อุกฺขิปิตฺวา ชนฺนุเก กตฺวา ฐิโตสิ ภนฺเตติ. อหํ อุคฺคตตโป โฆรตโป มยา ทฺวีหิ ปาเทหิ อกฺกนฺตา ปฐวี

กมฺปติ ตสฺมา เอกํ ปาทํ อุกฺขิปิตฺวา ชนฺนุเก กตฺวา ฐิโตมฺหิ อหญฺหิ ฐิตโกว วีตินาเมมิ น นิสีทามิ น นิปชฺชามีติ. มนุสฺสา นาม เยภุยฺเยน วจนมตฺตเมว สทฺทหนฺติ ตสฺมา อโห อจฺฉริยํ เอวรูปาปิ นาม ตปสฺสิโน โหนฺติ น โน เอวรูโป ทิฏฺฐปุพฺโพติ เยภุยฺเยน องฺคมคธวาสิโน สงฺขุภิตฺวา มาเส มาเส มหนฺตํ สกฺการํ อภิหรนฺติ. โส อหํ วาตเมว ภกฺขามิ น อญฺญํ อาหารํ อาหรามิ อญฺญํ หิ เม ขาทนฺตสฺส ตโป นสฺสตีติ เตหิ อภิหฏํ น กิญฺจิ อิจฺฉติ. มนุสฺสา มา โน ภนฺเต นาเสถ ตุมฺหาทิเสน โฆรตเปน ปริโภโค กโต อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตตีติ ปุนปฺปุนํ ยาจนฺติ. ตสฺส เม อญฺโญ อาหาโร น รุจฺจตีติ มหาชนสฺส ปน ยาจนาย ปีฬิโต เตหิ อาภตานิ สปฺปิผาณิตาทีนิ กุสคฺเคน ชิวฺหคฺเค ฐเปตฺวา คจฺฉถ อลํ โว เอตฺตกํ หิตาย สุขายาติ อุยฺโยเชสิ. เอวํ โส ปญฺจปณฺณาส วสฺสานิ นคฺโค คูถํ ขาทนฺโต เกเส ลุญฺจนฺโต ภูมิยํ สยมาโน วีตินาเมสิ.

พุทฺธานํปิ โข ปจฺจูสกาเล โลกํ โวโลกนํ อวิชหิตเมว โหติ ตสฺมา เอกทิวสํ ภควโต ปจฺจูสสมเย โลกํ โวโลเกนฺตสฺส อยํ ชมฺพุกาชีวโก ญาณชาลสฺส อนฺโต ปญฺญายิ. สตฺถา กินฺนุ โข ภวิสฺสตีติ อาวชฺชิตฺวา ตสฺส สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา อหํ เอตํ อาทึ กตฺวา เอกํ คาถํ ภาสิสฺสามิ คาถาปริโยสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย ภวิสฺสติ อิมํ กุลปุตฺตํ นิสฺสาย มหาชโน โสตฺถิภาวํ ปาปุณิสฺสตีติ ญตฺวา ปุนทิวเส ราชคเห

ปิณฺฑาย จริตฺวา ปิณฺฑปาตปฺปฏิกฺกนฺโต อานนฺทตฺเถรํ อาห อานนฺท ชมฺพุกาชีวกสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามีติ. ภนฺเต กึ ตุมฺเหเยว คมิสฺสถาติ. อาม อหเมวาติ. เอวํ วตฺวา สตฺถา วฑฺฒมานกจฺฉายาย ตสฺส สนฺติกํ ปายาสิ. เทวตา จินฺตยึสุ สตฺถา สายํ๑ ชมฺพุกาชีวกสฺส สนฺติกํ คจฺฉติ โส จ เชคุจฺเฉ อุจฺจารปสฺสาวฏฺฐาเน ทนฺตกฏฺฐกฺกิลิฏฺเฐ ปิฏฺฐิปาสาเณ วสติ เทวํ วสฺสาเปตุํ วฏฺฏตีติ อตฺตโน อานุภาเวน ตํมุหุตฺตํเยว เทวํ วสฺสาเปสุํ. ปิฏฺฐิปาสาโณ สุจิ นิมฺมโล อโหสิ. อถสฺส อุปริ ปญฺจวณฺณํ ปุปฺผวสฺสํ วสฺสาปยึสุ. สตฺถา สายํ ชมฺพุกาชีวกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ชมฺพุกาติ สทฺทมกาสิ. ชมฺพุโก โก นุ โข เอส ทุชฺชาโน มํ ชมฺพุกวาเทน วทตีติ จินฺเตตฺวา โก เอโสติ อาห. อหํ ชมฺพุกาติ. กึ มหาสมณาติ. อชฺช เม เอกรตฺตึ อิธ วสนฏฺฐานํ เทหีติ. นตฺถิ มหาสมณ อิมสฺมึ ฐาเน วสนฏฺฐานนฺติ. ชมฺพุก มา เอวํ กริ เอกรตฺตึ เม วสนฏฺฐานํ เทหิ ปพฺพชิตา นาม ปพฺพชิตํ ปฏฺเฐนฺติ มนุสฺสา มนุสฺสํ ปสโว ปสุนฺติ. กึ ปน ตฺวํ ปพฺพชิโตสีติ. อาม ปพฺพชิโตมฺหีติ. สเจ ตฺวํ ปพฺพชิโต กหนฺเต ลาพุกํ กหํ ธูมกฏจฺฉุโก กหํ ยญฺญสุตฺตกนฺติ. อตฺเถตํ มยฺหํ วิสุํ วิสุํ ปน คเหตฺวา จรณํ ทุกฺขนฺติ อพฺภนฺตเรเยว คเหตฺวา จรามีติ. โส จริสฺสสิ ตฺวํ เอตํ อคฺคณฺหิตฺวาติ กุชฺฌิ. อถ นํ สตฺถา อาห โหตุ ชมฺพุก มา กุชฺฌ วสนฏฺฐานํ เม อาจิกฺขาหีติ. นตฺถิ มหาสมณ เอตฺถ

๑. สี. ม. ยุ. สายนฺติ นตฺถิ.

วสนฏฺฐานนฺติ. สตฺถา ตสฺส วสนฏฺฐานโต อวิทูเร เอกํ ปพฺภารํ อตฺถิ ตํ นิทฺทิสนฺโต เอตสฺมึ ปพฺภาเร โก วสตีติ อาห. น โกจิ มหาสมณาติ. เตนหิ เอตํ มยฺหํ เทหีติ. ตฺวญฺเญว ชานาหิ มหาสมณาติ. สตฺถา ปพฺภาเร นิสีทนํ ปญฺญาเปตฺวา นิสีทิ.

อถ ปฐมยาเม จตฺตาโร มหาราชาโน จตุทฺทิสา เอโกภาสํ กโรนฺตา อุปฏฺฐานํ อาคมึสุ. ชมฺพุโก โอภาสํ ทิสฺวา กึโอภาโส นาเมโสติ จินฺเตสิ. มชฺฌิมยาเม สกฺโก เทวราชา อาคมิ. ชมฺพุโก ตมฺปิ ทิสฺวา โก นาเมโสติ จินฺเตสิ. ปจฺฉิมยาเม เอกาย องฺคุลิยา เอกํ ทฺวีหิ เทฺว ฯเปฯ ทสหิ ทส จกฺกวาฬานิ โอภาเสตุํ สมตฺโถ มหาพฺรหฺมา สกลอรญฺญํ เอโกภาสํ กโรนฺโต อาคมิ. ชมฺพุโก ตมฺปิ ทิสฺวา โก นุ โข เอโสติ จินฺเตตฺวา ปาโตว สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา เอกมนฺตํ ฐิโต สตฺถารํ ปุจฺฉิ มหาสมณ ตุมฺหากํ สนฺติกํ จตสฺโส ทิสา โอภาเสนฺโต ปฐมยาเม โก อาคโตติ. จตฺตาโร มหาราชาโนติ. กึการณาติ. มํ อุปฏฺฐาตุนฺติ. กึ ปน ตฺวํ จตูหิ มหาราเชหิ อุตฺตริตโรติ. อาม ชมฺพุก อหญฺหิ ราชูนํ อติราชาติ. มชฺฌิมยาเม ปน โก อาคโตติ. สกฺโก เทวราชาติ. กึการณาติ. มํ อุปฏฺฐาตุเมวาติ. กึ ปน ตฺวํ สกฺกเทวราชโตปิ อุตฺตริตโรติ. อาม ชมฺพุก สกฺกโตปิ อุตฺตริตโรมฺหิ เอโส ปน มยฺหํ คิลานุปฏฺฐาโก กปฺปิยการกสามเณรสทิโสติ. ปจฺฉิมยาเม สกลอรญฺญํ โอภาเสตฺวา โก อาคโตติ. ยํ นิสฺสาย โลเก พฺราหฺมณาทโยปิ ขิปิตฺวา ปกฺขลิตฺวา นโม มหาพฺรหฺมุโนติ วทนฺติ

โสเอว มหาพฺรหฺมาติ. กึ ปน ตฺวํ มหาพฺรหฺมุนาปิ อุตฺตริตโรติ. อาม ชมฺพุก อหญฺหิ พฺรหฺมุนาปิ อติพฺรหฺมาติ. อจฺฉริโยสิ ตฺวํ มหาสมณ มยฺหํ ปน ปญฺจปณฺณาสวสฺสานิ อิธ วสนฺตสฺส เอเตสุ เอโกปิ มํ อุปฏฺฐาตุํ นาคตปุพฺโพ อหญฺหิ เอตฺตกํ อทฺธานํ วาตภกฺโข หุตฺวา ฐิตโกว วีตินาเมสึ น ตาว เต มยฺหํ อุปฏฺฐานํ อาคตปุพฺพาติ. อถ นํ สตฺถา อาห ชมฺพุก ตฺวํ โลกสฺมึ อนฺธพาลํ มหาชนํ วญฺจยมาโน มํปิ วญฺเจตุกาโม ชาโต นนุ ตฺวํ ปญฺจปณฺณาสวสฺสานิ คูถเมว ขาทสิ ภูมิยํเยว นิปชฺชิ นคฺโค หุตฺวา วิจริ ตาลฏฺฐิขณฺเฑน เกเส ลุญฺจิ อถ จ ปน โลกํ วญฺเจนฺโต อหํ วาตภกฺโขมฺหิ เอกปาเทน ติฏฺฐามิ น นิสีทามิ น นิปชฺชามีติ วเทสิ มํปิ วญฺเจตุกาโมสิ ปุพฺเพปิ ตฺวํ ปาปิกํ ลามิกํ ทิฏฺฐึ นิสฺสาย เอตฺตกํ กาลํ คูถภกฺโขสิ ภูมิสโย นคฺโค วิจรนฺโต ตาลฏฺฐิขณฺเฑน เกสลุญฺจนํ ปตฺโต อิทานิปิ ปาปิกํ ลามิกํ ทิฏฺฐิเมว คณฺหาสีติ. กึ ปน มยา กตํ มหาสมณาติ. อถสฺส สตฺถา ปุพฺเพ กตกมฺมํ อาจิกฺขิ. ตสฺส สตฺถริ กเถนฺเตเยว สํเวโค อุปฺปนฺโน หิโรตฺตปฺปํ อุปฏฺฐิตํ. โส อุกฺกุฏิโก นิสีทิ. อถสฺส สตฺถา อุทกสาฏกํ ขิปิตฺวา อทาสิ. โส ตํ นิวาเสตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. สตฺถาปิสฺส อนุปุพฺพีกถํ กเถตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ. โส เทสนาวสาเน สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ยาจิ. เอตฺตาวตาสฺส ปุริมกมฺมํ ปริกฺขีณํ. อยญฺหิ ขีณาสวมหาเถรํ จตูหิ อกฺโกเสหิ อกฺโกสิตฺวา ยาวายํ

มหาปฐวี ติคาวุตาธิกํ โยชนํ อุสฺสนฺนา ตาว อวีจิมฺหิ ปจิตฺวา ตตฺถ ปกฺกาวเสเสน ปญฺจปณฺณาสวสฺสานิ อิมํ วิปฺปการํ ปตฺโต เตนสฺส ตํ กมฺมํ ขีณํ วีสติวสฺสสหสฺสานิ อิมินา กตสฺส สมณธมฺมสฺส ผลํ นาเสตุํ น สกฺกา ตสฺมา ตํ สตฺถา ทกฺขิณหตฺถํ ปสาเรตฺวา เอหิ ภิกฺขุ จร พฺรหฺมจริยนฺติ อาห. ตาวเทวสฺส คิหิลิงฺคํ อนฺตรธายิ อฏฺฐปริกฺขารธโร สฏฺฐิวสฺสตฺเถโร วิย อโหสิ.

องฺคมคธวาสีนํ ตสฺส สกฺการํ คเหตฺวา อาคตทิวโส กิเรส ตสฺมา อุภยรฏฺฐวาสิโน สกฺการํ คเหตฺวา อาคตา ตถาคตํ ทิสฺวา กินฺนุ โข อมฺหากํ อยฺโย ชมฺพุโก มหา อุทาหุ สมโณ โคตโมติ จินฺเตตฺวา สเจ สมโณ โคตโม มหา ภเวยฺย อยํ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกํ คจฺเฉยฺย ชมฺพุกาชีวกสฺส ปน มหนฺตตาย สมโณ โคตโม อิมสฺส สนฺติกํ อาคโตติ จินฺตยึสุ. สตฺถา มหาชนสฺส ปริวิตกฺกํ ญตฺวา ชมฺพุก ตว อุปฏฺฐากานํ กงฺขํ ฉินฺทาหีติ อาห. โส อหมฺปิ ภนฺเต เอตฺตกเมว ปจฺจาสึสามีติ วตฺวา จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา อุฏฺฐาย ตาลปฺปมาณํ เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา สตฺถา เม ภนฺเต ภควา สาวโกหมสฺมีติ วตฺวา โอรุยฺห วนฺทิตฺวา ปุน ทฺวิตาลมตฺตํ ติตาลมตฺตนฺติ เอวํ สตฺตตาลมตฺตํ เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา โอรุยฺห อตฺตโน สาวกภาวํ ชานาเปสิ. ตํ ทิสฺวา มหาชโน อโห พุทฺธา นาม อจฺฉริยา อโนมคุณาติ จินฺเตสิ. สตฺถา มหาชเนน สทฺธึ กเถนฺโต เอวมาห อยํ เอตฺตกํ กาลํ ตุมฺเหหิ อาภตสกฺการํ กุสคฺเคน ชิวฺหคฺเค ฐเปตฺวา ตปจรณํ ปูเรมีติ อิธ นิวุตฺโถ สเจ

อิมินา อุปาเยน วสฺสสตํ ตปจรณํ ปูเรยฺย ยา จ อสฺส อิทานิ กุลํ วา ภตฺตํ วา กุกฺกุจฺจายิตฺวา อภุญฺชนฺตสฺส ภตฺตจฺเฉทนกุสลเจตนา ตสฺสา ตํ ตปจรณํ โสฬสึปิ กลํ นาคฺฆตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" มาเส มาเส กุสคฺเคน พาโล ภุญฺเชถ โภชนํ
น โส สงฺขาตธมฺมานํ กลํ อคฺฆติ โสฬสินฺติ."

ตสฺสตฺโถ สเจ พาโล อปริญฺญาตธมฺโม สีลาทิคุณา ปริพาหิโร ติตฺถายตเน ปพฺพชิโต ตปจรณํ ปูเรสฺสามีติ มาเส มาเส สมฺปตฺเต กุสคฺเคน โภชนํ ภุญฺชนฺโต วสฺสสตํ ภุญฺเชถ โภชนํ. **น โส สงฺขาตธมฺมานํ กลํ อคฺฆติ โสฬสินฺติ** สงฺขาตธมฺมา วุจฺจนฺติ ญาตธมฺมา ตูลิตธมฺมา เตสุ เหฏฺฐิมโกฏิยา โสตาปนฺโน สงฺขาตธมฺโม อุปริมโกฏิยา ขีณาสโว อิเมสํ สงฺขาตธมฺมานํ โส พาโล กลํ นาคฺฆติ โสฬสินฺติ ปุคฺคลาธิฏฺฐานา เทสนา. อยํ ปเนตฺถ อตฺโถ ยา จ ตสฺส ตถา ตปจรณํ ปูเรนฺตสฺส วสฺสสตํ เจตนา ยา จ สงฺขาตธมฺมานํ กุลํ วา ภตฺตํ วา กุกฺกุจฺจายิตฺวา อภุญฺชนฺตานํ เอกา ภตฺตจฺเฉทนกุสลเจตนา ตสฺสา เจตนาย สา ตาวทีฆรตฺตํ ปวตฺตเจตนา โสฬสึ กลํ นาคฺฆติ. อิทํ วุตฺตํ โหติ ยํ ตสฺสา สงฺขาตธมฺมานํ เจตนาย ผลํ ตํ โสฬสโกฏฺฐาเส กตฺวา ตโต เอเกกํ ปุน โสฬสโกฏฺฐาเส กตฺวา ตโต เอกสฺส โกฏฺฐาสสฺส ยํ ผลํ ตเทว ตสฺส พาลสฺส ตปจรณโต มหนฺตตรนฺติ.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ.

ชมฺพุกาชีวก วตฺถุ.

----

๑๒. อหิเปต วตฺถุ. [๕๖]

น หิ ปาปํ กตํ กมฺมนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ อหิเปตํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ ทิวเส ชฏิลสหสฺสสฺส อพฺภนฺตโร อายสฺมา ลกฺขณตฺเถโร จ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร จ ราชคเห ปิณฺฑาย จริสฺสามาติ คิชฺฌกูฏโต โอตรนฺติ. เตสุ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอกํ อหิเปตํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสิ. อถ นํ ลกฺขณตฺเถโร กสฺมา อาวุโส สิตํ ปาตุํ กโรสีติ การณํ ปุจฺฉิ. อกาโล โข อาวุโส อิมสฺส ปญฺหสฺส วิสชฺเชตุํ ภควโต สนฺติเก มํ ปุจฺเฉยฺยาสีติ. เตสุ ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ภควโต สนฺติกํ คนฺตฺวา นิสินฺเนสุ ลกฺขณตฺเถโร ปุจฺฉิ อาวุโส โมคฺคลฺลาน ตฺวํ คิชฺฌกูฏา โอตรนฺโต สิตํ ปาตุํ กริตฺวา มยา สิตการณํ ปุฏฺโฐ ภควโต สนฺติเก มํ ปุจฺเฉยฺยาสีติ อวจ กเถหิ อิทานิ ตํ การณนฺติ. เถโร อาห อหํ อาวุโส เอกํ อหิเปตํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสึ ตสฺส เอวรูโป อตฺตภาโว มนุสฺสสีสํ วิย อสฺส สีสํ อหิสฺส วิยสฺส เสโส อตฺตภาโว

อหิเปโต นาเมส ปมาณโต ปญฺจวีสติโยชนิโก ตสฺส สีสโต อุฏฺฐิตา อคฺคิชาลา ยาว นงฺคุฏฺฐา คจฺฉนฺติ นงฺคุฏฺฐโต อุฏฺฐิตา ยาว สีสา มชฺเฌ อุฏฺฐิตา เทฺว ปสฺสานิ คจฺฉนฺติ ทฺวีหิ ปสฺเสหิ อุฏฺฐิตา มชฺเฌ โอสรนฺตีติ. ทฺวินฺนเมว กิร เปตานํ อตฺตภาโว ปญฺจวีสติโยชนิโก อวเสสานํ ติคาวุตปฺปมาโณ อิมสฺส เจว อหิเปตสฺส กากเปตสฺส จ ปญฺจวีสติโยชนิโก เตสุ อยนฺตาว อหิเปโต.

กากเปตมฺปิ มหาโมคฺคลฺลาโน คิชฺฌกูฏมตฺถเก ปจฺจมานํ ทิสฺวา ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

" ปญฺจโยชนิกา ชิวฺหา สีสนฺเต นวโยชนํ
กาโย อจฺจุคฺคโต ตุยฺหํ ปญฺจวีสติโยชนํ
กินฺนุ กมฺมํ กริตฺวาน ปตฺโตสิ ทุกฺขมีทิสนฺติ. "

อถสฺส เปโต อาจิกฺขนฺโต

" อหํ ภนฺเต โมคฺคลฺลาน กสฺสปสฺส มเหสิโน
สงฺฆสฺสาภิหฏํ ภตฺตํ อาหเรสึ ยถิจฺฉกนฺติ "

คาถํ วตฺวา อาห ภนฺเต กสฺสปพุทฺธกาเล สมฺพหุลา ภิกฺขู คามํ ปิณฺฑาย ปวิสึสุ. มนุสฺสา เถเร ทิสฺวา สมฺปิยายมานา อาสนสาลายํ นิสีทาเปตฺวา ปาเท โธวิตฺวา เตเลน มกฺเขตฺวา ยาคุํ ปาเยตฺวา ขชฺชกํ ทตฺวา ปิณฺฑปาตกาลํ อาคมยมานา ธมฺมํ สุณนฺตา นิสีทึสุ. ธมฺมกถาวสาเน เถรานํ ปตฺเต อาทาย อตฺตโน อตฺตโน เคเห นานคฺครสโภชนสฺส ปูเรตฺวา อาหรึสุ. ตทาหํ กาโก หุตฺวา อาสนสาลาย ฉทนปิฏฺเฐ นิสินฺโน ตํ ทิสฺวา เอเกน คหิตปตฺตโต ติกฺขตฺตุํ

มุขํ ปูเรนฺโต ตโย กพเฬ อคฺคเหสึ ตํ ปน ภตฺตํ เนว สงฺฆสฺส สนฺตกํ น สงฺฆสฺส นิยเมตฺวา ทินฺนํ น ภิกฺขูหิ คหิตาวเสสกํ อตฺตโน เคหํ เนตฺวา มนุสฺเสหิ ภุญฺชิตพฺพกํ เกวลํ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส อภิหฏมตฺตเมว ตโต มยา ตโย กพฬา คหิตา เอตฺตกํ เม ปุพฺพกมฺมํ สฺวาหํ กาลํ กตฺวา ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน อวีจิมฺหิ ปจิตฺวา ตตฺถ ปกฺกาวเสเสน อิทานิ คิชฺฌกูเฏ กากเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺโต อิทํ ทุกฺขํ ปจฺจนุโภมีติ. อิทํ กากเปต วตฺถุ.

อิธ ปน เถโร อหิเปตํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสินฺติ อาห. อถสฺส สตฺถา สกฺขิ หุตฺวา สจฺจํ ภิกฺขเว โมคฺคลฺลาโน อาห มยา ปเนส สมฺโพธิปฺปตฺตทิวเสเยว ทิฏฺโฐ อปิจาหํ เย เม วจนํ น สทฺทเหยฺยุํ เตสํ อหิตาย ภเวยฺยาติ ปรานุทยาย น กเถสินฺติ อาห. ลกฺขณสํยุตฺเตปิ[๑] หิ มหาโมคฺคลฺลาเนน ทิฏฺฐกาเลเยว สตฺถา ตสฺส สกฺขิ หุตฺวา วีสติวตฺถูนิ กเถสิ. อิทมฺปิ เตน ตเถว กถิตํ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ ปุจฺฉึสุ. สตฺถาปิ เตสํ กเถสิ

อตีเต กิร พาราณสึ นิสฺสาย นทีตีเร ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปณฺณสาลํ กรึสุ. โส ตตฺถ วิหรนฺโต นิพทฺธํ นคเร ปิณฺฑาย จรติ. นาคราปิ สายํ ปาตํ คนฺธปุปฺผาทิหตฺถา ปจฺเจกพุทฺธสฺส อุปฏฺฐานํ คจฺฉนฺติ. เอโก พาราณสีวาสี ปุริโส ตํ มคฺคํ นิสฺสาย เขตฺตํ กสิ. มหาชโน สายํ ปาตํ ปจฺเจกพุทฺธสฺส อุปฏฺฐานํ คจฺฉนฺโต ตํ เขตฺตํ มทฺทนฺโต คจฺฉติ. กสโก มา เม เขตฺตํ มทฺทถาติ วาเรนฺโตปิ

๑. สํ. นิ. ๑๖/๒๙๘.

วาเรตุํ นาสกฺขิ. อถสฺส เอตทโหสิ สเจ อิมสฺมึ ฐาเน ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปณฺณสาลา น ภเวยฺย น เม เขตฺตํ มทฺเทยฺยุนฺติ. โส ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐกาเล ปริโภคภาชนานิ ภินฺทิตฺวา ปณฺณสาลํ ฌาเปสิ. ปจฺเจกพุทฺโธ ตํ ฌามํ ทิสฺวา ยถาสุขํ ปกฺกามิ. มหาชโน คนฺธมาลํ อาทาย อาคโต ฌามํ ปณฺณสาลํ ทิสฺวา กหํ นุ โข โน อยฺโย คโตติ อาห. โสปิ มหาชเนเนว สทฺธึ อาคโต มหาชนมชฺเฌ ฐิตโก เอวมาห มยา ตสฺส ปณฺณสาลา ฌาปิตาติ. อถ นํ คณฺหถ อิมํ ปาปํ นิสฺสาย มยํ ปจฺเจกพุทฺธํ ทฏฺฐุํ น ลภิมฺหาติ ทณฺฑาทีหิ โปเถตฺวา ชีวิตกฺขยํ ปาเปสุํ. โส อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา ยาวายํ ปฐวี โยชนมตฺตํ อุสฺสนฺนา ตาว นิรเย ปจิตฺวา ปกฺกาวเสเสน คิชฺฌกูเฏ อหิเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

สตฺถา อิมํ ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา ภิกฺขเว ปาปกมฺมํ นาเมตํ ขีรสทิสํ ยถา ขีรํ ทุยฺหมานเมว น ปริณมติ ตถา กมฺมํ กริยมานเมว น วิปจฺจติ ยทา ปน วิปจฺจติ ตทา เอวรูเปน ทุกฺเขน โยเชตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

" น หิ ปาปํ กตํ กมฺมํ สชฺชุขีรํว มุจฺจติ
ฑหนฺตํ พาลมนฺเวติ ภสฺมาจฺฉนฺโนว ปาวโกติ. "

ตตฺถ **สชฺชุขีรนฺติ** ตํขณญฺเญว เธนุยา ถเนหิ นิกฺขนฺตํ อพฺภุณฺหํ ขีรํ น มุจฺจติ น ปริณมติ. อิทํ วุตฺตํ โหติ ยถา อิทํ สชฺชุขีรํ ตํขณญฺเญว น มุจฺจติ น ปริณมติ ปกตึ น ชหติ ยสฺมึ

ปน ภาชเน ทูหิตฺวา[๑] คหิตํ ยาว ตตฺถ ตกฺกาทิอมฺพิลํ น ปกฺขิปติ ยาว ทธิภาชนาทิกํ อมฺพิลภาชนํ น ปาปุณาติ ตาว ปกตึ อวิชหิตฺวา ปจฺฉา ชหติ เอวเมว ปาปกมฺมํปิ กริยมานเมว น ปจฺจติ ยทิ วิปจฺเจยฺย น โกจิ ปาปกมฺมํ กาตุํ วิสเหยฺย ยาว ปน กุสลาภินิพฺพตฺตา ขนฺธา ธรนฺติ ตาว เต นํ รกฺขนฺติ เตสํ เภทา อปาเย นิพฺพตฺเตสุ ขนฺเธสุ วิปจฺจติ วิปจฺจมานญฺจ ฑหนฺตํ พาลมนฺเวติ. กึ วิยาติ. ภสฺมาจฺฉนฺโนว ปาวโกติ ยถา หิ ฉาริกาย ปฏิจฺฉนฺโน วีตจฺฉิตงฺคาโร อกฺกนฺโตปิ ฉาริกาย ปฏิจฺฉนฺนตฺตา น ตาว ฑหติ ฉาริกํ ปน ตาเปตฺวา จมฺมาทีนํ ฑหนวเสน ยาว มตฺถลุงฺคา ฑหนฺโต คจฺฉติ เอวเมว ปาปกมฺมํปิ เยน กตํ โหติ ตํ พาลํ ทุติเย วา ตติเย วา อตฺตภาเว นิรยาทีสุ นิพฺพตฺตํ ฑหนฺตํ อนุคจฺฉตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อหิเปต วตฺถุ.

----

๑๓. สฏฺฐิกูฏเปต วตฺถุ. [๕๗]

ยาวเทว อนตฺถายาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต สฏฺฐิกูฏเปตํ อารพฺภ กเถสิ.

๑. สี. ยุ. ทุยฺหิตฺวา.

ปุริมนเยเนว หิ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร ลกฺขณตฺเถเรน สทฺธึ คิชฺฌกูฏา โอโรหนฺโต[๑] อญฺญตรสฺมึ ปเทเส สิตํ กตฺวา เถเรน สิตการณํ ปุฏฺโฐ ภควโต สนฺติเก มํ ปุจฺเฉยฺยาสีติ วตฺวา ปิณฺฑาย จริตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา นิสินฺนกาเล ปุน ปุฏฺโฐ อหํ อาวุโส เอกํ เปตํ อทฺทสํ ติคาวุตปฺปมาเณน อตฺตภาเวน ตสฺส สฏฺฐี อยกูฏสหสฺสานิ อาทิตฺตานิ สมฺปชฺชลิตานิ อุปริมตฺถเก ปติตฺวา อุฏฺฐหนฺติ สีสํ ภินฺทนฺติ ภินฺนํ ภินฺนํ ปุน สมุฏฺฐหติ อิมินา อตฺตภาเวน มยา เอวรูโป อตฺตภาโว น ทิฏฺฐปุพฺโพ อหนฺตํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสินฺติ อาห. เปตวตฺถุสฺมึ หิ

" สฏฺฐี กูฏสหสฺสานิ ปริปุณฺณานิ สพฺพโส
สีเส ตุยฺหํ นิปตนฺติ โอภินฺทนฺเตว มตฺถกนฺติอาทิ[๒]

อิมเมว เปตํ สนฺธาย วุตฺตํ. สตฺถา เถรสฺส กถํ สุตฺวา ภิกฺขเว มยาเปส สตฺโต โพธิมณฺเฑ นิสินฺเนเนว ทิฏฺโฐ เย จ ปน เม วจนํ น สทฺทเหยฺยุํ เตสํ อหิตาย ภเวยฺยาติ ปเรสํ อนุกมฺปาย น กเถสึ อิทานิ ปน โมคฺคลฺลานสฺส สกฺขิ หุตฺวา กเถมีติ อาห. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ ปุจฺฉึสุ. สตฺถาปิ เตสํ กเถสิ

อตีเต กิร พาราณสิยํ สาลิตฺตกสิปฺเป นิปฺผตฺตึ ปตฺโต เอโก ปีฐสปฺปิ อโหสิ. โส นครทฺวาเร เอกสฺส วฏฺฏรุกฺขสฺส เหฏฺฐา นิสินฺโน สกฺขรานิ ขิปิตฺวา ตสฺส ปณฺณานิ ฉินฺทนฺโต หตฺถิรูปกํ โน ทสฺเสหิ อสฺสรูปกํ โน ทสฺเสหีติ คามทารเกหิ

๑. สี. ยุ. โอตรนฺโต. ๒. ขุ. เปต. ๒๖/๒๕๘.

วุจฺจมาโน อิจฺฉิติจฺฉิตานิ[๑] รูปานิ ทสฺเสตฺวา เตสํ สนฺติกา ขาทนียาทีนิ ลภติ. อเถกทิวสํ ราชา อุยฺยานํ คจฺฉนฺโต ตํ ปเทสํ ปาปุณิ. ทารกา ปีจสปฺปึ ปาโรหนฺตเร กตฺวา ปลายึสุ. รญฺโญ จิตมชฺฌนฺติเก รุกฺขมูลํ ปวิฏฺฐสฺส ฉิทฺทจฺฉายา สรีรํ ผริ. โส กินฺนุ โข เอตนฺติ อุทฺธํ โอโลเกนฺโต รุกฺขปณฺเณสุ หตฺถิรูปกาทีนิ ทิสฺวา กสฺเสตํ กมฺมนฺติ ปุจฺฉิตฺวา ปีจสปฺปิโนติ สุตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาห มยฺหํ ปุโรหิโต อติมุขโร อปฺปมตฺตเกปิ วุตฺเต พหุํ ภณนฺโต มํ อุปทฺทเวติ สกฺขิสฺสสิ ตสฺส มุเข นาฬิมตฺตา อชลณฺฑิกา ขิปิตุนฺติ. สกฺขิสฺสามิ เทว อชลณฺฑิกา อาหราเปตฺวา ปุโรหิเตน สทฺธึ ตุมฺเห อนฺโตสาณิยํ นิสีทถ อหเมตฺถ กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามีติ. ราชา ตถา อกาสิ.[๒] อิตโร กตฺตริยคฺเคน สาณิยา ฉิทฺทํ กาเรตฺวา ปุโรหิตสฺส รญฺญา สทฺธึ กเถนฺตสฺส มุเข วิวฏมตฺเต เอเกกํ อชลณฺฑิกํ ขิปิ. ปุโรหิโต มุขํ ปวิฏฺฐํ ปวิฏฺฐํ คิลิ. ปีจสปฺปิ ขีณาสุ อชลณฺฑิกาสุ สาณึ จาเลสิ. ราชา ตาย สญฺญาย อชลณฺฑิกานํ ขีณภาวํ ญตฺวา อาห อาจริย อหํ ตุมฺเหหิ สทฺธึ กเถนฺโต กถํ นิตฺถริตุํ น สกฺขิสฺสามิ ตุมฺเห อติมุขรตาย นาฬิมตฺตา อชลณฺฑิกา คิลิตฺวาปิ ตุณฺหีภาวํ นาปชฺชถาติ. พฺราหฺมโณ มงฺกุภาวํ อาปชฺชิตฺวา ตโต ปฏฺฐาย มุขํ วิวริตฺวา รญฺญา สทฺธึ สลฺลปิตุํ นาสกฺขิ. ราชา ปีจสปฺปึ ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ นิสฺสาย เม สุขํ ลทฺธนฺติ ตุฏฺโฐ ตสฺส สพฺพฏฺฐกํ นาม ทตฺวา นครสฺส จตูสุ ทิสาสุ จตฺตาโร คามวเร

๑. สี. ยุ. อิจฺฉิติจฺฉิตานํ. ๒. สี. ยุ. กาเรสิ.

อทาสิ. ตมตฺถํ วิทิตฺวา รญฺโญ อตฺถธมฺมานุสาสโก อมจฺโจ อิมํ คาถมาห

" สาธุ โข สิปฺปกนฺนาม อปิ ยาทิสกีทิสํ
ปสฺส ขญฺชปฺปหาเรน ลทฺธา คามา จตุทฺทิสาติ.[๑] "

(โส ปน อมจฺโจ เตน สมเยน อหเมว ภควา อโหสิ.) อเถโก ปุริโส ปีจสปฺปินา ลทฺธสมฺปตฺตึ ทิสฺวา จินฺเตสิ อยนฺนาม ปีจสปฺปิ หุตฺวา อิมํ สิปฺปํ นิสฺสาย มหาสมฺปตฺตึ ปตฺโต มยาเปตํ สิกฺขิตุํ วฏฺฏตีติ. โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา อิมํ เม อาจริย สิปฺปํ เทหีติ อาห. น สกฺกา ตาต ทาตุนฺติ. โส เตน ปฏิกฺขิตฺโต โหตุ อาราเธสฺสามิ นนฺติ ตสฺส หตฺถปาทปริกมฺมาทีนิ กโรนฺโต จิรสฺสํ ตํ อาราเธตฺวา ปุนปฺปุนํ ยาจิ. ปีจสปฺปิ อยํ เม อติวิย อุปการโกติ ตํ ปฏิพาหิตุํ อสกฺโกนฺโต สิปฺปํ สิกฺขาเปตฺวา นิปฺผนฺนํ เต ตาต สิปฺปํ อิทานิ กึ กริสฺสสีติ อาห. พหิ คนฺตฺวา สิปฺปํ วีมํสิสฺสามีติ. กึ กริสฺสสีติ. คาวึ วา มนุสฺสํ วา ปหริตฺวา มาเรสฺสามีติ. ตาต คาวึ มาเรนฺตสฺส สตํ ทณฺโฑ โหติ มนุสฺสํ มาเรนฺตสฺส สหสฺสํ ตฺวํ สปุตฺตทาโรปิ ตํ นิตฺถริตุํ น สกฺขิสฺสสิ มา วินสฺส ยมฺหิ ปหเฏ ทณฺโฑ นตฺถิ ตาทิสํ นิมฺมาตาปิติกํ กญฺจิ อุปธาเรหีติ. โส สาธูติ สกฺขเร อุจฺฉงฺเค กตฺวา ตาทิสํ อุปธารยมาโน วิจรนฺโต คาวึ ทิสฺวา อยํ สสฺสามิกาติ ปหริตุํ น วิสหิ มนุสฺสํ ทิสฺวา อยํ สมาตาปิติโกติ ปหริตุํ น วิสหิ. เตน จ สมเยน สุเนตฺโต

๑. ขุ. ชา. ๒๗/๓๕. ตทฏฺฐกถา. ๒/๒๗๖.

นาม ปจฺเจกพุทฺโธ นครํ นิสฺสาย ปณฺณสาลายํ วิหรติ. โส ตํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํ นครทฺวารนฺตเร จิตํ ทิสฺวา อยํ นิมฺมาตาปิติโก อิมสฺมึ ปหเฏ ทณฺโฑ นตฺถิ อิมํ ปหริตฺวา สิปฺปํ วีมํสิสฺสามีติ ปจฺเจกพุทฺธสฺส ทกฺขิณกณฺณโสตํ สนฺธาย สกฺขรํ ขิปิ.[๑] ทกฺขิเณน กณฺณโสเตน ปวิสิตฺวา วาเมน นิกฺขมิ. ทุกฺขา เวทนา อุปฺปชฺชิ. ปจฺเจกพุทฺโธ ภิกฺขาย จริตุํ นาสกฺขิ อากาเสน ปณฺณสาลํ คนฺตฺวา ปรินิพฺพายิ. มนุสฺสา ปจฺเจกพุทฺเธ อนาคจฺฉนฺเต กิญฺจิ อผาสุกํ ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ ปรินิพฺพุตํ ทิสฺวา โรทึสุ ปริเทวึสุ. โสปิ มหาชนํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา ปจฺเจกพุทฺธํ สญฺชานิตฺวา อยํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺโต ทฺวารนฺตเร มม สมฺมุขีภูโต อหํ อตฺตโน สิปฺปํ วีมํสนฺโต อิมํ ปหรินฺติ อาห. มนุสฺสา อิมินา กิร ปาเปน ปจฺเจกพุทฺโธ ปหโฏ คณฺหถ คณฺหถาติ โปเถตฺวา ตตฺเถว นํ ชีวิตกฺขยํ ปาเปสุํ. โส อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา ยาวายํ มหาปฐวี โยชนํ อุสฺสนฺนา ตาว ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน คิชฺฌกูฏมตฺถเก สฏฺฐิกูฏเปโต หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

สตฺถา อิมมสฺส[๒] ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา ภิกฺขเว พาลสฺส นาม สิปฺปํ วา อิสฺสริยํ วา อุปฺปชฺชมานํ อนตฺถาย อุปฺปชฺชติ พาโล หิ สิปฺปํ วา อิสฺสริยํ วา ลภิตฺวา อตฺตโน อนตฺถเมว กโรตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร สาติ อตฺถิ.ม.โส ๒. สี. อิมํ ตสฺส. ม. ตสฺส อิมํ. ยุ. อิมมสฺส.

" ยาวเทว อนตฺถาย ญตฺตํ พาลสฺส ชายติ
หนฺติ พาลสฺส สุกฺกํสํ มุทฺธมสฺส วิปาตยนฺติ."

ตตฺถ ยาวเทวาติ อวธิปริจฺเฉทนตฺเถ นิปาโต. ญตฺตนฺติ ชานนภาโว. ยมฺปิ สิปฺปํ ชานาติ ยมฺหิ วา อิสฺสริเย ยาย วา ยสสมฺปตฺติยา[๑] จิโต ชเนน ญายติ ปากโฏ ปญฺญาโต โหติ ตสฺเสตํ นามํ. สิปฺปํ วา หิ อิสฺสริยาทิภาโว วา พาลสฺส อนตฺถาเยว ชายติ ตํ นิสฺสาย โส อตฺตโน อนตฺถเมว กโรติ. หนฺตีติ วินาเสติ. สุกฺกํสนฺติ กุสลโกฏฺฐาสํ. พาลสฺส หิ สิปฺปํ วา อิสฺสริยํ วา อุปฺปชฺชมานํ กุสลโกฏฺฐาสํ ฆาเตนฺตเมว อุปฺปชฺชติ. มุทฺธนฺติ ปญฺญาเยตํ นามํ. วิปาตยนฺติ วิทฺธํสมานํ. ตสฺส หิ ตํ สุกฺกํสํ หนนฺตํ ปญฺญาสงฺขาตํ มุทฺธํ วินิปาเตนฺตํ วิทฺธํเสนฺตเมว หนตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สฏฺฐิกูฏเปต วตฺถุ.

----

๑๔. สุธมฺมตฺเถร วตฺถุ. [๕๘]

อสนฺตํ ภาวมิจฺเฉยฺยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สุธมฺมตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เทสนา ปน มจฺฉิกาสณฺเฑ สมุฏฺฐาย สาวตฺถิยํ นิฏฺฐิตา.

๑. สี. ยุ.....อิสฺสริเย ยเส สมฺปตฺติยญฺจ.

มจฺฉิกาสณฺฑนครสฺมึ หิ จิตฺโต คหปติ ปญฺจวคฺคิยานํ อพฺภนฺตรํ มหานามตฺเถรํ นาม ปิณฺฑาย จรมานํ ทิสฺวา ตสฺส อิริยาปเถ ปสีทิตฺวา ปตฺตมาทาย เคหํ ปเวเสตฺวา โภเชตฺวา ภตฺตกิจฺจาวสาเน ธมฺมกถํ สุณนฺโต โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา อจลสทฺโธ หุตฺวา อมฺพาฏก-วนนฺนาม อตฺตโน อุยฺยานํ สงฺฆารามํ กตฺตุกาโม เถรสฺส หตฺเถ อุทกํ ปาเตตฺวา นิยฺยาเทสิ. ตสฺมึ ขเณ ปติฏฺฐิตํ พุทฺธสาสนนฺติ อุทกปริยนฺตํ กตฺวา มหาปฐวี กมฺปิ. มหาเสฏฺฐี อุยฺยาเน มหาวิหารํ กาเรตฺวา สพฺพทิสาหิ อาคตภิกฺขูนํ วิวฏทฺวาโร อโหสิ. มจฺฉิกาสณฺเฑ สุธมฺมตฺเถโร นาม เนวาสิโก อโหสิ. อปเรน สมเยน จิตฺตสฺส คุณกถํ สุตฺวา เทฺว อคฺคสาวกา ตสฺส สงฺคหํ กตฺตุกามา มจฺฉิกาสณฺฑํ อคมํสุ. จิตฺโต คหปติ เตสํ อาคมนํ สุตฺวา อฑฺฒโยชนมคฺคํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เต อาทาย อตฺตโน วิหารํ ปเวเสตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ กตฺวา ภนฺเต โถกํ ธมฺมกถํ โสตุกาโมมฺหีติ ธมฺมเสนาปตึ ยาจิ. อถ นํ เถโร อุปาสก อทฺธาเนนมฺหา กิลนฺตรูปา อปิจ โถกํ สุณาหีติ ตสฺส ธมฺมกถํ กเถสิ. โส เถรสฺส ธมฺมกถํ สุณนฺโต ว อนาคามิผลํ ปาปุณิ. โส เทฺว อคฺคสาวเก วนฺทิตฺวา ภนฺเต เสฺว ภิกฺขุสหสฺเสน สทฺธึ มม เคเห ภิกฺขํ คณฺหถาติ นิมนฺเตตฺวา ปจฺฉา เนวาสิกํ สุธมฺมตฺเถรํ ตุมฺเหปิ ภนฺเต เสฺว เถเรหิ สทฺธึ อาคจฺเฉยฺยาถาติ นิมนฺเตสิ. โส อยํ มํ ปจฺฉา นิมนฺเตตีติ[1] กุทฺโธ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปุนปฺปุนํ ยาจิยมาโนปิ ปฏิกฺขิปิเอว. อุปาสโก

๑. สี. ยุ. นิมนฺเตสีติ.

ปญฺญายิสฺสถ ภนฺเตติ ปกฺกมิตฺวา ปุนทิวเส อตฺตโน นิเวสเน มหาทานํ สชฺเชสิ. สุธมฺมตฺเถโรปิ ปจฺจูสกาเลเยว กีทิโส นุ โข คหปตินา อคฺคสาวกานํ สกฺกาโร สชฺชิโต เสฺว คนฺตฺวา ปสฺสิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ปาโตว ปตฺตจีวรมาทาย ตสฺส เคหํ อคมาสิ. โส คหปตินา นิสีทถ ภนฺเตติ วุจฺจมาโนปิ นาหํ นิสีทามิ ปิณฺฑาย จริสฺสามีติ วตฺวา อคฺคสาวกานํ ปฏิยาทิตสกฺการํ โอโลเกตฺวา คหปตึ ชาติยา ฆฏฺเฏตุกาโม อุฬาโร เต คหปติ สกฺกาโร อปิเจตฺถ เอกณฺเณว นตฺถีติ อาห. กึ ภนฺเตติ. ติลสงฺคุลิกา คหปตีติ วตฺวา คหปตินา กาโกปมาย อปสาทิโต กุชฺฌิตฺวา เอโส เต คหปติ อาวาโส ปกฺกมิสฺสามหนฺติ วตฺวา ยาวตติยํ วาริยมาโนปิ ปกฺกมิตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา จิตฺเตน จ คหปตินา อตฺตนา จ วุตฺตวจนํ อาโรเจสิ. สตฺถา ตยา อุปาสโก สทฺโธ ปสนฺโน หีเนน ขุํสิโตติ ตสฺเสว โทสํ อาโรเปตฺวา ปฏิสารณียกมฺมํ กาเรตฺวา คจฺฉ จิตฺตคหปตึ ขมาเปหีติ เปเสสิ. โส ตตฺถ คนฺตฺวา คหปติ มยฺเหเวโส โทโส ขมาหิ เมติ วตฺวาปิ นาหํ ขมามีติ เตน ปฏิกฺขิตฺโต มงฺกุภูโต ตํ ขมาเปตุํ นาสกฺขิ ปุนเทว สตฺถุ สนฺติกํ ปจฺจาคมาสิ. สตฺถา นาสฺส อุปาสโก ขมิสฺสตีติ ชานนฺโตปิ มานตฺถทฺโธ เอส ตึสโยชนมคฺคํ คนฺตฺวา ปจฺจาคจฺฉตูติ ขมาปนุปายํ อนาจิกฺขิตฺวาว อุยฺโยเชสิ. อถสฺส ปุน อาคตกาเล นีหตมานสฺส อนุทูตํ ทตฺวา คจฺฉ อิมินา สทฺธึ คนฺตฺวา อุปาสกํ ขมาเปหีติ วตฺวา สมเณน นาม มยฺหํ วิหาโร มยฺหํ นิวาสนฏฺฐานํ มยฺหํ

อุปาสโก มยฺหํ อุปาสิกาโยติ มานํ วา อิสฺสํ วา กาตุํ น วฏฺฏติ เอวํ กโรนฺตสฺส หิ อิสฺสามานาทโย กิเลสา วฑฺฒนฺตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

" อสนฺตํ ภาวมิจฺเฉยฺย ปุเรกฺขารญฺจ ภิกฺขุสุ
อาวาเสสุ จ อิสฺสริยํ ปูชา ปรกุเลสุ จ
มเมว กต มญฺญนฺตุ คิหิปพฺพชิตา อุโภ
มเมว อติวสา อสฺสุ กิจฺจากิจฺเจสุ กิสฺมิญฺจิ
อิติ พาลสฺส สงฺกปฺโป อิจฺฉา[๑] มาโน จ วฑฺฒตีติ. "

ตตฺถ **อสนฺตนฺติ** พาโล ภิกฺขุ อวิชฺชมานํ สมฺภาวนํ อิจฺเฉยฺย อสฺสทฺโธว สมาโน สทฺโธติ มํ ชโน ชานาตูติ อิจฺฉตีติ ปาปิจฺฉตานิทฺเทเส[๒] วุตฺตนเยเนว พาโล อสฺสทฺโธ ทุสฺสีโล อปฺปสฺสุโต อวิวิตฺโต กุสีโต อนุปฏฺฐิตสฺสติ อสมาหิโต ทุปฺปญฺโญ อกฺขีณาสโว สมาโน อโห วต มํ ชโน อยํ สทฺโธ สีลวา พหุสฺสุโต ปวิวิตฺโต อารทฺธวิริโย อุปฏฺฐิตสฺสติ สมาหิโต ปญฺญวา ขีณาสโวติ ชาเนยฺยาติ อิมํ อสนฺตํ สมฺภาวนํ อิจฺฉติ. ปุเรกฺขารนฺติ ปริวารํ. อโห วต มํ สกลวิหาเร ภิกฺขู ปริวาเรตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺตา วิหเรยฺยุนฺติ เอวํ อิจฺฉาจาเร ฐตฺวา ปุเรกฺขารญฺจ ภิกฺขูสุ อิจฺฉติ. อาวาเสสูติ สงฺฆิเกสุ จ อาวาเสสุ. ยานิ วิหารมชฺเฌ ปณีตเสนาสนานิ ตานิ อตฺตโน สนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตาทีนํ ภิกฺขูนํ ตุมฺเห อิธ วสถาติ วิจาเรนฺโต สยมฺปิ วรเสนาสนํ ปลิพุทฺธนฺโต เสสานํ อาคนฺตุกภิกฺขูนํ ปจฺจนฺติมานิ

๑. ปาลิยํ อิสฺสาติ ทิสฺสติ. ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๔๗๓.

ลามกเสนาสนานิ เจว อมนุสฺสปริคฺคหิตานิ จ ตุมฺเห อิธ วสถาติ วิจาเรนฺโต อาวาเสสุ จ อิสฺสริยํ อิจฺฉติ. ปูชา ปรกุเลสุ จาติ เนว มาตาปิตูนํ น ญาตกานํ ปเรสํเยว กุเลสุ อโห วติเม มยฺหเมว ทเทยฺยุํ น อญฺเญสนฺติ เอวํ จตุปฺปจฺจยปูชํ อิจฺฉติ. มเมว กต มญฺญนฺตูติ ยสฺส จ พาลสฺส ยงฺกิญฺจิ วิหาเร อุโปสถาคาราทิกรณวเสน กตํ นวกมฺมํ ตํ สพฺพํ อมฺหากํ เถเรน กตนฺติ เอวํ คิหี จ ปพฺพชิตา จ อุโภปิ มเมว นิสฺสาย กตํ ปรินิฏฺฐิตํ มญฺญนฺตูติ สงฺกปฺโป อุปฺปชฺชติ. มเมว อติวสา อสฺสูติ คิหี จ ปพฺพชิตา จ สพฺเพปิ มเมว วเส วตฺตนฺตุ สกฏโคณวาสีผรสุ-อาทีนิ วา ลทฺธพฺพานิ โหนฺตุ อนฺตมโส ยาคุมตฺตมฺปิ ตาเปตฺวา ปิวนาทีนิ วา เอวรูเปสุ กิจฺจากิจฺเจสุ ขุทฺทกมหนฺเตสุ กรณีเยสุ กิสฺมิญฺจิ เอกกิจฺเจปิ มเมว วเส วตฺตนฺตุ มญฺเญว อาปุจฺฉิตฺวา กโรนฺตูติ สงฺกปฺโป อุปฺปชฺชติ. อิติ พาลสฺสาติ ยสฺส พาลสฺส สา จ[๑] อิจฺฉา อยญฺจ เอวรูโป สงฺกปฺโป อุปฺปชฺชติ ตสฺส เนว วิปสฺสนา น มคฺคผลานิ วฑฺฒนฺติ เกวลํ ปนสฺส ฉนฺทาทโย[๒] สมุทฺทสฺส อุทกํ วิย ฉสุ ทฺวาเรสุ อุปฺปชฺชนกตณฺหา เจว นววิธมาโน จ วฑฺฒตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สุธมฺมตฺเถโรปิ อิมํ โอวาทํ สุตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปทกฺขิณํ กตฺวา เตน อนุทูเตน ภิกฺขุนา สทฺธึ คนฺตฺวา

๑. สี. ม. ยุ. ยา จ. ๒. สี. ยุ. จนฺโททเย. ตํ ยุตฺตตรํ.

อุปาสกสฺส จกฺขุปเถ อาปตฺตึ ปฏิกฺกริตฺวา อุปาสกํ ขมาเปสิ. โส อุปาสเกน ขมามหํ ภนฺเต สเจ มยฺหํ โทโส อตฺถิ ขมถ เมติ ปฏิกฺขมาปิโต สตฺถารา ทินฺเน โอวาเท ฐตฺวา กติปาเหเนว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิ. อุปาสโกปิ จินฺเตสิ มยา สตฺถารํ อทิสฺวาว โสตาปตฺติผลํ ปตฺตํ อทิสฺวาเยว อนาคามิผเล ปติฏฺฐิโต สตฺถารเมว ทฏฺฐุํ วฏฺฏตีติ. โส ติลตณฺฑุลสปฺปิผาณิตวตฺถจฺฉาทนาทิปุณฺณานิ ปญฺจ สกฏสตานิ โยชาเปตฺวา เย สตฺถารํ ทฏฺฐุกามา คจฺฉนฺตุ ปิณฺฑปาตาทีหิ น กิลมิสฺสนฺตีติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาโรจาเปตฺวา ภิกฺขุนีสงฺฆสฺสปิ อุปาสกานมฺปิ อุปาสิกานมฺปิ อาโรจาเปสิ. เตน สทฺธึ ปญฺจสตา ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ อุปาสกา จ อุปาสิกาโย จ นิกฺขมึสุ. โส เตสญฺเจว อตฺตโน จ ปริสายาติ ติณฺณํ ชนสหสฺสานํ ยถา ตึสโยชนมคฺเค ยาคุภตฺตาทีหิ กิญฺจิ เวกลฺลํ นาโหสิ ตถา สํวิทหิ. ตสฺส ปน นิกฺขนฺตภาวํ ญตฺวา โยชเน โยชเน เทวตา ขนฺธาวารํ พนฺธิตฺวา ทิพฺเพหิ ยาคุขชฺชกภตฺตปานกาทีหิ ตํ มหาชนํ อุปฏฺฐหึสุ. กสฺสจิ เกนจิ เวกลฺลํ นาโหสิ. เอวํ เทวตาหิ อุปฏฺฐิยมาโน เทวสิกํ โยชนํ คจฺฉนฺโต มาเสน สาวตฺถึ ปาปุณิ. ปญฺจ สกฏสตานิ ยถาปูราเนว อเหสุํ. เทวตาหิ เจว มนุสฺเสหิ จ อภิหฏปณฺณาการํ วิสฺสชฺเชนฺโต อคมาสิ. สตฺถา อานนฺทตฺเถรํ อาห[๑] อานนฺท อชฺช วฑฺฒมานกจฺฉายาย จิตฺโต คหปติ ปญฺจหิ อุปาสกสเตหิ ปริวุโต อาคนฺตฺวา มํ วนฺทิสฺสตีติ. กึ ปน ภนฺเต ตสฺส ตุมฺหากํ วนฺทนกาเล

๑. สี. ยุ. อามนฺเตสิ.

กิญฺจิ ปาฏิหาริยํ ภวิสฺสตีติ. ภวิสฺสติ อานนฺทาติ. กึ ภนฺเตติ. ตสฺส อาคนฺตฺวา มํ วนฺทนกาเล ราชมาเนน อฏฺฐกรีสมตฺเต ปเทเส ชนฺนุมตฺเตน โอธินา ปญฺจวณฺณานํ ทิพฺพปุปฺผานํ ฆนวสฺสํ วสฺสิสฺสตีติ. ตํ กถํ สุตฺวา นครวาสิโน เอวํ มหาปุญฺโญ กิร จิตฺโต นาม คหปติ อาคนฺตฺวา อชฺช สตฺถารํ วนฺทิสฺสติ เอวรูปํ กิร ปาฏิหาริยํ ภวิสฺสติ มยมฺปิ ตํ มหาปุญฺญํ ทฏฺฐุํ ลภิสฺสามาติ ปณฺณาการํ อาทาย มคฺคสฺส อุโภสุ ปสฺเสสุ อฏฺฐํสุ. วิหารสมีปํ อาคตกาเล ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ ปฐมํ อาคมึสุ. จิตฺโต คหปติ อมฺมา ตุมฺเห ปจฺฉโต อาคจฺฉถาติ อุปาสิกาโย วตฺวา สยํ ปญฺจหิ อุปาสกสเตหิ ปริวุโต สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิ. พุทฺธานํ สมฺมุขฏฺฐาเน ปน ฐิตา วา นิสินฺนา วา น อิโต เอโต[๑] วา โหนฺติ พุทฺธวีถิยา ทฺวีสุ ปสฺเสสุ นิจฺจลาว ติฏฺฐนฺติ. จิตฺโต คหปติ มหนฺตํ พุทฺธวีถึ โอกฺกมิ. ตีณิ ผลานิ ปตฺเตน อริยสาวเกน โอโลกิโตโลกิตฏฺฐานํ กมฺปิ. เอโส กิร จิตฺโต คหปตีติ มหาชโน โอโลเกสิ. โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ฉพฺพณฺณานํ พุทฺธรํสีนํ อนฺโต ปวิสิตฺวา ทฺวีสุ โคปฺผเกสุ สตฺถุ ปาเท คเหตฺวา วนฺทิ. ตํขณญฺเญว วุตฺตปฺปการํ ปุปฺผวสฺสํ วสฺสิ. สาธุการสหสฺสานิ ปวตฺตึสุ. โส เอกมาสํ สตฺถุ สนฺติเก วสมาโนว สกลํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ วิหาเรเยว นิสีทาเปตฺวา มหาทานํ อทาสิ. อตฺตนา สทฺธึ อาคเตปิ อนฺโตวิหาเรเยว กตฺวา ปฏิชคฺคิ. เอกทิวสํปิ อตฺตโน สกเฏสุ กิญฺจิ

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺโต.

คเหตพฺพํ นาโหสิ. เทวมนุสฺเสหิ อาภตปณฺณาการเนว สพฺพกิจฺจานิ อกาสิ. โส สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อาห ภนฺเต อหํ ตุมฺหากํ ทานํ ทสฺสามีติ อาคจฺฉนฺโต มาสํ อนฺตรามคฺเค อโหสึ อิธ เม มาโส วีติวตฺโต มยา อาภตํ กิญฺจิ คเหตุํ น ลภามิ เอตฺตกํ กาลํ เทวมนุสฺเสหิ อาภตปณฺณาการเนว ทานํ อทาสึ โสหํ สเจปิ อิธ สํวจฺฉรํ วสิสฺสามิ เนว มม เทยฺยธมฺมํ ทาตุํ ลภิสฺสามิ สกฏานิ โอตาเรตฺวา คนฺตุํ อิจฺฉามิ ปฏิสามนฏฺฐานํ เม อาโรจาเปถาติ. สตฺถา อานนฺทตฺเถรํ อาห อานนฺท อุปาสกสฺส เอกํ ปเทสํ ตุจฺฉํ กาเรตฺวา เทหีติ. เถโร ตถา อกาสิ. กปฺปิยภูมิ กิร จิตฺตสฺส คหปติโน อนุญฺญาตา. อุปาสโกปิ อตฺตนา สทฺธึ อาคเตหิ ตีหิ ชนสหสฺเสหิ สทฺธึ ตุจฺฉสกเฏหิ ปุน มคฺคํ ปฏิปชฺชิ. เทวมนุสฺสา อฏฺฐาย อยฺย ตยา ตุจฺฉสกเฏหิ คมนกมฺมํ กตนฺติ สตฺตหิ รตเนหิ สกฏานิ ปูรยึสุ. โส อตฺตโน อาภตปณฺณาการหิ มหาชนํ ปฏิชคฺคนฺโต อคมาสิ.

อานนฺทตฺเถโร สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อาห ภนฺเต ตุมฺหากํ สนฺติกํ อาคจฺฉนฺโตปิ มาเสน อาคโต อิธาปิ มาสเมว วุตฺโถ เอตฺตกํ กาลํ อาภตปณฺณาการเนว ทานํ อทาสิ อิทานิ ปญฺจ สกฏสตานิ ตุจฺฉานิ กตฺวา มาเสเนว กิร คมิสฺสติ เทวมนุสฺสา ปนสฺส อุฏฺฐาย อยฺย ตยา ตุจฺฉสกเฏหิ คมนกมฺมํ กตนฺติ สกฏานิ สตฺตหิ รตเนหิ ปูรยึสุ ปุน[๑] อตฺตโน อาภตปณฺณาการเนว

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร โสติ อตฺถิ. ม. โส ปุน.

กิร มหาชนํ ปฏิชคฺคนฺโต คมิสฺสติ กึ ปน ภนฺเต เอตสฺส ตุมฺหากํ สนฺติกํ อาคจฺฉนฺตสฺเสว อยํ สกฺกาโร อุปฺปชฺชติ อุทาหุ อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตสฺสาปิ อุปฺปชฺชตีติ. อานนฺท มม สนฺติกํ อาคจฺฉนฺตสฺสาปิ อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตสฺสาปิ อุปฺปชฺชเตว อยญฺหิ อุปาสโก สทฺโธ ปสนฺโน สมฺปนฺนสีโล เอวรูโป ยํ ยํ ปเทสํ ภชติ ตตฺถ ตตฺเถวสฺส ลาภสกฺกาโร นิพฺพตฺตตีติ วตฺวา สตฺถา อิมํ ปกิณฺณกวคฺเค คาถมาห

" สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน ยโสโภคสมปฺปิโต
ยํ ยํ ปเทสํ ภชติ ตตฺถ ตตฺเถว ปูชิโตติ. "

อตฺโถ ปนสฺสา ตตฺเถว อาวิภวิสฺสติ. เอวํ วุตฺเต อานนฺทตฺเถโร จิตฺตสฺส ปุพฺพกมฺมํ ปุจฺฉิ. อถสฺส สตฺถา กเถนฺโต อาห

อานนฺท อยํ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต ปาทมูเล กตาภินีหาโร กปฺปสตสหสฺสํ เทวมนุสฺเสสุ สํสริตฺวา กสฺสปพุทฺธกาเล มิคลุทฺทกกุเล นิพฺพตฺโต วุฑฺฒิมนฺวาย เอกทิวสํ เทเว วสฺสนฺเต มิคมารณตฺถาย สตฺตึ อาทาย อรญฺญํ คนฺตฺวา มิเค โอโลเกนฺโต เอกสฺมึ อกตปพฺภาเร สีสํ ปารุปิตฺวา เอกํ ภิกฺขุํ นิสินฺนํ ทิสฺวา เอโก อยฺโย สมณธมฺมํ กโรนฺโต นิสินฺโน ภวิสฺสติ ภตฺตมสฺส อาหริสฺสามีติ เวเคน เคหํ คนฺตฺวา เอกสฺมึ อุทฺธเน หีโย อาภตมํสํ ปจาเปตฺวา เอกสฺมึ อุทฺธเน ภตฺตํ ปจาเปตฺวา อญฺเญ ปิณฺฑจาริเก ภิกฺขู ทิสฺวา เตสํปิ ปตฺเต อาทาย ปญฺญตฺตาสเน นิสีทาเปตฺวา ภิกฺขํ สมฺปาเทตฺวา อยฺเย ปริวิสถาติ อญฺญํ อาณาเปตฺวา ตํ ภตฺตํ ปิฏเก ปกฺขิปิตฺวา อาทาย

คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค นานาปุปฺผานิ โอจินิตฺวา ปตฺตปูเฏ กตฺวา เถรสฺส นิสินฺนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ภนฺเต มยฺหํ สงฺคหํ กโรถาติ วตฺวา ปตฺตมาทาย[1] ภตฺตสฺส ปูเรตฺวา เถรสฺส หตฺเถ ฐเปตฺวา เตหิ ปุปฺเผหิ ปูชํ กตฺวา ยถา เม อยํ รสปิณฺฑปาโต ปุปฺผปูชาย สทฺธึ จิตฺตํ โตเสสิ เอวํ นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตฏฺฐาเน ปณฺณาการสหสฺสานิ[2] อาคนฺตฺวา มยฺหํ จิตฺตํ โตเสนฺตุ ปญฺจวณฺณกุสุมวสฺสญฺจ วสฺสตูติ ปตฺถนํ ฐเปสิ. โส ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติ. นิพฺพตฺตฏฺฐาเน ชานุมตฺเตน โอธินา ทิพฺพปุปฺผวสฺสํ วสฺสิ. อิทานิปิสฺส ชาตทิวเส เจว อิธ จ อาคตสฺส ปุปฺผวสฺสวสฺสนญฺจ ปณฺณาการาภิหาโร จ สตฺตหิ รตเนหิ สกฏปูรณญฺจ ตสฺเสว กมฺมสฺส นิสฺสนฺโทติ.

สุธมฺมตฺเถร วตฺถุ.

----

๑๕. วนวาสิติสฺสตฺเถร วตฺถุ. [๕๘]

อญฺญา หิ ลาภูปนิสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต วนวาสิติสฺสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เทสนา ราชคเห สมุฏฺฐิตา. สารีปุตฺตตฺเถรสฺส กิร ปิตุ วงฺคนฺตพฺราหฺมณสฺส สหายโก มหาเสนพฺราหฺมโณ นาม[3] ราชคเห

๑. สี. ยุ. ปตฺตํ คเหตฺวา. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร อาทายาติ อตฺถิ.
๓. สี. ยุ. นามาติ นตฺถิ.

วสติ. สารีปุตฺตตฺเถโร เอกทิวสํ ปิณฺฑาย จรนฺโต ตสฺมึ อนุกมฺปาย ตสฺส เคหทฺวารํ อคมาสิ. โส ปน ปริกฺขีณวิภโว ทลิทฺโท ชาโต.[๑] โส มม ปุตฺโต มยฺหํ เคหทฺวาเร ปิณฺฑาย จริตุํ อาคโต ภวิสฺสติ อหญฺจมฺหิ ทุคฺคโต มม ปุตฺโต มยฺหํ ทุคฺคตภาวํ น ชานาติ มญฺเญ นตฺถิ เม โกจิ เทยฺยธมฺโมติ ตสฺส สมฺมุขา ภวิตุํ อสกฺโกนฺโต นิลียิ. เถโรปิ อปรมฺปิ ทิวสํ อคมาสิ. พฺราหฺมโณ ตเถว นิลียิ. กิญฺจิเทว ลภิตฺวา ทสฺสามีติ จินฺเตนฺโต นาลภิ. อเถกทิวสํ เอกสฺมึ พฺราหฺมณวาจเก ถุลฺลสาฏเกน สทฺธึ ปายาสปาตึ ลภิตฺวา อาทาย เคหํ คนฺตฺวาว เถรํ อนุสฺสริ อิมํ ปิณฺฑปาตํ มยา เถรสฺส ทาตุํ วฏฺฏตีติ. เถโรปิ ตํขณญฺเญว ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย ตํ พฺราหฺมณํ ทิสฺวา พฺราหฺมโณ เทยฺยธมฺมํ ลภิตฺวา มม อาคมนํ ปจฺจาสึสติ มยา ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ สงฺฆาฏึ ปารุปิตฺวา ปตฺตมาทาย ตสฺส เคหทฺวาเร จิตเมว อตฺตานํ ทสฺเสสิ. พฺราหฺมณสฺส เถรํ ทิสฺวาว จิตฺตํ ปสีทิ. อถ นํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา อนฺโตเคเห นิสีทาเปตฺวา ปายาสปาตึ คเหตฺวา เถรสฺส ปตฺเต อากิริ. เถโร อุปฑฺฒํ ปฏิจฺฉิตฺวา หตฺเถน ปตฺตํ ปิทหิ. อถ นํ พฺราหฺมโณ ภนฺเต เอกสฺส ปฏิวึสมตฺโตว อยํ ปายาโส ปรโลกสงฺคหํ เม กโรถ มา อิธโลกสงฺคหํ นิรวเสสเมว ทาตุกาโมมฺหีติ สพฺพํ อากิริ. เถโร ตตฺเถว ปริภุญฺชิ. อถสฺส ภตฺตกิจฺจปริโยสาเน ตมฺปิ สาฏกํ ทตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาห ภนฺเต อหมฺปิ ตุมฺเหหิ

[๑] สี. ม. ยุ. ชาโตติ นตฺถิ.

ทิฏฺฐธมฺมเมว ปาปุเณยฺยนฺติ. เถโร เอวํ โหตุ พฺราหฺมณาติ ตสฺส อนุโมทนํ กตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมนฺโต อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เชตวนํ อคมาสิ.

ทุคฺคตกาเล ทินฺนทานํ ปน อติวิย หาเสตีติ พฺราหฺมโณปิ ตํ ทานํ ทตฺวา ปสนฺนจิตฺโต โสมนสฺสชาโต เถเร อธิมตฺตสิเนหมกาสิ. โส เถเร สิเนเหเนว กาลํ กตฺวา สาวตฺถิยํ เถรสฺส อุปฏฺฐากกุเล ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. ตํขณญฺเญว ปนสฺส มาตา กุจฺฉิยํ เม คพฺโภ ปติฏฺฐิโตติ สามิกสฺส อาโรเจสิ. โส ตสฺสา คพฺภปริหารํ อทาสิ. ตสฺสา อจฺจุณฺหอติสีตอติอมฺพิลาทิปริโภคํ วชฺเชตฺวา สุเขน คพฺภํ ปริหรมานาย เอวรูโป โทหโฬ อุปฺปชฺชิ อโห วตาหํ สารีปุตฺตตฺเถรปฺปมุขานิ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ นิมนฺเตตฺวา เคเห นิสีทาเปตฺวา อสมฺภินฺนขีรปายาสํ ทตฺวา สยมฺปิ กาสาววตฺถานิ ปริทหิตฺวา สุวณฺณสรกํ อาทาย อาสนปริยนฺเต นิสีทิตฺวา เอเตสํ ภิกฺขูนํ อุจฺฉิฏฺฐปายาสํ ปริภุญฺเชยฺยนฺติ. ตสฺสา กิร โส กาสายวตฺถปริทหนโทหโฬ กุจฺฉิยํ ปุตฺตสฺส พุทฺธสาสเน ปพฺพชฺชาย ปุพฺพนิมิตฺตํ อโหสิ. อถสฺสา ญาตกา ธมฺมิโก โน ธีตาย โทหโฬติ สารีปุตฺตตฺเถรํ สงฺฆตฺเถรํ กตฺวา ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ อสมฺภินฺนขีรปายาสํ อทํสุ. สาปิ เอกํ กาสาวํ นิวาเสตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา สุวณฺณสรกํ คเหตฺวา อาสนปริยนฺเต นิสินฺนา อุจฺฉิฏฺฐปายาสํ ปริภุญฺชิ. โทหโฬ ปฏิปฺปสฺสมฺภิ. ตสฺสา ยาว คพฺภวุฏฺฐานา อนฺตรนฺตรา กตมงฺคเลสุปิ ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชาตาย กตมงฺคเลสุปิ สารีปุตฺตตฺเถรปฺปมุขานํ

ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ อปฺโปทกมธุปายาสเมว อทํสุ. ปุพฺเพ¹ กิเรส
ทารเกน พฺราหฺมณกาเล ทินฺนปายาสสฺส นิสฺสนฺโท. ชาตมงฺคลทิวเส
ปน ตํ ทารกํ ปาโต ว นหาเปตฺวา มณฺเฑตฺวา สิริสยเน สตสหสฺสคฺฆ-
นิกสฺส กมฺพลสฺส อุปริ นิปชฺชาเปสุํ. โส ตตฺถ นิปนฺนโก ว เถรํ
โอโลเกตฺวา อยํ เม ปุพฺพาจริโย มยา เอตํ นิสฺสาย อยํ
สมฺปตฺติ ลทฺธา มยา อิมสฺส เอกํ ปริจฺจาคํ กาตุํ วฏฺฏตีติ
สิกฺขาปทคฺคหณตฺถาย นียมาโน ตํ กมฺพลํ จูฬงฺคุลิยา เวเฐตฺวา
อคฺคเหสิ. อถสฺส องฺคุลิยา กมฺพโล ลคฺโคติ หริตุํ อารภึสุ. โส
ปโรทิ. ญาตกา อเปถ มา ทารกํ โรทาเปถาติ กมฺพเลเนว สทฺธึ
อานยึสุ. โส เถรํ วนฺทนกาเล กมฺพลโต องฺคุลึ อปกฺกฑฺฒิตฺวา
กมฺพลํ เถรสฺส ปาทมูเล ปาเตสิ. อถ ญาตกา ทหเรน กุมาเรน
อชานิตฺวา กตนฺติ อวตฺวา ปุตฺเตน โน ทินฺนํ ปริจฺจตฺตเมว โหตุ
ภนฺเตติ วตฺวา ภนฺเต สตสหสฺสคฺฆนิเกน กมฺพเลเนว ปูชาการกสฺส
ตุมฺหากํ ทาสสฺส สิกฺขาปทานิ เทถาติ อาหํสุ. โก นามายํ ทารโกติ.
ภนฺเต อยฺเยน สมานนามโกติ. ติสฺโส นาเมส ภวิสฺสตีติ. เถโร
กิร คิหิกาเล อุปติสฺสมาณโว นาม อโหสิ. มาตาปิสฺส จินฺเตสิ
น มยา ปุตฺตสฺส อชฺฌาสโย ภินฺทิตพฺโพติ. เอวํ ทารกสฺส
นามกรณมงฺคลํ กตฺวา ปุน ตสฺส อาหารปริโภคมงฺคเลปิ ปุน ตสฺส
กณฺณวิชฺฌนมงฺคเลปิ ทุสฺสคฺคหณมงฺคเลปิ จูฬากรณมงฺคเลปิ
สารีปุตฺตตฺเถรปฺปมุขานํ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ อปฺโปทกมธุปายาสเมว

๑. สี. ม. ยุ. สพฺโพ.

อหํสุ. ทารโก วุฑฺฒิมนฺวาย สตฺตวสฺสิกกาเล มาตรํ อาห อมฺม เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามีติ. สา สาธุ ตาต ปุพฺเพวาหํ น มยา ปุตฺตสฺส อชฺฌาสโย ภินฺทิตพฺโพติ มนํ อกาสึ ปพฺพช ปุตฺตกาติ เถรํ นิมนฺตาเปตฺวา ตสฺส อาคตสฺส ภิกฺขํ ทตฺวา ภนฺเต ตุมฺหากํ ทาโส ปพฺพชิสฺสามีติ วทติ อิมํ อาทาย สายํ วิหารํ คมิสฺสามาติ เถรํ อุยฺโยเชตฺวา สายณฺหสมเย มหนฺเตน สกฺการสมฺมาเนน ปุตฺตมาทาย วิหารํ คนฺตฺวา เถรสฺส นิยฺยาเทสิ. เถโร เตน สทฺธึ กเถสิ ติสฺส ปพฺพชฺชา นาม ทุกฺกรา อพฺภุณฺเหน อตฺเถ สติ สีตลํ ลภติ สีตเลน อตฺเถ สติ อพฺภุณฺหํ ลภติ ปพฺพชิตา นาม กิจฺเฉน ชีวนฺติ ตฺวญฺจ สุเขธิโตติ. ภนฺเต อหํ ตุมฺเหหิ วุตฺตนิยาเมน สพฺพํ กาตุํ สกฺขิสฺสามีติ. เถโร สาธูติ วตฺวา ตสฺส ปฏิกูลมนสิการ-วเสน ตจปญฺจกกมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขิตฺวา ตํ ปพฺพาเชสิ. สกลมฺปิ หิ ทฺวตฺตึสาการํ กเถตุํ วฏฺฏติเยว สพฺพํ กเถตุํ อสกฺโกนฺเตน[๑] ตจปญฺจกํ กเถตพฺพเมว อิทํ หิ กมฺมฏฺฐานํ สพฺพพุทฺธานํ อวิชหิตเมว. เกสาทีสุ เอเกกโกฏฺฐาเส อรหตฺตปฺปตฺตานํ ภิกฺขูนมฺปิ ภิกฺขุนีนมฺปิ อุปาสกานมฺปิ อุปาสิกานมฺปิ ปริจฺเฉโท นตฺถิ. อพฺยตฺตา ภิกฺขู ปน ปพฺพาเชนฺตา อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยํ นาเสนฺติ ตสฺมา เถโร กมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขิตฺวาว ปพฺพาเชตฺวา ทสสุ สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ. มาตาปิตโร ปุตฺตสฺส ปพฺพชิตสฺส สกฺการํ กโรนฺตา สตฺตาหํ วิหาเรเยว พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อปฺโปทกมธุปายาสเมว

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร ปนาติ อตฺถิ.

อหํสุ. ภิกฺขูปิ นิพทฺธํ อปฺโปทกมธุปายาสํ ปริภุญฺชิตุํ น สกฺโกมาติ อุชฺฌายึสุ. ตสฺสปิ มาตาปิตโร สตฺตเม ทิวเส สายํ เคหํ อคมํสุ. สามเณโร อฏฺฐเม ทิวเส ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ.

สาวตฺถีวาสิโน สามเณโร กิร อชฺช ปิณฺฑาย ปวิสิสฺสติ สกฺการมสฺส กริสฺสามาติ ปญฺจหิ สาฏกสเตหิ จุมฺพิฏกานิ[๑] กตฺวา ปญฺจ ปิณฺฑปาตสตานิ สชฺเชตฺวา อาทาย ปฏิปเถ ฐตฺวา อทํสุ. ปุนทิวเส วิหารสฺส อุปวนํ อาคนฺตฺวา อทํสุ. เอวํ สามเณโรศ ทฺวีเหว ทิวเสหิ สาฏกสหสฺเสน สทฺธึ ปิณฺฑปาตสหสฺสํ ลภิตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทาเปสิ. พฺราหฺมณกาเล ทินฺนสฺส ถุลฺลสาฏกสฺส กิเรส นิสฺสนฺโท. อถสฺส ภิกฺขู ปิณฺฑปาตทายกติสฺโสติ นามํ กรึสุ. ปุเนกทิวสํ สามเณโร สีตกาเล วิหารจาริกํ จรนฺโต ภิกฺขู ตตฺถ ตตฺถ อคฺคิสาลาทีสุ วิสิพฺเพนฺเต ทิสฺวา อาห กึ ภนฺเต วิสิพฺเพนฺตา นิสินฺนตฺถาติ. สีตํ โน ปีเฬติ[๒] สามเณราติ. ภนฺเต สีตกาเล นาม กมฺพลํ ปารุปิตุํ วฏฺฏติ โส หิ สีตํ ปฏิพาหิตุํ สมตฺโถติ. สามเณร ตฺวํ มหาปุญฺโญ กมฺพลํ ลเภยฺยาสิ อมฺหากํ กุโต กมฺพโลติ. เตนหิ ภนฺเต กมฺพลตฺถิกา มยา สทฺธึ อาคจฺฉนฺตูติ สกลวิหาเร อาโรจาเปสิ. ภิกฺขู สามเณเรน สทฺธึ คนฺตฺวา กมฺพลํ อาหริสฺสามาติ สตฺตวสฺสิกสามเณรํ นิสฺสาย สหสฺสมตฺตา ภิกฺขู นิกฺขมึสุ. โส เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ กุโต กมฺพเล ลภิสฺสามีติ จิตฺตมฺปิ อนุปฺปาเทตฺวา เต อาทาย นคราภิมุโข ปายาสิ. สุทินฺนสฺส หิ

๑. สี. ยุ. จุมฺพฏกานิ. ๒. สี. ม. ยุ. ปีเฬตีติ นตฺถิ.

ทานสฺส เอวรูโป อานุภาโว โหติ. โส พหินคเรเยว ฆรปฏิปาฏิยา จรนฺโต ปญฺจ กมฺพลสตานิ ลภิตฺวา อนฺโตนครํ ปาวิสิ. มนุสฺสา อิโต จิโต จ กมฺพเล อาหรนฺติ. เอโก ปน ปุริโส อาปณทฺวาเรน คจฺฉนฺโต ปญฺจ กมฺพลสตานิ ปสาเรตฺวา นิสินฺนํ เอกํ อาปณิกํ ทิสฺวา อาห อมฺโภ เอโก สามเณโร กมฺพเล สํหรนฺโต อาคจฺฉติ ตว กมฺพเล ปฏิจฺฉาเทหีติ. กึ ปน โส ทินฺนเก คณฺหาติ อุทาหุ อทินฺนเกติ. ทินฺนเก คณฺหาตีติ. เอวํ สนฺเต สเจ อิจฺฉิสฺสามิ ทสฺสามิ โน เจ น ทสฺสามิ คจฺฉ ตฺวนฺติ อุยฺโยเชสิ. มจฺฉริโน หิ อนฺธพาลา เอวํ ปเรสุ ทานํ ททมาเนสุ มจฺฉรายิตฺวา อสทิสทานํ ทิสฺวา มจฺฉรายนฺโต กาโล วิย นิรเย นิพฺพตฺตนฺติ. อาปณิโก จินฺเตสิ อยํ ปุริโส อตฺตโน ธมฺมตาย อาคจฺฉมาโน ตว กมฺพเล ปฏิจฺฉาเทหีติ มํ อาห อหมฺปิ สเจ โส ทินฺนกํ คณฺหาติ อหํ มม สนฺตกํ สเจ อิจฺฉามิ ทสฺสามิ โน เจ น ทสฺสามีติ อวจํ ทิฏฺฐกํ ปน อเทนฺตสฺส ลชฺชา อุปฺปชฺชติ อตฺตโน สนฺตกํ ปฏิจฺฉาเทนฺตสฺส โทโส นตฺถิ อิเมสุ ปญฺจสุ กมฺพลสเตสุ เทฺว กมฺพลา สตสหสฺสคฺฆนิกา อิเม ปฏิจฺฉาเทตุํ วฏฺฏตีติ เทฺวปิ กมฺพเล ทสาย ทสํ สมฺพนฺธิตฺวา เตสํ อนฺตเร ปกฺขิปิตฺวา ปฏิจฺฉาเทสิ. สามเณโรปิ ภิกฺขุสหสฺเสน สทฺธึ ตํ ปเทสํ ปาปุณิ. อาปณิกสฺส สามเณรํ ทิสฺวาว ปุตฺตสิเนโห อุปฺปชฺชิ. สกลสรีรํ สิเนเหน ปริปุณฺณํ อโหสิ โส จินฺเตสิ ติฏฺฐนฺตุ กมฺพลานิ อิมํ ทิสฺวา หทยมํสมฺปิ ทาตุํ ยุตฺตรูปนฺติ. โส เต เทฺวปิ กมฺพเล นีหริตฺวา สามเณรสฺส ปาทมูเล ฐเปตฺวา วนฺทิตฺวา ภนฺเต

ตยา ทิฏฺฐธมฺมสฺส ภาคี อสฺสนฺติ อวจ. โสปิสฺส เอวํ โหตูติ อนุโมทนํ อกาสิ. สามเณโร อนฺโตนครปิ ปญฺจ กมฺพลสตานิ ลภิ. เอวํ เอกทิวเสเยว กมฺพลสหสฺสํ ลภิตฺวา ภิกฺขุสหสฺสสฺส อทาสิ. อถสฺส กมฺพลทายกติสฺโสติ นามํ กรึสุ. เอวํ นามกรณทิวเส ทินฺนกมฺพโล สตฺตวสฺสิกกาเล กมฺพลสหสฺสภาวํ ปาปุณิ. พุทฺธสาสนํ หิ ฐเปตฺวา นตฺถญฺญํ ฐานํ ยตฺถ อปฺปํ ทินฺนํ พหุํ โหติ พหุํ ทินฺนํ พหุตรํ เตนาห ภควา ตถารูโปยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุสงฺโฆ ยถารูเป ภิกฺขุสงฺเฆ อปฺปํ ทินฺนํ พหุํ โหติ พหุํ ทินฺนํ พหุตรนฺติ. เอวํ สามเณโรปิ เอกสฺส กมฺพลสฺส นิสฺสนฺเทน สตฺตวสฺสิโก กมฺพลสหสฺสํ ลภิ.

ตสฺส เชตวเน วิหรนฺตสฺส อภิกฺขณํ ญาติทารกา สนฺติกํ อาคนฺตฺวา กถาสลฺลาปํ กโรนฺติ. โส จินฺเตสิ มยา อิธ วสนฺเตน ญาติทารเกสุ อาคนฺตฺวา กเถนฺเตสุ อกเถตฺตปิ น สกฺกา เอเตหิ สทฺธึ กถาปปญฺเจน อตฺตโน ปติฏฺฐํ กาตุํ น สกฺกา ยนฺนูนาหํ สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคเหตฺวา อรญฺญํ ปวิเสยฺยนฺติ. โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ยาว อรหตฺตา กมฺมฏฺฐานํ กถาเปตฺวา อุปชฺฌายํ วนฺทิตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย วิหารา นิกฺขมิตฺวา จินฺเตสิ สเจ อาสนฺนฏฺฐาเน วสิสฺสามิ ญาตกา มํ ปกฺโกสิสฺสนฺตีติ วีสติโยชนสตมคฺคํ อคมาสิ. อเถเกน คามทฺวาเรน คจฺฉนฺโต เอกํ มหลฺลกปุริสํ ทิสฺวา ปุจฺฉิ กินฺนุ โข อุปาสก อิมสฺมึ ปเทเส วสนฺตานํ อารญฺญกวิหาโร อตฺถีติ. อตฺถิ ภนฺเตติ. เตนหิ เม มคฺคํ

อาจิกฺขาติ. มหลฺลกอุปาสกสฺส ปน ตํ ทิสฺวา ปุตฺตสิเนโห อุทปาทิ. อถสฺส ตตฺเถว ฐิโต อนาจิกฺขิตฺวา เอหิ ภนฺเต อาจิกฺขิสฺสามิ เตติ วตฺวา ตํ คเหตฺวา ว อคมาสิ. สามเณโร เตน สทฺธึ คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค นานาปุปฺผผลปฏิมณฺฑิเต ฉปฺปญฺจปฺปเทเส ทิสฺวา อยํ อุปาสก กึ ปเทโส นามาติ ปุจฺฉิ. โสปิสฺส เตสํ นามานิ อาจิกฺขนฺโต อารญฺญกวิหารํ ปตฺวา อิทํ ภนฺเต ผาสุกฏฺฐานํ อิธ วสาหีติ วตฺวา

ภนฺเต โก นาม ตุวนฺติ นามํ ปุจฺฉิตฺวา อหํ วนวาสิติสฺโส นาม อุปาสกาติ วุตฺเต เสฺว อมฺหากํ คาเม ปิณฺฑาย จริตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา นิวตฺติตฺวา อตฺตโน คามเมว คโต วนวาสิติสฺสตฺเถโร นาม วิหารํ อาคโต ตสฺส ยาคุภตฺตาทีนิ ปฏิยาเทถาติ มนุสฺสานํ อาโรเจสิ. สามเณโร ปฐมเมว ติสฺโส นาม หุตฺวา ตโต ปิณฺฑปาตทายกติสฺโส กมฺพลทายกติสฺโส วนวาสิติสฺโสติ อิมานิ ตีณิ นามานิ ลภิตฺวา สตฺตวสฺสพฺภนฺตเร จตฺตาริ นามานิ ลภิ. โส ปุนทิวเส ปาโตว ตํ คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. มนุสฺสา ภิกฺขํ ทตฺวา วนฺทึสุ. สามเณโร สุขิตา โหถ ทุกฺขา มุจฺจถาติ อาห. เอกมนุสฺโสปิ ตสฺส ภิกฺขํ ทตฺวา ปุน เคหํ คนฺตุํ นาสกฺขิ. สพฺเพ โอโลเกนฺตา ว อฏฺฐํสุ. โสปิ อตฺตโน ยาปนมตฺตํ คณฺหิ. สกลคามวาสิโน ตสฺส ปาทมูเล อุเรน นิปชฺชิตฺวา ภนฺเต ตุมฺเหสุ อิมํ เตมาสํ อิธ วสนฺเตสุ มยํ ตีณิ สรณานิ คเหตฺวา ปญฺจสุ สีเลสุ ปติฏฺฐาย มาสสฺส อฏฺฐ อุโปสถกมฺมานิ กริสฺสาม อิธ วสนตฺถาย โน ปฏิญฺญํ เทถาติ. โส อุปการํ สลฺลกฺเขตฺวา เตสํ ปฏิญฺญํ ทตฺวา นิพทฺธํ ตตฺเถว ปิณฺฑาย

จริ วนฺทิตวนฺทิตกฺขเณ จ สุขิตา โหถ ทุกฺขา มุจฺจถาติ ปททฺวยเมว กเถตฺวา ปกฺกามิ. โส ตตฺถ ปฐมมาสญฺจ ทุติยมาสญฺจ วีตินาเมตฺวา ตติยมาเส คจฺฉนฺเต สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิ.

อถสฺส ปวาเรตฺวา วุตฺถวสฺสกาเล อุปชฺฌาโย สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา อาห ภนฺเต ติสฺสสามเณรสฺส สนฺติกํ คจฺฉามีติ. คจฺฉ สารีปุตฺตาติ. โส อตฺตโน ปริวาเร ปญฺจสเต ภิกฺขู อาทาย ปกฺกมนฺโต อาวุโส โมคฺคลฺลาน อหํ ติสฺสสามเณรสฺส สนฺติกํ คจฺฉามีติ อาห. โมคฺคลฺลานตฺเถโร อหมฺปิ อาวุโสช คจฺฉิสฺสามีติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ นิกฺขมิ. เอเตเนวุปาเยน มหากสฺสปตฺเถโร อนุรุทฺธตฺเถโร อุปาลิตฺเถโร ปุณฺณตฺเถโรติ สพฺเพ มหาสาวกา ปญฺจหิ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ นิกฺขมึสุ. สพฺเพสมฺปิ[๑] มหาสาวกานํ ปริวารา[๒] จตฺตาฬีสภิกฺขุสหสฺสานิ อเหสุํ. เต วีสติโยชนสตํ มคฺคํ คนฺตฺวา โคจรคามํ สมฺปตฺเต สามเณรสฺส นิพทฺธุปฏฺฐาโก อุปาสโก คามทฺวาเรเยว ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา วนฺทิ. อถ นํ สารีปุตฺตตฺเถโร ปุจฺฉิ อตฺถิ นุ โข อุปาสก อิมสฺมึ ปเทเส อารญฺญกวิหาโรติ. อตฺถิ ภนฺเตติ. สภิกฺขุโกติ. สภิกฺขุโก ภนฺเตติ. โก นาม ตตฺถ วสตีติ. วนวาสิติสฺโส ภนฺเตติ. เตนหิ มคฺคํ โน อาจิกฺขาติ. เก ตุมฺเห ภนฺเตติ. มยํ สามเณรสฺส สนฺติกํ อาคตาติ. อุปาสโก เต โอโลเกตฺวา ธมฺมเสนาปตึ อาทึ กตฺวา สพฺเพปิ มหาสาวเก สญฺชานิ. โส นิรนฺตรํ ปีติยา ผุฏฺฐสรีโร

๑. สี. สพฺโพปิ. ๒. สี. ยุ. ปริวาโร.

หุตฺวา ติฏฺฐถ ตาว ภนฺเตติ เวเคน คามํ ปวิสิตฺวา เอเต อยฺยา สารีปุตฺตตฺเถรํ อาทึ กตฺวา อสีติมหาสาวกา อตฺตโน อตฺตโน ปริวาเรหิ สทฺธึ สามเณรสฺส สนฺติกํ อาคตา มญฺจปีฐปจฺจตฺถรณ-ทีปเตลาทีนิ คเหตฺวา เวเคน นิกฺขมถาติ อุคฺโฆเสสิ. มนุสฺสา ตาวเทว มญฺจาทีนิ คเหตฺวา เถรานํ ปทานุปทิกา หุตฺวา เถเรหิ สทฺธึเยว วิหารํ ปวิสึสุ. สามเณโร ภิกฺขุสงฺฆํ สญฺชานิตฺวา กติปยานํ มหาเถรานํ ปตฺตจีวรานิ ปฏิคฺคเหตฺวา วตฺตมกาสิ. ตสฺส เถรานํ วสนฏฺฐานํ สํวิทหนฺตสฺส ปตฺตจีวเร ปฏิสาเมนฺตสฺเสว สมนฺธกาโร ชาโต. สารีปุตฺตตฺเถโร อุปาสเก อาห คจฺฉถ อุปาสกา ตุมฺหากํ อนฺธกาโร ชาโตติ. ภนฺเต อชฺช ธมฺมสฺสวนทิวโส น มยํ คมิสฺสาม ธมฺมํ สุณิสฺสาม อิโต ปุพฺเพ ธมฺมสฺสวนมฺปิ โน นตฺถีติ. เตนหิ สามเณร ทีปํ ชาเลตฺวา ธมฺมสฺสวนกาลํ อุคฺโฆเสหีติ. โส ตถา อกาสิ. อถ นํ เถโร อาห ติสฺส ตว อุปฏฺฐากา ธมฺมํ โสตุกามมฺหาติ วทนฺติ กเถหิ เตสํ ธมฺมนฺติ. อุปาสกา เอกปฺปหาเรเนว อุฏฺฐาย ภนฺเต อมฺหากํ อยฺโย สุขิตา โหถ ทุกฺขา มุจฺจถาติ อิมานิ เทฺว ปทานิ ฐเปตฺวา อญฺญํ ธมฺมกถํ น ชานาติ อมฺหากํ อญฺญํ ธมฺมกถิกํ เทถาติ วทึสุ. สามเณโร ปน อรหตฺตํ ปตฺวาปิ เนว เตสํ ธมฺมกถํ กเถสิ. ตทา ปน นํ อุปชฺฌาโย สามเณร กถํ ปน สุขิตา โหนฺติ ทุกฺขา มุจฺจนฺติ อิเมสํ โน ทฺวินฺนํ ปทานํ อตฺถํ กเถหีติ อาห. โส สาธุ ภนฺเตติ จิตฺตวีชนึ คเหตฺวา ธมฺมาสนํ อภิรุยฺห ปญฺจหิ นิกาเยหิ อตฺถญฺจ การณญฺจ อากฑฺฒิตฺวา ฆนวสฺสํ

วสฺสนฺโต จาตุทฺทีปกมหาเมโฆ วิย ขนฺธธาตฺวายตนโพธิปกฺขิยธมฺเม วิภชนฺโต อรหตฺตนิกูเฏน ธมฺมกถํ กเถตฺวา ภนฺเต เอวํ อรหตฺตปฺปตฺตสฺส สุขํ โหติ อรหตฺตปฺปตฺโตเยว ทุกฺขา มุจฺจติ เสสชนา ชาติทุกฺขาทีหิ เจว นิรยทุกฺขาทีหิ จ น ปริมุจฺจนฺตีติ อาห. สาธุ สามเณร สุกถิโต เต ปทภาโค อิทานิ สรภาญํ ภณาหีติ. โส สรภาญมฺปิ ภณิ. อรุเณ อุคฺคจฺฉนฺเต สามเณรสฺส อุปฏฺฐากมนุสฺสา เทฺว ภาคา อเหสุํ. เอกจฺเจ น วต โน อิโต ปุพฺเพ เอวรูโป กกฺขโฬ ทิฏฺฐปุพฺโพ กถญฺหิ นาม เอวรูปํ ธมฺมกถํ ชานนฺโต เอตฺตกํ กาลํ มาตาปิตุฏฺฐาเน ฐตฺวา อุปฏฺฐหนฺตานํ มนุสฺสานํ เอกมฺปิ ธมฺมปทํ น กเถสีติ กุชฺฌึสุ. เอกจฺเจ ลาภา วต โน เย มยํ เอวรูปํ ภทนฺตํ คุณํ วา อคุณํ วา อชานนฺตาปิ อุปฏฺฐหิมฺหา อิทานิ ปนสฺส สนฺติเก ธมฺมํ โสตุํ ลภิมฺหาติ ตุสฺสึสุ. สมฺมาสมฺพุทฺโธปิ ตํ ทิวสํ ปจฺจูสสมเย โลกํ โอโลเกนฺโต วนวาสิติสฺสสฺส อุปฏฺฐาเก อตฺตโน ญาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺเฐ ทิสฺวา กินฺนุ โข ภวิสฺสตีติ อาวชฺชนฺโต อิมมตฺถํ อุปธาเรสิ วนวาสิติสฺสสฺส อุปฏฺฐากา เอกจฺเจ กุทฺธา เอกจฺเจ ตุฏฺฐา มยฺหํ ปุตฺตสฺส ปน สามเณรสฺส กุทฺธา นิรยคามิโน ภวิสฺสนฺติ คนฺตพฺพเมว ตตฺถ มยา มยิ คเต สพฺเพปิ เต สามเณเร เมตฺตจิตฺตํ กตฺวา ทุกฺขา มุจฺจิสฺสนฺตีติ. เตปิ มนุสฺสา ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา คามํ คนฺตฺวา มณฺฑปํ กาเรตฺวา ยาคุภตฺตาทีนิ สมฺปาเทตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา สงฺฆสฺส อาคมนํ โอโลเกนฺตา นิสีทึสุ. ภิกฺขูปิ สรีรปฏิชคฺคนํ กตฺวา ภิกฺขาจารเวลาย

คามํ ปวิสนฺตา สามเณรํ ปุจฺฉึสุ กึ นุ ติสฺส อมฺเหหิ สทฺธึ
คมิสฺสสิ อุทาหุ ปจฺฉาติ. มม คมนเวลายเมว คมิสฺสามิ คจฺฉถ
ตุมฺเห ภนฺเตติ. ภิกฺขู ปตฺตจีวรมาทาย ปาวิสึสุ. สตฺถา เชตวนสฺมึเยว
จีวรํ ปารุปิตฺวา ปตฺตมาทาย เอกจิตฺตกฺขเณเนว คนฺตฺวา ภิกฺขูนํ
ปุรโต ฐิตเมว อตฺตานํ ทสฺเสสิ. สมฺมาสมฺพุทฺโธ อาคโตติ
สกลคาโม สงฺขุภิตฺวา เอกโกลาหโล อโหสิ. มนุสฺสา อุทคฺคจิตฺตา
พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสีทาเปตฺวา ยาคุํ ทตฺวา ขชฺชกํ อทํสุ.
สามเณโร ภตฺเต อนิฏฺฐิเตเยว อนฺโตคามํ ปาวิสิ. คามวาสิโน
นีหริตฺวา ตสฺส สกฺกจฺจํ ภิกฺขํ อทํสุ. โส ยาปนมตฺตํ คเหตฺวา
สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ปตฺตํ อุปนาเมสิ. สตฺถา อาหร ติสฺสาติ
หตฺถํ ปสาเรตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา ปสฺส สารีปุตฺต ตว สามเณรสฺส
ปตฺตนฺติ เถรสฺส ทสฺเสสิ. เถโร สตฺถุ หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา
สามเณรสฺส ทตฺวา คจฺฉ อตฺตโน ปตฺตฏฺฐาเน นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจํ
กโรหีติ อาห. คามวาสิโน พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิตฺวา สตฺถารํ
อนุโมทนํ ยาจึสุ. สตฺถา อนุโมทนํ กโรนฺโต เอวมาห ลาภา โว
อุปาสกา เย ตุมฺเห อตฺตโน กุลุปกํ สามเณรํ นิสฺสาย สารีปุตฺตํ
โมคฺคลฺลานํ กสฺสปนฺติ อสีติมหาสาวเก ทสฺสนาย ลภถ อหมฺปิ
ตุมฺหากํ กุลุปกเมว นิสฺสาย อาคโต พุทฺธทสฺสนมฺปิ โว อิมํ
นิสฺสาเยว ลทฺธํ ลาภา โว สุลทฺธํ โวติ. มนุสฺสา จินฺตยึสุ อโห
อมฺหากํ ลาภา พุทฺธานญฺเจว ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ อาราธนสมตฺถํ
อมฺหากํ อยฺยํ ทสฺสนาย ลภาม เทยฺยธมฺมญฺจสฺส ทาตุํ ลภามาติ.

สามเณรสฺส กุทฺธมนุสฺสา ตุสฺสึสุ. ตุฏฺฐมนุสฺสา ภิยฺโยโส มตฺตาย ปสีทึสุ. อนุโมทนาวสาเน จ พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ. สตฺถา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. มนุสฺสา สตฺถารํ อนุคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิวตฺตึสุ.

สตฺถา สามเณเรน สทฺธึ สมธุเรน คจฺฉนฺโต สามเณร อยํ ปเทโส โก นาม อยํ ปเทโส โก นามาติ ปุพฺเพ ตสฺส อุปาสเกน ทสฺสิตปฺปเทเส ปุจฺฉนฺโต อคมาสิ. สามเณโรปิ ภนฺเต อยํ อิตฺถนฺนาโม อยํ อิตฺถนฺนาโมติ อาจิกฺขมาโน ว อคมาสิ. สตฺถา ตสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ปพฺพตมตฺถกํ อภิรุหิ. ตตฺถ ฐิตานํ ปน มหาสมุทฺโท ปญฺญายติ. สตฺถา สามเณรํ ปุจฺฉิ ติสฺส ปพฺพตมตฺถเก ฐิโต อิโต จิโต จ โอโลเกตฺวา กึ ปสฺสสีติ. มหาสมุทฺทํ ภนฺเตติ. สมุทฺทํ ทิสฺวา กึ จินฺเตสีติ. มม ทุกฺขิตกาเล โรทนฺตสฺส จตูหิ มหาสมุทฺเทหิ อติเรกตเรน อสฺสุนา ภวิตพฺพนฺติ อิทํ ภนฺเต จินฺเตสินฺติ. สาธุ สาธุ ติสฺส เอวเมตํ เอเกกสฺส หิ สตฺตสฺส ทุกฺขิตกาเล ปคฺฆริตอสฺสุ จตูหิ มหาสมุทฺเทหิ อติเรกตรเมวาติ. อิทญฺจ ปน วตฺวา อิมํ คาถมาห

" จตูสุ สมุทฺเทสุ ชลํ ปริตฺตกํ
ตโต พหุํ อสฺสุชลํ อนปฺปกํ
ทุกฺเขน ผุฏฺฐสฺส นรสฺส โสจโต
กึการณา สมฺม ตุวํ ปมชฺชสีติ."

อถ นํ ปุน ปุจฺฉิ ติสฺส กหํ วสสีติ. อิมสฺมึ ปพฺภาเร ภนฺเตติ.

ตตฺถ ปน วสนฺโต กึ จินฺเตสีติ. มยา มรนฺเตน อิมสฺมึ ฐาเน กตสฺส สรีรนิกฺเขปสฺส ปริจฺเฉโท นตฺถีติ จินฺเตสึ ภนฺเตติ. สาธุ สาธุ ติสฺส เอวเมตํ อิเมสํ หิ สตฺตานํ ปจวิยํ นิปชฺชิตฺวา อมตฏฺฐานํ นาม นตฺถีติ วตฺวา

" อุปสาฬฺหกนามานํ สหสฺสานิ จตุทฺทส
อสฺมึ ปเทเส ทฑฺฒานิ นตฺถิ โลเก อนามตํ.
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม
เอตทริยา เสวนฺติ เอตํ โลเก อนามตนฺติ "

อิมํ ทุกนิปาเต อุปสาฬฺหกชาตกํ[๑] กเถสิ. อิติ ปจวิยํ สรีรนิกฺเขปํ กตฺวา มรนฺเตสุ อมตปุพฺเพ ปเทเส มรนฺตา นาม นตฺถิ. อานนฺทตฺเถรสทิสา ปน อมตปุพฺเพ ปเทเส ปรินิพฺพายนฺติ.

อานนฺทตฺเถโร กิร วีสวสฺสสติกกาเล อายุสงฺขารํ โอโลเกนฺโต ปริกฺขีณภาวํ ญตฺวา อิโต สตฺตเม ทิวเส ปรินิพฺพายิสฺสามีติ อาโรเจสิ. ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา โรหิณีนทิยา อุภยตีรวาสิเกสุ มนุสฺเสสุ โอริมตีรวาสิกา มยํ เถรสฺส พหุปการา อมฺหากํ สนฺติเก ปรินิพฺพายิสฺสตีติ วทึสุ. ปาริมตีรวาสิกา มยํ เถรสฺส พหุปการา อมฺหากํ สนฺติเก ปรินิพฺพายิสฺสตีติ. เถโร เตสํ วจนํ สุตฺวา อุภยตีรวาสิโนปิ มยฺหํ อุปการกาว อิเม นาม อนุปการาติ น สกฺกา วตฺตุํ สจาหํ โอริมตีเร ปรินิพฺพายิสฺสามิ ปาริมตีรวาสิโน ธาตุคฺคหณตฺถํ เตหิ สทฺธึ กลหํ กริสฺสนฺติ สเจ ปาริมตีเร ปรินิพฺพายิสฺสามิ

๑. ขุ. ชา. ทุก. ๒๗/๕๗. ตทฏฺฐกถา. ๓/๗๐.

โอริมตีรวาสิโน ตถา กริสฺสนฺติ กลโห อุปฺปชฺชมาโนปิ มํ นิสฺสาเยว อุปฺปชฺชิสฺสติ วูปสมมาโนปิ มํ นิสฺสาเยว วูปสมิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา๑ โอริมตีรวาสิโนปิ มยฺหํ อุปการกา ปาริมตีรวาสิโนปิ มยฺหํ อุปการกา อนุปการโก นาม นตฺถิ โอริมตีรวาสิโน โอริมตีเรเยว สนฺนิปตนฺตุ ปาริมตีรวาสิโน ปาริมตีเรเยวาติ อาห. ตโต สตฺตเม ทิวเส มชฺเฌ นทิยา สตฺตตาลปฺปมาเณ อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสีทิตฺวา มหาชนสฺส ธมฺมํ กเถตฺวา มม สรีรํ มชฺเฌ ภิชฺชิตฺวา เอโก ภาโค โอริมตีเร ปตตุ เอโก ปาริมตีเรติ อธิฏฺฐาย ยถานิสินฺโน ว เตโชธาตุํ สมาปชฺชิ. อคฺคิชาลา อุฏฺฐหึสุ. สรีรํ มชฺเฌ ภิชฺชิตฺวา เอโก ภาโค โอริมตีเร ปติ เอโก ปาริมตีเร. มหาชโน ปริเทวิ. ปฐวีอุทฺริยนสทฺโท วิย อาโรทนสทฺโท อโหสิ สตฺถุ ปรินิพฺพาเน อาโรทนสทฺทโตปิ การุญฺญตโร. มนุสฺสา จตฺตาโร มาเส โรทนฺตา ปริเทวนฺตา สตฺถุ ปตฺตจีวรคฺคาหเก ติฏฺฐนฺเต สตฺถุ จิตกาโล วิย โน อโหสิ อิทานิ โน สตฺถา ปรินิพฺพุโตติ วิปฺปลปนฺตา วิจรึสุ.

ปุน สตฺถา สามเณรํ ปุจฺฉิ ติสฺส อิมสฺมึ วนสณฺเฑ ทีปิอาทีนํ สทฺเท น ภายสีติ. น ภายามิ ภควา อปิจ โข ปน เอเตสํ สทฺทํ สุตฺวา วนรติ นาม อุปฺปชฺชตีติ วตฺวา สฏฺฐิมตฺตาหิ คาถาหิ วนวณฺณํ นาม กเถสิ. อถ นํ สตฺถา ติสฺสาติ อามนฺเตสิ. กึ ภนฺเตติ. มยํ คจฺฉาม ตฺวํ คมิสฺสสิ นิวตฺติสฺสสีติ. มยฺหํ อุปชฺฌาเย มํ อาทาย คจฺฉนฺเต คมิสฺสามิ นิวตฺเตนฺเต นิวตฺติสฺสามิ ภนฺเตติ. สตฺถา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปกฺกามิ. สามเณรสฺส ปน นิวตฺติตุเมว

อชฺฌาสโย. เถโร ตํ ญตฺวา ติสฺส สเจ นิวตฺติตุกาโม นิวตฺตาหีติ อาห. โส สตฺถารญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ วนฺทิตฺวา นิวตฺติ. สตฺถา เชตวนเมว อคมาสิ.

ภิกฺขูนํ ธมฺมสภายํ กถา อุทปาทิ "อโห วต ติสฺสสามเณโร ทุกฺกรํ กโรติ ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฏฺฐายสฺส ญาตกา สตฺตสุ มงฺคเลสุ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ อปฺโปทกมธุปายาสเมว อทํสุ ปพฺพชิตกาเล อนฺโตวิหาเร พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สตฺต ทิวสานิ อปฺโปทกมธุปายาสเมว อทํสุ ปพฺพชิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส คามํ ปวิสนฺโต ทฺวีเหว ทิวเสหิ สาฏกสหสฺเสน สทฺธึ ปิณฺฑปาตสหสฺสํ ลภิ ปุเนกทิวสํ กมฺพลสหสฺสํ ลภิ อิติสฺส อิธ วสนกาเล มหาลาภสกฺกาโร อุปฺปชฺชิ อิทานิ เอวรูปํ ลาภสกฺการํ ฉฑฺเฑตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา มิสฺสกาหาเรน ยาเปติ ทุกฺกรการโก วต สามเณโรติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต อาม ภิกฺขเว ลาภูปนิสา นาเมสา อญฺญา นิพฺพานคามินี ปฏิปทา อญฺญา; 'เอวํ ลาภํ ลภิสฺสามีติ หิ อารญฺญกาทิธูตงฺคสมาทานวเสน ลาภูปนิสํ รกฺขนฺตสฺส ภิกฺขุโน จตฺตาโร อปายา วิวฏฺฏทฺวาราเยว ติฏฺฐนฺติ, นิพฺพานคามินิยา ปน ปฏิปทาย อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการํ ปหาย อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ฆเฏนฺโต วายมนฺโต อรหตฺตํ คณฺหตีติ อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"อญฺญา หิ ลาภูปนิสา อญฺญา นิพฺพานคามินี
เอวเมตํ อภิญฺญาย ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
สกฺการํ นาภินนฺเทยฺย วิเวกมนุพฺรูหเยติ. "

ตตฺถ อญฺญา หิ ลาภูปนิสาติ ลาภูปนิสา นาเมสา อญฺญา เอว อญฺญา นิพฺพานคามินี ปฏิปทา. ลาภุปฺปาทเกน หิ ภิกฺขุนา โถกํ อกุสลกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติ. กายวงฺกาทีนิ กตฺตพฺพานิ โหนฺติ. ยสฺมึ หิ กาเล กายวงฺกาทีสุ กิญฺจิ กโรติ ตทา ลาโภ อุปฺปชฺชติ. ปายาสปาฏิยํ หิ วงฺกํ อกตฺวา อุชุกเมว หตฺถํ โอตาเรตฺวา อุกฺขิปนฺตสฺส หตฺโถ มกฺขิตมตฺตโก ว โหติ วงฺกํ กตฺวา โอตาเรตฺวา อุกฺขิปนฺตสฺส ปน ปายาสปิณฺฑํ อุทฺธรนฺโตว นิกฺขมติ เอวํ กายวงฺกาทีนิ กรณกาเลเยว ลาภสกฺกาโร อุปฺปชฺชติ อยํ อธมฺมิกา ลาภูปนิสา. อุปธิสมฺปทา จีวรธารณํ พาหุสจฺจํ ปริวาโร อรญฺญวาโสติ เอวรูเปหิ ปน การเณหิ อุปฺปนฺโน ลาโภ ธมฺมิโก นาม โหติ. นิพฺพานคามินีปฏิปทํ ปูเรนฺเตน ปน ภิกฺขุนา กายวงฺกาทีนิ ปหาตพฺพานิ อนนฺเธเนว อนฺเธน วิย อมูเคเนว มูเคน วิย อพธิเรเนว พธิเรน วิย ภวิตุํ วฏฺฏติ อสเฐน อมาเยน ภวิตุํ วฏฺฏติ. เอวเมตนฺติ เอวํ ลาภุปฺปาทนปฺปฏิปทญฺจ นิพฺพานคามินีปฏิปทญฺจ เอตํ ญตฺวา สพฺเพสํ สงฺขตาสงฺขตธมฺมานํ พุชฺฌนตฺเถน พุทฺธสฺส สวนนฺเต ชาตตฺเถน โอวาทานุสาสนึ วา สวนตฺเถน สาวโก ภิกฺขุ อธมฺมิกํ จตุปฺปจฺจยสกฺการํ นาภินนฺเทยฺย ตเมว ธมฺมิกํ น ปฏิกฺโกเสยฺย กายวิเวกาทิกํ วิเวกํ อนุพฺรูหเย ตตฺถ

กายวิเวโกติ กายสฺส เอกีภาโว จิตฺตวิเวโกติ อฏฺจ สมาปตฺติโย อุปธิวิเวโกติ นิพฺพานํ เตสุ กายวิเวโก คณสงฺคณิกํ วิโนเทติ จิตฺตวิเวโก กิเลสสงฺคณิกํ วิโนเทติ อุปธิวิเวโก สงฺขารสงฺคณิกํ วิโนเทติ กายวิเวโก จิตฺตวิเวกสฺส ปจฺจโย โหติ จิตฺตวิเวโก อุปธิวิเวกสฺส ปจฺจโย โหติ วุตฺตมฺปิ๑ เจตํ กายวิเวโก จ วูปกฏฺจกายานํ เนกฺขมฺมาภิรตานํ จิตฺตวิเวโก จ ปริสุทฺธจิตฺตานํ ปรมโวทานปฺปตฺตานํ อุปธิวิเวโก จ นิรุปธีนํ ปุคฺคลานํ วิสงฺขาร-คตานนฺติ อิมํ ติวิธํ วิเวกํ พฺรูเหยฺย วฑฺเฒยฺย อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

วนวาสิติสฺสตฺเถร วตฺถุ.

พาลวคฺค วณฺณนา นิฏฺจิตา.

ปญฺจโม วคฺโค.

----

๑. ขุ. มหา. ๒๙/๑๗๒.